

HISTORICKÝ ČASOPIS

HISTORICKÉHO ÚSTAVU SAV

ISSN 0018-2575

ROČNÍK 58 * 2010 * ČÍSLO 4

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

HISTORICKÝ ČASOPIS

HISTORICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

813 64 BRATISLAVA, KLEMENSOVA 19

e-mail: histcaso@savba.sk

<http://www.historickycasopis.sk>

Hlavný redaktor: Dušan Kováč

Redakčná rada: Jozef Baďurík, Valerián Bystrický, Miloslav Čaplovič, Viliam Čičaj, Vojtech Dangl, Ivan Kameneč, Eva Kowalská, Jozef Leikert, Ján Lukačka, Slavomír Michálek, Jan Pešek, Pavol Petruf, Ján Steinhübel a Dušan Škvarna.

Redakčný kruh: Blanka Brezováková, Katarína Hradská, Tünde Lengyelová.

Medzinárodná redakčná rada:

Peter Bugge (Aarhus), Stanislaw Bylina (Warszawa), Moritz Csáky (Wien/Graz), Robert J. Evans (Oxford), Frank Hadler (Leipzig), Horst Haselsteiner (Wien), Peter Haslinger (Marburg), Catherine Horel (Paris), George J. Kovtun (Washington), Francesco Leoncini (Venezia), Jiří Malř (Brno), Antoine Marès (Paris), Jaroslav Pánek (Praha), Jan Rychlík (Praha), Mark Stolarik (Ottawa), Martin Schulze Wessel (München), Arnold Suppan (Wien), László Szarka (Budapest), Ela Zadorožňuk (Moskva).

Výkonná a jazyková redaktorka: Miroslava Fabriciusová

Vychádza štyrikrát ročne. Rozširuje, objednávky a predplatné vrátane zo zahraničia prijíma SAP – Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, SK – 852 99, Bratislava. Internetový objednávkový formulár nájdete na adrese: <http://www.historickycasopis.sk>. Nevyžiadané rukopisy nevraciamy. Evidenčné číslo: EV 3084/09

Distributed by SAP – Slovak Academic Press, Ltd., Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia. Distribution are held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, W – 8000 München, Germany.

© Historický ústav SAV, 2010

OBSAH

Teória a metodológia

Jančovič, Ivan: K problematike narativity a referencie v historiografii a v umeleckej literatúre	621
---	-----

Štúdie

Hanula, Matej: Slovenskí agrárnici medzi zlučovacím zjazdom a parlamentnými voľbami v roku 1925	633
Tkáč, Ján: Chorvátsko v politike Slovenskej republiky v rokoch 1941 – 1945	659
Pešek, Jan: Mocenský zásah proti Strane slobody v roku 1956 – prípád Vincent Pokojný a spol.	685

Rozhľady

Čarnogurská, Marina: Päťdesiat rokov slovenskej sinológie	699
---	-----

Diskusia

Zemko, Milan: Ad: Dušan Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín	725
Chalupecký, Ivan: Niekoľko poznámok ku kauze „Vojtaššák a Baldovské kúpele“	729
Hlavinka, Ján – Kamenec, Ivan: Stanovisko autorov k recenzii Ivana Chalupeckého	741

Recenzie

Kapitoly zo súčasnej filozofie dejín (Juraj Dvorský).....	747
Hurbaníč, Martin: Posledná vojna antiky (Martin Konečný).....	749
Kopeček, Michal: Hledání ztraceného smyslu revoluce (Adam Hudek).....	751

Glosy	755
-------------	-----

Kronika	761
---------------	-----

Obhájené práce	766
----------------------	-----

Slovenská historiografia 2008 (Alžbeta Sedliaková).....	769
---	-----

C O N T E N T S

M e t h o d o l o g y

Jančovič, Ivan: On the issue of narrativity and reference in historiography and fiction	621
--	-----

A r t i c l e s

Hanula, Matej: The Slovak agrarians between the merging conference and the parliamentary elections of 1925	633
Tkáč, Ján: Croatia in the politics of the Slovak Republic, 1941-1945	659
Pešek, Jan: The intervention of the regime in the Freedom Party in 1956, the case of Vincent Pokojný and his associates	685

H o r i z o n s

Čarnogurská, Marina: Fifty years of Slovak Sinology	699
---	-----

D i s c u s s i o n

Zemko, Milan: Comment: Dušan Kováč: The problem of writing the names of historic personalities from the time of the Kingdom of Hungary	725
Chalupecký, Ivan: Some comments on the “Vojtaššák and Baldovské kúpele” scandal	729
Hlavinka, Ján – Kamenec, Ivan: View of the authors on the review by Ivan Chalupecký	741

Slovak Historiography in 2008 (Alžbeta Sedliaková)

R E V I E W – A N N O T A T I O N S – B I B L I O G R A P H Y – C H R O N I C L E

I N H A L T

M e t h o d o l o g i e

Jančovič, Ivan: Zur Problematik der Narrativität und Referenz in der Geschichtsschreibung und Literatur	621
--	-----

S t u d i e n

Hanula, Matej: Slowakische Agrarier in der Zeit zwischen dem Vereinigungskongress und den Parlamentswahlen 1925	633
Tkáč, Ján: Kroatien in der Politik der Slowakischen Republik in den Jahren 1941-1945	659
Pešek, Jan: Machteingriff gegen die Freiheitspartei im Jahr 1956 der Fall Vincent Pokojný	685

R u n d s c h a u

Čarnogurská, Marina: Fünfzig Jahre slowakischer Sinologie	699
---	-----

D i s k u s s i o n

Zemko, Milan: Ad: Dušan Kováč, Probleme bei der Namensschreibung	725
Chalupecký, Ivan: Einige Notizen zur Kause „Vojtaššák und Kurort Erkersdorf (Baldovské kúpele)“	729
Hlavinka, Ján – Kamenec, Ivan: Stellungnahme der Autoren zur Rezension von Ivan Chalupecký	741

Slowakische Historiographie 2008 (Alžbeta Sedliaková)

K R I T I K – G L O S S E N – B I B L I O G R A P H I E – C H R O N I K

TEÓRIA A METODOLÓGIA

K PROBLEMATIKE NARATIVITY A REFERENCIE V HISTORIOGRAFII A V UMELECKEJ LITERATÚRE

IVAN JANČOVIČ

JANČOVIČ, Ivan. On the issue of narrativity and reference in historiography and fiction. *Historický časopis*, 2010, 58, 4, pp. 621-632, Bratislava.

The author of the study pays attention to narrativity – which has been considered very crucial in recent decades in creating presentation of past events. Narration is a basic act in works of historians as well as prose writers. The author deals with some common aspects of narration in texts by historians and fiction writers. Historical text and fictional text are created by structural building of narration, where selection and hierarchization of facts is made, selected narration elements are put in a compact interpretation giving particular events sense and meaning. A certain aim of an author of narration cannot be excluded and procedures in the building of narrative structure are similar in both cases, but specific procedures, aimed at results not acceptable in a scientific text, are applied in fictional text. Next the author examines the main differences resulting from different characters of reference of both text fields and from their different position in a net of social discourses. The crucial difference originates in the ontological nature of facts included in a historian's narration compared to the "facts" given by fiction. This is connected to differences in the references of the two types of text. The next differentiation aspect is represented by the aims followed in creating historical and fictional narration. These aims are influenced by our cultural frame. The texts of a historian and a fiction writer are produced and perceived in diverse „receptive regimes“; the two kinds of text enter different levels of expectation and fulfil diverse functions.

Narration. Text of a historian. Non-fiction. Fact. Reference.

V nedávno publikovaných štúdiách Václava Černíka¹ a Eugena Zelenáka² autori pri uvažovaní o spoločenskom fakte okrem iného nastolili problematiku ontologického statusu faktu a jeho noetickej dimenzie. Pretože teória spoločenského faktu je v oboch prácach do značnej miery kontextovaná užšou sférou historiografie, nemohla sa neobjaviť aj téma narativity (historickej narácie) ako prostriedku, ktorý konštruktivisticky orientovaní metodológovia pokladajú za kľúčový pri vytváraní výkladov minulého diania. Naratívna forma, dlhodobo spájaná predovšetkým s oblasťou umeleckej literatúry a v súvislosti

1 ČERNÍK, Václav. Formovanie teórie spoločenského faktu. In *Filozofia*, 2008, roč. 63, č. 8, s. 670-682.

2 ZELEŇÁK, Eugen. Historický fakt, realizmus a konštruktivizmus. In *Filozofia*, 2009, roč. 64, č. 7, s. 625-633.

s ňou aj skúmaná, sa v prácach viacerých významných reprezentantov konštruktivismu v historiografii stala dôležitým objektom teoretického záujmu.³ Predstavuje prienikovú oblasť, v ktorej sa stretávajú dve odlišné aktivity – písanie o dejinách ako významná súčasť spoločenských vied a tvorba umeleckej literatúry (prózy), patriaca do sféry komunikátov s osobitými funkciami, medzi ktorými dominuje funkcia estetická. Prítomnosť narativity ako zakladajúceho aktu je v prácach historikov a rovnako aj v textoch umeleckej prózy evidentná a umožňuje pomenovať viaceré podobnosti. Na druhej strane nemožno prehliadnuť ani odlišujúce aspekty vyplývajúce z rozdielnosti štatútov oboch oblastí (veda – umenie) premietnutej do odlišných režimov fungovania v sieti spoločenských diskurzov. V nasledujúcich riadkoch sa pokúsim o vyvážený prístup k zblížujúcim i odlišujúcim stránkam naratívности v historiografii a v umeleckej literatúre. Pristavím sa pri niektorých univerzálnejších charakteristikách narativity, presahujúcich sféru slovesného umenia, a následne sa sústredím na osobitosti naratívnej formy, ktoré vyplývajú z jej príslušnosti do sféry umenia.

Vhodným východiskom naznačeného zámeru je evidencia zásadného rozdielu ontologickej podstaty faktov, o ktorých vypovedá narácia historika, a „faktov“ sprostredkovaných umeleckou naráciou. Pre pozorovateľa, ktorý filozofickú problematiku sleduje len ako hosť zo sektora literárnej vedy, je sympatická „stredná cesta“, ktorú obaja spomenutí autori pri analýze spoločenského faktu vytyčujú medzi krajnými pozíciami naivného realizmu a extrémneho konštruktivismu, hoci v jednotlivostiach sú ich názory – predovšetkým na epistemologickú rovinu faktu – odlišné. Zhodne akceptujú teóriu faktov, „*ktorá uznáva konštruktívny moment pri ich vyčleňovaní a poznávaní, ale zároveň zdôrazňuje, že fakty sú istým spôsobom zakotvené v mimojazykovej realite*“.⁴ Práve príslušnosť faktu k „realite“ je dôležitým odlišením rozdielnych referentov textu historika a autora umeleckého diela. Inou vecou je proces, ktorým sa fakt stáva nami uvedenou skutočnosťou, vecou pre nás, začlenenou do štruktúry ľudskej praktickej a poznávacej činnosti,⁵ a ktorý súvisí s jazykovou a inou (rôznymi kognitívnymi rámcami) sprostredkovanosťou faktu. Táto sprostredkovanosť je v umeleckej literatúre braná ako samozrejmä súčasť jej recepčného bytia, no nemožno ju prehliadnuť ani pri písaní o dejinách. Názor, že referent historiografickej práce nie je ustanovený výlučne samotným textom, ako tvrdia niektorí radikálni konštruktivisti, je, zdá sa, prijateľný pre hlavný prúd historikov-narativistov. Nachádzame ho aj u jedného z najplyvnejších teoretikov narativizmu, navyše s explicitným odlišením historických faktov a faktov ako súčasti umeleckého textu. Hayden White píše: „*historické udalosti se od fiktivních udalostí liší způsoby, jimiž se od dob Aristotelových jejich odlišnost běžně charakterizovala. Historikové se zabývají událostmi, které je možné přiřadit k určitým časoprostorovým umístěním, událostmi, jež jsou*

3 „*Medzi historikmi a filozofmi, zamýšľajúcimi sa nad problémami histórie a dejín v druhej polovici 20. storočia, sa začína čítať ústup záujmu o tradičné problémy [...] Viacerí teoretici začali upriamovať svoju pozornosť na problémy súvisiace s procesom práce historika a s jej výsledkom, ktorým vo väčšine prípadov bola aj naďalej historická narácia. Práve problém povahy historickej narácie sa postupne stal jednou z dominantných tém, ktorá sa v diskusiách medzi anglosasky píšucimi teoretikmi dostávala do popredia ich záujmu.*“ (ŠUCH, Juraj. O historickej narácii. In KOŽIAK, Rastislav – ŠUCH, Juraj – ZELENÁK, Eugen. *Kapitoly zo súčasnej filozofie dejín*. Bratislava : Chronos, 2009, s. 84).

4 ZELENÁK, ref. 2, s. 625.

5 ČERNÍK, ref. 1, s. 674.

(nebo byly) v principu pozorovatelné nebo vnímatelné, zatímco autoři krásné literatury [...] se zabývají jednak oběma těmito druhy událostí, jednak událostmi předpokládanými, hypotetickými nebo smyšlenými.“⁶ Povaha udalostí, ktorými sa zaoberajú historici a autori beletrie, teda – aspoň v tomto teoretickom prúde – nie je predmetom sporu, eviduje sa ich odlišná ontologická podstata.⁷ Prienik vidí White vo *formách* oboch diskurzov a v *cieľoch* písania. Podľa autora sú techniky a postupy používané pri výstavbe textov historikov a autorov beletrie rovnaké.

Problematickejšie vyznieva pasáž, v ktorej White stotožňuje ciele historika a spisovateľa: „*Cíl romanopisce však musí být vždy stejný jako cíl spisovatele historického příběhu. Oba chtějí poskytnout verbální obraz ‚reality‘.*“⁸ Toto konštatovanie je z hľadiska literárnej vedy minimálne diskutabilné a výhrady k nemu môžu mať pravdepodobne aj historici. Verbálne obrazy reality síce vznikajú v jednom i v druhom prípade, no ciele, ktoré obe aktivity primárne sledujú, nemožno stotožniť. K tejto problematike sa vrátim neskôr, najprv pripomeniem niektoré spoločné aspekty narativity.

Hayden White pri vysvetľovaní toho, čo dáva faktovým a dátovým jednotlivostiam zahrnutým v historickej narácii súdržnosť, používa pojem *príbeh* (resp. spojenie *príbehová forma*). Pokladá ho za produkt širšieho celku kultúry, čo korešponduje so skutočnosťou, že tento pojem sa objavuje vo všeobecnejších úvahách o antropologickom význame príbehu pre človeka. Obvykle sa pritom zdôrazňuje jeho integrujúca funkciu pri sceľovaní disparátnych elementov, pri zvýznamňovaní niektorých súčastí pôvodne splývajúceho súboru faktov či udalostí, pri vytváraní a udržiavaní osobnej identity človeka atď.

Využitie príbehu ako kľúčového explanačného nástroja v rámci naratívnej histórie je jeho významným mimoliterárnym uplatnením. Podľa Whita zakódovaním súboru udalostí do istej príbehovej formy dochádza k podstatnému efektu. Udalosti, ktoré sa zdajú byť cudzie, záhadné či mysteriózne, prostredníctvom príbehovej formy vstupujú do špecifického procesu udeľovania zmyslu. Čitateľ, sledujúci historikov výklad udalostí, nielenže sleduje príbeh, ale uchopí jeho podstatu, *pochopí ho*. Udalosti sa stávajú zrozumiteľnými zaradením do kategórií zápletkovej štruktúry, v ktorej sú zakódované ako príbeh určitého druhu. Pôvodná cudzosť udalostí je rozptýlená a udalosti nadobúdajú

6 WHITE, Hayden. Literárni postupy pri reprezentácii faktů. In BOLTON, Jonathan (ed.). *Nový historismus / New historicism*. Brno : Host, 2007, s. 26.

7 Napriek tomuto základnému rozlíšeniu je záver citovanej Whitovej pasáže problematický v tom zmysle, že s textami umeleckej literatúry spája udalosti patriace do oblasti histórie a následne k nim pripája udalosti predpokladané, hypotetické alebo „smyšlené“. Dochádza tak k zmiešaniu udalostí s rozdielnymi ontologickými podstatami. Na túto kontamináciu upozornil autora príspevku v rámci internej oponentúry Jozef Viceník a naznačil aj potrebu precíznejšieho špecifikovania predpokladaných, hypotetických a vymyslených (fiktívnych) udalostí. Platí jeho argument, že predpokladaným či hypotetickým udalostiam sa môžu venovať aj historici, pričom by referovali o udalostiach, o ktorých nemožno povedať, že existovali, ale dajú sa predpokladať ako možné na základe empirickej evidencie historika. I tento typ udalostí sa môže stať súčasťou historickej narácie a dotvárať jej koherenciu. Udalosti patriace do umeleckej literatúry je potom vhodné ohraničiť až posledným špecifikujúcim prívlastkom a dôsledne hovoriť o fikčnom svete, ktorého súčasťou sa neraz stávajú aj fakty a udalosti patriace do historického diania a opisované naráciami historikov. To však nič nemení na skutočnosti, že v prípade fikčných textov umeleckej literatúry je hľadanie referenta výrokov narácie v mimojazykovej realite irelevantné.

8 WHITE, ref. 6, s. 27.

kontúry, pretože sa stali prvkami známeho druhu konfigurácie.⁹ Vo Whitovom výklade sa nachádzanie zmyslu „reálnych“ a „fiktívnych“ – literatúrou vytvorených – udalostí zásadne neodlišuje: „*V skutočnosti sa dejiny – reálny svet, ako sa vyvíja v čase, – robia zmysluplnými rovnakým spôsobom, ako sa o to pokúša básnik alebo spisovateľ, inými slovami obdarovaním pôvodne problematického a mysteriózneho momentom zrejmeho, dôverne známeho, formou. A je jedno, či je svet skutočný, alebo vymyslený; spôsob, ako ho urobiť zmysluplným, je ten istý.*“¹⁰

Pojem *príbeh* sa využíva aj v naratologických prácach zameraných na texty umeleckej literatúry, hoci nie v jednotnom význame. Pri menej exaktnom, napríklad literárno-kritickom písaní o epickom texte neraz slúži ako „pomocné“ slovo, ktoré je pre svoju nejednoznačnú pojmovú náplň dostatočne plauzibilné v rámci rozličných použití. Spomedzi teoretickej literatúry naznačený stav výberovo dokladá rozdielne kontextovanie a zvýznamnenie tohto termínu v prácach Petra A. Bíleka,¹¹ Daniely Hodrovej¹² a Wolfa Schmidu.¹³ V generatívnom modeli naratívnych transformácií označuje W. Schmid termínom príbeh výsledok prvej transformačnej operácie, teda súbor udalostí, stavov, subjektov a vlastností, ktoré sa vyseletovali z neohraničenej rozľahlosti východiskovej roviny diania, ale ešte neprešli procesom zámerného usporiadania. Príbeh tu predstavuje atemporálne poňatú rovinu blízku obvyklému významu literárnovedného pojmu fabula, je teda totožný s predsujetovým „materiálom“, ktorý prostredníctvom ďalšej transformácie vstupuje do kompozične modifikovanej podoby, v staršom binárnom modeli označenej pojmom sujet. Iný prístup približuje Petr A. Bílek, ktorý príbeh jednoznačne využíva na pomenovanie vnútrotextového diania, vníma ho ako vhodný pojmový konštrukt vyjadrujúci „zobrazovaný svet“, „čo“ textu. Ako jeho náprotivok uvedený autor akceptuje naratologický termín diskurz, rezervovaný pre pomenovanie „ako“ textu, teda roviny rozprávania a aktivity jeho nositeľa, rozprávača. Príbeh v tomto prípade pokrýva výsledok formatívnej aktivity pretavenej do definitívnej roviny textu, to, čo v podobe zobrazeného sveta vo svojej jedinečnej podobe vyvstáva sprostredkované rozprávaním. Dynamický potenciál príbehu je daný už tým, že jeho komponenty – postavy, dej, čas a priestor – nepredstavujú nehybné či vzájomne izolované súčasti, ale koexistujú v najrozličnejších súvzťažnostiach, utvárajúc tematické dianie, označené ako príbeh.

Osobitný význam prikladá tomuto pojmu Daniela Hodrová. Vysvetľuje ho v tesných súvislostiach so sujetom, ale zároveň s dôrazom na to, čím sa príbeh od sujetu odlišuje, resp. čím ho presahuje. Ak termín sujet vyjadruje „neutrálny“ naratívny postup, prostredníctvom neho utvorený príbeh je už nositeľom *zmyslu*. Spôsob, akým Daniela Hodrová prepája príbeh so sujetom a s rovinou sprostredkovania príbehu, možno stručne vyjadriť tak, že sujet dáva príbehu formu postupnosti motívov (udalostí), neraz rozlične defor-

9 WHITE, Hayden. Historický text ako literárny artefakt. In KOŽIAK – ŠUCH – ZELENÁK, ref. 3, s. 139.

10 WHITE, ref. 9, s. 152.

11 BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace k modernímu prozaickému textu*. Brno : Host, 2003.

12 HODROVÁ, Daniela a kol. *...na okraji chaosu... : Poetika literárního díla 20. století*. Praha : Torst, 2001.

13 SCHMID Wolf. *Narativní transformace*. Brno; Praha : Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 2004.

movanej, a rozprávanie príbeh sprostredkuje pomocou určitých rozprávacích postupov. Produktívnosť takejto pojmovej distribúcie je v literárnovednom kontexte zrejme: prostredníctvom príbehu sa okrem iného možno zaoberať i čitateľskou spoluúčasťou na texte vytvorenom autorom, čo vychádza z prostého faktu, že čitateľ dáva príbehu (svoj) zmysel až v procese recepcie, pričom ide o zložitú súhrnu dispozícií recipienta a spôsobu, akým je zmysel naprogramovaný v diele samom.¹⁴ Odhliadnuc od nuansovania rozdielov medzi sujetom a príbehom je druhý člen v literárnovednom ponímaní – podobne ako u Whita – spájaný s dispozíciou integrovať jednotlivé súčasti vnútrotextového diania do celku, ktorý má istý zmysel.

Popri tejto základnej čрте sú v súvislosti s príbehom dôležité aj také okolnosti jeho vytvárania, akými sú cielený výber a usporiadanie komponentov príbehu. Ide o to, ako z amorfnej množiny diania prostredníctvom selekcie a hierarchizácie dospieť k súboru z istého hľadiska dôležitých faktov a ako tento súbor celostne interpretovať. Takýto proces je identifikovateľný – napriek odlišnej ontologickej podstate „diania“ – rovnako v práci historika i spisovateľa. Vyjadrené slovami Wolfa Schmid¹⁵ (odvolávajúceho sa na Georga Simmela), obaja musia „preložiť“ cez neohraničené množstvo nekonečne deliteľných elementov „ideovú líniu“. Historik vďaka tomu vytvorí istý historický „celok“ (napríklad sedemročná vojna), autor literárneho diela vyberie jednotlivé elementy diania s ich vlastnosťami, ktoré zapojí do príbehu. V oboch oblastiach je zrejmy vzťah medzi „nepretržitosťou“, nekonečnou členitosťou a komplexnosťou diania na jednej strane a „pretržitým“, výberovo založeným *sprostredkovaním* tohto diania na strane druhej. Podstatné pritom je, že selektívnosť nie je náhodná či neutrálna; vedie ju spomenutá línia zmyslu, ktorá určité elementy diania vyberá, spája a iné ponecháva stranou. Kritériom výberu je relevantnosť elementov pre „príbeh“. V práci historika to poukazuje na dôležitú okolnosť, na existenciu istého abstraktného konceptu určitého historického celku, ktorý rozhoduje o zaradení či nezaradení jednotlivých elementov.

Spoločné operácie historika a literáta pri vytváraní naratívnej formy textu nijako nekolidujú so zásadne odlišným ontologickým štatútom diania v rámci aktuálneho sveta a vo fikčných svetoch literatúry. Schmid na tento rozdiel poukazuje v súvislosti s povahou referencie. Hoci je historické dianie minulosti prístupné len sprostredkované, samotné dianie sa reálne odohralo v aktuálnom svete, v tomto zmysle ide o reálne fakty a udalosti. Fakty a udalosti fikčného sveta sú založené výlučne textom, sú už výsledkom uskutočneného výberu a usporiadania a jedine z tohto finálneho výstupu možno spätne usudzovať o diani, ktoré je štruktúrnou rovinou *in absentia*: „*Není-li dění nic jiného než implicitní výchozí materiál pro výběr; jehož výsledkem je příběh, nemůže být definováno se zřetelem ke skutečnému světu, ale jen v závislosti na příběhu, který toto dění implikuje. Dění může mít jen takový ontologický status a jen takové pragmatické možnosti, jimiž je vybaven samotný příběh. Odpověď na otázky, jaký ontologický řád vládne v daném narativním světě, jaké instance v něm mohou vystupovat jako jednající, jaké děje jsou principiálně možné atp., nedává dění, nýbrž příběh. Dění je tedy předem kategoriálně zcela determinováno příběhem, který toto dění implikuje.*“¹⁶

14 HODROVÁ, ref. 12, s. 788.

15 SCHMID, ref. 13, s. 25.

16 SCHMID, ref. 13, s. 27-28.

Referencia literárneho textu je podobne konzekventne ohraničená aj v teoretickom rozpracovaní fikčnej sémantiky, ktorú na základe podnetov teórie možných svetov sformuloval Lubomír Doležel. Zásadný rozdiel medzi reálnym svetom a svetom fikčným je jej uholným kameňom.¹⁷ Fikčný text vysvetľuje Doležel ako jediný zdroj fikčného sveta: „*Fikčný svet je konštruovaný textom a skrze text a my k němu odkazujeme nebo o něm mluvíme stejným způsobem jako o světu aktuálním.*“¹⁸ Potom je text i relevantným kritériom pravdivostnej hodnoty výrokov o fikčnom svete. Sú to výroky, ktoré popisujú komponenty, tvar, rozsah a ďalšie náležitosti fikčného sveta konkrétneho textu a vo vzťahu k výrokom tohto textu predstavujú parafrázu. Pre Doležela je možnosť hodnotiť výroky o fikčnom svete z hľadiska ich pravdivostnej hodnoty elementárnou podmienkou sémantickej interpretácie textu – procedúra pravdivostného hodnotenia umožňuje rozhodnúť, čo existuje a čo neexistuje vo fikčnom svete.¹⁹ V procese interpretácie má potom zmysel pýtať sa, či svet, ktorý interpret rekonštruuje, zodpovedá svetu, ktorý text skonštruoval. Dôslednosť ohraničenia umeleckého textu sa neprejavuje len v explicitnom vyjadrení jeho odkazovacích možností („*Když chceme vědět, co je pravda a co nepravda o aktuálním světě, musíme zkoumat tento svět, když chceme vědět, co je pravda či nepravda o fikčním světě, musíme zkoumat text, který tento svět zkonstruoval. [...] musíme zjistit, které výroky textu jsou autentifikovány, tzn. které mají performativní sílu konstruovat fakty fikčního světa*“²⁰), ale aj v subtilnom odlišení problematiky pravdivostnej hodnoty výrokov samotného fikčného sveta. O tých už podľa Doležela nemá význam uvažovať z hľadiska pravdivosti či nepravdivosti, pretože fikčný text skonštruoval svet, ktorý predtým neexistoval.²¹

17 „*teorie fikční literatury je možná pouze za předpokladu, že zásadně odlišíme sémiotické světy konstruované texty (a ostatními sémiotickými systémy) a svět aktuální, který existuje nezávisle na jakémkoli textu*“ (DOLEŽEL, Lubomír. Literární text, jeho svět a styl. In *Identita literárního díla*. Brno; Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2004, s. 9).

18 DOLEŽEL, ref. 17.

19 „*Výhráli bychom sázku o výrok, že ‚Sherlock Holmes žil na Baker Street‘, zatímco bychom prohráli, kdybychom tvrdili, že ‚Sherlock Holmes žil na Berczy Street‘.*“ (DOLEŽEL, ref. 17, s. 10).

20 DOLEŽEL, ref. 17, s. 11.

21 Doleželov prístup k referencii umeleckého textu a k možnostiam pravdivostného hodnotenia výrokov o fikčnom svete čiastočne korešponduje s dôsledným odlišením diskurzu o realite a diskurzu o fikcii, ktorému sa venoval Marián Zouhar (*Podoby referencie*. Bratislava : IRIS, 2004). Bez podrobnejšej analýzy Zouharovho výkladu problematiky na tomto mieste pripomeniem len dôležité odpojenie diskurzu o fikcii od pojmu pravdivosti ako korešpondencie (s čímkoľvek v mimojazykovej skutočnosti). Namiesto tohto vzťahu Zouhar v prípade fikcie zdôrazňuje rovinu sémantického obsahu. Potom pri čítaní fiktívneho príbehu nemá zmysel pýtať sa na jeho pravdivosť alebo nepravdivosť vo vzťahu k mimojazykovému stavu vecí. Ak Zouhar pripúšťa možnosť uvažovať o pravdivosti výrokov, ktoré patria do príbehu, mieri tým vlastne k tomu, či sú „pravdivé“ v rámci príbehu, inak povedané, či zodpovedajú fikčnému textu. Zhrnutie naznačenej problematiky je dostatočne zrozumiteľné napriek odlišnosti od Doleželovho pojmového aparátu: „*a) keďže pri výrokoch z diskurzu o fikcii nie je dôležité, či sú pravdivé na základe mimojazykovej reality, treba korešpondenciu nahradiť koherenciou a posudzovať ich z hľadiska toho, či zapadajú do kontextu príbehu; ak do daného príbehu zapadajú, budú v rámci neho pravdivé, ak doň nezapadajú, budú v rámci neho nepravdivé; b) keďže v diskurze o fikcii odmietame korešpondenčnú teóriu pravdy a nahrádzame ju koherenčnou teóriou, nie sú referenty výrazov dôležité, ale celkom vystačíme s rovinou sémantického obsahu; to znamená, že výroky z diskurzu o fikcii budú iba o sémantickom obsahu, a to aj v tom prípade, keď výroky diskurzu o realite musia byť o referentoch (najmä pri určovaní pravdivostnej hodnoty)*“ (ZOUHAR, Marián. *Podoby referencie*. Bratislava : IRIS, 2004, s. 185).

Prísne vzaté, ďalej sa pri posudzovaní pravdivostnej hodnoty výrokov fikčného sveta ísť nedá. Inak povedané, nemožno ich testovať bezprostrednou pravdivostnou korešpondenciou, napríklad s historickým alebo s akýmkoľvek iným faktom z oblasti aktuálneho sveta. Z tohto hľadiska sa umelecký text (ako konštituent jedinečného fikčného sveta) významne líši od textu historika. Ten totiž nemožno izolovať od reálnych faktov a udalostí, ktoré sú spracované jeho naratívnou formou, a u väčšiny prijímateľov bude pravdivostná hodnota textu posudzovaná na pozadí tohto referenčného vzťahu. Preto sú úvahy o možnostiach pravdivého výkladu historického diania živou, komplikovanou a nejednoznačne riešenou súčasťou diskusií o metodologických aspektoch historikovej práce. Umelecký text takejto verifikačnej procedúre nepodlieha, posúdenie pravdivostnej hodnoty sa týka predovšetkým výrokov o fikčnom svete. I keď je podobný náhľad na úrovni overenia elementárnych výrokov akceptovateľný a v intenciách naznačeného Doleželovho výkladu dôležitý, do recepcie a interpretácie umeleckého textu vstupujú popri explicitných textových vyjadreniach ešte ďalšie, minimálne rovnako dôležité *implicitné* sémantické konštituenty fikčného sveta.²² Príznačnou črtou umeleckého textu býva jeho viac či menej výrazná nejednoznačnosť, dosahovaná rozličnými špecifickými postupmi v organizácii slovesného materiálu. Dôsledkom „sťaženej formy“ sú vyššie nároky na interpretačné porozumenie textu a väčšia zainteresovanosť recipienta na dotváraní sémantiky textu.

Napriek zásadnej odlišnosti v referenčnom potenciáli textov historikov a textov literatúry je zjavné, čo obe oblasti spája. Podobne ako fikčný text, aj text historika sa vytvára formou štruktúrnej výstavby naratívu, v ktorom sa uskutočňuje selekcia a hierarchizácia faktov, vybrané elementy narácie sú vradené do sceľujúceho výkladu, udeľujúceho jednotlivostiam význam a zmysel, pričom nemožno vylúčiť uplatnenie istého autorského zámeru pôvodcu narácie. No popri spoločných znakoch naratívnej štruktúry textu historika a autora beletrie sú tieto produkty odlišné nielen z hľadiska ontologického statusu spracovaných faktov a rozdielnych druhov referencie. Ďalším diferencujúcim hľadiskom je cieľ sledovaný ich vytváraním, ktorý H. White pokladá za identický, pretože „*Oba chtějí poskytnout verbální obraz ‚reality‘.*“²³ Verbálne obrazy „reality“ samy osebe azda ani nie sú cieľom, ale skôr prostriedkom. Sú výsledkom každého pokusu o sprostredkovanie mimojazykovej reality médiom jazyka, pričom niet inej cesty ako je transformovanie príslušného výseku reality výlučne v rámci možností tohto znakového systému. Táto elementárna podmienka je spoločná pre prácu historika i spisovateľa. Do istej miery možno za prienik pokladať oblasť postupov vo výstavbe naratívnej štruktúry, no v literárnom texte fungujú aj také špecifické postupy, ktoré vedú k účinkom pre neumelecký (v našom prípade vedecký) text priam neprijateľným (významná úloha implicitných zložiek sémantiky fikčného sveta, „miesta nedourčenosti“ v literárnom texte, umenie náznavu a nedopovedania, miera nejednoznačnosti textu, výrazná aktivizácia čitateľa pri dotváraní sémantiky textu, subjektívne podmienená rôznosť možných interpretácií textu atď.). Transformácia východiskového látkového podnetu prebieha v slovesnom umení aj prostriedkami *literárneho* kódu, lotmanovsky povedané, v intenciách druhotného mo-

22 DOLEŽEL, ref. 17, s. 12.

23 WHITE, ref. 6, s. 27.

delujúceho systému. Odlišné ciele historickej a umeleckej narácie sú dobre viditeľné na pozadí nášho kultúrneho rámca. Dôvod, pre ktorý pokladáme určité texty za umeleckú literatúru, nespočíva len v špecifických, jedinečných vlastnostiach textu (hoci sú nepochybne dôležité), ale je daný aj dlhodobo vytváranými kultúrnymi konvenciami, ktorých súčasťou je zvláštny druh pozornosti a očakávaní. Iný druh požiadaviek je spojený s čítaním odborného (historického) diela. Text historika a text autora beletrie je tvorený a prijímaný v rozličných „receptných režimoch“; oba druhy textov vstupujú na rozdielne horizonty očakávaní a plnia rozdielne funkcie.

Doterajšie priblíženie referencie umeleckého textu mohlo navodiť zdieľanie, že fikčný text a fikčný svet literárna veda odtŕha od reality a pokladá ich za sebestačné, výlučne k sebe samým odkazujúce výtvory. Spätosť diela s mimotextovou skutočnosťou v sebe zahŕňa viaceré eventuality. Naliehavosť, s akou rezonuje v súčasnej literárnej vede, ale aj nejednoznačnosť nahliadania na ňu, koncentrovane pomenoval P. A. Bílek: „*Dílčí prvky prozaického díla někam mimo sebe odkazují, ale rozhodnutí o charakteru a směru tohoto odkazování je už rozhodnutím interpretačním, rozhodnutím, které nelze vyřešit apriorně, bez zakomponování a zvážení vnímatele [...] Existuje-li jistá relativní shoda, že literatura ke světu, v němž žijeme, nějakým způsobem odkazuje, neexistuje vůbec žádná shoda ohledně toho, co z takové premisy vyplývá a co může způsob interpretace tohoto odkazování znamenat.*“²⁴ Pre literárneho vedca je zaujatie stanoviska k týmto možnostiam závažným rozhodnutím s dosahom na všetky ďalšie aspekty narábania s textom. Vplyvná časť slovenskej literárnej vedy sa prikláňa k riešeniu, ktoré prepája aktuálny svet so sférou slovesného umenia bez toho, aby dochádzalo k ich nenáležitému zamieňaniu, ale ani k neproduktívnemu izolovaniu. Súvzťažnosť aktuálneho sveta a umeleckého textu vhodne vystihuje pojmová dvojica látka – téma, ktorú do svojej poetiky prozaického textu začlenil Stanislav Rakús. Zatiaľ čo látka zahŕňa mimoliterárnu skutočnosť, téma je jej protipólom ako vnútorná skutočnosť literárneho diela, ako literárne transformovaný rozsah životných faktov vybraných z látky,²⁵ pričom medzi oboma oblasťami pulzuje zložitý proces tvarovania témy. Podobné stanovisko, vyhýbajúce sa krajnostiam, formuloval Peter Zajac: „*Pokiaľ by sme chápali literatúru len v jej vnútornom samopohybe, stratil by sa jej dynamický ráz, daný ‚osudovou‘ nevyhnutnosťou čerpať energiu z vonkajšieho prostredia: a tým je životný svet človeka. Pokiaľ by sme chápali literatúru len ako ‚odtlačok‘ životného sveta, stratil by sa systémový charakter literatúry, ktorý hovorí, že pre existenciu systému je nevyhnutné transformovať všetku energiu z vonkajšieho prostredia do vlastnej podoby systému.*“²⁶

Uvedená formulácia sa javí ako optimálna platforma pre reflektovanie literatúry z hľadiska vlastnej systémovosti, aj vo väzbe na kontext jej produkcie a recepcie, no literárna teória takýto harmonizujúci prístup príznačne spochybnila a skomplikovala. Problematizujúcu líniu môžeme sledovať napríklad prostredníctvom sporov o azda najznámejší pojem, ktorý sa dlhodobo využíva na vyjadrenie vzťahov medzi literatúrou a skutočnosťou, o *mimézis*. V dôsledku rozličných teoretických uchopení a adaptácií,

24 BÍLEK, ref. 11, s. 182.

25 RAKÚS, Stanislav. *Poetika prozaického textu : Látka, téma, problém, tvar*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1995, s. 3-5.

26 ZAJAC, Peter. *Pulzovanie literatúry*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1993, s. 17.

siahajúcich od zásadného spochybnenia až po rehabilitujúce znovuuvedenia do literárnej teórie, sa síce operatívnosť jeho používania minimalizovala, no v zásade platí, že zobrazovacia referencia mimézis neopúšťa väzbu na objekty aktuálneho sveta, počíta s možnosťou vzťahnuť pomenovania z literárneho textu k objektom, javom empiricky známym v čitateľovej realite. P. A. Bílek poukázal na zaujímavý aspekt mimetickej teórie, ktorá „*Ponecháva stranou, nakoľik jde takové odkazování spíše směrem k mentálním konstruktům, k pojmenovávacím abstrakcím připraveným v mysli vnímatele. Zároveň ale kategorie reprezentace ve smyslu abstrakce a redukce, nikoli imitace, ponechává pootvřený prostor vnímat pod pojmem mimésis nejen objekty a jevy reality, ale i jejich dosavadní ztvárnění. Reprezentace čehokoli v textu tedy nemusí nutně odkazovat pouze k objektu či jevu reality, ale může v sobě zahrnovat [...] i dosavadní způsoby zobrazování téhož objektu či jevu.*“²⁷ Pod doterajšími spôsobmi stvárnovania čohosi zo sveta reality rozumieme v daných súvislostiach najmä prostriedky literárneho kódu, rozličné spôsoby vytvárania literárnosti, no odkazovanie k mentálnym konštruktom, pomenovávacím abstrakciám ako možnému referentu je prvotne záležitosťou vzťahu človeka a jazyka. Práve touto štrbinou dvojznačnosti (k čomu vlastne odkazuje literárny text – k „svetu“, alebo k jazyku v jeho znakovej podstate?) prechádza vplyvný prúd literárnej teórie inšpirovaný predovšetkým saussurovskou lingvistikou, ktorý radikálne spochybnil referenčnú väzbu textu na aktuálny svet, zdôrazňujúc, že jazyk je vo vzťahu ku skutočnosti autonómny a jazykový význam je založený na vzťahoch medzi znakmi, nie na vzťahoch medzi slovami a vecami. Toto vytlačenie referenta zo skutočnosti do sféry jazyka ako prostriedku „svetotvorby“ je pochopiteľné z toho hľadiska, že nemáme k dispozícii žiadny priamy, jazykovo nesprostredkovaný spôsob nahliadania na to, čo nazývame skutočnosťou; „skutočnosť“ je teda utváraná jazykom a inými kultúrnymi kódmi. Ak je jediným médiom literárneho textu takto ponímaný jazyk a ak sa literatúra vo vzťahu k nemu javí ako druhotný systém, je odôvodniteľné postulovať autonómnosť literatúry vo vzťahu ku skutočnosti a hľadať referenta literárneho textu mimo aktuálneho sveta, v jeho jazykových, literárnych a ďalších sociálne konštruovaných reprezentáciách.

Dôsledky naznačeného prístupu k literatúre sú ďalekosiahle. V slovenskej odbornej komunite ich zrejme najkoncentrovanejšie zhodnocuje Tomáš Horváth, vychádzajúci z konštatovania, že jazyk nie je súbor reprezentácií, ktoré dobre alebo zle vyjadrujú skutočnosť, ale súbor prostriedkov, ktoré nám pomáhajú niečo dosahovať, a požadujúci zbaviť sa naivnej viery v „zobrazujúci“ vzťah slov a „skutočnosti“.²⁸ Preto zdôrazňuje potrebu skúmať rétorické stratégie, spôsoby organizácie textov, ktoré produkujú istý „efekt zobrazovania skutočnosti“. Pátranie, či text „zobrazuje skutočnosť“ „objektívne“, „subjektívne“, „idealizujúco“, inak povedané, stotožňovanie jednej literárnej gramatiky so skutočnosťou, jedného z alternatívnych systémov popisu so „svetom takým, akým je“ mimo akéhokoľvek systému popisu, pokladá T. Horváth za prístup, ktorý treba nechať dožiť spolu s jeho nositeľmi. Nemožnosť konštituovať „prirodzený vzťah“ medzi istým systémom reprezentácie a „skutočnosťou, aká je“ sa zakladá na poznaní, že systémy reprezentácie sú generované kultúrnymi kódmi (a práve v rámci pravidiel týchto kó-

27 BÍLEK, ref. 11, s. 190.

28 HORVÁTH, Tomáš. *Rétorika histórie*. Bratislava : VEDA, 2002, s. 49.

dov nadobúdajú konotáciu „reprezentovania skutočnosti“). Podľa R. Nycza „*efektivita literárnej referenčnosti*“ vyplýva skôr z jej vzťahu k určitému systému mediácie než k určitému predmetu či stavu vecí: je teda potrebné skúmať „*štruktúrálnu-sémantický mechanizmus referencie*“, ktorý však nemôže slúžiť na rozlíšenie fikčných textov od „faktografických“, pretože v oboch typoch textov funguje tým istým spôsobom.²⁹ Literárnovedné kladenie otázok potom nemá smerovať k tomu, akým spôsobom text odkazuje k referentu vonkajšiemu voči textu, ale skúmať podmienku možnosti takejto výpovede, skúmať kultúrny kód, ktorý kóduje text takýmto príznakom (schopnosť označovať život a dušu autora i sveta), pýtať sa, kde a ako sa historicky konštituoval v literárnej vede.

Naznačený prístup k literárnemu textu má svoju „pravdu“, no treba pripomenúť krajinu, ku ktorej môže viesť. Azda stojí za pokus vyhnúť sa tomu, aby sa v takomto nasmerovaní literárnej teórie – použijúc slová A. Compagnona³⁰ – nestala referenčnosť iba ilúziou, aby sa vyvrcholením tejto línie nestala dogma o autoreferenčnosti literárneho textu a aby pojmy intertextualita, dialogizmus v podobe referenta literatúry nenahradili skutočnosť samotnou literatúrou. Compagnon triezvo hodnotí literárnu teóriu ostatných desaťročí ako prechod od úplnej absencie problematizácie literárneho jazyka, od dôvery v zobrazovanie skutočnosti a v intuíciu zmyslu, k absolútnej podozrievavosti voči jazyku a diskurzu, až sa vylúčila akákoľvek reprezentácia. Ukazuje krehkosť odmietania referenčnosti v literatúre a hľadá spôsob, ako znovu nadviazať vzťah medzi literatúrou a skutočnosťou. Využíva na to znovuoživený pojem mimézis. V jeho výklade sú zreteľné dominanty, ktoré pokladá vo vzťahu medzi literatúrou a svetom za podstatné. Do tohto vzťahu nezahŕňa len aspekt produkcie, tvorenia textu, ale aj jeho recepcie: „*Mimézis je [...] poznanie a nie kópia, ani replika identického: označuje poznanie, ktoré je človeku vlastné, spôsob, akým si konštruje a obýva svet. Znovu hodnotiť mimézis [...] znamená v prvom rade zdôrazniť jej vzťah k poznaniu a cezeň vzťah k svetu a ku skutočnosti.*“³¹ Práve prostredníctvom recepcie produkuje mimézis svoj účinok aj mimo fikcie, čiže vo svete ľudského života a skúsenosti. Regenerujúca sila pojmu mimézis plynie z dialektického prepojenia aktuálneho sveta (ako východiska literárnej reprezentácie i ako nutného korelátu textového sveta v procese recepcie) s kreatívnym potenciálom zobrazenia.

Identifikovanie sprostredkujúcich rámcov, ktoré umožňujú ľuďom reflektovanie sveta, spochybnilo predstavu o existencii „stáleho“ sveta i nárok na jeho objektívne poznanie. V prípade umeleckej literatúry nemožno nebrať do úvahy, že nevystačíme s bezprostredným vzťahom medzi literatúrou a realitou, pretože „*literatúra ako typ jazykovej výpovede môže reprodukovat iba to, čo je jazykové – potom jej hlavnou formou bude tá, ktorá spočíva v literárnom reprodukovaní neliterárnych modelov reči. Jazyková mimesis sa týmto spôsobom stáva javom plne zrozumiteľným, neoddiskutovateľným a dôležitým.*“³² Uvedomenie si až dvojstupňovej sprostredkovanosti však nemusí nutne znamenať vylúčenie vzťahu medzi literárnym textom a aktuálnym svetom, resp.

29 NYCZ, Ryszard. Intertextualita a jej oblasti: texty, žánre, svety. In *Slovenská literatúra*, 1995, roč. 42, č. 6, s. 414-415.

30 COMPAGNON, Antoine. *Démon teórie : Literatúra a bežné myslenie*. Bratislava : Kalligram, 2006, s. 103-105.

31 COMPAGNON, ref. 30, s. 138.

32 NYCZ, ref. 29, s. 417.

podobou aktuálneho sveta, v ktorej je tvorca i čitateľ – nevedome, alebo reflektovane – prostredníctvom jazykovej mimézis „udomácnený“. I keď korelát tohto literatúrou vytvoreného obrazu nehľadáme v samotnej „realite“, ale v istej (tvorcom, prijímateľom) osvojenej verzii sveta, v kultúrnej zinterpretovanej skutočnosti,³³ táto verzia je vo svojej individuálnej platnosti rozhodujúcim činiteľom v procese vytvárania textu aj v jeho recepcii a interpretácii.

Naznačené súvislosti sa premietajú aj do dichotómie látky a témy v tom zmysle, že látkou nie je „reálny“ svet sám osebe, ale ide o kultúrnu zinterpretovanú podobu sveta, ktorú vo svojom živote „obývame“, ktorá má pre nás väčšiu alebo menšiu mieru záväznosti, s čím súvisia alternatívy našich postojov a rozhodnutí: môžeme jej dodávať presnejšie kontúry, akceptovať v nej platnú hodnotovú orientáciu, trvať na potrebe centrujúceho (seba)vymedzenia (dnes už bez univerzalizujúcich nárokov), alebo môžeme viac či menej uvedomene rozvíjať schopnosť/ochotu vystupovať z ustálenej podoby sveta a konfrontovať sa s inými verziami, prechádzať od jednej k druhej a adaptovať sa na iné naračné slovníky, prípadne môžeme hľadať pre nás vhodný kompromis medzi oboma možnosťami. V týchto súvislostiach má silný potenciál aj literatúra – časť jej významných funkcií v literárnej komunikácii sa prekrýva práve so schopnosťou narušať konvencionalizované spôsoby reprezentácie sveta, atakovať schematizáciu nášho vnímania, od zrejmeho či samozrejmeho smerovať ku skrytému, prehliadanému, namiesto primeranosti sa orientovať na výkyv, disproporciu, tematizovať problemové stránky reflektovaných javov. V našich recepčných konkretizáciách pôsobia literárne texty v dvoch zjednodušene vyhraných funkciách: ako komplementárny, afirmatívny sémantický ekvivalent našej verzie sveta, ktorú nám potvrdzuje, obohacuje a prehľbuje možnosti jej zakúšania, ale aj ako subverzívny prostriedok navodzujúci v čitateľovi pochybnosti a zneistenie. Tieto potenciálne recepčné dosahy literárnych textov sa obvykle v rozličných pomeroch prelínajú a vo všeobecnosti im nemožno fixne priradiť pozitívne alebo negatívne hodnotenia.

Literárne dielo predstavuje osobitný systém, ktorý disponuje vlastnými prostriedkami generovania textového sveta. Mimoliterárna skutočnosť (istá jej kultúrne vytvorená verzia) sa vo vzťahu k nemu nejaví len ako východisko, zdroj textom tematizovanej životnej matérie, ale vystupuje aj v podobe verifikačného pozadia, ktorým sa v procese recepcie testuje autorom vytvorená podoba tematického sveta. Nejde o overovanie dokumentárnej vernosti ani pravdivostnej korešpondencie medzi textom a realitou, no aj pri rešpektovaní voľnosti modelovania obrazu sveta v texte prostredníctvom postupov rozlične vzdialených od „realistického“ stvárňovania skutočnosti (teda od kódu generujúceho dojem, ilúziu reality) sa napokon každý, akokoľvek „odľahlý“ textový svet

33 Naznačenú problematiku výstižne zhŕňa R. Nycz: „*Literárna reprezentácia predpokladá skoršie a od textu nezávislé jestvovanie jej predmetov, čo je v recepcii racionalizované prostredníctvom verifikácie a konkretizácie zhodnej s pravdami bežného vedomia a vlastnou kompetenciou adresáta. Ale prijatie tohto faktu neznamená zároveň nevyhnutosť výskumu reálneho, t. j. empirického denotátu. Keďže nemožno zodpovedne uznať literárnu reprezentáciu za prípad bezprostrednej nejazykovej skutočnosti – nemenej dôležitým, a pre literárnu reprezentáciu azda dokonca viacej rozhodujúcim či základným, musí byť prieskum, v čom spočíva tento predpoklad jestvovania, efektívitva literárnej referenčnosti, vyplývajúca z jej vzťahu skôr k určitému systému mediácie ako k určitému predmetu či stavu vecí.*“ (NYCZ, ref. 29, s. 414).

v čitateľskej percepcii dostáva do súradníc, v ktorých sa stretáva so skúsenostným komplexom, platným v životnej skutočnosti percipienta, s postojmi, názormi, hodnotami, vzťahujúcimi sa k jeho konkrétnemu ľudskému situovaniu. V takejto relácii sa nestrácajú špecifiká literárneho umenia a neruší sa ani jeho prepojenie s bytostne zažívanou skutočnosťou ľudí. Fakt sprostredkovanosti reality médiom jazyka a celou kultúrnou encyklopédiou túto väzbu nielenže nijako neoslabuje, naopak, literatúru umožňuje vnímať ako jeden z vplyvných kultúrnych kódov, ktorý si v priebehu tisícročí udržuje svoje postavenie v ľudských spoločnostiach, disponuje súborom prostriedkov a postupov, prostredníctvom ktorých artikuluje a prenáša rozličné druhy ľudskej skúsenosti. Je jedným z kultúrnych kódov uprostred mnohých iných a tak ho je možné aj skúmať. Vedomie viacnásobnej sprostredkovanosti eliminuje vytváranie priamočiarych analógií medzi literárnymi textami a realitou, rovnako ako dovolávanie sa „pravej“ skutočnosti a jej „verného“ obrazu. Nemalo by však oslabiť schopnosť vnímať hĺbku ľudského ukotvenia v aktuálnom svete, nemalo by pri recepcii literatúry odobrať možnosť spoluúčasti na skúsenosti autentických ľudských existencií.

* Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0207/09.

ZUR PROBLEMATIK DER NARRATIVITÄT UND REFERENZ IN DER GESCHICHTSSCHREIBUNG UND LITERATUR

IVAN JANČOVIČ

In der Studie befasst sich der Autor mit der Narrativität, der in den letzten Jahrzehnten eine entscheidende Rolle beim Erstellen der Auslegungen vom vergangenen Geschehen zugeschrieben wird. Die Narration ist ein grundlegender Akt sowie in den Arbeiten von Historikern als auch in den literarischen Texten. Der Autor widmet sich einigen gemeinsamen Aspekten der Narration in den Texten von Historikern und Belletristikautoren (sowohl ein Historikertext als auch ein fiktiver Text wird durch einen strukturellen Aufbau des Narrativs, gebildet, in dem es zu einer Selektion und Hierarchisierung der Fakten kommt, ausgewählte Elemente der Narration werden in eine vereinigende Auslegung eingegliedert, die den Einzelheiten Bedeutung und Sinn verleiht, wobei eine Geltendmachung gewisses Autorenvorhabens des Urhebers der Narration nicht auszuschließen ist; die Aufbauverfahren in der narrativen Struktur sind in beiden Fällen ähnlich, aber in den literarischen Texten funktionieren auch solche spezifischen Verfahren, deren Folgen für einen wissenschaftlichen Text unannehmbar wären). Dann konzentriert er sich auf wesentliche Unterschiede, die sich aus unterschiedlicher Gestaltung der Referenz der beiden Textkreise und aus unterschiedlicher Position im Netz der gesellschaftlichen Diskurse ergeben. Der wesentliche Unterschied ruht in ontologischer Natur der Fakten, über die eine Historikernarration berichtet, und „Fakten“, die durch eine künstlerische Narration vermittelt werden. Damit hängen die Unterschiede in der Referenz beider Arten von Texten zusammen. Ein weiterer differenzierender Aspekt sind die Ziele, die bei der Erstellung einer historischen und künstlerischen Narration verfolgt werden, die durch unseren Kulturrahmen gegeben sind. Die Texte eines Historikers und die Texte eines Belletristikautors werden in unterschiedlichen „Rezeptionsregimen“ geschaffen und empfangen; beide Textarten betreten unterschiedliche Horizonte der Erwartungen und erfüllen unterschiedliche Funktionen.

ŠTÚDIE

SLOVENSKÍ AGRÁRNICI MEDZI ZLUČOVACÍM ZJAZDOM A PARLAMENTNÝMI VOĽBAMI V ROKU 1925

MATEJ HANULA

HANULA, Matej. The Slovak agrarians between the merging conference and the parliamentary elections of 1925. *Historický časopis*, 2010, 58, 4, pp. 633-658, Bratislava.

As with all parties in a parliamentary democracy, the activity of the agrarian party in inter-war Slovakia was directed towards gaining the largest possible share of state power. Its effort was also motivated by the fact that two-thirds of the population of Slovakia worked in agriculture, so a party defending their interests had the possibility to become the strongest in the country. However, the agrarian party, which originated in Slovakia in 1919 under the name National Republican Party of Small Farmers (Národná republikánska strana roľnícka), did not achieve this aim in the 1920 elections. The Social Democrats won the election in Slovakia. The socialist parties did not repeat their success from 1920 in later parliamentary elections in Slovakia. The agrarians again entered the competition to gain the position of the strongest party in Slovakia. After 1922 they were helped by alliance with Czech partners in an agrarian party for the whole of Czechoslovakia. After that year the agrarians in Slovakia built up their organizational structure and started intensive agitation, largely connected with the land reform then occurring. However, in spite of this, the county elections in 1923 indicated and the parliamentary elections of 1925 definitively confirmed that Hlinka's Slovak People's Party had become the strongest party in Slovakia. In contrast to the centralist oriented agrarians, it supported the autonomy of Slovakia.

First Czechoslovak Republic. Slovakia. History. Elections. Political parties.

Úsilie agrárnej strany na Slovensku smerovalo v medzivojnovom období, rovnako ako snaha každej politickej strany pôsobiacej v parlamentnej demokracii, k získaniu čo najväčšieho podielu na štátnej moci. Stranícki predstavitelia sa snažili o to, aby sa ich strana stala politickým subjektom s najpočetnejšou voličskou základňou. Lídri agrárikov tento cieľ navyše dlhodobo verejne deklarovali ako svoju prioritu. Už od počiatkov formovania strany v prvom desaťročí 20. storočia narábali s predpokladom, podľa ktorého bolo treba politiku na Slovensku zosúladiť so záujmami najpočetnejšej vrstvy obyvateľstva – roľníctva.¹ Politika vedená v jeho záujme mala agrárikom automaticky zabezpečiť pozíciu najpodporovanejšej strany na Slovensku. Po prevrate roku 1918 a vzniku demokratickej Československej republiky (ČSR) uplatňujúcej na rozdiel od okliešteného uhorského

1 Formovaním agrárneho prúdu slovenskej politiky pred rokom 1918 sa zaoberal predovšetkým V. Zuberec, najmä v štúdiách: ZUBEREC, Vladimír. Formovanie slovenského agrárneho hnutia v rokoch 1900 – 1918. In *Historický časopis* (ďalej HČ), 1972, roč. 20, č. 2, s. 205-246; ZUBEREC, Vladimír. Milan Hodža (1. 2. 1878 – 27. 6. 1944). In HČ, 1990, roč. 38, č. 6, s. 769-787.

parlamentarizmus zásady všeobecného volebného práva, získala ich vízia ešte pevnejšie základy. Už v prvých mesiacoch po vzniku nového štátu sa začala diferenciacia slovenskej politickej scény a počas tohto procesu sa v priebehu roka 1919 definitívne sformovala aj agrárna strana (pod názvom Národná republikánska strana roľnícka) ako jeden z jej samostatných prúdov.²

No už prvé parlamentné voľby v apríli 1920 plány slovenských agrárikov značne nabúrali. Nepomohla im ani skutočnosť, že do volieb išli spoločne so Slovenskou národnou stranou (SNS) – zástupkyňou konzervatívneho martinského krídla slovenskej politiky – s ktorou sa v januári 1920 spojili do zjednotenej Slovenskej národnej a roľníckej strany (SNaRS). Voľby sa skončili v celej republike i na Slovensku triumfom sociálnej demokracie, ktorú na Slovensku volilo 510 000 ľudí a získala tu 23 zo 60 mandátov v poslaneckej snemovni Národného zhromaždenia (NZ). Program SNaRS podporilo iba 242 046 ľudí, čo bolo len o necelých 7 000 viac ako zisk ďalšieho hlavného konkurenta agrárikov, Slovenskej ľudovej strany (SLS). Obe strany navyše získali v poslaneckej snemovni zhodne 12 kresiel.³ Výsledok volieb bol pre straníckych lídrov veľkým sklamaním. Napriek nedostatočne rozvinutej organizačnej štruktúre, nevýraznej predvolebnej kampani (v porovnaní so sociálnymi demokratmi i ľudákmi),⁴ boli totiž pred voľbami plní nádejí a optimizmu. Aj najtriezvejšie odhady členov strany jej predpovedali zisk najmenej 18 kresiel v dolnej komore parlamentu.⁵ Volebný výsledok však tieto predstavy značne podlomil. Predpoklady, že za stranou bude odhodlane kráčať slovenské roľníctvo, teda viac ako polovica obyvateľstva, sa nepotvrdili. Pod volebný neúspech sa okrem už spomínaných skutočností podpísali aj ďalšie vážne dôvody. Jedným z nich bola aj poprevratová exponovanosť jedného z hlavných predstaviteľov strany, ministra Šrobára. Strana sa jeho „zásľuhou“ stala v očiach obyvateľstva zodpovednou za mnohé nepopulárne opatrenia, ktoré musel po vzniku republiky na Slovensku prijímať. Práve Šrobár bol preto hlavným terčom negatívnych predvolebných kampaní oboch najväčších súperov agrárikov – sociálnych demokratov i ľudákov.⁶ Stotožnenie najnepopulárnejších

2 O pôsobení agrárnej strany na Slovensku v prvých rokoch po vzniku ČSR opäť predovšetkým V. Zuberec v štúdiách: ZUBEREC, Vladimír. Príspevok k dejinám vzniku agrárnej strany na Slovensku. In HČ, 1967, roč. 15, č. 4, s. 573-599; ZUBEREC, Vladimír. Slovenská domovina – strana maloroľníckeho ľudu a jej miesto v procese formovania celoštátnej agrárnej strany. In *Agrikultúra*, 1976, roč. 14, s. 121-145.

3 Výsledky volieb podľa *Československá statistika*. Svazek I, Řada I, (Volby, Sešit 1), Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecní volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919. Praha : Státní úřad statistický, 1922, s. 13 a n.

4 Predvolebnú agitáciu strany dobre charakterizuje list, ktorý napísal Fedor Houdek Šrobárovi z Ružomberka v deň volieb 18. apríla 1920. Okrem iného v ňom konštatoval: „*Deň volebný plynie v najväčšom poriadku v meste, ani akoby volieb nebolo. Ľudáci dnes z kostolnej veže shadzovali letáky, keď išiel ľud z kostola [...] V Ružomberku našiel som všetko sterorizované od socialistov a ľudákov, v celom okrese sa vôbec neagitovalo za roľnícku stranu. Klímo [kandidát agrárikov – M. H.] bol len v Likávke, Lužnej. Politicky nepracovalo sa vôbec.*“ Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, osobný fond (ďalej o. f.) Vavro Šrobár, kartón (ďalej k.) 3, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 127.

5 DULOVIČ, Erik. Agrárny politik, Orava a Spiš 1919 – 1922. In MICHÁLEK, Slavomír (ed.). *Juraj Slávik Neresnícký od politiky cez diplomaciu po exil*. Bratislava : Historický ústav; Prodam, 2006, s. 115.

6 Ľudová strana navyše na Šrobára útočila aj pre jeho vlašný prístup k náboženským otázkam. Pred voľbami vydala leták, v ktorom ho obviňovala z bezverectva a protikatolíckej politiky. SNA, fond (ďalej f.) Ministerstvo s plnou mocou (ďalej MPS), k. 328, inv. č. 210.

vládných opatrení s politikou SNaRS pripúšťala ako jednu z hlavných príčin volebného neúspechu aj stranická tlač. Radila medzi ne predovšetkým povinné rekvizície poľnohospodárskych tovarov, prehmaty pri uskutočňovaní prebiehajúcej pozemkovej reformy, či nedostatky v zásobovaní potravinami a palivom. Jej redaktori zároveň obviňovali sociálnych demokratov zo štvavej predvolebnej kampane, v ktorej SNaRS neoprávnené pripisovali úlohu obhajcu záujmov veľkostatkárov a roľníkom sľubovali splniť nespĺniteľné. Z polmilióna slovenských voličov, ktorí hlasovali za ich stranu, nemala socialistickej presvedčenia ani polovica.⁷ Nasledujúce voľby dali týmto argumentom jednoznačne za pravdu. Potvrdilo sa v nich, že neskúsený slovenský volič podľaohol pri prvých slobodných voľbách v roku 1920 vo veľkej miere socialistickej propagande a vidine rýchleho a jednoduchého zlepšenia svojej sociálnej situácie.

Nasledujúce dva roky sa niesli v znamení kryštalizácie slovenskej politickej scény. Už na jeseň 1920 sa vyhrtili pomery v najsilnejšej strane republiky. Od sociálnej demokracie sa postupne odtrhlo krídlo presadzujúce zavedenie diktatúry proletariátu revolučnou cestou, z ktorého sa na pražskom zjazde v dňoch 14. – 16. mája nasledujúceho roka vytvorila Komunistická strana Československa (KSČ) hlásiaca sa ku Komunistickej internacionále s centrom v Moskve. Oslabili sa tým pozície sociálnej demokracie, čo sa vo zvyšných troch medzivojnových parlamentných voľbách prejavilo najmarkantnejšie práve na Slovensku.⁸ SLS sa začala po voľbách čoraz viac odkláňať od spoločného postupu so svojou českou partnerkou – Čs. stranou lidovou. V poslanckej snemovni sa od nej odpojila a vytvorila si vlastný parlamentný klub. Hlavným cieľom ľudákov bolo zavedenie autonómie Slovenska v rámci republiky, pričom prvý návrh predložili v NZ 25. januára 1922.⁹

Agrárny prúd čs. politiky sa naopak vybral opačným smerom. Po voľbách agrárni poslanci zvolení na Slovensku vytvorili v parlamente spoločný klub so svojimi českými kolegami. Stalo sa tak napriek odporu národnárskeho krídla strany, ktoré s čoraz intenzívnejším zblížovaním s českou agrárnou stranou nesúhlasilo. Rozpory vo vnútri SNaRS viedli v marci 1921 k opätovnému obnoveniu SNS, ktorá začala podobne ako SLS presadzovať autonómiu Slovenska. Rozhodnutie národnárov iste urýchlilo i to, že v spoločnej strane nezískal ani jeden z ich zástupcov kreslo v dolnej komore parlamentu a vedenie strany nespĺnilo ani svoje sľuby o paritnom zastúpení oboch krídiel vo vrcholných stranických funkciách.

Secesia národnárov zblížovanie oboch prúdov agrárnej politiky urýchlila. Prakticky už po nej nestálo nič v ceste k ich zlúčeniu a splneniu úlohy, ktorú si už krátko po vzniku ČSR vytýčil vodca českých agráristov Švehla – vytvoriť celorepublikovú agrárnu stranu, ktorá by aj vďaka podpore získanej na prevažne poľnohospodárskom Slovensku

7 V čom je chyba? *Slovenský týždenník* (ďalej ST), roč. 17, č. 18, 30. 4. 1920, s. 2.

8 Pokles podpory sociálnej demokracie v nasledujúcich parlamentných voľbách bol naozaj výrazný. Kým v roku 1920 získala na Slovensku 23 poslanciekých kresiel v dolnej komore parlamentu, v rokoch 1925, 1929 a 1935 už len 2, 4 a 6 mandátov.

9 Návrh vypracovaný Ľudovítom Labajom NZ ani neprerokovalo, pretože s poukazom na právnu nedopracovanosť ho zastavili už parlamentné výbory. BARTLOVÁ, Alena. Návrhy slovenských politických strán na zmenu štátprávneho usporiadania ČSR v rokoch 1918 – 1935 a zapojenie HSLS do vládnej koalície v rokoch 1927 – 1927. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). *Slovensko v Československu*. Bratislava : Veda, 2004, s. 136-137.

a Podkarpatskej Rusi zachovala v novom štáte českým agrárnikom pozíciu najsilnejšej strany. S prípravami na zjednotenie oboch strán sa začalo na jar 1922 a definitívne sa tento krok potvrdil na slávnostnom tzv. Petropavlovskom zjazde, ktorý sa konal 28. a 29. júna 1922 v Prahe. Naplnil sa tak vývoj, ktorý začal už na zjazde českých agrárnikov o dva roky skôr. Členmi výkonného výboru českej agrárnej strany sa totiž už vtedy stali aj piati členovia ešte len formujúcej sa agrárnej strany na Slovensku Pavol Blaho (ten sa stal dokonca prvým podpredsedom českej strany), Jozef Bránecký, Ján Duchaj, Milan Hodža, Ľudovít Medvecký a Ľudovít Okánik.¹⁰ Zjednotený politický subjekt dostal názov Republikánska strana zemedel'ského a maloroľníckeho ľudu. Zjazd potvrdil vo funkcii dlhoročného predsedu českých agrárnikov Švehlu, ktorý svojou autoritou nemal medzi českými agrárnikami konkurenta, čo malo neskôr po jeho vynútenom odchode z politiky pre stranu takmer fatálne následky.

Zjednotenie s českými partnermi prinieslo slovenskej časti strany zároveň vyjasnenie zákulisného súboja o pozíciu prvého muža strany na Slovensku. V rokoch 1919 – 1921 bol oficiálnym predsedom slovenských agrárnikov Pavol Blaho, po ňom prevzal funkciu Jozef Bránecký. Najväčšími autoritami v ich radoch však boli nepochybne ministri pražských vlád V. Šrobár a M. Hodža, ktorých ako prirodzených vodcov strany vnímala aj verejnosť. Obaja zvädzali súboj o pozíciu lídra strany na Slovensku. Kým Šrobár sa vďaka svojim väzbám na Prahu mohol spoliehať skôr na podporu českých politikov, Hodža sa zásluhou svojej predprevratovej organizačnej práce medzi slovenským roľníctvom a vďaka funkcii predsedu straníckej náborovej organizácie Slovenskej roľníckej jednoty (SRJ) opieral v tomto zápase o podporu členskej základne – drobného a stredného roľníctva. Táto skutočnosť, ktorá plne korešpondovala s víziou masovej roľníckej politickej strany, ktorú presadzoval Švehla, rozhodla súboj so Šrobárom v Hodžov prospech. Aj českí agrárici napokon pochopili, že práve on je tou osobnosťou, ktorá má najväčší potenciál oslovovať voličov na Slovensku. Na tomto poli mu mohol Šrobár najmä pre negatívne vnímanie jeho pôsobenia na čele ministerstva s plnou mocou v rokoch 1918 až 1920 len ťažko konkurovať.

Po zlučovacom zjazde sa tak definitívne potvrdila Hodžova pozícia muža čísla jeden v agrárnej strane na Slovensku. Výrazom jeho líderskej pozície sa stalo zvolenie do funkcie podpredsedu celoštátnej strany za Slovensko, ku ktorému došlo na zasadnutí výkonného výboru strany 12. júla 1922 v Prahe. Podpredsedom za Moravu sa stal František Staněk a za Čechy Karol Viškovský. Už o niekoľko mesiacov neskôr Hodža svoju pozíciu potvrdil nástupom do kresla ministra poľnohospodárstva vo vláde, ktorú prvýkrát viedol ako premiér A. Švehla.¹¹ Išlo o rezort, ktorý vnímali agrárici spoločne

10 SNA, o. f. Pavol Blaho, k. 43, inv. č. 1918.

11 Počas pôsobenia vo funkcii ministra poľnohospodárstva v rokoch 1922 – 1926 sa M. Hodža zaslúžil o prijatie viacerých konkrétnych opatrení na podporu slovenského poľnohospodárstva. Z prostriedkov ministerstva vyčlenil v roku 1924 napríklad i financie na zriadenie siete Roľníckych vzájomných pokladníc, ktoré mali slovenským roľníkom sprístupniť lacný úver, či prostriedky na výstavbu Zemedel'ského múzea v Bratislave. O Hodžovom účinkovaní na čele rezortu pozri podrobnejšie napr.: KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Agrarizmus v politike Milana Hodžu. In ŠOUŠA, Jiří – MILLER, Daniel. E. – SAMAL, Mary Hrabik (eds.). *K úloze a významu agrárneho hnutí v českých a československých dejinách*. Praha: Karolinum, 2001, s. 113-114; BARTLOVÁ, Alena. Slovák Dr. Milan Hodža vo funkcii ministra poľnohospodárstva. In PEKNÍK, Miroslav a kol. *Milan Hodža. Štátnik a politik*. Bratislava: Veda, 2002, s. 201-215.

s ministerstvom vnútra ako najprestížnejší. Naopak, Šrobár sa s kreslami vo vláдах medzivojnovéj republiky definitívne rozlúčil, účinkovanie v kabinete Edvarda Beneša v rokoch 1921 až 1922 sa stalo jeho posledným.

V čase, keď väčšina čs. politických strán zápasila s odstredivými prúdmi vo svojom vnútri, sformovalo naopak agrárne hnutie jednotnú celorepublikovú politickú stranu. Slovenskí agrárenici sa tak stali súčasťou jedného z najvplyvnejších politických zoskupení v Československu. V nových podmienkach a po zohľadnení faktu, že najsilnejšia strana z volieb roku 1920, sociálna demokracia, stratila po rozkole s komunistami značnú časť svojich prívržencov, sa mohli znovu pustiť do súboja o pozíciu najpodporovanejšej politickej sily na Slovensku. Prostriedkami na zväčšenie voličskej základne strany sa mali stať rozšírenie organizačnej siete a posilnenie profesionálnych funkcionárskych kádrov, zintenzívnená agitačná činnosť popredných predstaviteľov strany spojená s propagandistickým využívaním pridelovania pôdy drobným roľníkom v rámci prebiehajúcej pozemkovej reformy či zdôrazňovanie výdobytkov, ktoré strana vďaka príslušenosti k vládnejmu táboru priniesla slovenským roľníkom.

Na zlučovacom zjazde v júni 1922 prijali jeho účastníci aj nový program spoločnej strany. Oproti programu českých agrárenikov z roku 1919, ktorý poznamenala povojnová všeobecná radikalizácia, vyvolaná sociálnou nespokojnosťou a nedostatkom základných tovarov, volajúca po „zľudovení“ pôdy, bol návratom k pôvodnej predprevratovej konzervatívnej línii straníckej politiky.¹² Rovnako sa v tomto smere odlišoval i od programu slovenských agrárenikov z roku 1919. Tak ako predchádzajúce texty oboch pôvodných strán, aj nový program zdôrazňoval jednotu republiky, ako aj jednotu československého národa, zloženého z českej a slovenskej vetvy.¹³ Obracal sa nielen na tých, ktorí pracovali na pôde či žili na vidieku, ale aj na tých, ktorí vykonávali duševnú prácu v prospech poľnohospodárstva a rozširovali idey agrarizmu, teda najmä na učiteľov poľnohospodárskych škôl a úradníkov rôznych poľnohospodárskych inštitúcií. Práve tieto kádre tvorili popri roľníctve hlavnú časť stúpcov strany.

V programe boli podrobne teoreticky rozpracované zásady politického agrarizmu. Pôdu vyhlasoval za pôvodný zdroj všetkého života, z ktorého vznikajú všetky hmotné statky. Šťastný a trvalý rozvoj štátu mal byť podľa strany možný len v „zdravom, bezpečnom“ rozdelení pôdy, čím sa myslelo jej primerané rozdelenie medzi roľníkov, ktorí na nej pracovali. Priemysel a mestá program obviňoval z ničenia morálnych a telesných síl národa a z narušenia jeho prirodzenej sociálnej rovnováhy. Naopak, do protikladu voči nim dával vidiek a poľnohospodársku prácu. Od tohto predpokladu sa program odrážal aj pri vymedzovaní sa voči hlavným politickým protivníkom. Liberalizmus a socializmus vyhlasoval za hnutia v rozpore s prirodzeným poriadkom. Odsúdenia sa dostalo aj súperom na pravej strane spektra – politickému klerikalizmu. Program ho označoval za nástroj katolíckej cirkvi na dosiahnutie politickej moci. Úlohu náboženstva v živote roľníka naopak vysoko vyzdvihoval a hlásal rovnoprávnosť všetkých vierovyznaní.

12 HARNA, Josef. Republikánská strana. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel (eds.). *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861 – 2004. I. díl: 1861 – 1938.* Brno : Doplněk, 2005, s. 557.

13 HARNA, Josef – LACINA, Vlastislav (eds.). *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938.* Praha : Historický ústav AV ČR, 2007, s. 116-154.

Program stál na zásadách súkromného vlastníctva. Rozumná sociálna politika mala individualizmus krotiť iba tam, kde mal neblahé účinky pre spoločnosť. Zasadzoval sa za pokračovanie práve intenzívne prebiehajúcej pozemkovej reformy, ktorej hlavné zásady sa nemali meniť, ale mali sa urýchlene zavádzať do praxe. Štátom zabratá pôda sa mala prednostne prideliť do súkromného vlastníctva, pričom by sa vytvárali sebestačné poľnohospodárske podniky. Pri priemernom prídele, ktorý predstavovalo na Slovensku 1,2 hektára pôdy,¹⁴ však išlo skôr o želanie, ako o reálne sa naplňujúcu programovú zásadu.

Zjednotenie čs. agrárneho hnutia znamenalo aj prijatie nového organizačného poriadku strany. Vychádzal z dovedajšieho štatútu českej agrárnej strany, ale prihliadalo sa v ňom i na slovenské špecifiká. Jeho úvodné ustanovenia o podmienkach členstva boli takmer identické s úvodnými pasážami poriadku SNaRS z roku 1920.¹⁵ Našli sa však aj podstatné rozdiely. K najväčším patrila sieť župných a obvodových stranických sekretariátov, ktoré predtým neboli súčasťou straníckej štruktúry na Slovensku.

Základnou organizačnou jednotkou strany ostali aj po zjednotení miestne organizácie. Ani druhostupňový prvok sa nezmenil, boli ním naďalej okresné organizácie, ktoré združovali všetky miestne organizácie príslušného okresu. Najväčšou zmenou oproti štatútu z roku 1920 bolo zavedenie siete okresných a obvodových sekretariátov. Mali vzniknúť pri okresných organizáciách, „*kde jest poněkud jenom možno*“. V sledovanom období sa na Slovensku vytvárali obvodové sekretariáty. Riadili ich tajomníci, menovaní do funkcie výkonným výborom strany, ktorému za svoju prácu aj zodpovedali. Slúžili ako predĺžená ruka pražského, na Slovensku bratislavského hlavného sekretariátu strany a usmerňovali činnosť okresných organizácií. Náklady na ich chod bola povinná znášať okresná organizácia, čo bolo iste príčinou skutočnosti, že si na Slovensku vytváralo viacero okresov spoločný obvodový sekretariát.

Organizačný poriadok z roku 1922 doplnil sieť stranických organizácií o tret'ostupňový prvok – župné organizácie. Na Slovensku sa už pri ich plánovanom zriadení počítalo s rozdelením územia na 6 veľkých žúp podľa územnosprávneho členenia platného od 1. januára 1923, s ktorými sa mali kryť. Poriadok síce pripúšťal výnimku ich územnej pôsobnosti po schválení výkonným výborom, v praxi však k tomu na Slovensku neprišlo.¹⁶ Najvyšším stranickým orgánom v župe bolo predsedníctvo, ktoré tvorili župný dôverník,¹⁷ jeho zástupca a štyria referenti: finančný, organizačný, hospodársky a kultúrny.

Pri župných organizáciách pôsobili župné sekretariáty. Na rozdiel od obvodových sekretariátov museli pôsobiť v každej župe. Povinnosťou župnej organizácie bolo kontrolovať ich prácu a spolupracovať s nimi. V porovnaní s obvodovými tajomníkmi boli ich župní kolegovia profesionálnymi politickými pracovníkmi, ktorých menoval a platil výkonný výbor strany. V ich prípade preto platí konštatovanie o predĺženej ruke straníc-

14 CAMBEL, Samuel. *Štátnik a národohospodár Milan Hodža 1878 – 1944*. Bratislava : Veda, 2001, s. 86.

15 *Program a organizační řád Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu*. Praha 1922, 89 s.

16 Iná situácia bola v českých krajinách, kde k administratívne rozdeleniu územia na župy napokon neprišlo a župné stranické organizácie sa utvorili na základe rozhodnutia výkonného výboru strany.

17 Na Slovensku sa spravidla používalo namiesto termínu župný dôverník označenie župný predseda. Obdobne pri okresných organizáciách označenie okresný predseda namiesto okresný dôverník.

keho ústredia naozaj doslova. Medzi sekretariátmi na Slovensku mal výnimočné postavenie bratislavský sekretariát na čele s Františkom Sed'om, označovaný aj ako hlavný. Kým kompetencie a úlohy pražského ústredného sekretariátu organizačný poriadok jasne definoval, o zvláštnom postavení bratislavského v ňom zmienka nebola. Zo sekretariátov v Brne a Bratislave sa však praxou utvorili akési neoficiálne krajské stranické centrály. Bratislava bola navyše od roku 1920 sídlom hlavného tajomníka SNaRS a terminológia i faktické postavenie sekretariátu sa zachovali i pre nasledujúce obdobie.

V Bratislave pôsobila počas 20. rokov aj ďalšia neoficiálna inštitúcia, ktorá mala na chod strany zásadný vplyv. Išlo o zbor dôverníkov, ktorým sa tu obklopil slovenský líder strany Hodža. Tvorili ho šéfredaktori stranických tlačovín *Slovenský denník* a *Slovenská politika* Karol Hušek a František Votruba, tajomník Sed'a a ďalší blízki spolupracovníci, najčastejšie poslanci Ján Halla a Anton Štefánek. Hodža s nimi pri svojich pobytoch v Bratislave konzultoval politické kroky. Dialo sa tak na spoločných schôdzach v priestoroch hotela Carlton, alebo neskôr v druhej polovici 20. rokov v novom Hodžovom bratislavskom byte. Hodža členov tohto „ústredného výboru“ oboznamoval s plánmi vlády, udalosťami v pražskom stranickom ústredí a dával si odobriť svoje úmysly.¹⁸

Zmeny, ktoré nový organizačný poriadok z roku 1922 priniesol, mali veľký význam predovšetkým pre slovenskú časť strany. Rozširoval a zdokonaľoval jej organizačné štruktúry. Najpočetnejšími organizačnými jednotkami zostávali na Slovensku aj naďalej roľnícke besedy, teda mieste organizácie SRJ. Sieť miestnych organizácií strany sa však v rokoch 1922 – 1925 značne rozšírila. Pôsobili aj v menších mestečkách a niektorých veľkých obciach, predovšetkým v obciach vzdialených alebo ťažko dostupných z okresného mesta. Najvýznamnejším prínosom vyplývajúcim z nového organizačného poriadku na Slovensku bolo však už spomínané zavedenie siete stranických sekretariátov. V predchádzajúcich rokoch tu totiž pôsobili len sekretariáty SRJ, a to iba vo významnejších centrách, akými boli okrem Bratislavy Trnava, Zvolen, Martin a Košice. Po prijatí nového poriadku ich hustota značne stúpla a okrem sídiel žúp sa rozšírili aj do viacerých ďalších miest.

V Bratislavskej župe zriadila strana do polovice roka 1924 obvodové sekretariáty v Senici, Trnave a sekretariát v myjavskom okrese, ktorý sídlil v malej obci Bukovec. V Bratislave pôsobil už spomínaný hlavný sekretariát. Slabinou strany v župe bol okres Malacky. Do roku 1925 sa tu nepodarilo vytvoriť okresnú stranickú organizáciu. Dokonca v samotnom centre okresu, v Malackách, pôsobila ako základná bunka strany len miestna roľnícka beseda. Nitriansku župu pokrývali v roku 1924 obvodové sekretariáty v Nových Zámkoch a v Zlatých Moravciach. V susednej Považskej župe fungovali do roku 1925 len obvodové sekretariáty v Martine a Trenčíne. V tomto roku k nim pribudli dva nové – žilinský a oravský so sídlom v Dolnom Kubíne. Vo Zvolenskej župe bol zriadený v roku 1923 župný sekretariát so sídlom vo Zvolene. Okrem neho tam od nasledujúceho roku fungovala najhustejšia sieť obvodových sekretariátov, ktoré sídlili v Krupine, Lučenci a Rimavskej Sobote.

V Podtatranskej župe úradovali len dva obvodové sekretariáty – v Liptovskom Mikuláši, ktorý plnil i funkciu župného ústredia a v Spišskej Novej Vsi. Hlavne Spiš a vý-

18 SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 11, inv. č. 649, sign. III/3 denníky. Záznamy z rokov 1924 až 1928.

chodná časť Gemera patrili v prvých rokoch po vzniku republiky k regiónom, kde sa sieť stranických organizácií rozvíjala najpomalšie. V priebehu rokov 1922 – 1923 sa tam však strane podarilo založiť 75 roľníckych besied.¹⁹ V najvýchodnejšej slovenskej župe, Košickej, pôsobili v roku 1924 obvodové sekretariáty v Košiciach (zároveň župný sekretariát), Michalovciach a v Prešove. V nasledujúcom roku k nim pribudol tiež sekretariát v Sečovciach. Strana postupne rozširovala sieť svojich miestnych organizácií aj v severných okresoch Šariša a Zemplína.

Okrem hlavného sekretariátu v Bratislave tak na Slovensku do roku 1925 pôsobili 19 župných a obvodových sekretariátov republikánskej strany.²⁰ Okrem už spomínaného severu Košickej župy a okresu Malacky stranické sekretariáty nedostatočne pokrývali Žitný ostrov a južné okresy Podtatranskej župy – Revúcu, Rožňavu a Tornaľu. Podľa referátu stranického tajomníka Rudolfa Berana na zasadnutí predsedníctva výkonného výboru z 12. mája 1924 mala strana v republike v tom čase 6 076 miestnych organizácií a 5 262 miestnych odborových organizácií.²¹ Na Slovensku pôsobilo v roku 1925 1 642 miestnych stranických organizácií a roľníckych besied, ktoré vo svojich radoch združovali 76 345 členov.²² Po šiestich rokoch pôsobenia na politickej scéne si tak slovenskí agrárici vybudovali masovú členskú základňu, ktorá ich oprávňovala robiť si ambície stať sa najúspešnejšou stranou vo voľbách. Ich hlavný konkurent SLS mala v polovici 20. rokov oficiálne evidovaných len 17 958 členov.²³ Agrárici mali navyše k dispozícii aj rozvetvený, prevažnú časť slovenského územia primerane pokrývajúci stranický aparát.

V úsilí stať sa najúspešnejšou stranou na území slovenských žúp pristúpili agrárici okrem urýchleného budovania svojich organizačných štruktúr aj k intenzívnej agitačnej činnosti, ktorá mala väčšinu obyvateľov Slovenska patriacu k roľníckemu stavu presvedčiť, aby podporovali agrárnu stranu reprezentujúcu ich záujmy. Zároveň sa snažili dôrazne vymedziť predovšetkým proti ľudovej strane, ktorú po rozkole v sociálnej demokracii správne odhadli ako svojho najväčšieho konkurenta v súboji o slovenského voliča. Dôsledne viedli kampaň i proti svojim bývalým súputníkom zo SNaRS – obnovennej SNS a novému fenoménu na politickej scéne republiky, komunistom.

Na verejných zhromaždeniach po celom Slovensku zdôrazňovali najvýznamnejší predstavitelia strany výhody jej programu pre slovenské roľníctvo. Milan Hodža upozorňoval účastníkov stretnutí, že celonárodné strany sľubujú výhody všetkým vrstvám obyvateľstva, ale vyhovieť nemôžu ani jednej z nich. V duchu Švehlovoho hesla „vidiek jedna rodina“ sformuloval Hodža jeho slovenskú obdobu o „veľkej agrárnej rodine“. Mali do nej patriť všetci obyvatelia slovenských obcí a mestečiek, teda aj inteligencia,

19 Nové Roľnícke besedy na Spiši. Hromadný útek roľníctva z ľudovej strany na Spiši. *Slovenský denník* (ďalej SD), roč. 6, č. 105, 10. 5. 1923, s. 2.

20 Údaje o novozriadených stranických sekretariátoch sú výsledkom štúdia viacerých archívnych dokumentov a najmä pravidelnej rubriky *Z Republikánskej strany*, ktorú prinášal *Slovenský denník*. Čitateľov v nej informoval o verejných zhromaždeniach, ktoré usporiadali alebo plánovali usporiadať stranické organizácie v regiónoch.

21 Snemovanie republikánskej strany. SD, roč. 7, č. 112a, 16. 5. 1924, s. 2.

22 UHLÍŘ, Dušan. *Republikánska strana venkovského a maloroľníckého lidu 1918 – 1938. Charakteristika agrárneho hnutia v Československu*. Praha : Ústav československých a svetových dejín ČSAV, 1988, s. 68.

23 BARTLOVÁ, Alena. Hlinkova slovenská ľudová strana. In MALÍŘ, ref. 12, s. 843.

malí obchodníci a remeselníci. Ďalšími agitačnými heslami boli najmä požiadavky na zmenu cenového nepomeru medzi agrárnymi a priemyselnými produktmi, zavedenie cieľ na dovoz poľnohospodárskych výrobkov, urýchlenie parcelácie pozemkov v rámci prebiehajúcej pozemkovej reformy, zníženie dane z prírastku na majetku, či umožnenie prístupu k lacným úverom. Rečníci zdôrazňovali celistvosť republiky a odmietali autonómiu propagovanú ľudákmi, ktorá by podľa ich argumentov znovu vrhla Slovensko do maďarského područia. Myšlienku na vytvorenie Slovenského snemu zavrholi s poukazom na to, že tretinu jeho poslancov by tvorili zástupcovia maďarských strán. Podľa ich tvrdení bolo ľudácke úsilie motivované snahou maďarónskych úradníkov nestratiť pozície na Slovensku.

Ťažké podmienky slovenských roľníkov v čase vrcholiacej povojnovej krízy v poľnohospodárstve, nízke ceny ich produktov a vysoké dane dávali slovenskí agrárni predstavitelia často za vinu priamo príslušníkom roľníckeho stavu. Tvrдили, že v roku 1920 sa dali zlákať ľavicovou demagógiou a volili proti svojim záujmom. Podpredseda poslaneckej snemovne NZ Ján Botto na župnom straníckom sneme vo Zvolene v roku 1923 už pre stranu tradičným spôsobom upozornil, že v parlamente je len 12 zástupcov strany, aj keď podľa počtu roľníckeho obyvateľstva by ich tam malo byť 50.²⁴ Na zhromaždení v Spišskej Novej Vsi odpovedal Hodža na nespokojnosť prítomných argumentom, aby sa búrili sami proti sebe, keďže v roku 1920 hlasovali za fabrikantov a robotníkov. Ľudovít Okánik im dokonca vytkol, že tam volili komunistov. Takmer pri každej príležitosti agrárenici svojich stúpcov nabádali, aby pri najbližších voľbách svoju chybu odčinili.²⁵ Na verejnom zhromaždení v auguste 1923 v Prešove to dospelo dokonca tak ďaleko, že prítomní odhlasovali rezolúciu, v ktorej žiadali vypísať nové voľby do zákonodarného zboru, aby mohli hlasovať za inú stranu, ako v prvých parlamentných voľbách.²⁶

O tom, že práve agrárenici budú v nasledujúcich rokoch vďaka svojmu vplyvu na ministerstve poľnohospodárstva a v ďalších centrálnych inštitúciách najsilnejším súperom v boji o pozíciu najpodporovanejšej strany na Slovensku, vedeli aj ľudáci. Boli si dobre vedomí aj finančnej sily a prostriedkov, ktoré mali na agitačné ciele k dispozícii českí agrárenici.²⁷ Zjednotenie s nimi dodalo ľudákovi argumenty, aby slovenských agráreníkov obviňovali, že sa spájajú so stranou veľkostatkárov, akými nesporne boli významní predstavitelia strany Karel Prášek či František Staněk. To, že išlo o menšinový prúd hnutia, ktorému Švehla nikdy nedovolil dostať stranu pod svoju kontrolu, nebolo v tejto súvislosti podstatné. Pokračovali aj vo výčitkách, že stranu, ktorá mala obhajovať záujmy roľníkov, vedú na Slovensku ľudia z radov inteligencie. Podľa ľudáckej tlače agrárna strana využívala v prvých rokoch po vzniku republiky pozemkovú reformu ako vítanú tému na svoje zviditeľnenie, po začatí jej realizácie však už v prospech drobných roľníkov mnoho nevykonala a reforma sa údajne stala len prostriedkom na obohatenie agrárnych vodcov.²⁸ Potom, ako sa stal Hodža ministrom poľnohospodárstva, prichádzali

24 Roľnícky snem vo Zvolene. *Slovenská politika* (ďalej SP), roč. 4, č. 124, 6. 6. 1923, s. 1.

25 Myšlienka agrarizmu šíri sa nezadržateľne po celom Slovensku. SP, roč. 4, č. 182, 15. 8. 1923, s. 1-2.

26 Veľká manifestácia šarišského roľníckeho ľudu v Prešove. SP, roč. 4, č. 176, 8. 8. 1923, s. 2-3.

27 O zdrojoch finančných príjmov agrárnej strany pozri podrobnejšie: UHLÍŘ, ref. 22, s. 117-127.

28 Roľnícka kríza a roľnícka strana. *Slovák*, roč. 4, č. 224, 30. 9. 1922, s. 2.

ľudáci s obvineniami, že svoje služobné cesty po Slovensku využíva na šírenie straníckej agitácie. Z nekalých praktík pri získavaní stúpenčov obviňovali i viacerých agrárnych tajomníkov v slovenských regiónoch.²⁹

Frekventovanou témou pri agitačnej činnosti slovenských agrárnikov ostávala aj po zlúčení s českými partnermi jednoznačne pozemková reforma. Práve v rokoch 1922 až 1923 sa navyše pod taktovkou Štátneho pozemkového úradu (ŠPÚ) ovládaného agrárnou stranou naplno rozbehla parcelácia pozemkov zo zabratých veľkostatkov. Pri troch obvodových úradovniach ŠPÚ na Slovensku vzniklo postupne 17 prídelových komisariátov, ktoré sa stali vykonávateľmi rozdeľovania pôdy. Napriek rôznym výnimkám pridelili do konca roka 1923 celkovo 51 200 hektárov pôdy približne 38 000 žiadateľom. Rozbehla sa aj kolonizácia, na ktorú sa v južných oblastiach Slovenska použilo 5 580 hektárov z rozlohy bývalých veľkostatkov a usadilo sa na nej 537 rodín. V tom istom roku sa začalo aj s pridelovaním tzv. zbytkových statkov,³⁰ z ktorých pripadlo novým vlastníkom 17 s rozlohou 3 076 hektárov.³¹ Najmä vďaka úmyselnému urýchleniu pridelovania pôdy v roku 1925 rozdelil ŠPÚ do jeho skončenia 395 288 hektárov poľnohospodárskej pôdy z 460 217 vyčlenených pre reformu.³² Reforma nedokázala ani zďaleka naplniť nádeje, ktoré do nej vkladali slovenskí roľníci. Nespĺnila ani cieľ, ktorý si pred prijatím zákonov vytýčil M. Hodža – vybudovať na Slovensku početnú vrstvu roľníkov s pozemkovými majetkami stredne veľkej rozlohy podľa príkladu z českých krajín. V jeho predstavách mala prevažná časť slovenských poľnohospodárov vlastniť pôdu s takou rozlohou, aby na nej mohli sebestačne hospodáriť. Na to, aby bol poľnohospodársky podnik rentabilný, sa v tom čase predpokladala jeho rozloha na úrovni 10 – 14 hektárov.³³ Aj po pridelení pôdy však väčšina hospodárstiev ostávala naďalej pod touto hranicou. Reforma tento stav zmeniť ani nemohla, keďže priemerná veľkosť prideleného pozemku sa na Slovensku pohybovala okolo už spomínaných 1,2 ha. Mnohí záujemcovia o pôdu vyšli naprázdno, len na východnom Slovensku to bolo v prvej etape reformy približne 40 000 ľudí.³⁴

29 Tajomník Slovenskej domoviny v Zlatých Moravciach Ladislav Dörr sa mal podľa denníka *Slovák* vyhrázať tamojším stúpencom ľudovej strany, ktorí obdržali pôdu v rámci pozemkovej reformy, že ak neprestúpia k agrárnej strane, prídely im odoberie. Pozri Najnovšia agitácia domovinárskeho tajomníka zo Zlatých Moraviec v Tekove. *Slovák*, roč. 5, č. 153, 11. 7. 1923, s. 3. Zvolenský župný tajomník F. Melichar mal zasa podľa denníka ponúkať krátko pred obecnými voľbami v roku 1923 trom členom Rodobransy, poľovojenskej organizácie ľudovej strany v Sv. Kríži nad Hronom, za vstup do agrárnej strany sumu 1 000 korún. Pozri Honba za čiernymi košelami po Slovensku. *Slovák*, roč. 5, č. 192, 7. 9. 1923, s. 2.

30 Išlo zväčša o usadlosti tvoriace jeden hospodársky celok, ku ktorým patrili často hospodárske budovy alebo iné prislúšenstvo a ich rozdelenie na drobné parcely sa považovalo za nerentabilné a škodlivé pre ekonomiku štátu.

31 O priebehu prvej fázy pridelovania pôdy v rámci pozemkovej reformy pozri bližšie: KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Realizácia pozemkovej reformy na Slovensku v rokoch 1923 – 1927. In HČ, 1990, roč. 38, č. 6, s. 787-805.

32 Pozemková reforma na Slovensku v číslach. SD, roč. 8, č. 264, 21. 11. 1925, s. 2.

33 KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Predpoklady realizácie pozemkovej reformy na Slovensku v medzivojnovom období. In *Československá pozemková reforma 1919 – 1935 a její mezinárodní souvislosti: Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference ve dnech 21. a 22. dubna 1994*. Uherské Hradiště : Slovácké muzeum, 1994, s. 16.

34 MICHNOVIČ, Imrich. Priebeh a výsledky pozemkovej reformy na východnom Slovensku. In *Československá, ref. 33, s. 72.*

Napriek uvedeným skutočnostiam agrárna strana pozemkovú reformu naďalej s obľubou využívala na svoju propagáciu. Svoju úlohu pri prideľovaní pôdy do vlastníctva slovenského roľníctva vyzdvihovala takmer na každom verejnom zhromaždení. V čase Hodžovho pôsobenia v kresle ministra poľnohospodárstva sa vhodným agitačným prostriedkom stalo slávnostné odovzdávanie dekrétov o nadobudnutej pôde, ktoré organizovali jednotlivé prídelové komisariáty. Jedno z najpompéznejších sa konalo pred voľbami v roku 1925 v obci Častá po rozparcelovaní bývalého pálfyovského pozemkového vlastníctva v okresoch Modra a Trnava. Listiny o nadobudnutí pôdy si vtedy za účasti Hodžu a predsedu ŠPÚ Viškovského prevzalo viac ako 400 roľníkov.³⁵

Pre svoje výsadné postavenie pri prideľovaní pôdy v rámci pozemkovej reformy sa republikánska strana stávala terčom kritiky prakticky zo všetkých strán politického spektra, z koalície aj z opozičného tábora. Čudné praktiky ŠPÚ neváhal vo svojom novoročnom prejave v roku 1922 kritizovať ani prezident Masaryk.³⁶ Nečudo, že aj ľudáci zameriavali svoju pozornosť na spochybňovanie priebehu reformy. Svojím stúpencom pripomínali, že za zákony o reforme hlasovali aj ich poslanci a agrármikov obviňovali, že si ju privlastňujú. Upozorňovali, že pôdu im neprideľuje republikánska strana, ale štát. SLS apelovala na svojich funkcionárov v regiónoch, aby v obciach, kde sa veľkostatky parcelovali, vytvárali pobočky Kresťanského roľníckeho združenia, ktoré mali právo vysielat' svojich zástupcov do miestnych poradných zborov pri pozemkových komisariátoch a kontrolovať tak spoločne s odborovými organizáciami ostatných strán priebeh parcelácie.³⁷ Nešetrili ani kritikou na prideľovanie zbytkových statkov, ktoré podľa nich zbytočne vytvárali novú zemiansku vrstvu veľkostatkárov namiesto toho, aby umožnili získať pôdu tisíciam drobných roľníkov.³⁸

Prvým testom skutočného rozdelenia vplyvu politických strán na Slovensku od volieb v roku 1920 sa stali voľby do obecných a okresných výborov a župných zastupiteľstiev³⁹ v septembri 1923. Zároveň išlo o prvé hlasovanie voličov po konsolidácii poprevratových pomerov na Slovensku. Za tri roky od apríla 1920 sa politická scéna po spomínaných zmenách z rokov 1921 – 1922 vykryštalizovala do podoby, v ktorej pretrvala až do roku 1938. Navyše sa tu etablovali filiálky centralistických strán a svoju činnosť naplno rozvinuli maďarské a nemecké menšinové politické zoskupenia.

Predvolebný ohlas k voličom vydala strana v tlači koncom augusta. Vyzývala ich, aby svojich zástupcov v obecnej a územnej samospráve vyberali zodpovedne a pred-

35 Odovzdávanie pôdy roľníckemu ľudu v Častej. ST, roč. 22, č. 41, 9. 10. 1924, s. 3-4.

36 KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938)*. Zv. I. *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 467-468.

37 LABAJ, Ludovít. Čo je povinnosťou každého ľudáka pri prevádzaní pozemkovej reformy? *Slovák*, roč. 7, č. 97, 30. 4. 1925, s. 3.

38 Zbytkové statky. *Slovák*, roč. 4, č. 231, 8. 10. 1922, s. 3.

39 Voľby do župných zastupiteľstiev a okresných výborov upravoval osobitý zákon č. 330/1920 Zb. z. a n. Mal podobné ustanovenia ako zákon o voľbách do zákonodarného zboru. Volilo sa podľa zásad všeobecného, rovného a tajného hlasovania, mandáty sa prideľovali podľa princípu pomerného zastúpenia. Vláda však mohla výsledky volieb podstatne upraviť. Zákon jej totiž dával právo do oboch týchto orgánov časť členov menovať, čo pomáhalo koalícii zabezpečiť väčšinu. Z tohto dôvodu zvykli navyše čs. strany podávať v slovenských mestách spoločné kandidátne listiny. ŠUCHOVÁ, Xénia. Problémy organizácie politickej správy na Slovensku v predmníchovskej republike. In ZEMKO – BYSTRICKÝ, ref. 9, s. 105.

všetkým „v zmysle štátotvornom a v duchu československej vzájomnosti“. Čs. strany vyzývala na spoločný postup v národnostne zmiešaných obciach. Zároveň svojich agitátorov žiadala, aby vo volebnom boji používali len čestné prostriedky a agitovali slušne.⁴⁰ Strany vládnej koalície však neskrývali pred voľbami obavy o ich výsledok. Mali strach, že na Slovensku získajú väčšinu hlasov opozičné a menšinové strany, čo by mohlo mať nepriaznivý ohlas v zahraničí. Rozhodli sa preto vyvinúť maximálne úsilie na dosiahnutie prijateľného rezultátu, ku ktorému patrila po skončení volieb aj prípadná korekcia výsledkov.⁴¹

Veľké agitačné úsilie vyvinul v tomto smere bratislavský hlavný sekretariát. Všetkým štátnym úradníkom na Slovensku rozposlal v priebehu augusta obežník, v ktorom zdôrazňoval dôležitosť blížiacich sa volieb. Politické spektrum v elaboráte rozdeľoval na dva tábory – na jednej strane na štátotvorné strany vtedajšej vládnej koalície a na druhej na strany „štátu nepriateľské“ snažiace sa ho zničiť. Do tejto kategórie zaradil okrem komunistov a maďarských kresťanských socialistov aj predpokladaného najväčšieho súpera, Ľudákov. Agrárny sekretariát taktiež upozorňoval úradníctvo, že je nielen povinné hlasovať za vládne strany, ale zároveň „vyvinúť musí najväčšiu a najúčinnejšiu prácu pre víťazstvo štátu v týchto voľbách“. Rozumelo sa tým, že vo voľnom čase mali úradníci využiť svoj vplyv na agitáciu v prospech centralistických strán. Tento neskrývaný nátlak a hrozba straty miesta prinútili viacerých štátnych úradníkov sympatizujúcich s Ľudovou stranou zasiať jej sekretariátu notárske osvedčenie potvrdzujúce, že účasť na kandidačnej listine republikánskej strany prijali nedobrovoľne.⁴²

Skutočnosť, že agrárici takúto aktivitu pred voľbami v roku 1923 vyvíjali, dosvedčuje aj fakt, že na Ľudácke obvinenia tentoraz v tlači vôbec nereagovali. Ľudáci vo svojich periodikách upozorňovali i na ďalšie prípady zneužívania štátnej moci agrárnou stranou. V žilinskom kraji podľa nich v prospech agrárnikov otvorene agitoval tamojší okresný náčelník spoločne s verejným notárom Jánom Brežným. Profesor žilinského gymnázia Anton Malý na to podľa Ľudáckej tlače dostal voľno dokonca od samotného bratislavského školského sekretariátu, ktorý viedol popredný predstaviteľ agrárnej strany Anton Štefánek.⁴³ Pridali i obvinenie, podľa ktorého mali agrárici agitujúcim úradníkom vyplácať finančné odmeny.⁴⁴

Znenie volebného zákona pripúšťalo zrušenie hlasovania v prípade, ak bola v obci podaná len jedna kandidátka, alebo sa v nich o posty v obecnom výbore uchádzalo menej občanov, ako bol predpísaný počet. Z celkového počtu 3 542 obcí sa z týchto dôvodov na Slovensku volebný výber neuskutočnil až v 2 080 prípadoch. Kandidátka agrárnej strany, alebo štátotvornej koalície, ktorej bola členom, bola podaná v 949 obciach, čo

40 Ohlas k československým voľbám. SP, roč. 4, č. 192, 28. 8. 1923, s. 1.

41 Po župných voľbách vydalo ministerstvo vnútra pokyn pre príslušné úrady, aby dôsledne prešetrili, či zvolení kandidáti opozičných strán spĺňali zákonné požiadavky. Voľbu overoval príslušný župný úrad, ktorý mohol niektorých členov výboru zbaviť nároku na členstvo v ňom. ŠUCHOVÁ, ref. 39, s. 107.

42 SNA, o. f. Andrej Hlinka, k. 22. Za poskytnutie dokumentu ďakujem kolegovi Marošovi Hertelovi z Historického ústavu SAV v Bratislave.

43 Vládny teror proti Ľudovej strane. *Slovák*, roč. 5, č. 207a, 26. 9. 1923, s. 2.

44 Štátotvorní kupujú duše – Hľadajú Judášov! – Farizejov už majú! *Slovák*, roč. 5, č. 211, 30. 9. 1923, s. 1.

predstavovalo viac ako štvrtinu slovenských dedín a mestečiek.⁴⁵ Agrárne kandidátky boli jedinými zväčša v regiónoch, v ktorých mala strana najvýraznejšiu podporu už vo voľbách v roku 1920, teda v okolí Myjavy, Martina, Liptovského Hrádku a Liptovského Mikuláša, či v okrese Modrý Kameň. Spoločným znakom týchto oblastí bolo nadpriemerné zastúpenie obyvateľov evanjelického vierovyznania. Do regiónov inklinujúcich pred tromi rokmi k ľudákovi sa im opäť nepodarilo preniknúť. Napríklad v okrese Kysucké Nové Mesto podalo z 28 obcí výlučne ľudácku kandidátku až 19.⁴⁶

Pozornosť sa pri obecných voľbách sústreďovala najmä na najväčšie mestá. Pre zvýšenie šancí koalíčných strán v nich agrármici s niektorou z nich podávali spoločné kandidátky. Partneri sa lišili od prípadu k prípadu, najčastejšie však nimi boli sociálni demokrati a čs. strana socialistická. Stalo sa tak napríklad v Bratislave, Košiciach, Trnave, Kežmarku, Prešove, Levoči či v Nitre, kým napríklad vo Zvolene, v Trenčíne, Žiline, Spišskej Novej Vsi či Piešťanoch išli agrármici do volebného súboja samostatne. S výnimkou Bratislavy sa im v žiadnom zo spomínaných miest nepodarilo získať viac mandátov ako ľudákovi, spojenie s ostatnými vládnymi stranami v spoločnom klube, ktorý si navyše mohol v Bratislave a Košiciach prirátať aj vládu menovaných členov zastupiteľstiev, však na väčšinu vo výbore zväčša stačilo. Doménou strany, najmä pre jej stavovský charakter, však pochopiteľne neboli mestá, ale vidiek. Svoje bašty si strana udržala najmä v spomínaných regiónoch, v ktorých výrazne uspela už v roku 1920. Novinkou bolo, že sa stala dominujúcou silou v severných okresoch Košickej župy s výrazným zastúpením rusínskeho obyvateľstva – v Medzilaborciach, Snine, Svidníku, ale aj v Michalovciach či Vranove. Podpísalo sa pod to iste najmä rozšírenie organizačnej siete strany do tejto oblasti.⁴⁷

Z výsledkov volieb zo 16. a 23. septembra 1923 sa dajú robiť závery o veľkej politike len ťažko. Oficiálne neboli nikdy publikované a stranícke denniky prinášali zväčša len čísla z obcí, ktoré sa stranám hodili na deklarovanie svojej údajnej úspešnosti. Veľké skreslenie spôsobuje aj fakt, že vo viac ako polovici obcí voliči ani nehlasovali, pretože v nich bola podaná len jediná kandidátka niektorej z politických strán. Isté však je, že predstava vodcov agrárnej strany, že na pozícii najsilnejšej politickej sily na Slovensku nahradia sociálnych demokratov práve oni, sa nenaplnila. Výsledky naznačovali, že najpodporovanejšou stranou sa tu stávajú ľudáci. Tento trend mali potvrdiť voľby okresných výborov a župných zastupiteľstiev, ktoré nasledovali už o týždeň po obecných voľbách. Ukazovalo sa, že príklon k ľavicí z roku 1920 spôsobili rozhárané poprevratové pomery a politická neskúsenosť drvivej väčšiny voličov. Dôležitejším faktorom ako príslušnosť k stavu sa pri rozhodovaní voličov na Slovensku stávala konfesionalita a religióznosť skombinovaná s prebúdžajúcim sa masovým slovenským nacionalizmom, ktorý sa prejavoval podporou úsilia o dosiahnutie slovenskej autonómie.

O tom, že želanie stať sa najsilnejšou stranou na Slovensku bolo medzi agrárnikmi veľké, svedčí aj plagát, ktorý sa objavil dva dni po voľbách na bratislavských uliciach. Strana alebo jej prívrženci na ňom deklarovali svoje víťazstvo zo ziskom 411 486 hlasov

45 Do obecných volieb. SP, roč. 4, č. 207, 15. 9. 1923, s. 3.

46 Víťazstvo ľudovej strany v kysuckom okrese. *Slovák*, roč. 5, č. 194, 11. 9. 1923, s. 1.

47 Ďalšie výsledky volieb. SP, roč. 4, č. 210, 19. 9. 1923, s. 2.

pred ľudákmi s 345 694 hlasmi.⁴⁸ Išlo naozaj len o želanie. Realita sa pri agrárnikoch, ako ukázali nadchádzajúce župné a okresné voľby, blížila skôr k číslu 300 000, kým hranicu 400 000 hlasov zrejme atakovali ľudáci. Oproti zisku z roku 1920 si však strana výrazne polepšila na úkor socialistických strán, čo sa vyzdvihovalo aj v komentároch stránickej tlače. Konštatovalo sa v nich, že sa to podarilo dosiahnuť, hoci strana už išla do volieb bez krídla, z ktorého sa utvorila SNS a bez deklarovanej podpory tentoraz už samostatne kandidujúcich národných demokratov a živnostníkov.⁴⁹ Veľký ohlas mala skutočnosť, že vďaka ziskom v Čechách a na Morave sa stali agrárici najsilnejším politickým subjektom v republike. Zdôrazňovalo sa aj to, že slovenský vidiek sa odklonil od podpory sociálnych demokratov, ktorí vo voľbách stratili aj po započítaní zisku novoutvorenej KSČ viac ako 300 000 hlasov.⁵⁰

Slovenský líder agrárikov Hodža síce pripustil, že prvou stranou na Slovensku sa stali ľudáci, ale zdôraznil, že nezískali nadpolovičnú podporu voličov, ktorú deklarovali pred voľbami ako svoj cieľ. Konštatoval, že ich podpora dosiahla v obecných voľbách vrchol a v budúcnosti bude len klesať. Vyzdvihol aj význam samosprávy na Slovensku, ktorá mala účinne „zamedziť škody, ktoré sme na Slovensku utrpeli bezduchým centralizmom“, zároveň však zdôraznil, že administratívna samospráva nesmie za žiadnu cenu naštříbiť jednotu štátu.⁵¹

Vo voľbách do župných zastupiteľstiev a okresných výborov, ktoré nasledovali 30. septembra 1923, kandidovali za agrárnu stranu prevažne roľníci, v hornatých okresoch Považskej a Zvolenskej župy ich však často dopĺňali i živnostníci, nezriedka aj krčmári. Medzi tradičnými kádrami strany nemohli v hojnom počte chýbať učitelia, správcovia škôl, rímskokatolícki, gréckokatolícki a evanjelickí kňazi i úradníci. Z pochopiteľných dôvodov kandidoval za stranu len veľmi skromný počet robotníkov. Ani v jednom okrese nefigurovala na prvých piatich miestach agrárnických kandidátnych listín žena.⁵²

Výsledky župných volieb potvrdili, že proklamovaný cieľ stať sa najsilnejšou stranou na Slovensku sa agrárikom splniť nepodarilo.⁵³ Vo všetkých župách s výnimkou košickej ich totiž ľudová strana s veľkou prevahou porazila. Získala celkovo 401 300 hlasov, kým republikáni len 286 000. Najväčšiu stratu mali agrárici voči ľudákovi v Považskej župe, kde ich volilo 36 000 občanov, kým ľudákov až 100 000. Najtesnejší náskok mali ľudáci vo Zvolenskej župe, kde získali len o necelých 7 000 hlasov viac. Vďaka podpore v spomínaných severných okresoch Košickej župy a slabšej organizačnej sieti ľudákov si z nej odniesla republikánska strana víťazstvo. Podporilo ju tam 80 000 voličov, kým ľudovú stranu len 51 800. Baštou strany ostalo opäť okolie Myjavy a Brezovej pod Bradlom, ľudákov sa strane podarilo poraziť i v ďalších okresoch s nadpriemerne zastúpeným evanjelickým obyvateľstvom, akými boli liptovsko-mikulášsky, martinský, krupinský

48 Argalášsko-rakušiacky fígel' na uliciach v Bratislave. *Slovák*, roč. 5, č. 201, 19. 9. 1923, s. 1.

49 Obe strany v roku 1920 vyzvali svojich stúpcov na Slovensku, aby hlasovali za SNaRS.

50 Sme najmocnejšou stranou v republike. SP, roč. 4, č. 212, 21. 9. 1923, s. 1.

51 Minister dr. Hodža o terajších voľbách. SP, roč. 4, č. 214, 23. 9. 1923, s. 1.

52 Na Slovensku sa počas celého medzivojnového obdobia nevyprofilovala v agrárnej strane žiadna ženská osobnosť. Tento stav kontrastoval so situáciou v českých krajinách, kde patrili k popredným političkám strany poslankyňa Anna Chlebounová, Ludmila Zatloukalová-Coufalová či Marie Tumlířová.

53 Výsledky župných volieb z roku 1923 podľa: ZEMKO – BYSTRICKÝ, ref. 9, s. 579.

okres či Giraltovce. V ďalších okresoch s podobnou charakteristikou (Senica a Nové Mesto nad Váhom) sa vďaka intenzívnej kampani tamojších stranických organizácií ľudákom výsledkami vyrovnali.⁵⁴

Vláda využila v plnom rozsahu právo, ktoré jej ponúkal na Slovensku župný zákon. Do všetkých slovenských župných zastupiteľstiev vymenovala ďalších členov a tak sa ich 35-členný volený zbor rozšíril o ďalších 11 a v Bratislavskej župe dokonca o 12 zástupcov. Zvýšil sa tým počet mandátov pre agrárnu, sociálnodemokratickú a čs. socialistickú stranu na úkor ľudákov, komunistov a menšinových strán. Z významných predstaviteľov agrárnej strany sa tak do bratislavského župného zastupiteľstva dostali napríklad predseda správnej rady Roľníckych vzájomných pokladníc Ján Cablk, rímskokatolícky farár zo Smoleníc Ján Novák, senický lekár Ľudovít Šimko, či evanjelický biskup Samuel Zoch, v Nitrianskej župe topolčiansky verejný notár Július Brežný, v Považskej trenčianskej župe predseda strany Karol Štúr a školský inšpektor Gustáv Šimko, vo Zvolenskej evanjelický farár z Dačovho Lomu Július Dérer, či dokonca župný stranický tajomník Ferdinand Melichar.⁵⁵ Strana si síce vo voľbách pripísala viac ako 40 000 nových voličov, ľudákom ich však pribudlo 150 000. V straníckej tlači sa napriek tomu voľby hodnotili ako úspešné.⁵⁶

Župné voľby definitívne ukázali, že z ľudákov a agrármikov sa stali hlavní rivali slovenskej politiky. Bolo to pochopiteľné, keďže išlo o najsilnejších predstaviteľov dvoch protichodných politických táborov, autonomistického a centralistického, ktorí navyše súperili predovšetkým o hlasy vidieckych voličov. Tento vývoj potvrdili aj opakované voľby župného zastupiteľstva v Nitrianskej župe v apríli nasledujúceho roka.⁵⁷ Agrármici sa rozhodli urobiť všetko pre zlepšenie svojej pozície v župnom zastupiteľstve a napravenie reputácie. Už od polovice marca viedli v župe intenzívnu kampaň, ktorá vyvrcholila v predvečer volieb konaných 6. apríla 1924 a jej súčasťou bolo takmer 400 verejných zhromaždení. Snažili sa využiť aj fakt, že na rozdiel od opozičných strán už v priebehu marca poznali presný termín konania volieb.⁵⁸ O tom, koho považovali za najväčšieho rivala v súboji o hlasy voličov svedčí i to, že na čelo kandidátky postavili rímskokatolíckeho kňaza, učiteľa nitrianskeho gymnázia Jozefa Rozima. Pred voľbami zintenzívnili nitriansky prídelový komisariát práce na pridelovaní pozemkov uchádzačom, čo ľudáci označili za zrejmy agitačný ťah agrármikov.⁵⁹ Vadilo im aj to, že republikánska strana rozširovala v župe leták, podľa ktorého bola jedine ona skutočnou obhajkyňou záujmov katolicizmu.⁶⁰

54 Župné voľby. SP, roč. 4, č. 221, 2. 10. 1923, s. 1-2; Volebné výsledky. *Slovák*, roč. 5, č. 212, 2. 10. 1923, s. 2.

55 Vláda už vymenovala členov do žup. zastupiteľstvá na Slovensku. SP, roč. 4, č. 276, 8. 12. 1923, s. 1-2.

56 Minister dr. Hodža o Slovensku po voľbách. SP, roč. 4, č. 227, 9. 10. 1923, s. 1.

57 Voľby sa opakovali po sťažnosti občanov z viacerých okresov, že v septembri 1923 neboli zapísaní vo voličských zoznamoch.

58 SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 11, inv. č. 649, sign. III/3 denníky. Zápis z 23. 3. 1924.

59 Roľníctvu v Nitrianskej župe! *Slovák*, roč. 6, č. 81a, 6. 4. 1924, s. 1.

60 FABRICIUS, Miroslav – SUŠKO, Ladislav (eds.). *Jozef Tiso – Prejavy a články. Zv. I. (1913 – 1938)*. Bratislava : AEPRESS, 2002, s. 165. Dokument č. 48: V nádeji istého víťazstva púšťame sa do boja. *Slovák*, roč. 6, č. 77a, 6. 4. 1924, s. 1.

Vynaložené úsilie prinieslo agrárnikom očakávané ovocie. Za ich kandidátku hlasovalo 47 627 voličov a oproti septembru 1923 si tak polepšili o 12 000 nových hlasov, kým ľudáci len o 600. Počet ich volených zástupcov v zastupiteľstve sa zvýšil zo 7 na 9, kým ľudáci ostali pri čísle 9. Tento výsledok vzbudzoval zdanie, že opakovanie volieb bolo motivované najmä snahou agrárnej strany o korekciu výsledku. Nárast o 3 000 hlasov však zaznamenali aj komunisti, 2 000 nových hlasov obdržali sociálni demokrati. Naopak, oproti septembru sa zhoršilo postavenie maďarskej maloroľníckej strany (o 5 000 hlasov) a spojených židovských strán (o 2 000). Okrem ľudákov sa len nepatrne líšili aj zisky maďarských kresťanských socialistov a čs. socialistov.⁶¹

Aj opakované voľby v Nitrianskej župe potvrdili, akú veľkú úlohu strana prikladala zdôrazňovaniu toho, že medzi jej poprednými predstaviteľmi sa nachádzajú i kňazi katolíckej cirkvi. Bola si vedomá, že na Slovensku, kde sa viac ako 70 percent obyvateľstva hlásilo ku katolíckemu vierovyznaniu nielen formálne, ale z hlbokého presvedčenia o pravdivosti jeho vieroučných náuk, nesmie, ak chce konkurovať ľudákom, zanedbať pri svojich krokoch ani tento aspekt verejného života. Kňazi katolíckej cirkvi, akými boli Hermann Herold z Báhoňa,⁶² E. Jáborník z Vysokej pri Morave, Michal Štoffko z Odorína, Jozef Novák zo Smoleníc, či Jozef Kostolánsky zo Starého Tekova, dokázali prilákať do tábora strany značnú časť svojich farníkov. O tom, aký veľký dôraz kladli agrármici na to, že sú rovnako ako ľudáci (ak nie ešte viac) v prospech katolíckej cirkvi orientovaná strana, svedčí aj iniciatíva, s ktorou prišiel v októbri 1924 M. Hodža. Potom, ako koncom roka 1921 zrušil vtedajší minister školstva V. Šrobár v štátnom rozpočte podporu pre tri katolícke gymnáziá na Slovensku, neprestala byť táto udalosť témou slovenskej politiky. Ľudáci ju vo svojich tlačенých periodikách nezabúdali pripomínať svojim sympatizantom, ale ani poslancom agrárnej strany. Hodža sa preto rozhodol, že tému ľudákom preberie. Svojim straníckym dôverníkom počas tradičného stretnutia v Bratislave prezradil, že plánuje na Slovensku podporiť vznik nových katolíckych gymnázií. Celé sa to podľa neho malo urobiť tak, aby ich zriadenie vyznelo ako zásluha agrárnej strany. O deň neskôr, 5. októbra, návrh predniesol na verejnom zhromaždení v Senici. Nasledovala ďalšia porada v úzkom kruhu zainteresovaných. Proti jeho požiadavke, napriek tomu, že podľa Hodžových slov s ňou Švehla súhlasil, sa ostro postavili šéfredaktori straníckych denníkov Hušek a Votruba, ako aj šéf slovenského školského referátu A. Štefánek, ktorý ho napokon presvedčil, aby sa zámeru vzdal. Zdôvodnil to tým, že návrh by narazil na odpor na pražskom ministerstve školstva, ktoré v tom čase viedli sociálni demokrati. Účastníci porady prijali rozhodnutie, že *Slovenský denník*⁶³ i *Slovenská politika* pasáž o katolíckych gymnáziách z Hodžovej senickej reči vypustia.⁶⁴

61 Výsledky volieb podľa: Veľké víťazstvo republikánskej strany v župe nitrianskej. SD, roč. 7, č. 82a, 8. 4. 1924, s. 1; Volebné výsledky v nitrianskej veľžupe. *Slovák*, roč. 6, č. 83, 9. 4. 1924, s. 2.

62 Katolícky farár z Báhoňa v okrese Modra H. Herold sa hlásil k agrárnikom a republikánska strana tam zrejme aj vďaka nemu ľudákov vo voľbách pravidelne porážala. V okolitých obciach s rovnakou sociálnou štruktúrou neboli miestni farári prívržencami agrárnej strany a voľby tam s veľkou prevahou vyhrávali ľudáci. Štátny archív Bratislava (ďalej ŠA BA), pobočka Modra, f. Okresný úrad v Modre, k. 1, inv. č. 324.

63 Minister Hodža v Senici. SD, roč. 7, č. 230a, 7. 10. 1924, s. 1-2.

64 SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 11, inv. č. 649, sig. III/3 denníky. Zápis zo 6. 10. 1924.

Iné kroky predstaviteľov strany však vzbudzovali u katolíckych veriacich rozpaky. Patrilo k nim aj angažovanie sa popredných agrármikov v sokolskom hnutí,⁶⁵ ktoré cirkev pokladala za protikatolícke. Koncom roka 1924 preto prišiel úder i pre agrármikov, keď slovenskí biskupi vydali pastiersky list, v ktorom odsúdili činnosť protikresťanských, socialistických, komunistických a nihilistických organizácií. Zaradili k nim aj Sokol. Veriacim zakazovali členstvo v týchto organizáciách pod trestom vyobcovania z cirkvi.⁶⁶ Na následky nebolo treba dlho čakať. Začali sa objavovať správy, že na viacerých miestach na vidieku odopierajú kňazi cirkevné úkony nielen členom Sokola, ale dokonca i príslušníkom agrárnej strany.⁶⁷ Zo situácie dokázala propagačne ťažiť ľudová strana. Uľahčovali jej to niektorí horliví predstavitelia republikánskej strany v regiónoch, ktorí sa pridávali k rezolúciám odsudzujúcim pastiersky list biskupov. Okrem iného sa v nich objavovali požiadavky na rozluku cirkvi od štátu, vyvlastnenie cirkevných veľkostatkov bez náhrady či zrušenie vyslanectva pri Svätej stolici.⁶⁸ Významní predstavitelia agrárnej strany sa od týchto krokov a názorov dištancovali, spišský biskup Ján Vojtaššák im však napriek tomu pripomínal, že sa pri útokoch socialistov v parlamente cirkvi nikdy nezastali.⁶⁹ Téma katolícka cirkev a agrárna strana sa stala vďačným námetom aj pre glosy ľudáckych politikov v ich straníckej tlači. Podľa Jozefa Tisa sa síce viacerí poprední agrármici deklarovali ako katolíci, ich skutky však o tom vôbec nesvedčili. Išlo podľa neho iba o katolíkov vlašných alebo takých, ktorí sa s učením cirkvi už dávno vnútorne rozišli.⁷⁰ Narážal tým na bývalých hlasistov Šrobára, Štefánka či Blaha. Ľudácka tlač s obľubou zdôrazňovala, že členstvo v agrárnej strane znamená zradu katolíckej viery.⁷¹ Katolíckych kňazov v jej radoch vyzývala, aby buď vyzliekli kňazské rúcho, alebo z nej vystúpili, pretože tieto dva prvky boli podľa nej nezlučiteľné.⁷² Tieto jednoduché obvinenia, s veľkou pravdepodobnosťou opakované ľudáckymi kňazmi počas nedeľných kázni, zrejme na nezanedbateľnú časť veriacich účinkovali.

Omnoho silnejšie zázemie mala republikánska strana v radoch evanjelickej cirkvi, čo sa odrážalo na jej spomínanej vysokej podpore vo viacerých slovenských evanjelických regiónoch. Členmi strany boli viacerí jej duchovní (biskup západného dištriktu ev. cirkvi Samuel Zoch), ale aj laickí predstavitelia (poslanci, generálny inšpektor Ján Vanovič

65 S. Zoch bol napríklad zakladateľom Sokolskej obce v Modre a šéfom sokolskej organizácie v Bratislavskej župe. Časťmi rečníkmi pri sokolských zletoch boli aj Hodža, Šrobár, či Štefánek.

66 BARTLOVÁ, ref. 9, s. 139.

67 V jednej z obcí dunajskostredského okresu odoprel miestny farár Jenő Tölgyesy vypovedať manželku Gézu Fehéra, predsedu miestnej organizácie Zväzu maďarských republikánskych maloroľníkov. Spravil tak až potom, ako mu pri kríži a svetle sviečok odprisahala, že manžel roztrhal legitimáciu člena strany. Národný archív ČR (ďalej NAČR) Praha, f. Předsednictvo ministerské rady (PMR – S), k. 24. Protokol spísaný na Policajnom riaditeľstve v Bratislave dňa 3. 2. 1925.

68 Pod takúto petíciu sa napríklad na zhromaždení v Žiline 1. 2. 1925 mali podľa ľudáckej tlače podpísať okrem sociálnych demokratov, predstaviteľov Sokola a organizácie legionárov aj tamojší agrármici. Pozri: Či sú „mýlne informácie biskupa Vojtaššáka“. *Slovák*, roč. 7, č. 117, 26. 5. 1925, s. 1.

69 Či sú „mýlne informácie biskupa Vojtaššáka“. *Slovák*, roč. 7, č. 117, 26. 5. 1925, s. 1.

70 FABRICIUS, ref. 60, s. 225. Dokument č. 89: Argaláši a katolicizmus. *Slovák týždenník*, roč. 6, č. 29, 19. 6. 1925, s. 4.

71 Na adresu agrárnych kňazov. *Slovák*, roč. 7, č. 171, 1. 8. 1925, s. 1.

72 MACHÁČEK, Pavol. Sv. otec pošpinený argalášmi. *Slovák*, roč. 7, č. 198, 3. 9. 1925, s. 1.

a dozorca liptovsko-oravského seniorátu Bohuslav Klimo) a množstvo kňazov. Úlohu zohrávalo iste i to, že o priazeň evanjelických veriacich nemuseli tak urputne zápasíť s inou stranou, ktorá by sa otvorene hlásila k ev. cirkvi, ako ľudová strana ku katolíckej a v ktorej by bola taká veľká koncentrácia kňazov. V neposlednom rade mali agráристи v tomto smere prospech aj z tradičných slovenských konfesiónálnych sporov. Mnohí evanjelici vnímali ľudovú stranu ako vyhranené katolícke zoskupenie a to ich, hlavne na vidieku, lákalo do agrárneho tábora. Generálny konvent ev. cirkvi z roku 1923 v Trenčianskych Tepliciach neodporučil kňazom žiadnu konkrétnu stranu, v ktorej sa mali angažovať. Zdôraznil len, nech naďalej pracujú v tých slovenských stranách, v ktorých sa dovtedy angažovali. Toto stanovisko podporil aj Spolok evanjelických kňazov. V jeho radoch sa však už naplno prejavili rozpory dvoch táborov v cirkvi – centralistického, ktorý reprezentovali predstavitelia agrárnej strany a autonomistického, ktorý v tom čase tvorili najmä stúpenci SNS. Spolok sa ohradil proti tvrdeniam inšpektora Novohradského seniorátu Ľudovíta Bazovského, ktorý mnohým farárom vyčítal, že režim podporujú len pre kongruu, ktorú od neho dostávajú. Atmosféru poznačil článok, ktorý pred konventom vyšiel v *Národných Novinách*. Juraj Janoška ml. v ňom citoval údajný Hodžov výrok z roku 1920, v ktorom mal evanjelické kňazstvo nazvať bandou. Vrátil sa v ňom aj k starým krivdám z volieb roku 1920 a agrárnu stranu obvinil, že ev. kňazov úmyselne nepustila do parlamentných lavíc.⁷³ Rozpory medzi oboma tábormi sa prejavili počas obecných volieb v roku 1923, keď v Moravskom Lieskovom kandidoval Martin Rázus napriek pôvodným dohodám samostatne a nie spoločne s agrárnikmi.

Napriek tomu, že v súkromí boli príbuzní, názorové rozdiely v politických otázkach medzi biskupom Zochom a jemu územne podliehajúcim farárom Rázusom sa neustále prehlbovali. Okrem rozdielnych názorov na potrebu zavedenia slovenskej autonómie nesúhlasil Zoch ani s Rázusovými tvrdeniami, podľa ktorých, keď ľudáci bojovali za práva katolíckej cirkvi, bolo to zároveň na prospech evanjelikov. Podľa Zocha im išlo len o moc.⁷⁴ Protestoval aj proti Rázusovým obvineniam evanjelických agrárnych poslancov, že v parlamente nedostatočne bojovali za záujmy evanjelického školstva. Podľa Zocha išlo o tému, ktorá nespádala do kompetencie strany a riskovať pre ňu rozpad vlády nepovažoval za adekvátne.⁷⁵ Začiatkom roka 1925 sa už biskup Zoch rozhodol otvorene politicky v agrárnej strane angažovať, keďže ešte v roku 1921 patril k národnáriškemu krídlu SNaRS a v rokoch 1922 – 1924 vo verejnej politike nevystupoval. Motivovali ho určite blížiac sa parlamentné voľby. V strane začal vytvárať organizáciu evanjelických kňazov. Podľa jeho slov sa k tomuto kroku odhodlal aj pre politicky ladený pastiersky list katolíckych biskupov, po ktorom zrejme stratil zábrany znovu sa otvorene zapojiť do politiky. Počínanie mu odsúhlasil i jeho kolega, generálny biskup a zároveň biskup východného dištriktu Juraj Janoška st., ktorý sám kandidoval v roku 1923 za agrárnu stranu do župného zastupiteľstva v Podtatranskej župe. Do agrárneho tábora sa pokúšal

73 Zbytočné strachy. *Národné noviny* (ďalej NN), roč. 54, č. 95, 29. 11. 1923, s. 1.

74 Zoch Rázusovi prizvukoval, že aj katolíci v Rakúsku či Maďarsku sa v tom čase spájali s protestantmi, len kým bojovali o moc. Potom, ako ju získali, sa podľa neho postavili proti nim. Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (ďalej SNK-ALU), o. f. Martin Rázus, sign. 45 F 85. List S. Zocha M. Rázusovi z 1. 7. 1924.

75 SNK-ALU, o. f. Martin Rázus, sign. 45 F 85. List S. Zocha M. Rázusovi z 1. 7. 1924.

Zoch získať aj Rázusa, ktorého považoval za talentovaného politika, ale v tomto úsilí neuspel. Sľuboval si však, že svojím angažovaním získa pre agrárnu stranu čo najviac kňazov z národnárskeho tábora.⁷⁶ Na zmenu Rázusovho postoja sa snažil vplývať aj v nasledujúcich mesiacoch.⁷⁷ Jednotný front ev. kňazov v radoch agrárnej strany sa však Zochovi vytvoriť nepodarilo. Navyše, krátko pred voľbami v roku 1925 sa od strany odvrátil biskup Janoška. Hoci najskôr vysielal signály, že je pripravený kandidovať za agrárnikov, napokon sa ocitol v tábore SNS.⁷⁸ Okrem jeho dvoch synov, ktorí už v SNS pôsobili, v tom mohol zohrať úlohu aj konflikt Hodžu s poslancom a laickým cirkevným funkcionárom Klimom, ktorý nesúhlasil s politikou agrárnej strany voči cirkvi a i z tohto dôvodu už za stranu vo voľbách nekandidoval.⁷⁹ Vo vedení evanjelickej cirkvi tak prišlo k paradoxnej situácii. Jej dvaja najvyšší predstavitelia išli do volieb každý na kandidátke inej politickej strany.

Aj v posledných dvoch rokoch funkčného obdobia prvého voleného zákonodarného zboru využívala strana pri agitovaní rovnaké témy. Na jej verejných zhromaždeniach sa prijímali rezolúcie požadujúce vyrovnanie cien poľnohospodárskych a priemyselných tovarov, zavedenie agrárnych ciel, zníženie daňových bremien, rozšírenie melioračných prác či pokračovanie v parcelácii zabranej pôdy.⁸⁰ Pozemková reforma ostávala stále obľúbenou témou pri stretnutiach so sympatizantmi strany. Jej tajomníci sa snažili poučovať prítomných, ako majú pri žiadostiach o prídely postupovať. Nezabúdali pritom zdôrazňovať, že agrárna strana môže pri pozemkovej reforme obhajovať iba požiadavky svojich organizovaných členov.⁸¹

Agrárna strana si uvedomovala, že po prijatí mierovej zmluvy v Trianone sa v republike ocitla početná maďarská menšina, ktorej drvivá väčšina pracovala v poľnohospodárskom sektore. O ich hlasy síce súperili už v prvých parlamentných voľbách v roku 1920 predovšetkým maďarské politické strany, najmä Maďarská krajinská strana zemedelcov a maloroľníkov (neskôr premenovaná na Maďarskú národnú stranu) a Krajinská kresťansko-socialistická strana, ktoré boli od začiatku nástrojmi maďarskej iredenty v republike a najmä z tohto dôvodu podporovali na Slovensku zavedenie autonómie. Hodža sa však napriek tomu rozhodol, že s programom pozemkovej reformy sa pokúsi prilákať časť obyvateľov maďarskej národnosti do republikánskeho tábora a zvýši tým počet stúpcov agrárnej strany na Slovensku. Z jeho iniciatívy začala v priebehu roka 1923 na Slovensku pôsobiť nová politická sila – Zväz maďarských maloroľníkov a zemedelcov, ktorý na zvýraznenie úzkeho spojenectva s Hodžovou stranou používal i názov Republikánska maďarská zemedelská strana (Köszársasági magyar földműves párt). V prvom období po svojom vzniku ho viedol bývalý komunista Aladár Csánki. Agrárnická tlač

76 SNA, o. f. Vavro Šrobár, k. 5, inv. č. 327. List S. Zocha M. Hodžovi z 26. 1. 1925. Kópia zaslaná V. Šrobárovi.

77 SNK-ALU, o. f. Martin Rázus, sign. 45 F 85. List S. Zocha M. Rázusovi z 18. 5. 1925.

78 Ku kandidácii biskupa Janošku. SD, roč. 8, č. 248, 4. 11. 1925, s. 3.

79 Evanjelickí kňazi proti agrárnej strane. *Slovák*, roč. 7, č. 240, 24. 10. 1925, s. 1.

80 Napríklad rezolúcia prijatá na okresných poradách agrárnej strany 1. 6. 1924 v Senici. ŠA BA, f. Župný úrad v Bratislave 1923 – 1928 (ďalej ŽÚ-BA), inv. č. 1777, sign. 4517/1924.

81 Toto upozornenie predniesol na verejnom zhromaždení v Budmericiach 19. 10. 1924 trnavský tajomník strany J. Hanzík. ŠA BA, f. ŽÚ-BA, inv. č. 2233, sign. 8140/1924.

o jeho aktivitách pravidelne informovala. Zveličene a zjavne propagandisticky ich opisovala ako dôkaz vernosti maďarských roľníkov republiky a ich odhodlania „*bojovať proti reakcionárskemu smeru maďarských veľkostatkárov*“, ktorým sa mysleli obe maďarské autonomistické strany.⁸² Na verejných zhromaždeniach zväzu prijímali účastníci rezolúcie, v ktorých prosili ministra Hodžu „*o pomoc a ochranu proti maďarským tisícjutrášom, ktorí ich ešte i v republike práve tak chcú vykorisťovať, ako ich vykorisťovali v starom feudálnom Maďarorságu*“.⁸³ Na šírenie svojho programu vydával zväz v Bratislave z peňazí agrárnej strany týždenník *Népujság*, ktorého šéfredaktorom bol Sándor (Alexander) Antal.

K deklarovaniu spojenectva maďarských republikánov s agrárnou stranou prišlo koncom novembra 1924 na kongrese v Leviciach.⁸⁴ Zúčastnilo sa ho približne 500 delegátov, zastupujúcich podľa policajného hlásenia 327 miestnych organizácií. Naďalej však používali svoj názov a vystupovali ako akási maďarská pobočka agrárnej strany. V nasledujúcom roku sa stal predsedom zväzu István (Štefan) Csomor, ktorého v roku 1928 zvolili za agrárnu stranu do bratislavského Krajinského zastupiteľstva a v roku 1935 za poslanca NZ. O tom, aké malo toto umelo a účelovo vytvorené zoskupenie šance na oslovenie maďarských voličov, svedčí už výsledok zo župných volieb v roku 1923, keď kandidovalo iba v Bratislavskej župe a získalo len 5 100 hlasov.⁸⁵ Ambície priviesť do agrárneho tábora 90 000 občanov maďarskej národnosti, ktoré odzneli na kongrese v Leviciach, preto nemali reálne opodstatnenie.

Roľníctvo ako najpočetnejšia skupina obyvateľstva na Slovensku bolo samozrejme cieľovou skupinou, ktorú sa pokúšali osloviť všetky politické strany. Agrárna strana sa síce deklarovala za zástupcu roľníckeho stavu, ostatné politické smery jej však túto významnú časť elektorátu pochopiteľne nemienili prenechať. Naopak, aj ony pri svojej agitácii používali heslá, ktoré mali roľníckemu obyvateľstvu prilákať do ich tábora. Najlepšie dokázali agrárnikom na vidieku konkurovať najmä pre už spomínané napojenie na duchovných katolíckej cirkvi slovenskí ľudáci. Systematickú agitáciu na získavanie roľníkov do tábora svojich stúpcov však vyvíjali aj Slovenská národná strana a predovšetkým komunisti.⁸⁶ Rozčarovanie veľkej časti roľníctva zo svojej neutešenej hospodárskej situácie a snaha takmer všetkých relevantných politických strán hľadať v ich radoch stúpcov, nevyvolávali v roku 1925 s blížiacimi sa voľbami medzi slovenskými agrárnikmi príliš mnoho optimizmu. Parlamentné voľby boli po júnovom nesúhlase sociálnych demokratov so zavedením pevných ciel na poľnohospodárske produkty len otázkou času. Socialistické strany, najmä sociálni demokrati vedomí si straty svojich po-

82 Shromaždenie maďarského maloroľníckeho ľudu. SP, roč. 4, č. 104, 9. 5. 1923, s. 2.

83 Prejav maďarských maloroľníkov. SP, roč. 4, č. 264, 22. 11. 1923, s. 1.

84 ŠA BA, f. ŽÚ-BA, inv. č. 2352, sign. 9342/1924. Policajná správa z 1. 12. 1924 pre župana Bratislavskej župy.

85 Výsledky župných volieb z roku 1923 podľa: ZEMKO – BYSTRICKÝ, ref. 9, s. 579.

86 K SNS pozri bližšie ROGULOVÁ, Jaroslava. Politika SNS v rokoch 1918 – 1929. Dizertačná práca, nepublikovaná, Historický ústav SAV 2004, s. 87-88. O agitácii KŠČ medzi slovenským roľníctvom z novších prác napr. MARTULIAK, Pavol. Pozemková reforma v politike dominantných politických strán na Slovensku v období 1. ČSR (s ťažiskom v 20. rokoch). In ŠUCHOVÁ, Xénia (ed.). *Ludáci a komunisti: Súperi? Spojenci? Protivníci?* Prešov : Universum, 2006, s. 71-73.

zicií v prospech komunistov sa snažili, aby sa uskutočnili až na jar 1926. Premiér Švehla však nemal na ich oddaľovanie záujem a presadil ich konanie na 15. novembra 1925.⁸⁷

O tom, že slovenskí agrárnici si uvedomovali skutočné rozdelenie voličských preferencií a svoj cieľ stať sa prvou stranou na Slovensku už nepovažovali za príliš reálny, svedčí augustový článok v *Slovenskom denníku*. Šrobár v ňom pripustil, že miesto najsilnejšej strany na Slovensku prevezmú vo voľbách po sociálnych demokratoch ľudáci. Zároveň v ňom demonštroval nespokojnosť so slovenským prvým mužom strany Hodžom. Nepriamo kritizoval jeho úvahy o tom, že administratívna samospráva je liekom na problémy Slovenska. Podľa neho bolo Slovensko pre republiku problémom nie administratívnym, ale kultúrnym a politickým.⁸⁸ Vnútrostranícke spory skrývané pod povrchom, sa tak po prvý raz od rozkolu s národníkmi v roku 1921 znovu dostávali na svetlo sveta, čo strane počas predvolebnej kampane rozhodne nepomáhalo. S radosťou sa im venoval najmä *Slovák*,⁸⁹ ktorý zverejnil údajný Hodžov výrok na zhromaždení v Prešove. Šrobára v ňom mal slovenský podpredseda strany označiť za človeka, ktorý „*svojím vladárením popálil všetky mosty k ľudu*“.⁹⁰ V čase, keď sa Hodža rozhodol odsunúť svojho hlavného straníckeho rivala z kandidátky do poslaneckej snemovne na listinu kandidátov do senátu, bolo veľmi pravdepodobné, že slová v Prešove skutočne odzneli.

Agrárnici odštartovali predvolebnú kampaň 5. a 6. septembra 1925 na zjazde v Prahe. V prijatých rezolúciách sa konštatovalo, že strana sa úspešne vyvíja smerom k masovému politickému hnutiu. Volebný manifest vydali symbolicky až 28. októbra na výročie vzniku republiky. Zdôraznili v ňom svoju úlohu pre vznik čs. štátu. Poukázali i na úsilie o vyrovnanie cien roľníckych a priemyselných produktov v predchádzajúcom období a voličom priniesli sumár opatrení, za prijatie ktorých sa v tom čase angažovali. Strana žiadala roľníkov, aby vo voľbách netriešili svoje sily a nehlasovali za strany, ktoré im pred voľbami mnoho sľubujú, ale v skutočnosti robia politiku, ktorá je proti ich záujmom. V tomto smere apelovala aj na inteligenciu a živnostníkov na vidieku.⁹¹

Predvolebná kampaň však už v tom čase bežala na plné obrátky. Agrárnici na Slovensku sa snažili, ako už bolo uvedené, využiť pre jej účely slávnostné odovzdávanie pôdy nadobúdateľom z pozemkovej reformy. Milan Hodža vynaložil pred voľbami pre úspech agrárnikov enormné úsilie, keď obchádzal verejné zhromaždenia vo všetkých kútoch Slovenska. Len za posledné dva týždne pred voľbami navštívil postupne Gemer, Trenčín, Spiš, Šariš, a na záver sa prihovril zhromaždeniam v Lučenci a Modrom Kameni. Strana vydala volebné letáky s jeho podobizňou, na ktorých bol titulovaný ako ochranca a vodca roľníkov.⁹² Jeho portrét uverejňovala so zvýšenou frekvenciou aj stranícka tlač.

87 KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad 1. Hrad a pětka (1918 – 1926)*. Praha : Panevropa, 1996, s. 346.

88 ŠROBÁR, Vavro. Akým problémom je Slovensko! SD, roč. 8, č. 186, 20. 8. 1925, s. 1.

89 Nová roztržka v agrárnej strane. *Slovák*, roč. 7, č. 217, 26. 9. 1925, s. 1. V článku sa špekulovalo, že Šrobár je rozhodnutý pridať sa k Hradom podporovanej Stránskeho Národnej strane práce.

90 Hodža ohlásil verejne boj proti Šrobárovi. *Slovák*, roč. 7, č. 225, 7. 10. 1925, s. 2.

91 Manifest republikánskej strany. SD, roč. 8, č. 244a, 28. 10. 1925, s. 1-3.

92 NA ČR, f. PMR-S, k. 218. Predvolebný plagát agrárnej strany. O predvolebnej agitácii agrárnikov na Slovensku pred voľbami v roku 1925 pozri podrobnejšie OSYKOVÁ, Linda. Milan Hodža vo volebnej kampani agrárnej strany pred parlamentnými voľbami 1925. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Milan Hodža a agrárne hnutie*. Bratislava : Ústav politických vied; Veda, 2008, s. 158-164.

Kampaň hradili slovenskí agrárci okrem peňazí z volebného fondu aj z fondu určeného pre Slobodné učenie sedliacke.⁹³ Okrem toho im nemalou sumou prispeli aj cukrovárnici.⁹⁴ Správcom volebných peňazí na Slovensku bol A. Štefánek, ktorý sa mal po pôsobení v Dočasnom národnom zhromaždení v rokoch 1918 – 1920 znovu vrátiť do parlamentných lavíc. Krátko pred voľbami dostal aj ponuku od deputácie židovských politických strán, ktoré žiadali za agitáciu v prospech agrárikov 20 000 korún. S podobnou žiadosťou za ním prišiel aj zástupca organizácie maďarských učiteľov.⁹⁵

Kampaň v straníckej tlači sa ostro vymedzovala najmä voči ľuďakom. Okrem zdôrazňovania, že ich pôsobenie v opozícii slovenskému roľníctvu nič neprinieslo, prišlo agrárnej strane vhod zloženie ľudáckej kandidátky. Strana, ktorá pred voľbami prijala na odlišenie od Čs. strany lidovej nový názov Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLS), totiž medzi uchádzačov o poslanecké mandáty zaradila aj dvoch veľkých pozemkových vlastníkov, dr. Štefana Polyáka a dr. Mikuláša Pružinského. Agrárikom to umožnilo obviniť ľudákov zo spolčovania sa s údajnými židovsko-maďarónskymi veľkostatkármi a vyhlasovať tento fakt za dôkaz, že ľudáci neprijímajú pozemkovú reformu a robia protiroľnícku politiku.⁹⁶ Pridali aj obvinenia, že za ich kandidovanie zinkasovali od Zväzu veľkostatkárov v Piešťanoch 500 000 korún.⁹⁷ Za dôkaz považovali po voľbách pridelenie mandátu Polyákovi v 2. skrutíniu, hoci nekandidoval na popredných miestach.⁹⁸

Naopak, kampaň ľudákov bola najviac vyhrotená proti agrárnej strane.⁹⁹ Aj oni sa snažili využiť kroky protivníka vo svoj prospech. Do kariet im v tomto smere zahrlo už spomínané úsilie Hodžu rozšíriť vplyv strany medzi maďarské roľnícke obyvateľstvo. Strana, ktorú jej centralistickí súper s obľubou označovali za maďarónsku či za obhajkyňu záujmov cudzieho štátu na Slovensku, tak mohla poukazovať, že skutočnými zástancami Maďarov v republike sú agrárci. *Slovák* nepremeškal príležitosť na informovanie o Hodžových predvolebných rečiach v maďarčine či o Okánikovom maďarskom letáku, ktorý bol navyše orámovaný maďarskou trikolórou a ľudáci ho označili za protištátny.¹⁰⁰

Pred voľbami musela strana vyriešiť jeden z najťažších rébusov v živote každého politického zoskupenia v parlamentnej demokracii – zostavenie kandidátnych listín. Tentoraz mal ich formovanie už plne v rukách prvý muž strany na Slovensku Hodža.¹⁰¹ Dôsledkom bol nielen presun straníckeho konkurenta Šrobára, ale aj Kornela Stodolu

93 Všeobecno-vzdelávacia inštitúcia, ktorá od roku 1921 poskytovala kurzy vyšších ľudových škôl vo všeobecných a poľnohospodárskych odboroch. A. Štefánek bol predsedom jej slovenskej odbočky.

94 Podľa A. Štefánka malo ísť o približne 1 a pol milióna korún. SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 11, inv. č. 649, sign. III/3 denníky. Záznam zo 16. 10. 1925.

95 SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 11, inv. č. 649, sign. III/3 denníky. Záznam z 31. 10. 1925.

96 Ľudácku stranu podporili veľkostatkári. SD, roč. 8, č. 253, 10. 11. 1925, s. 2.

97 Podplatená strana. SD, roč. 8, č. 253, 10. 11. 1925, s. 1.

98 SNA, o. f. A. Štefánek, k. 11, inv. č. 649, sign. III/3 denníky. Záznam z 25. 11. 1925.

99 Republikánska strana pred voľbami. *Slovák*, roč. 7, č. 238a, 22. 10. 1925, s. 1.

100 Čo sa deje pred bránami štátneho zastupiteľstva. *Slovák*, roč. 7, č. 256, 13. 11. 1925, s. 2.

101 Roku 1920 mal ešte pri zostavovaní kandidátky SNaRS pre parlamentné voľby hlavné slovo vtedajší minister s plnou mocou V. Šrobár. Hodža sa vtedy na znak nesúhlasu s niektorými jeho rozhodnutiami nákrátko vzdal členstva vo vedení strany: Minister Dr. Hodža vystúpil z užšieho výkonného výboru strany. ST, roč. 17, č. 18, 30. 4. 1920, s. 1.

z poslaneckej snemovne do senátu. Hodžov vplyv bol badateľný pre výrazné, takmer 90 percentné zastúpenie roľníkov na kandidátnych listinách, ktoré sa neúspešne pokúšal presadiť už v roku 1920. Dopĺňali ich už tradičné opory strany – učitelia, školskí inšpektori, kňazi oboch konfesií a niekoľkí úradníci. Za maďarských roľníkov kandidovali na popredných miestach István Csomor a András Kocsis v košickom volebnom kraji, ani jednému z nich sa však napokon mandát neušiel. Uchádzači o parlamentné kreslá podpísali prísne reverzy o strate mandátu v prípade odchodu zo strany.¹⁰²

Z celorepublikového hľadiska sa skončili pre republikánsku stranu voľby v roku 1925 veľkým úspechom. V hlasovaní do poslaneckej snemovne získala 970 948¹⁰³ voľičských hlasov a stala sa najsilnejšou politickou stranou v štáte. Oproti roku 1920 si pripísala o 130 000 hlasov viac, ako v prvých parlamentných voľbách českí agrárci a SNARS dohromady, k čomu už prispeli aj hlasy z Podkarpatskej Rusi. Jej poslanecký klub v dolnej komore parlamentu sa rozšíril zo 40 na 45 poslancov.¹⁰⁴ Pozíciu prvej strany si vydobyla napriek tomu, že zo strany vylúčený Karel Prášek a nezávislá domovina jej odlákali v českých krajinách 52 000 voličov,¹⁰⁵ s ktorými by bola bezkonkurenčne najúspešnejšou. Takto zvíťazila pred druhými komunistami len rozdielom 36 000 hlasov. Tento triumf si napriek nesplneným očakávaniam v súboji s HSLS pripísala práve vďaka výsledkom z Podkarpatskej Rusi a najmä zo Slovenska, kde bol rozdiel medzi agrárnikmi a KSČ necelých 50 000 voličov. V českých krajinách totiž získali komunisti o 22 000 hlasov viac ako agrárci.

Výsledok zo Slovenska mal teda z celoštátneho pohľadu pre stranu kľúčový význam, keďže vykompenzoval prehru s komunistami v historických krajinách. Pri izolovanom hodnotení zameranom len na územie Slovenska však už toľko optimizmu nevyvolával. Vo voľbách do poslaneckej snemovne si agrárci so ziskom 248 034 hlasov polepšili oproti roku 1920 len o necelých 6 000 nových voličov, teda podstatne menej, ako v župných voľbách pred dvoma rokmi. Rovnako ako v prvých voľbách to stačilo na zisk 12 mandátov. Sen stať sa najúspešnejšou stranou, ktorým otriasli už voľby v roku 1923, sa definitívne rozplynul. Ľudákom dalo totiž svoj hlas takmer dvakrát toľko voličov – 489 111. Agrárnikom sa HSLS nepodarilo poraziť ani v jednom volebnom kraji. Nedokázali tak obhájiť svoje víťazstvá nad nimi z roku 1920 v novozámockom, martinskom, liptovskomikulášskom a prešovskom volebnom kraji. Najbližšie k tomu boli v novozámockom, kde dostali len o necelých 1000 hlasov menej. Bolo to hlavne zásluhou ziskov medzi maďarskými voličmi v okresoch Galanta, Dunajská Streda, Šamorín, Komárno a Hurbanovo. Získané hlasy maďarských roľníkov však ani zďaleka nedosiahli hodnoty očakávané poprednými predstaviteľmi strany napriek tomu, že tu oproti roku 1920 strana svoje volebné zisky zdvojnásobila. Obe strany súperiace o prvenstvo na Slovensku navyše v kraji predbehli nielen roľnícka Maďarská národná strana a Krajinská kresťansko-sociálna strana, ale aj komunisti, ktorí v kraji vyhrali. Zdrvujúce víťazstvo rozdielom

102 SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 11, inv. č. 649, sign. III/3 denníky. Záznam z 23. 10. 1925.

103 Všetky údaje o výsledkoch volieb podľa *Československá statistika*, Svazek 31, Řada II (Volby, sešit 2), Volby do poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Praha : Státní ústav statistický, 1926, s. 9-69.

104 Do klubu vstúpil a jeho rady rozšíril na 46 členov Leon Wolf, ktorý kandidoval za Poľský zväz ľudový a robotnícky.

105 KLIMEK, ref. 87, s. 352.

95 000 hlasov dosiahli ľudáci v martinskom volebnom kraji. Išlo o kraj s najväčším prepadom podpory agrárikov od roku 1920, stratili tu 25 000 voličov. Agrárna strana výrazne zaostala za HSLS aj v trnavskom, banskobystrickom a liptovsko-mikulášskom kraji, vo všetkých troch však zaznamenala ich podpora v porovnaní s predchádzajúcimi parlamentnými voľbami mierny nárast. O 7 000 hlasov menej ako ľudáci zaznamenali agrárici aj v košickom volebnom kraji. V prešovskom kraji porazila HSLS republikánsku stranu o takmer 20 000 hlasov. Agrárici však v kraji, v ktorom kandidoval Hodža, dosiahli druhý najvyšší nárast podpory, keď získali takmer 8 000 nových voličov. Strana tu zároveň zaznamenala svoj najvyšší zisk v relatívnych číslach v rámci celej republiky – až 28, 75 percenta hlasov.¹⁰⁶ Východ republiky tak agrárikom čiastočne vykompenzoval straty na strednom Slovensku.

Najväčšou oporou pri voľbách boli pre stranu už tradične regióny s nadpriemerným zastúpením obyvateľstva evanjelického vierovyznania. V okresoch Horného Liptova však medzi ním stratili pozície na úkor SNS, pod čo sa určite podpísala angažovanosť tamojšieho evanjelického biskupa Janošku v jej radoch. Voľby poskytli viaceré ďalších dokladov o tom, akú veľkú úlohu hrala konfesionalita pri hlasovaní medzi slovenským obyvateľstvom. Pod prepadom voličskej podpory agrárnej strany na Považí a na strednom Slovensku je badateľný odklon obyvateľstva okresov s prevažujúcim katolíckym obyvateľstvom od agrárikov a v ustálených podmienkach sedem rokov po prevrate ich definitívny príklon k HSLS.

Nesplnené volebné očakávania¹⁰⁷ sa strana snažila navonok zakryť správami v tlačí, v ktorých vyzdvihovala prvenstvo v rámci republiky.¹⁰⁸ Rovnako ako v roku 1923 poukazovala na to, že ľudáci síce na Slovensku zvíťazili, ani zďaleka však nedosiahli proklamovaný cieľ nakloniť si na svoju stranu viac ako polovicu obyvateľov Slovenska.¹⁰⁹ Strana upozorňovala aj na to, že nadšenie z víťazstva rýchlo vyprchá a zo svojich sľubov nezrealizujú ľudáci nič, pretože opäť ostanú mimo vládnej koalície.¹¹⁰ Potvrdilo sa to už niekoľko týždňov po voľbách, keď sa napriek nevyriešeným vzájomným rozporom obnovila vláda tzv. celonárodnej koalície pod vedením Švehlu. Ľudácka tlač naopak neskrývala nielen svoju radosť z víťazstva, ale tešila sa i z neúspechu „argalášov“. Ich volebný výsledok označila za katastrofu.¹¹¹

106 Pre porovnanie, najlepší výsledok agrárikov z českých volebných krajov (České Budějovice) mal hodnotu 21, 42 percenta hlasov. Podľa výsledkov v relatívnych číslach bola strana zároveň na Slovensku najúspešnejšia spomedzi všetkých krajín republiky.

107 Napriek navonok deklarovanej spokojnosti v súkromí považovali predstavitelia agrárnej strany výsledok na Slovensku za neúspech. V deň volieb si A. Štefánek poznačil do denníka nasledujúce hodnotenie situácie: „*Večer v ministerstve a v četke. Prvá správa Vágvecse (ešte v klube) radostná. Potom ale sa už situácia zmenila. Stálo vysoké číslo ľudácke. Sedeli sme ako zarezaní u Kállaya potom u Dolejša [...]*“ V nasledujúci deň: „*V ministerstve sme vydržali do 6. ráno. Tam som sa dozvedel ovšem, že máme 29 500 hlasov [napokon ich bolo o štyri tisíc viac a Štefánkovi tesne stačili na zisk mandátu v prvom skrutíniu – M. H.] v Nových Zámkoch. Isli sme ako zbití domov.*“ SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 11, inv. č. 649, sign. III/3 denníky. Záznamy z 15. a 16. 11. 1925.

108 Republikánska strana najväčšia. SD, roč. 8, č. 260, 17. 11. 1925, s. 5.

109 K situácii. SD, roč. 8, č. 259a, 16. 11. 1925, s. 1.

110 Prax a sľuby, SD, roč. 8, č. 262, 19. 11. 1925, s. 1.

111 Katastrofa argalášov a sodemitov. *Slovák*, roč. 7, č. 262, 19. 11. 1925, s. 2.

Roky 1922 – 1925 priniesli definitívnu stabilizáciu politickej scény na Slovensku do podoby, v ktorej pretrvala prakticky až do zániku prvej republiky v roku 1938. Rozdelenie voličských hlasov z parlamentných volieb v roku 1925 sa až na drobné odlišnosti prakticky zopakovalo v rokoch 1929 a 1935. Po zlúčení s českými agrármi dobudovala agrárna strana v tomto období svoju organizačnú sieť na Slovensku. Napriek tomu, že navonok fungovala podľa prísnych centralizačných pravidiel, vďaka bratislavskému hlavnému sekretariátu si udržalo slovenské krídlo istú mieru nezávislosti. Milan Hodža sa stal nespochybniteľným prvým mužom strany na Slovensku, ktorého autoritu vo vedení strany značne posilnilo pôsobenie v prestížnom kresle ministra poľnohospodárstva. V praxi tu mohol uplatňovať svoju tézu o podiele Slovákov na spravovaní celoštátnych záležitostí. Strana pokračovala vo vyvíjaní činností, ktoré jej mali zabezpečiť postavenie najpodporovanejšej politickej formácie na Slovensku. Tento cieľ sa jej napriek značnému úsiliu splniť nepodarilo. Nepomohla jej k nemu ani takmer monopolná prezentácia pridelovania pôdy v rámci pozemkovej reformy ako svojej zásluhy, ani finančne nákladné volebné kampane, či snaha pôsobiť na obyvateľstvo prostredníctvom štátnych a verejných zamestnancov. V prospech Ľudákov rozhodla zápas o pozíciu najsilnejšej strany Slovenska okrem ich autonomistického programu aj značná autorita, ktorú mali medzi ľuďmi katolícki kňazi. Drvivá väčšina z nich sa verejne angažovala v prospech ľudovej strany. Tento stav umocňovala aj rivalita dvoch najpočetnejších konfesií, keď prevažná časť evanjelického obyvateľstva a kňazov podporovala agrárikov. Republikánska strana sa síce nestala na Slovensku najsilnejšou, vďaka svojim českým partnerom, ktorým pomohla v roku 1925 vyhrať parlamentné voľby a poraziť komunistov, však bola rozhodne najvplyvnejšou. Svojím členom a stúpencom ponúkala vplyvné funkcie a sprostredkovávala prístup k pôde v rámci pozemkovej reformy ako žiadna iná politická strana.

* Štúdia vznikla na Historickom ústave SAV v Bratislave v rámci grantového projektu č. VEGA č. 2/0122/09 pod názvom *Občianska spoločnosť na Slovensku počas 1. ČSR. (Vývoj na demokratickej báze a vonkajšie a vnútorné vplyvy demokratického, autoritatívneho a totalitného typu)*.

SLOWAKISCHE AGRARIER IN DER ZEIT ZWISCHEN DEM VEREINIGUNGSKONGRESS UND DEN PARLAMENTSWAHLEN 1925

MATEJ HANULA

Die slowakischen Agrarier traten auf die politische Szene der Republik der Zwischenkriegszeit mit der Ambition, die meist unterstützte Partei in der Slowakei zu werden. Sie gingen davon heraus, dass Partei, die die Interessen der Agrarbevölkerung, die mehr als zwei Drittel der Gesamtbevölkerung ausmachte, in einem Mehrparteiensystem die besten Voraussetzungen hat, die Partei mit den meisten Anhängern zu werden. Bereits bei den Parlamentswahlen im Jahr 1920 erwarteten sie aus solchen Erwägungen, weil die eindeutigen Sieger sowohl landesweit, als auch in der Slowakei die Sozialdemokraten waren. Deren Erfolg war nur eine Folge der Radikalisierung in der Bevölkerung, die durch die schlechte wirtschaftliche Situation nach dem Krieg hervorgerufen wurde, sowie die politische Unerfahrenheit, weil viele bei den ersten demokratischen Wahlen den

Versprechungen von Sozialisten einer schnellen Verbesserung ihrer sozialen Verhältnisse erlagen. Nach der Stabilisierung der Verhältnisse konnten aber die sozialistischen Parteien in der Slowakei ihr Wahlerfolg aus dem Jahr 1920 niemals wiederholen. Vor allem nach der Abspaltung des radikalen Flügels der sozialen Demokraten, woraus im Frühjahr 1921 die Kommunistische Partei entstand, begann wieder der Kampf um die Position der meist unterstützten politischen Macht in der Slowakei. Seit dem Jahr 1922 bemühten sich die slowakischen Agrarier intensiver, diese Position einzunehmen. Nach der Vereinigung mit den tschechischen Agrarier zur landesweiten Republikanischen Partei der Landwirte und Kleinbauern, wozu ihre Entwicklung aufgrund ihrer zentralistischen Orientierung bereits seit 1920 führte, stellten die Agrarier in den Jahren 1922–1925 ihr Organisationsnetz in der Slowakei fertig. Obwohl die Partei nach strengen Zentralisierungsregeln funktionierte, dank dem Hauptsekretariat in Bratislava behielt der slowakische Flügel gewisser Maß an Unabhängigkeit. Milan Hodža wurde zum ersten Mann der Partei in der Slowakei, dessen Autorität in der Parteiführung durch seinen Posten des Agrarministers erheblich gekräftigt wurde. Er konnte hier seine These über den Anteil der Slowaken an der Verwaltung von landesweiten Angelegenheiten in der Praxis einsetzen. Das Ziel, die meist unterstützte Partei in der Slowakei zu werden, gelang es der Partei trotz erheblicher Bemühungen nicht zu erreichen. Es half ihr weder die Präsentation der Zuteilung des Bodens im Rahmen der Bodenreform als eigene Verdienste, noch die finanziell aufwendige Wahlkampagnen, noch die Bemühungen die Bevölkerung durch die staatlichen und öffentlichen Angestellten zu beeinflussen. Zu Gunsten der Volkspartei entschied den Kampf um die Position der stärksten Partei in der Slowakei außer dem autonomistischen Programm auch die erhebliche Autorität der Priester unter dem Volk. Die überwältigende Mehrheit von denen engagierte sich zu Gunsten der Volkspartei. Diesen Zustand intensivierten auch die Rivalität der zwei zahlreichsten Konfessionen, als die meisten evangelischen Bürger und Priester die Agrarier unterstützten. Die Republikanische Partei wurde zwar nicht die stärkste Partei in der Slowakei, aber dank ihren tschechischen Partnern, denen sie die Parlamentswahlen im Jahr 1925 zu gewinnen und die Kommunisten zu besiegen half, war sie die einflussreichste Partei. Ihren Mitgliedern und Anhängern bot sie einflussreiche Positionen an und vermittelte den Zugang zu den Grundstücken innerhalb der Bodenreform, wie keine andere politische Partei.

CHORVÁTSKO V POLITIKE SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1941 – 1945

JÁN TKÁČ

TKáč, Ján. Croatia in the politics of the Slovak Republic, 1941-1945. *Historický časopis*, 2010, 58, 4, pp. 659-683, Bratislava.

The relationship of the Slovak Republic to the Independent State of Croatia in the period 1941-1945 and their position as satellites of the German Third Reich was different from the internal political point of view. The Slovak Republic originated before the outbreak of the Second World War and was not seriously affected by military operations until 1944. By the standards of the time there was an economic boom. In the territory of the Independent State of Croatia, there were partisan and military operations from 1941, and the economy declined. The aim of the representatives of the Slovak Republic was to gain Croatia as a replacement for Yugoslavia in a sort of revived Little Entente of Slovakia, Rumania and Croatia, directed against Hungary. The two countries established political, economic, cultural and sporting cooperation, which culminated in 1942 but then declined.

Slovak Republic 1939-1941, foreign policy of the Slovak Republic, Slovak – Croatian relations. Independent State of Croatia (NDH). Ustaše. Second World War.

Slovensko-chorvátskymi vzťahmi v rokoch 1941 – 1945 sa zaoberalo niekoľko historikov.¹ V konkrétnej situácii sú pokračovaním krátkotrvajúcich slovensko-juhoslovanských vzťahov v rokoch 1939 – 1945.² Nezávislý štát Chorvátsko (Nezavisna država Hrvatska – NDH) vznikol ešte počas vojenskej kampane fašistickej Osi proti Juhoslávii. Dňa 10. apríla 1941, súčasne so vstupom nemeckého wehrmachtu do Záhrebu, prišla do tohto mesta skupina ustašovcov na čele so Slavkom Kvaternikom, ktorý prostredníctvom rozhlasu vyhlásil Nezávislý štát Chorvátsko. Následne sa 15. apríla vrátil z talianskeho exilu Ante Pavelić. Dňa 16. apríla vytvoril prvú vládu NDH, vyhlásil sa za „vodcu štátu“ (poglavnik) a zároveň sa stal predsedom vlády i ministrom zahraničných vecí. Slavko Kvaternik, povýšený na maršala, sa stal jeho zástupcom (doglavnik) a ministrom domobrany (v NDH pravidelná armáda). Ďalšími členmi vlády boli poprední ustašovci Andrija Artuković, Mile Budak, Mladen Lorković a moslim Osman Kulenović. Kvaternikov syn Eugen, organizátor atentátu na Alexandra I., sa stal šéfom bezpečnosti a polície.³

-
- 1 Napríklad Eubomír Lipták, Miroslav Michela, Jan Rychlík, Pavol Petruf. Tejto problematike sa v historických súvislostiach venujú aj moje práce *Slovensko-chorvátske vzťahy počas druhej svetovej vojny* a podkapitola *Slováci v Nezávislom štáte Chorvátsko* (postavenie slovenskej menšiny a založenie Slovenskej národnej jednoty v Chorvátsku). In *Ročenka spolku Slovákov z Juhoslávie*. Bratislava : Spolok Slovákov z Juhoslávie a CROCUS, 2006, s. 61 -68; ako aj *Slovensko-chorvátske vzťahy pred druhou svetovou vojnou*. In *Kultúra*, 2009, roč. 12, č. 6, s. 4 a č. 7, s. 12.
 - 2 TKáč, Ján. Slovensko-juhoslovanské a slovensko-chorvátske vzťahy v rokoch 1939 – 1941. In *Historický zborník*, 2009, roč. 19, č. 1, s. 154-168.
 - 3 MATKOVIĆ, Hrvoje. *Nezavisna država Hrvatska*. Zagreb : Naklada Pavičić, 2002, s. 59-68.

Nemecko a Taliansko uznali NDH 15. apríla 1941 a v ten istý deň tak urobila aj vláda Slovenskej republiky.⁴ Nezávislý štát Chorvátsko vznikol na území bývalej Chorvátskej bánoviny, Bosny a Hercegoviny a východnej časti Srijemu s mestom Zemun. Chorvátsko malo 115 133km², 6 996 725 obyvateľov, z toho 4 817 100 Chorvátov, 1 848 400 Srbov, 145 000 Nemcov, 70 000 Maďarov, 37 000 Slovincov, 44 267 Slovákov a Čechov a 35 442 príslušníkov iných národností.⁵ Vtedajšie štatistiky neuvádzali osobitnú kategóriu Bosniakov moslimského vierovyznania. Boli evidovaní ako Chorváti moslimského vierovyznania.

Dňa 10. apríla sa tak na mape Európy objavil ďalší slovanský satelit Nemecka, Nezávislý štát Chorvátsko. Medzi Slovenskou republikou a Nezávislým štátom Chorvátskom sa ihneď rozprúdili intenzívne vzťahy, ktoré boli limitované vojnou a ich vzťahom k Nemecku a jeho spojencom, najmä k Maďarsku a Taliansku. Okrem medzinárodných faktorov ich vzťahy boli určované aj ich vnútorným vývojom, ktorý mal určité paralely, ale aj podstatné rozdiely.

Podobnosti medzi nimi vyplývali väčšinou z podobného historického vývoja a podobných historických skúseností z Rakúsko-Uhorska a neskôr Československa a Juhoslávie. Starým historickým väzbám dali len novú ideologickú náplň, ktorá upevňovala politické, ale najmä kultúrne kontakty. Aj keď sa mnohé osoby snažili oživiť staré romantické väzby medzi oboma národmi v inštitucionalizovanej spolupráci dvoch slovanských štátov, napr. v spolupráci kultúrnych inštitúcií ako Matice slovenskej a Matice chorvátskej, Spolku sv. Hieronyma a sv. Vojtecha alebo v paralelne založenej Slovensko-chorvátskej a Chorvátsko-slovenskej spoločnosti, väčšinou išlo o umelé vzťahy, ktoré nevyvierali zo širokej ľudovej základne. Aj napriek možno dobrému úmyslu boli tieto snahy založené na politike „účel svätí prostriedky“, ako také neboli celkom úprimné a u ľudí, ktorí nesympatizovali s režimami alebo im bol ich osud ľahostajný, nenašli väčšiu odozvu. Navyše väčšinu ľudí trápili iné, skôr existenčné problémy.

Ďalším spoločným znakom oboch štátov bolo, že v nich boli nastolené autoritatívne režimy s určitými fašistickými prvkami. Podľa miery, v akej sa tieto tendencie prejavovali, sa medzi nimi prejavovali aj rozdiely, ktoré ovplyvnili politické a najmä hospodárske vzťahy. Tu prišlo k prvým nedorozumeniam a rozporom, ktoré viedli vzájomné vzťahy do slepej uličky.

Rozdiely sa prejavili hlavne v nasledovných ukazovateľoch:

- miera podpory obyvateľstva štátu a vládnucim stranám a ich predstaviteľom,
- miera závislosti od Nemecka a jeho satelitov,
- miera, akou boli priamo zasiahnuté vojnou,
- úroveň hospodárstva.

Hlinkova slovenská ľudová strana (HSĽS) bola masovou stranou s rozvetvenou sieťou regionálnych organizácií a masovou členskou základňou. Po tom, ako sa stala vládnuou stranou, sa stala ešte prítlačivejšou a jej členská základňa sa prudko rozrástla (z necelých 50 000 členov roku 1937 na 300 000 roku 1943).⁶ Konzervatívne umiernené

4 *Slovák*, 16. 4. 1941, č. 87, s. 1.

5 *Slovák*, 15. 6. 1941, č. 135, s. 8.

6 KAMENEC, Ivan. Hlinkova slovenská ľudová strana po októbri 1938. In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava : Archa, 1992, s. 223.

krídlo HSĽS na čele s prezidentom, kňazom Jozefom Tisom, malo väčšiu podporu obyvateľstva ako radikálne fašistické krídlo na čele s predsedom vlády a ministrom zahraničných vecí Vojtechom Tukom. Tradične konzervatívna strana nadobúdala síce čoraz viac fašistických prvkov, ktoré sa rozšírili na celý štát (zákaz politickej činnosti iných strán ako HSĽS, zákaz štrajkov, zákaz väčšiny odborov, cenzúra, zriadenie polovojských organizácií Hlinkovej gardy (HG) a Hlinkovej mládeže (HM), zriadenie Ústredne štátnej bezpečnosti (ÚŠB), antisemitizmus, deportácie Židov), režim slovenského štátu bol však oveľa miernejší v porovnaní s okolitými krajinami. Prejavilo sa to aj v tom, že do augusta 1944 sa neuskutočnila žiadna poprava. Výnimkou boli deportovaní Židia (1942).

Ustaša bola skôr malou, okrajovou teroristickou organizáciou, ktorá sa k moci dostala s pomocou Talianov a Nemcov. Do roku 1940 mala len o niečo viac ako 4 000 členov⁷ a ani po uchopení moci sa nestala masovou stranou. Ustašovci prerušili dovtedajšie politické tradície. Moc vo svojich rukách sústredil poglavnik A. Pavelić a snem (sabor) bol ustanovený až roku 1942 z členov, ktorých si sám vybral. Pavelić nemohol vytvoriť masovú ustašovskú stranu, a preto rozšíril svoju stranu na celý štát. Rozpustil a zakázal všetky politické strany a zakázal aj všetky verejné zhromaždenia.⁸ Väčšina obyvateľstva podporovala Vlatka Mačeka, ktorý sa však prestal politicky angažovať a jeho Chorvátsku sedliacku stranu (Hravatska seljačka stranka – HSS), ktorá nechcela spolupracovať s Ustašou, resp. väčšina obyvateľstva upierala svoju pozornosť na komunistami vedených partizánov Josipa Broza Tita. Vláda ustašovcov nebola populárna kvôli neľudskému a neslýchanému teroru, ktorý rozpútala voči pravoslávnyim Srbom a Židom. Prejavilo sa to ich diskrimináciou. Niekoľko desiatok tisíc Srbov bolo vyvrazených už v prvom roku vojny tzv. divokými ustašovcami a ďalších 200 000 bolo vyhnaných do Srbska. Ďalšie desaťtisíce zahynuli v ustašovských koncentračných táborech. Podľa seriózných odhadov počas vojny zahynulo asi 300 000 chorvátskych Srbov.⁹ Okrem toho prebiehala násilná rekatolizácia Srbov. Táto akcia bola však na protest Vatikánu a niektorých biskupov zastavená. Ustašovci boli vnímaní ako kolaboranti Nemecka a Talianska, ktoré aj keď zo začiatku kritizovali chorvátske pogromy, neskôr im vo všetkom nechávali voľnú ruku.

Slovenská republika bola navonok nezávislá a na jej území, okrem úzkeho pásu na hraniciach s Nemeckom (ochranné pásmo) sa cudzie vojská nenachádzali. Podľa ochrannej zmluvy z 23. 3. 1939 bola pod „ochranou“ Nemecka. Činnosť slovenských orgánov však mali pod dohľadom nemeckí poradcovia – beráteri. Na území Nezávislého štátu Chorvátska sa naopak nachádzali nemecké a najmä talianske vojská. Skutočným protektorom Chorvátska bolo Taliansko. Ponechalo si vojakov na polovici územia NDH a na základe dohody podpísanej v Ríme 18. mája 1941 získalo právo kontroly nad chorvátskou armádou. Chorvátsko tak bolo pod „ochranou“ Talianska. Navyše, čo pobúrilo Chorvátov, muselo Chorvátsko odovzdať Taliansku väčšiu časť jadranského pobrežia.¹⁰ Do roku

7 TEJCHMAN, Miroslav. Jihoslované v období druhej svetovej vojny. In ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan (ed.). *Dejiny Jihoslovenských zemí*. Praha : Nakladatelství lidové noviny, 1998. s. 453.

8 *Slovák*, 17. 4. 1941, č. 88, s. 2.

9 TEJCHMAN, ref. 7, s. 456.

10 TEJCHMAN, ref. 7, s. 454.

1942 bola v Chorvátsku iba jedna nemecká divízia (na severe). Chorvátsko sa malo stať monarchiou na čele so savoyskou dynastiou. Kráľom mal byť Aimon di Savoia Aosta vojvoda zo Spoleta z talianskej kráľovskej dynastie. Najprv designáciu prijal s podmienkou, že bude podrobne oboznámený so situáciou v Nezávislom štáte Chorvátsko. Neskôr, keď sa tak stalo, stratil záujem o kráľovskú korunu. Jeho odchod do Chorvátska sa neustále odkladal a k jeho korunovácii nikdy nedošlo.¹¹

Do augusta 1944 sa vojna Slovensku akoby vyhla. Naopak v Chorvátsku od júla 1941 bola permanentná vojna, v ktorej bojoval každý proti každému (ustašovci a domobrana proti partizánom a srbským četníkom, partizáni proti ustašovcom, četníkom, Talianom i Nemcom, zo začiatku aj četníci proti Nemcom).¹²

V Chorvátsku sa rozrastalo protifašistické partizánske hnutie, ktoré získavalo čoraz väčšiu podporu obyvateľstva, ba dokonca aj bývalých príslušníkov HSS. Postupne na seba viazalo čoraz väčší počet nemeckých a talianskych divízií a zaberalo čoraz väčšie územie. Roku 1942 bolo partizánov 150 000, roku 1943 300 000 a na konci vojny ich počet vzrástol na 800 000. Moc štátnych orgánov bola často obmedzená len na Záhreb a jeho okolie.¹³ Nový štát mal v chorvátskej spoločnosti nízku autoritu. Zo začiatku časť Chorvátov uvítala vyhlásenie nezávislosti, ale štát, ktorý ju realizoval, väčšinu odradil svojou krutosťou a neschopnosťou spravovať veci verejné. Už 8. augusta 1941 hlásil nemecký vyslanec Siegfried Kasche do Berlína, že nový štát odmietla „*nezanedbateľná časť obyvateľstva*“, a to „*nielen prívrženci Mačekovej strany, ale aj z radov chorvátskych nacionalistov, a dokonca aj starých prívržencov ustašovského hnutia*“. A tak Paveličov podnik, ktorý nemecký generál Glaise von Horstenau (dohliadal na budovanie chorvátskej armády a zabezpečoval kontrolu hospodárstva) nazval „*revolúciou starých mužov a bývalých cisárskych dôstojníkov*“ (napr. S. Kvaternik), nakoniec skončil nešťastne. NDH sa nedokázala konštituovať ako štát a žila len z milosti talianskych a nemeckých protektorov. Preto začiatkom roku 1942 Nemci prevzali kontrolu nad väčšou časťou Chorvátska a zároveň nad bojom proti partizánom. Návrhy na odvolanie A. Paveliča Hitler ale vždy odmietol.¹⁴ V podstate bol jediný, kto bol ochotný zotrvať na strane Nemecka až do konca.

Pre Nemecko boli oba štáty potravinovou a surovinovou základňou. Slovensko však bolo vďaka stabilnej politickej situácii spoľahlivejším partnerom. Slovenský priemysel zaznamenal „*v období od jesene 1940 do jari 1941 vcelku konjunkturálny rozmach, a to aj v priemyselných odvetviach, ktoré na vojnovom hospodárstve neparticipovali. Úlohu tu hrali exportné možnosti do tretej ríše, ako aj budovanie infraštruktúry (cesty, výroba energie). Zdalo sa že reálne mzdy robotníctva v tomto období vzrástli.*“¹⁵ Mnoho robotníkov odišlo na práce do Nemecka. Zásobovanie obyvateľstva bolo v porovnaní s inými krajinami dobré, inflácia bola mierna a slovenská koruna stabilná. Okrem toho, slovenskú ekonomiku riadili skúsení národohospodári, ktorí sa snažili vymaniť ekono-

11 MATKOVIČ, ref. 3, s. 155-157.

12 SNA, f. MZV, k. 265, č. j. 66/Taj./1943 a Politická správa č. 42 (17. 10. 1943).

13 SNA, f. MZV, k. 265, Politická správa č. 42 (17. 10. 1943).

14 TEJCHMAN, ref. 7, s. 458.

15 HEUMOS, Peter. Slovensko vo vojnovom hospodárstve tretej ríše. In *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : SNR, Historický ústav SAV, 1991. s. 70.

miku štátu z prísnej a všadeprítomnej nemeckej kontroly. Napríklad pri hospodárení s pohonnými hmotami viedli podvojnú evidenciu – jednu pre nemeckú kontrolu, inú pre vlastnú potrebu.¹⁶

Hospodárska situácia v Chorvátsku bola diametrálne odlišná. Po rozbití Juhoslávie inflácia v Chorvátsku prudko stúpila a nastali ťažkosti so zásobovaním základnými životnými potrebami najmä v mestách. Keď sa chorvátske orgány snažili určiť maximálne ceny, nedostatok bol ešte väčší. Priemyselná výroba bola úplne v rukách Nemcov a Talianov. Poľnohospodárska produkcia bola neustále ohrozovaná vojnovými operáciami, presunmi obyvateľstva a zámerným ničením hospodárskych statkov tak zo strany partizánov vedených komunistami, ako aj zo strany chorvátskych ustašovcov, srbskej vojenskej organizácie četníkov, Nemcov a Talianov. V hospodárskej oblasti Chorvátsko v podstate nemalo Slovensku čo ponúknuť.

S prihliadnutím na tieto faktory môžeme slovensko-chorvátske vzťahy v rokoch 1941–1945 rozdeliť do niekoľkých období:

1. obdobie od apríla 1941 do decembra 1941 – nadviazanie diplomatických vzťahov (1941);
2. obdobie roku 1942 – kulminácia vzťahov medzi Slovenskou republikou a NDH (1942);
3. obdobie od konca roku 1942 do jesene 1944 – úpadok slovensko-chorvátskych vzťahov (koniec 1942 – august 1944);
4. obdobie od jesene 1944 do konca vojny (máj 1945) – koniec vzťahov medzi Slovenskou republikou a Nezávislým štátom Chorvátsko.

1. Nadviazanie diplomatických vzťahov (1941)

Slovenská republika vyčkávala s uznaním Nezávislého štátu Chorvátsko, kým tak neurobilo Taliansko a Nemecko. Nebolo jasné, či nejaký chorvátsky štát vznikne, a keď sa tak stalo a na čelo štátu bol dosadený A. Pavelić a Ustaša, začali sa angažovať aj slovenské politické kruhy. Iniciatíva vzišla zo strany radikálov a Hlinkovej gardy. Hlavný veliteľ HG Alexander Mach inicioval manifestácie na počesť vzniku Nezávislého štátu Chorvátsko.¹⁷ V Bratislave, večer 15. apríla 1941, osobne prehovoril k nastúpeným gardistom. Následne boli po celom Slovensku iniciované akadémie, kde sa hovorilo o histórii Chorvátska, o Ustaši a slovensko-chorvátskych stykoch v minulosti. Na záver sa spievala slovenská i chorvátska hymna.¹⁸ Vznik NDH bol propagandisticky spracovaný aj v slovenskej tlači.

Prvé kontakty sa nadviazali už 15. apríla 1941, keď chorvátsky vyslanec v Nemecku Branko Benzon zaslal telegram A. Machovi. Bol to najbližší Paveličov spolupracovník v Nemecku a bol na čele skupiny, ktorá sa v Nemecku snažila presadiť vznik NDH.¹⁹ Takže iniciatíva nadviazať bližšie kontakty medzi oboma štátmi vzišla z pronemeckého krídla ustašovcov. Nie je vylúčené, že podnet k tomu dalo Nemecko, ktoré chcelo pod-

16 KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát*. Praha : Anomal, 1992. s. 98.

17 *Slovák*, 16. 4. 1941, č. 87, s. 1.

18 *Slovák*, 17. 4. 1941, č. 88, s. 3.

19 *Slovák*, 16. 4. 1941, č. 87, s. 3.

porou slovensko-chorvátskych stykov vyvážiť taliansko-maďarské záujmy a zabezpečiť si aj takýmto spôsobom vplyv v Chorvátsku.

Slovenská republika nemohla nereagovať, a tak ihneď, ako A. Mach odpovedal na zasláný telegram i prezident J. Tiso 16. apríla 1941 oslovil pohlavnika A. Pavelicu: „*Naša radosť nad konečným víťazstvom chorvátskeho oslobodzovacieho boja podobá sa onej, ktorú sme sami prežívali pred dvoma rokmi. Prosím Vašu Excelenciu, aby ste prijali moje najúprimnejšie blahoželanie pre Vašu osobu, ako aj najlepšie želanie pre chorvátsky národ, ktorý je tak úzko spriatelnený so Slovákmi.*“²⁰ O tri dni neskôr, 19. apríla 1941, A. Pavelic odpovedal na Tisov telegram v podobnom duchu: „*Keď pri tejto príležitosti spoločne s najúprimnejšou vďakou spomíname na Führera a Duceho, prosím Vás, aby ste ilmočili najsrdečnejšie sympatie chorvátskeho národa slovenskému národu.*“²¹

Po výmene týchto zdvorilostných pozdravov sa pristúpilo k nadviazaniu diplomatických vzťahov. Bolo prirodzené, že lepšie predpoklady na to mala Slovenská republika. Postupovala pritom pragmaticky a snažila sa budovať na základoch, ktoré boli položené v minulosti, a to ako v politickej, tak aj v hospodárskej a kultúrnej rovine.

Už 8. mája 1941 Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky predložilo návrh Vláde Slovenskej republiky, aby bolo Vyslanectvo Slovenskej republiky v Belehrade so spätnou platnosťou od 30. apríla 1941 zrušené a financie pre toto vyslanectvo použité na novootvorené vyslanectvo v Záhrebe (NDH).²² Nasledujúci deň ministerstvo zahraničných vecí požiadalo vládu, aby súhlasila so zriadením vyslanectva v Záhrebe, ktorého pôsobnosť bude vymedzená štátnymi hranicami chorvátskeho štátu.²³

Keďže hranice nového štátu ešte neboli určené, muselo Slovensko čakať. Proces však pokračoval ďalej a už 11. mája 1941 určilo ministerstvo zahraničných vecí Cyrila Šulíka za legačného tajomníka budúceho vyslanectva. O dva dni neskôr rozhodlo ministerstvo zahraničných vecí, že 15. mája 1941 prekladá Karola Murgaša ako chargé d'affaires²⁴ na slovenské vyslanectvo v Záhrebe.²⁵ Keďže priame telefonické spojenie medzi Bratislavou a Záhrebom neexistovalo, celá vec ohľadom menovania K. Murgaša išla cez Berlín. Je teda zrejmé, že Nemci mali o všetkom prehľad.²⁶

K definitívnemu určeniu hraníc NDH a formy jeho štátneho zradenia došlo až 18. mája 1941 podpísaním tzv. rímskych zmlúv medzi Talianskom a Chorvátskom. Na ich základe bola Chorvátsku odňatá Dalmácia a jadranské ostrovy. Chorvátsko sa malo stať monarchiou.²⁷ Nasledujúci deň dala slovenská vláda súhlas na zriadenie vyslanectva

20 *Slovák*, 17. 4. 1941, č. 88, s. 2.

21 *Slovák*, 20. 4. 1941, č. 91, s. 3.

22 SNA, f. MZV, k. 107, č. j. 3633/41-Prez..

23 SNA, f. MZV, k. 107, č. j. 3633/41-Prez..

24 MICHELA, Miroslav. Vznik slovenského vyslanectva v Chorvátsku a činnosť K. Murgaša, chargé d'affaires v Záhrebe v roku 1941. In LACKO, Martin (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov II*. Trnava : Katedra histórie Filozofickej fakulty UCM, 2003, s. 97-123. K slovensko-chorvátskym diplomatickým vzťahom pozri tiež TKÁČ, Ján. *Slovensko-chorvátske vzťahy počas druhej svetovej vojny*. Diplomová práca. Bratislava : FF UK, 1995.

25 SNA, f. MZV, k. 1155, č. j. 223/2/41.

26 SNA, f. MZV, k. 56, č. j. 3695/41.

27 SNA, f. MZV k. 213, č. j. 6032/1943.

Slovenskej republiky v Záhrebe.²⁸ Dňa 22. mája 1941 prišiel do Záhrebu K. Murgaš a 26. mája 1941 odovzdal na nástupnej audiencii u pohlavnika A. Paveliica poverovacie listiny. V prihovore zdôraznil, že jeho úlohou je pripraviť prácu vyslanectva²⁹ a za dôležité považoval pracovať na prehĺbení politických a hospodárskych vzťahov medzi obojma štátmi.³⁰ Už pri tomto dôležitom akte došlo k prvému nedorozumeniu. Ante Pavelić udelil agrément Karolovi Murgašovi ako vyslanecovi, no slovenský prezident ho menoval iba za chargé d'affaires. To na chorvátskej strane vyvolalo určité sklamanie.³¹

Murgaš nemal žiadne diplomatické skúsenosti, a preto jeho menovanie malo skôr ideologický, propagačný význam. Narodil sa roku 1899 a mal pestrú politickú minulosť. Zúčastnil sa maďarského boľševického vpádu na Slovensko.³² V ČSR bol najprv členom Rázusovej SNS, potom ho túžba po kariére priviedla do populárnejšej HSLS, kde sa stal najbližším spolupracovníkom V. Tuku a A. Macha. Bol obdivovateľom talianskych a nemeckých fašistov. V rokoch 1940–1941 bol šéfom Úradu propagandy SR.³³ Jeho menovanie za chargé d'affaires malo upokojiť radikálne kruhy na Slovensku a v Chorvátsku a ako vyplývalo z jeho poverenia, funkciu mal zastávať dočasne. Ťažko povedať, prečo vybrali práve jeho. Dôvodom mohla byť aj skutočnosť, že ako radikál a bývalý vodca Hlinkovej gardy bol vhodnou osobou pre nadviazanie vzťahov s ustašovcami, ktorí sa stali vládnuou skupinou v Chorvátsku. Tiež je možné, že to bol pokus odstaviť K. Murgaša z Bratislavy, kde stále prebiehal boj medzi konzervatívnym krídlom vedeným prezidentom Jozefom Tisom a radikálnym krídlom vedeným predsedom vlády a ministrom zahraničných vecí Vojtechom Tukom a ministrom vnútra Alexandrom Machom. Tá druhá možnosť sa zdá pravdepodobnejšia.³⁴

V protiklade s diplomatickou etiketou, K. Murgaš nosil oblečenú uniformu Hlinkovej gardy a nakoniec dal vyvesiť na budovu vyslanectva namiesto slovenskej zástavy, zástavu Hlinkovej gardy s odôvodnením, že si Chorváti pletú slovenskú zástavu so zástavou bývalej Juhoslávie alebo so zástavou Srbska, ktoré v Chorvátsku nie je populárne.³⁵

Sám dúfal, že bude povýšený na vyslanca, že mu zvýšia plat a že jeho odporúčania ohľadom slovensko-chorvátskych vzťahov budú rozhodujúce pre slovenskú zahraničnú politiku. Keď sa tak nestalo, začal argumentovať tým, že keď Chorvátsko vymenuje svojho vyslanca v Bratislave, nebude môcť z prestížnych dôvodov zastávať funkciu chargé d'affaires. Nakoniec zašiel až tak ďaleko, že 21. júla 1941 ultimatívne požiadal o rozviazanie pracovného pomeru. Zrejme s tým nepočítal, lebo na jeho prekvapenie ministerstvo zahraničných vecí 22. septembra 1941 prijalo jeho odstúpenie, a tak

28 SNA, f. MZV, k. 107, č. j. 3633/41.

29 SNA, f. MZV, k. 1155, č. j. 135/41.

30 *Slovák*, 28. 5. 1941, č. 121, s. 3.

31 SNA, f. MZV, k. 202, č. j. 1650/1941Taj..

32 SNA, f. MZV, k. 56, č. j. 3695/41.

33 *Slovenský bibliografický slovník IV. Zv. M-Q*. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 248; SNA, f. MZV, k. 56, č. j. 3695/41.

34 RYCHLÍK, Jan. Odnosi Slovačke i Nezavisne Države Hrvatske, 1941-1945. In *Časopis za suvremenu povijest*, 2004, roč. 36, č. 3, s. 942.

35 RYCHLÍK, ref. 34. s. 943.

14. októbra 1941 odovzdal svoj úrad.³⁶ Neskôršie sa písomne sťažoval Tukovi, že bol neprávom odvolaný, že mu za jeho služby patrične nepoďakovali a že teraz sa všetky jeho nápady realizujú. Navyše novým vyslancom v Záhrebe sa stal bývalý chargé d'affaires v Juhoslávii Jozef Cieker, ktorému zvýšili aj plat.³⁷

Ako vidno, K. Murgaš sa dostal do nemilosti. Jeho odvolanie malo aj racionálne jadro, keďže Slovenská republika potrebovala skúsenejšieho diplomata, ktorý by sa vedel orientovať v komplikujúcej sa chorvátskej situácii. Určité zásluhy na budovaní slovensko-chorvátskych diplomatických vzťahov pritom mal. Napríklad v záujme prehĺbenia vzájomných vzťahov nadviazal kontakty s poprednými predstaviteľmi NDH, štátnym tajomníkom zahraničných vecí M. Lorkovičom, ministrom školstva M. Budakom, ministrom vnútra A. Artukovičom, ministrom obrany maršalom S. Kvaternikom, doyenom diplomatického zboru, nemeckým vyslancom Siegfriedom Kascheom a s talianskymi i maďarskými diplomatmi.³⁸

Od 1. júla 1941 začalo oficiálne úradovať vyslanectvo Slovenskej republiky na Novákovej ulici č. 12 v Záhrebe.³⁹ Na žiadosť Slovákov v Chorvátsku sa angažovalo za prepustenie Slovákov z nemeckého zajatia slúžiacich v bývalej juhoslovanskej armáde.⁴⁰ Sprostredkovalo menovanie prvého chorvátskeho vyslanca v Bratislave Dragutina Totha, bývalého príslušníka Chorvátskej sedliackej strany. Jeho menovanie sprevádzali problémy. Väčšia časť ustašovcov vystupovala proti nemu. Vytýkali mu jeho údajnú ľavičiariku minulosť.⁴¹ Pavelič vzal do úvahy jeho hospodárske skúsenosti (v Juhoslávii založil hospodársku roľnícku organizáciu a potom bol riaditeľom obchodnej vývozej a dovozej spoločnosti).⁴² Chorvátske vyslanectvo získalo budovu bývalej juhoslovanskej diplomatickej agentúry. Nástupná audiencia chorvátskeho vyslanca u prezidenta J. Tisu sa uskutočnila 1. augusta 1941.⁴³

Nezanedbateľnou súčasťou vzťahov medzi dvoma štátmi, ktoré deklarovali priateľstvo bola hospodárska spolupráca, teda i obchod. Aj keď existovala snaha obchodovať, Slovenská republika, ani Nezávislý štát Chorvátsko, poznajúc svoje limity, mu zo začiatku nepripisovali prvoradý význam. Slovenská republika vyčkávala, ako sa vyvinie situácia v Chorvátsku, a zatiaľ sa spoliehala na dohody podpísané s bývalou Juhosláviou. Keďže situácia sa počas celého roku 1941 len zhoršovala, Slovensko vyčkávalo a obchodné rokovania neustále odkladalo.

Na druhej strane Chorvátsko počas celého leta 1941 naliehalo, aby sa uskutočnili obchodné rokovania.⁴⁴ Išlo skôr o prestížne dôvody, ako na to neskôr v októbri spomínal člen slovenskej obchodnej delegácie v Chorvátsku Štefan Čačko: „*Ním sa jednalo viac*

36 SNA, f. MZV, k. 88, č. j. 35076/42.

37 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 4132/41, 4265/41, a 17/41, 1155.

38 SNA, f. MZV, k. 1155, č. j. 290/41.

39 SNA, f. MZV, k. 1157, č. j. 123/41, 202/41, 215/41.

40 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 4961/41.

41 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 4961/41

42 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 4961/41

43 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 4961/41

44 SNA, f. MZV, k. 1156, č. j. 606/41.

*o obchodnú zmluvu obchodno-politickú, než o kontingent. Nakol'ko sa pamätám, jednalo sa len všeobecne.*⁴⁵

Prvé stretnutie na ministerskej úrovni a následné rokovanie sa uskutočnilo počas Medzinárodného dunajského veľtrhu v Bratislave. Na pozvanie slovenského ministerstva hospodárstva navštívil Slovensko chorvátsky minister obchodu a priemyslu Marijan Šimić. Ako prvého však navštívil A. Macha.⁴⁶ Neskôr ho prijal na súkromnej audiencii J. Tiso a taktiež V. Tuka.⁴⁷ V októbri 1941 navštívila Záhreb slovenská obchodná delegácia na čele so Štefanom Polyakom, splnomocnencom slovenského ministra zahraničných vecí Vojtecha Tuku. Dňa 16. októbra 1941 boli podpísané tri zmluvy: obchodná zmluva, dohoda o platobnom styku a veterinárna zmluva.⁴⁸

Obchodná zmluva umožňovala nadobudnutie majetku, ako aj podnikanie na území druhého štátu. Obe zmluvné strany si zaručovali režim najväčších výhod vzhľadom na spôsob vyberania ciel alebo iných dávok, poplatkov alebo daní pri vývoze. Zmluva bola uzavretá na jeden rok a mala nadobudnúť platnosť 15 dní po výmene ratifikačných listín. Slovenské úrady sa ale neponáhľali, a tak zmluva nadobudla platnosť až 7. júna 1943.⁴⁹ Dovedty platila stará zmluva, uzavretá s Juhosláviou (3. august 1940).⁵⁰

Konkrétnejšiu podobu nadobudla Dohoda o tovarovom a platobnom styku. Podľa nej malo Chorvátsko vyvážať na Slovensko tabak, sušené slivky, slivkový lekvár, víno, ryby, dusíkaté vápno, cibuľu na sadenie, jablká, bravčové a ovčie črevá a iný, ako vidno, menej dôležitý tovar. Slovensko malo povoliť vývoz kyseliny soľnej, papierovej vaty, výrobkov z dusíkatého skla a iných výrobkov. Dohoda nadobudla platnosť dňom podpisu (16. október 1941) a platila jeden rok.⁵¹

Ďalšia zmluva, veterinárna, uľahčovala a zjednodušovala obchod s dobytkom. Aj táto zmluva nadobudla platnosť pomerne neskoro, pätnásť dní po výmene ratifikačných listín (22. mája 1943) teda až 6. júna 1943.⁵² Je otáznne, do akej miery sa obchod uskutočňoval, keď hospodárstvo oboch krajín bolo pod dohľadom Nemecka. Vyviezť mohli zrejme len tovar, ktorý Nemecko momentálne nepotrebovalo. Slovenská republika a Nezávislý štát Chorvátsko, ako aj ostatné vazalské režimy v Európe museli prevziať také tovary, aké im nacisti vnútili. Okrem toho, platobný styk a transfer tovaru medzi oboma štátmi sa uskutočňoval clearingom a Nemecko si od oboch štátov vynútilo rôzne colné ústupky. Prostredníctvom takejto obchodnej politiky Nemecko vykorisťovalo svojich obchodných partnerov.

V kultúrnej oblasti nadväzovali oba štáty na už existujúce kontakty, ktoré sa snažili prehĺbiť. Pokračovalo sa napríklad vo výmene študentov a poskytovaní štipendií. Chorvátske ministerstvo zdravotníctva ponúklo výmenu študentov medicíny, slovenské

45 ČAČKO, Štefan. Pamäti Dr. Štefan Čačko (*Roľnícke noviny*, 11. 1. 1993), bez udania miesta vydania, s. 137.

46 *Slovák*, 3. 9. 1941, č. 202, s. 1.

47 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 6032/1943.

48 Slovenský zákonník, roč. 1943, čiastka 27, vydaná 7. júla 1943, s. 502-523.

49 SNA, f. MZV, k. 1156, č. j. 1772/41.

50 SNA, f. MZV, k. 1155, č. j. 223/2/41

51 SNA, f. MZV, k. 1155, č. j. 135/11/41

52 Slovenský zákonník, roč. 1943, čiastka 27, vydaná 7. júla 1943, s. 508-523.

ministerstvo hospodárstva ponúklo prax na školských veľkostatkoch.⁵³ V Chorvátsku pokračovali v štúdiu študenti Vysokiej školy zverolekárskej.⁵⁴

V októbri 1941 navštívil Slovensko hlavný veliteľ Ustaše a minister školstva NDH Mile Budak. Ako to už bolo bežné, najprv navštívil ministra vnútra A. Macha a potom ďalších štátnych činiteľov. Navštívil i Spolok sv. Vojtecha v Trnave, Maticu slovenskú v Turčianskom sv. Martine a hrob Andreja Hlinku v Ružomberku.⁵⁵ V novembri 1941 ministri školstva iniciovali recipročnú výmenu študentov filozofických fakúlt.⁵⁶

S cieľom prehĺbiť slovensko-chorvátske kultúrne kontakty viedol K. Murgaš predbežné rozhovory o založení Chorvátsko-slovenskej spoločnosti v Záhrebe, ktorej predsedom sa stal minister vnútra NDH Andrija Artuković a Slovensko-chorvátskej spoločnosti v Bratislave, ktorej predsedom sa stal minister vnútra SR A. Mach.⁵⁷ Všetky styky tak mali byť pod neustálou kontrolou štátu.

Ideologický vplyv sa azda najmenej prejavil v športovej oblasti. Už od mája 1941 sa obyčajne na štátne a cirkevné sviatky usporadúvali rôzne športové podujatia, ako futbalové zápasy,⁵⁸ tenisové turnaje a podobne.⁵⁹ Niektoré z nich boli organizované Hlinkovou gardou a Ustašou. Tieto dve organizácie organizovali aj výmenné pobyty svojich členov.⁶⁰

Osobitnú pozornosť venoval slovenský chargé d'affaires K. Murgaš slovenskej menšine v Chorvátsku. Žilo tam asi 20 000 Slovákov, najmä v Slavónsku (Slavonija). Ich počet sa zvýšil najmä po pripojení Sriemu k NDH. Najvýznamnejšie obce boli Antunovac, Markovac, Ilok, Lipovljani (všetky v dnešnom Chorvátsku), Šíd, Erdevík, Stará Pazova (Sriem – dnešné Srbsko). Ich politické zmysľanie sa krylo s náboženským. Katolíci boli menej národne uvedomelí, k ČSR mali negatívny vzťah a väčšinou boli prívržencami HSS. Evanjelici (Sriem) boli národne uvedomelí, prívrženci ČSR, Juhoslávie a Malej dohody.⁶¹ Postavenie Slovákov sa po vzniku NDH rapídne zhoršilo. Podľa nových chorvátskych zákonov boli chorvátskymi občanmi len tí Slováci, čo k 10. aprílu 1941 mali doklady Juhoslávie a už desať rokov žili na území Chorvátska. Väčšina Slovákov však doklady Juhoslávie nemala, lebo ich nikto predtým nežiadal.⁶² Aj mnohým tým, čo ich mali, chorvátske úrady oznámili, že nie sú chorvátskymi občanmi, ale slovenskými. No aj napriek tomu si museli plniť vojenskú povinnosť. Politická atmosféra v NDH nútila mnohých Slovákov požiadať o repatriáciu na Slovensko.⁶³ Slovenská republika bola proti. Snažila sa pomôcť Slovákom v Chorvátsku iným spôsobom, napr. zasadila sa za udržanie slovenského školstva v Chorvátsku. Predbežná dohoda o ponechaní slovenských

53 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 32595/41.

54 ČAČKO, ref. 45, s. 137; SNA, f. MZV, k. 107, č. j. 8377/41.

55 SNA, f. MZV, k. 214, č. j. 34600/II-1941.

56 SNA, f. MZV, k. 1160, č. j. 137/41.

57 SNA, f. MZV, k. 1163, č. j. 1202/41.

58 SNA, f. MZV, k. 1160, č. j. 22/41.

59 SNA, f. MZV, k. 1160, č. j. 592/42.

60 SNA, f. MZV, k. 268, bez čísla.

61 SNA, f. MZV, k. 268, bez čísla.

62 SNA, f. MZV, k. 1160, č. j. 3300/42.

63 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 3380/41.

škôl bola uzavretá 26. augusta 1941 v Záhrebe medzi chargé d'affaires K. Murgašom a ministrom školstva M. Budakom.⁶⁴

Pre politických predstaviteľov oboch štátov sa vzájomné vzťahy v roku 1941 vyvíjali sľubne. Ako potvrdenie toho bol koncom roka menovaný prvý slovenský vyslanec v Chorvátsku. Mal ním byť Jozef Cieker, bývalý chargé d'affaires v Juhoslávii, ktorý v tom čase vykonával funkciu legačného radcu na ministerstve zahraničných vecí. Niektorí ustašovci, ako napríklad maršal S. Kvaternik, mali námietky, lebo si mysleli, že J. Cieker bude mať skreslený pohľad na Chorvátsko kvôli tomu, že bol ovplyvnený belehradskými pomermi. Proti J. Ciekerovi bola aj časť ustašovských novinárov, ktorí proti nemu rozvíjali propagandu.⁶⁵ Nakoniec sa vyslancom stal a 4. decembra 1941 odovzdal svoje poverovacie listiny poglavníkovi A. Pavelićovi.⁶⁶ K zmene došlo aj na chorvátskej strane. Ešte 15. októbra 1941 A. Pavelić odvolal D. Totha z vyslaneckého postu a vymenoval ho za ministra živností, priemyslu a obchodu (ministra hospodárstva). Novým chorvátskym vyslancom v Bratislave sa stal Josip Berković, tiež bývalý člen HSS.⁶⁷ Ale pravdepodobne preto, že pochádzal zo Splitu, ktorý bol pod talianskou správou, teda z vlasteneckých dôvodov nenarazilo jeho menovanie na väčší protest ustašovcov. Svoje poverovacie listiny odovzdal slovenskému prezidentovi J. Tisovi 19. decembra 1941.⁶⁸

2. Kulminácia vzťahov medzi Slovenskou republikou a Nezávislým štátom Chorvátsko (1942)

Vzájomné slovensko-chorvátske vzťahy kulminovali v roku 1942. Začiatok bol poznačený eufóriou, ktorá charakterizovala nadväzovanie vzájomných vzťahov v roku 1941. Celý rok bol poznačený vzájomnými štátnickými návštevami, podpísaním niekoľkých medzištátnych dohôd, snahou Slovenska pomôcť Chorvátsku v jeho vnútorných problémoch, expanziu rozsiahlej kultúrno-osvetovej činnosti namiesto upadajúcich hospodársko-obchodných kontaktov, záujmom Slovenska o čoraz horšie postavenie Slovákov v Chorvátsku. Nemalú zásluhu na tom mal prvý slovenský vyslanec v NDH J. Cieker. Nakoniec, v dôsledku vojny v Chorvátsku a porážok fašistickej Osi vo svete došlo koncom roka 1942 k ochladeniu vzájomných vzťahov.

Prvým slovenským politikom, ktorý navštívil NDH bol minister vnútra A. Mach (apríl 1942). Stretol sa s poglavníkom A. Pavelićom, ministrom zahraničných vecí M. Lorkovićom, ministrom vnútra A. Artukovićom a maršalom S. Kvaternikom. Mach sa zaujímal o postavenie Slovákov v Chorvátsku. Okrem toho sa v Záhrebe stretol so slovenskými študentmi.⁶⁹ Chorvátsko prikladalo tejto návšteve veľký význam, preto nečudo, že na slávnostnej recepcii na slovenskom vyslanectve bola prítomná skoro celá chorvátska vláda. Chorvátsko sa tak dostávalo aspoň čiastočne z medzinárodnej izolácie.

V júni 1942 na pozvanie ministra pravosúdia (spravodlivosti) Gejzu Fritza navštívil Bratislavu chorvátsky minister spravodlivosti Mirko Puk. Počas tejto návštevy bola pod-

64 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 23/dôverné/41.

65 SNA, f. MZV, k. 168, č. j. 20622/41.

66 SNA, f. MZV, k. 1155, č. j. 87/42.

67 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 20630/41.

68 SNA, f. MZV, k. 1155, č. j. 87/42.

69 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 1066/42.

písaná Dohoda o upravení vzájomných občiansko-právnych stykov. Upravovala vzájomné právne vzťahy medzi oboma štátmi.⁷⁰ Na jej podpísanie naliehala chorvátska strana už od septembra 1941, no pre rokovania s Nemcami a pre iné povinnosti slovenská strana rokovania neustále odďaľovala.⁷¹ Slovensko asi veľmi nemalo záujem na tejto zmluve, lebo aj jej schvaľovanie bolo zdĺhavé a vnútroštátnu účinnosť síce nadobudla až štyridsiaty piaty deň po dni, nasledujúcom po výmene ratifikačných listín, ktorá sa uskutočnila 27. mája 1943 v Záhrebe,⁷² ale Snem Slovenskej republiky jej priznal vnútroštátnu účinnosť až zákonom z 27. októbra 1944.⁷³ Vtedy v podstate dohoda stratila úplne svoje opodstatnenie a zostala iba prázdnyim slovom na papieri.

Ten istý mesiac na pozvanie S. Kvaternika súkromne navštívil Záhreb minister národnej obrany Slovenskej republiky gen. Ferdinand Čatloš. Aj napriek tomu jeho návšteva mala v Chorvátsku oficiálny charakter. Prijal ho aj poglavnik A. Pavelić a udelil mu najvyššie chorvátske vyznamenanie Veľkokriž koruny kráľa Zvonimira s hviezdou a mečmi i titul rytiera. Stretol sa tiež s poprednými vojenskými a ustašovskými činiteľmi, ako aj s nemeckým veliacim generálom v Záhrebe Glaise von Horstenuom.⁷⁴

V júni 1942 navštívil pre zmenu Slovensko maršal S. Kvaternik. Prijali ho najvýznamnejší slovenskí predstavitelia a prezident J. Tiso ho vyznamenal najvyšším vojenským vyznamenaním.⁷⁵ V lete 1942 navštívili Slovensko aj ďalší chorvátski vojenský predstavitelia (napr. generál Vladimír Kren), ktorí mali pravdepodobne dohodnúť dodávky zbraní a uniforiem do Chorvátska.⁷⁶ V tom čase sa situácia v Chorvátsku rapídne zhoršila. V auguste 1942 podal vyslanec Cieker podrobnú správu o tamojšej situácii. V správe, ktorá bola postúpená aj prezidentovi Tisovi, sa hovorilo, že „*situácia v Chorvátsku je katastrofálna. Vláda nemá moc. Pôsobnosť ministrov je obmedzená na ministerské budovy a na malý okruh okolo Záhrebu. Na teréne vládne Ustaša alebo partizáni a nedôvera širokých mäs.*“ Na otázku slovenského vyslanca, či sú schopní urobiť poriadok, ministri len krútili hlavami. „*Obraz situácie je veľmi pochmúrny. Do tohto obrazu zapadá i zložka chorvátsko-slovenských vzťahov*“, konštatuje sa v správe. Podobne aj prezident Jozef Tiso uprednostňoval konzervatívnych politikov z bývalej Chorvátskej sedliackej strany pred ustašovcami, ktorí mu pripomínali Hlinkovu gardu.⁷⁷ „*Slovenská vláda, pokiaľ to bolo možné, pokúšala sa podporiť solídnejší smer v Chorvátsku, ktorí predstavovali prebehľci z Chorvátskej sedliackej strany (HSS), a želala si oslabenie Ustaše, v ktorej videla príčiny zlej situácie v Chorvátsku. V auguste 1942 pomohli dodávkami zbraní a uniforiem pre Domobranu zatlačenú Ustašou.*“⁷⁸

70 SNA, f. MZV, k. 246, č. j. 1518/42; Slovenský zákonník, roč. 1944, čiastka 47, vydaná 4. novembra 1944, s. 455-476.

71 SNA, f. MZV, k. 246, č. j. 80225/42.

72 Slovenský zákonník, roč. 1944, čiastka 47, vydaná 4. novembra 1944, s. 455-476.

73 Slovenský zákonník, roč. 1944, čiastka 47, vydaná 4. novembra 1944, s. 477.

74 *Slovák*, 14. 7. 1942, č. 157, s. 1.

75 SNA, f. MZV, k. 1163, č. j. 2354/42.

76 LIPTÁK, Eubomír. Maďarsko v slovenskej politike za druhej svetovej vojny. In *Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a Maďarsku*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1969, s. 229-230.

77 LIPTÁK, ref. 76, s. 229-230.

78 LIPTÁK, ref. 76, s. 229-230.

Veľké nádeje vzbudila reforma vlády v NDH na jeseň 1942, pri ktorej boli odvolaní niektorí ministri, medzi nimi aj obidvaja Kvaternikovci (maršal S. Kvaternik a jeho syn Eugen Dido Kvaternik, šéf ustašskej bezpečnostnej služby),⁷⁹ známi svojimi šovinistickými názormi. Oprávnené im pripisovali zodpovednosť za spáchané zločiny. Vnútorňa situácia v NDH sa však neupokojila. Väčšina ľudí od zmien nič pozitívneho neočakávala. Aj záhrebský arcibiskup Alojz Stepinac, s ktorým slovenskí diplomati udržiavali časté kontakty sa vyjadril, že aj „*táto vláda nachádza u širokých vrstiev národa tak isto zlý ohlas, ako ho nachádzala vláda predchádzajúca. Keby mohlo dôjsť k hlasovaniu a k vyjadreniu vôle a zmysľania národa, vláda by nedostala ani 5 % hlasov.*“⁸⁰

Vzájomné bilaterálne vzťahy postupne chladli. Posledný slovenský minister, ktorý navštívil Chorvátsko, bol minister pravosúdia (spravodlivosti) Gejza Fritz. Jeho návštevou skončili návštevy na ministerskej úrovni. V októbri 1942 spolu s ministrom M. Pukom podpísali v Záhrebe Zmluvu o vydávaní a právnej pomoci v trestných veciach. Bola to druhá zmluva, ktorá upravovala vzájomné právne styky medzi Slovenskom a Chorvátskom. Okrem toho sa dohodli, že sa ich zástupcovia budú pravidelne stretávať kvôli zaisteniu výkonu zmluvy.⁸¹ Slovenského ministra prijal aj poglavnik A. Pavelić, ktorý mu udelil vyznamenanie Rád koruny kráľa Zvonimira so zorničkou a titul rytiera.⁸² Mesiac predtým Poglavnik A. Pavelić zaslal vyznamenanie Rád koruny kráľa Zvonimira aj ministrom V. Tukovi a A. Machovi.⁸³ Tento rád sa v NDH udeľoval domácim i cudzím štátnym príslušníkom za zásluhy v mieri alebo vo vojne pre chorvátsky národ a Nezávislý štát Chorvátsko.⁸⁴ Podobné vyznamenanie dostal aj prezident J. Tiso.

Medzi Slovenskou republikou a Nezávislým štátom Chorvátsko boli podpísané aj ďalšie dohody. Dňa 1. marca 1942 nadobudla platnosť Dohoda o priamej železničnej preprave medzi stanicami slovenských železníc a chorvátskych železníc.⁸⁵ V Záhrebe boli 2. septembra 1942 podpísané: Dohoda medzi poštovými správami o poštovej službe a Dohoda medzi slovenskou poštovou správou a chorvátskou poštovou a telegrafickou správou o telegrafickom styku.⁸⁶

Hospodárske vzťahy boli minimálne. „*Okrem Nemecka a Protektorátu (vyše 60 %) obchodovalo Slovensko v trochu väčšej miere iba s Talianskom, Maďarskom, Rumunskom a so Švajčiarskom. V uvedených štátoch sa snažili hospodárski činitelia Slovenskej republiky nakupovať najmä tie tovary, ktoré odmietalo dodať Nemecko.*“⁸⁷ „*Z teritoriálnych presunov v orientácii obchodu po roku 1941 bolo najmarkantnejšie rozširovanie stykov s Rumunskom a Maďarskom, pričom pozícia Rumunská bola významnejšia vo vý-*

79 MATKOVIČ, ref. 3, s. 186-187.

80 SNA, f. MZV, k. 246, č. j. 36/43.

81 SNA, f. MZV, k. 246, č. j. 36/43.

82 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 3044/42.

83 SNA, f. MZV, k. 77, č. j. 17076/42.

84 SNA, f. MZV, k. 77, č. j. 17076/42.

85 *Slovák*, 6. 3. 1942, č. 54; SNA, f. MZV, k. 214.

86 Medzinárodné ugovori NDH 1943

87 FALTUS, Jozef – PRŮCHA, Václav. *Prehľad hospodárskeho vývoja na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1969, s. 401.

voze (1942 – 8,2 %) a postavenie Maďarska, naopak, v dovoze (1942 – 7,2 %).⁸⁸ Ostatné európske krajiny, medzi ktoré patrila aj NDH, sa na dovoze na Slovensko podieľali len s 5,3 % (1939, 1943) až 7 % (1941) a na vývoze zo Slovenska od 11 % (1940) do 4,9 % (1943). Roku 1942 dovoz z týchto krajín na Slovensko predstavoval 5,8 % a vývoz len 3,9 %. Podiel týchto krajín na obchode so Slovenskom po roku 1941 ešte viac poklesol.⁸⁹ Po vypuknutí SNP, keď bolo Slovensko okupované Nemeckom, zmizla deliaca čiara medzi zahraničným a vnútorným obchodom.⁹⁰

Ani samotný vyslanec J. Cieker nevenoval väčšiu pozornosť hospodárskym vzťahom, čo mu neskôr niektorí chorvátski politici zazlievali. Cieker sa väčšinou venoval rozvíjaniu kultúrnej spolupráce, cez ktorú mohol viditeľnejšie propagovať slovensko-chorvátske vzťahy. Ešte v júli 1941 Slovensko a Chorvátsko deklarovali potrebu uzavrieť kultúrnu dohodu. V dohode sa okrem iného malo riešiť právne postavenie Slovákov v Chorvátsku a Chorvátov na Slovensku. V praxi sa malo prikrčiť k výmene časopisov, novín, kníh (aj prekladov), mala sa uskutočniť výmena študentov a profesorov na vysokých školách, hosťovanie študentov a pracovních čiat v oboch štátoch, usporiadať výstavy obrazov, koncerty speváckych zborov, sólistov a kvartet, výmena folklórnych národných prehliadok, hosťovanie súborov národného divadla, opery a baletu a pobyty spisovateľov, ktorí by písali články a informovali navzájom oboja štáty. Oba štáty mali vydať knihy pod názvom „Slovensko“ a „Chorvátsko“.⁹¹ Väčšina toho sa realizovala práve v roku 1942 a najvhodnejšie príležitosti sa vyskytovali počas verejných manifestácií osláv vzniku Slovenskej republiky, 14. marca a Nezávislého štátu Chorvátska, 10. apríla. Zúčastňovali sa na nich politici a vyslanci oboch krajín. Cieľom takýchto osláv bolo vzájomne sa zbližiť a oboznámiť s druhým štátom, ale aj propagovať vlastnú kultúru, svoj štát – zriadenie, upevniť pocit dôležitosti v Hitlerovej „novej Európe“ alebo iba zakryť svoju bezvýznamnosť na medzinárodnom poli. Oslavy boli následne propagandisticky spracované v novinách a rozhlas.

Okrem osláv nezávislosti sa organizovalo aj niekoľko tzv. kultúrnych týždňov. V lete 1942 bol na Slovensku „Chorvátsky kultúrny týždeň“⁹² a koncom jesene 1942 v Chorvátsku „Týždeň slovenskej kultúry“.⁹³ Do podujatí sa zapojili rôzne kultúrne, ale aj náboženské spolky (Matica slovenská, Spolok sv. Vojtecha, univerzitní profesori, Matica chorvátska, Spolok sv. Hieronyma atď.). Lepšie pripravený a na vyššej úrovni bol „Týždeň slovenskej kultúry“, čo vyplývalo aj z vnútorných pomerov. Všetky podujatia i výmena študentov sa uskutočňovali pod dohľadom a kontrolou štátnych, ale najmä stranických orgánov a organizácií. Všade bola prísna cenzúra.

Oficiálni slovenskí činitelia sa zaujímali aj o postavenie slovenskej menšiny v Nezávislom štáte Chorvátsku. Očakávali od priateľského štátu, že im dá aspoň také práva ako Nemcom a Maďarom. Preto slovenské ministerstvo zahraničných vecí už v apríli 1942 žiadalo J. Ciekeru, aby urýchlene iniciovalo založenie Slovenskej národnej jednoty

88 FALTUS – PRÚCHA, ref. 87, s. 401.

89 FALTUS – PRÚCHA, ref. 87, s. 400.

90 FALTUS – PRÚCHA, ref. 87, s. 398.

91 SNA, f. MZV, k. 1157, č. j. 244/41.

92 SNA, f. MZV, k. 1163, č. j. 2469/42.

93 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 4498/1942.

a vypracovanie stanov.⁹⁴ Minister zahraničných vecí M. Lorkovič síce povedal, že „*chorvátska vláda si praje, aby sa príslušníci slovenskej národnej skupiny v NDH aj v národnom, aj v kultúrnom ohľade úplne slobodne rozvíjali a aby ich postavenie v NDH bolo úplne rovnoprávne postaveniu chorvátskeho národa, a preto súhlasí s vytvorením Slovenskej národnej jednoty [SNJ]*“, ale chorvátske úrady celú vec naťahovali.⁹⁵ Konečne, 18. augusta 1942, bola podaná žiadosť na schválenie stanov SNJ.⁹⁶ Chorvátske úrady aj naďalej kládli všelijaké prekážky ich schváleniu, a tak J. Cieker musel niekoľkokrát celú vec urgovať u ministrov A. Artukoviča a M. Lorkoviča.⁹⁷ V správe pre ministerstvo zahraničných vecí Cieker hovoril, že Chorvátsko si vždy vymyslelo výhovorku odloženia schválenia stanov SNJ. Raz ich chcelo schváliť ako vianočný dar, potom ako novoročný a neskôr ako veľkonočný dar.⁹⁸ A tak sa celý proces pretiahol do roku 1943. Slovensko zatiaľ poskytnú Slovákom v Chorvátsku knihy, učebnice, rôzne pomôcky a materiálnu podporu.⁹⁹

Vzťahy s NDH sa ukázali byť problematické i po formálnej stránke. Napríklad v októbri 1942 slovenské ministerstvo zahraničných vecí informovalo, že z Chorvátska prichádzajú rozličné neohlásené návštevy úradných a poloúradných osôb a potom okamžite žiadajú, aby im slovenské úrady a inštitúcie vychádzali v ústrety. Preto žiadalo J. Ciekeru, aby podnikol určité kroky u kompetentných úradov v NDH nakoľko intervencie u chorvátskeho vyslanca J. Berkoviča boli bezvýsledné.¹⁰⁰

Podobná situácia bola aj v Chorvátsku. Ciekerovi to vyhovovalo, lebo mohol voľne navštevovať chorvátskych ministrov aj bez protokolu. V jednej správe pre ministerstvo zahraničných vecí na záver poznamenal, že „*takéto voľné postupovanie je umožnené skutočnosťou, že sa jedná o štát mladý, bez tvrdej formálnej tradície a že je to štát bratský*“.¹⁰¹

V podstate Nezávislý štát Chorvátsko nebol skutočným štátom ani po formálnej stránke, no aj napriek tomu sa Slovenská republika snažila s ním udržiavať dobré vzťahy. Koncom roka 1942 po výmene ministrov v NDH bol vymenený aj vyslanec J. Berkovič s odôvodnením, že dostane nové zamestnanie. Novým vyslancom sa stal Blaž Lorkovič, brat ministra M. Lorkoviča. Poverovacie listiny odovzdal prezidentovi J. Tisovi 22. decembra 1942.¹⁰²

Ani skutočnosť, že chorvátskym vyslancom v Bratislave sa stal brat ministra zahraničných vecí, nepomohla udržať slovensko-chorvátske vzťahy na existujúcej úrovni. Koncom roka 1942 tak nastáva rýchly úpadok vzájomnej spolupráce. Na príčine boli vonkajšie i vnútorné faktory. Misky váh sa naklonili v neprospech štátov Osi, a teda aj v neprospech Slovenskej republiky a Nezávislého štátu Chorvátska.

94 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 1628/42 a 1767/42.

95 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 1628/42.

96 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 2819/42.

97 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 4547/1942.

98 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 1234/43.

99 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 419/1942.

100 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 35596/42.

101 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 17982/42.

102 *Slovák*, 23. 12. 1943, č. 294, s. 3.

3. Úpadok a koniec slovensko-chorvátskych vzťahov (koniec 1942 – máj 1945)

S množiacimi sa porážkami štátov Osi a s permanentnou vnútornou krízou v Chorvátsku bolo každému jasné, že medzi Slovenskou republikou a Nezávislým štátom Chorvátskom nemožno budovať plnohodnotné vzťahy. Oba štáty však zostali poslednými vernými spojencami Nemecka. V podstate boli odsúdené na vzájomnú spoluprácu, aj keď v oveľa menšej miere, ako v predchádzajúcom období. Roku 1943 sa vzájomné vzťahy v podstate redukovali na pozorovateľskú činnosť vyslanectiev, zasielanie správ, zopár kultúrnych manifestácií, neúčinnú pomoc Slovákom v Chorvátsku a niekoľko súkromných návštev, najmä chorvátskych politikov na Slovensku. Roku 1944 to bolo ešte biednejšie.

Slovenský vyslanec J. Cieker aj naďalej udržiaval kontakty s poprednými politikmi, ale aj so súkromnými osobami – od opozičných politikov po cirkevných predstaviteľov. Časté boli aj stretnutia s nemeckými dôstojníkmi. Správy, ktoré zasielal na Slovensko, podrobne opisujú pomery v Chorvátsku. Situáciu v Záhrebe poznal z vlastných skúseností a dianie v iných častiach Chorvátska sprostredkovane. Nespokojné neboli len široké vrstvy obyvateľstva, ale aj niektorí ministri, ako napr. reprezentant moslimov vo vláde Hilmiya Bešlagić. Ten nezvaľoval vinu len na partizánov, ako to robila väčšina ministrov, ale aj na štátnu správu a pomstychtivých úradníkov. Vydanie tzv. sivej knihy, kde chorvátske ministerstvo opisovalo „zverstvú partizánov“ komentoval: „*Pri všetkej objektivite nemožno poprieť eventualitu, že takúto ‚sivú knihu‘ mohlo by vydať aj velenie partizánov. Rozdiel je len v tom, že jedny zverstvú páchané boli v ustašovskej uniforme a druhé boli robené bez tejto uniformy.*“¹⁰³

Iná vysoká chorvátska vojenská osobnosť zasa zvaľovala vinu nielen na Talianov a Nemcov, ale aj na chorvátsku vládu, keď hovorila, že „*zodpovední sú Taliani, zodpovední sú Nemci, ale najviac je zodpovedná chorvátska vláda, pretože v tejto vláde nebolo muža, ktorý by bol otvorene povedal aj Nemcom, aj Talianom: Potiaľ a nie ďalej.*“¹⁰⁴

Ďalší minister (Janko Tortić, minister zdravotníctva a integrácie, bývalý člen HSS) kritizoval A. Pavelića: „*Ak má prísť náprava, musí byť Pavelić nie šéfom jednej úzkej skupiny, ktorá je na celej čiare zdiskreditovaná, ale šéfom štátu. Poglavník sa musí v záujme štátu zbaviť svojich citových vzťahov k bývalým emigrantom a musí ich vedieť odstrániť. Vláda nemôže byť zložená z ľudí, ktorí nevedia, ako k ministerskému kreslu prišli a ktorí ešte i dnes, keď sa spomína Chorvátska sedliacka strana, vo svojej politickej nenávisti majú penu na ústach.*“ Okrem iného, tí predstavitelia HSS, čo prešli k ustašovcom, boli tiež nepopulárni. O porušení chorvátskej politickej tradície jeden z nich povedal: „*Povedalo sa, že Chorvátska sedliacka strana, to sú zradcovia [V. Maček napr. odmietol spolupracovať s ustašovcami a časť členov HSS prešla k partizánom], to je nič, ale my, t. j. emigranti, my sme hnutie, vy sa nám musíte prispôbiť a keď sa neprispôbite, budete vyhladení.*“¹⁰⁵

Keď po kapitulácii Talianska získalo Chorvátsko späť Dalmáciu, jeden nemenovaný diplomat povedal J. Ciekerovi: „*Chorvátska politická prítomnosť sa nachádza v cel-*

103 SNA, f. MZV, k. 265, Politická správa č. 2 (22. 1. 1943).

104 SNA, f. MZV, k. 265, Politická správa č. 5 (26. 1. 1943).

105 SNA, f. MZV, k. 265, Politická správa (29. 1. 1943).

*kovom chaose. Nemci nešťastne zasahujú a držia Pavelića preto, lebo len on môže byť ich nástrojom, ako bol doteraz nástrojom Talianov... Národ nevie odpustiť pohlavníkovi. A tak pohlavníkovi nezostáva nič iné, len dohrať svoju partiu za pomoci nemeckej a v prípade ich odchodu odísť.*¹⁰⁶ Nie veľmi ružovo vnímal situáciu v Chorvátsku aj veliteľ nemeckej brannej moci v NDH Glaise von Horstenau.

Už vôbec nemohli NDH pomôcť napraviť svoj obraz v zahraničí časté výmeny ministrov. V apríli 1943 ministra zahraničných vecí M. Lorkovića vystriedal M. Budak. Roku 1944 sa uskutočnili ďalšie výmeny ministrov zahraničných vecí (Mile Budaka vystriedal Stijepo Perić a jeho zas Mehmed Alajbegović).¹⁰⁷ Tak sa potvrdili slová chorvátskeho ministra hospodárstva, že zahraničná politika NDH nemá pevnú líniu.¹⁰⁸

Správam, ktoré zasielal J. Cieker, mnohokrát neverili ani slovenskí politici. Preto 20. septembra 1943 zaslal prezidentovi J. Tisovi list jedného bývalého ministra, v ktorom opísal situáciu v Chorvátsku. V záujme bezpečnosti dotyčného ministra požiadal, aby bol list po prečítaní zničený.¹⁰⁹

Ciekerova diplomatická činnosť sa nepáčila mnohým chorvátskym predstaviteľom. Už vo februári 1943 ho na to upozornil Josip Andrić. Povedal, že na zasadnutí Chorvátsko-slovenskej spoločnosti sa hovorilo o tom, že nepriateľsky informuje slovenských verejných činiteľov o pomeroch v Chorvátsku. Informácie získava od záhrebského arcibiskupa A. Stepinca. To vraj potom vyvolávalo protichorvátsku náladu na Slovensku.¹¹⁰ Chorvátske politické kruhy boli dotknuté aj správami o postavení Slovákov v Chorvátsku. V máji 1943 minister A. Mach povedal chorvátskemu vyslancovi v Bratislave, že má informácie o tom, že sa Slovákom v NDH nevyhádza v ústrety, že minister školstva v ničom nevyhovel Slovákom a že SNJ nie je povolená. Zároveň mu dal na vedomie, že to môže vážne ohroziť chorvátsko-slovenské priateľstvo, a to nielen na politicko-kultúrnom poli, ale aj na poli hospodárskom. Toto Machovo vyjadrenie hodnotil J. Cieker pozitívne a komentoval ho slovami: „*Bola to dobrá sprcha, ktorú pocítili Chorváti, a zrejme upozornenie, že priateľstvo znamená len vtedy niečo, keď je podoprené skutkami.*“¹¹¹ Slovenskí politici dostávali správy o dianí v Chorvátsku nielen od vyslanca, ale aj od tamojších Slovákov.

Zrejme aj pod vplyvom týchto udalostí boli stanovy SNJ 26. júna 1943 konečne schválené. Jeden zo základných cieľov SNJ, aby bola politickou predstaviteľkou Slovákov v Chorvátsku, sa nepodarilo presadiť. Napokon to nebolo ani možné v štáte, kde bola povolená iba jedna strana. SNJ nemohla delegovať svojich predstaviteľov ako zástupcov menšiny, ale len ako zástupcov svojich členov.¹¹² Slováci síce mohli mať vlastné školy, ale schválením SNJ v konečnom dôsledku získali veľmi málo. Ich pohyb bol obmedzený, mnohí boli zatknutí alebo internovaní v koncentračných táboroch s odôvodnením, že

106 SNA, f. MZV, k. 265, č. j. 56/Taj./1943.

107 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 9/44.

108 SNA, f. MZV, k. 265, Politická správa č. 11 (3. 2. 1943) a Politická správa č. 39a (20. 9. 1943).

109 SNA, f. MZV, k. 265, Politická správa č. 39a (20. 9. 1943).

110 SNA, f. MZV, k. 265, Politická správa č. 12 (5. 2. 1943).

111 SNA, f. MZV, k. 265, č. j. 35/1943.

112 SNA, f. MZV, k. 143, č. j. 2047/1943.

sú partizáni. Pritom sa často stávalo, že boli iba nevinnými obeťami oboch znepríateľných strán.

Na jeseň 1943 sa chystala výmena na diplomatickom poste v Záhrebe. Ciekor mal byť menovaný za vyslanca v Madride. To sa zo známych príčin nepáčilo Slovákom v Chorvátsku, a tak 26. októbra 1943 Slovenská národná jednota zaslala list prezidentovi J. Tisovi, aby ho neodvolával alebo aspoň ponechal dlhšie v úrade.¹¹³ Po niekoľkomesačnom čakaní, koncom januára 1944, J. Ciekor opustil Chorvátsko, aby 1. februára 1944 nastúpil za vyslanca v Španielsku.¹¹⁴

Novým slovenským vyslancom v Záhrebe sa stal Viktor Bečka, bývalý generálny konzul v Prahe (Protectorát Čechy a Morava). Nový vyslanec, pravdepodobne viac pronecky naladený, bol pre chorvátskych činiteľov prijateľnejší. V podstate pokračoval v práci svojho predchodcu. Aj naďalej sledoval situáciu v NDH a zasielal realistické správy. Z politického hľadiska monitoroval situáciu v NDH.

Na hospodárskom poli sa už nedalo urobiť nič viac. Chorvátski ministri väčšinou zvažovali vinu na Slovensko. Napríklad minister bez rezortu Savo Besarović bol toho názoru, že „slovensko-chorvátske priateľstvo nezapustí hlboké korene, hoci sa zo strany vládnych činiteľov veľmi hlása, a to preto, lebo priateľstvo nie je len prejav vedúcich činiteľov, niekoľkých článkov v novinách, ale musí to koreniť i na inom poli, a to dnes hlavne na poli hospodárskom. Zdá sa vraj, že asi Slovensko trochu chytilo, keď nepodchytilo Chorvátsko tiež pre svoje dodávky, hoci eventuálne by to v začiatkoch narážalo na ťažkosti cenového vyrovnania, ale predsa nežijeme, poľahky nechceme a nesmieme žiť, tak Chorváti, ako aj Slováci, z jedného dňa na druhý, ale chceme žiť samostatne v budúcnosti vždy, a preto malo sa aj po stránke hospodárskych stykov myslieť na to, čo vyžaduje potreba budúca a nielen dneška. Je veľmi pravdepodobné, že to, že sa hospodársky oba štáty vôbec nepriblížili, bude v budúcnosti na škodu a na úkor tak Chorvátska, ako aj Slovenska. Slovensko pri dobrej vôli mohlo dodávať Chorvátsku rôzne veci, ktoré dnes dodáva Protectorát a Nemecko a naopak. Je trápne, že ani Slovensko nemá v Chorvátsku obchodného atašé, ani Chorvátsko na Slovensku, a je ešte trápnejšie, že Chorvátsko má obchodného atašé v Protectoráte.“¹¹⁵ V podobnom tóne boli aj vyjadrenia ministra obchodu a posledného ministra zahraničných vecí Mehmeda Alajbegovića. Ten napríklad povedal: „Je pravdou, že Chorvátsko a Slovensko majú veľmi dobré vzťahy politické, kultúrne, ale hospodárstvo nepozná žiaden sentiment, žiaden idealizmus.“¹¹⁶ Všetky tieto vyjadrenia vychádzali z reálneho stavu, kde ich ekonomika bola podriadená vojnovému záujmu Nemecka. Spoločným menovateľom bolo, že Slovensko bolo relatívne sebestačné a Chorvátsko nemalo čo ponúknuť. Preto nedošlo k nadviazaniu hlbšej hospodárskej spolupráce.

Na druhej strane kultúrne kontakty existovali ďalej, aj keď nie v takej okázalej forme ako v roku 1942. Napr. oslavy vzniku Slovenskej republiky 14. marca 1943 už neboli také nadšené, ale skôr triezvejšie, ako to bolo, keď ešte existovalo Kráľovstvo Južoslá-

113 SNA, f. MZV, k. 168, č. j. 4069/43.

114 SNA, f. MZV, k. 168, č. j. 2388/44.

115 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 8/44.

116 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 9/44.

via. Kuriozitou slovensko-chorvátskych vzťahov bolo, keď v lete 1943 dcéra A. Macha navštívila rodinu pohlavníka A. Paveliáca. Na oplátku A. Mach pozval nasledujúcu zimu Paveliácove deti a deti záhrebského starostu, aby navštívili Vysoké Tatry.¹¹⁷

K radikálnemu zvratu v slovensko-chorvátskych vzťahoch, ktorý znamenal začiatok konca aj ich existencie ako satelitov Nemecka, došlo po vypuknutí Slovenského národného povstania na Slovensku. Kým do tohto momentu sa mohlo hovoriť o akých-takých kontaktoch, potom to už nebolo možné. Až do tej chvíle aspoň Slovensko, ktoré nebolo zasiahnuté bojmi, mohlo zo svojho postavenia viac prispieť k rozvoju vzájomných vzťahov, potom sa to už nedalo. Situácia sa postupne v oboch krajinách vyrovnala. V oboch štátoch sa bojovalo, obyvateľstvo oboch štátov deklarovalo obnovenie Československa a Južoslávie a vyhlásilo boj kolaborantským režimom. Na východnej hranici Slovenska bola sovietska armáda a na východe Chorvátska juhoslovanskí partizáni, ktorí nezadržateľne postupovali. Nemecko bolo pred porážkou. Vojnová Slovenská republika a Nezávislý štát Chorvátsko sa definitívne rúcali.

Vzájomné vzťahy sa obmedzili len na existenciu vyslanectiev v oboch štátoch. Slovenský vyslanec v Chorvátsku V. Bečka sa ešte na prelome rokov 1944 a 1945 pokúsil pomôcť chorvátskym Slovákom, ale bezúspešne. Bečka intervenoval u chorvátskych úradov, ale – ako sa sám vyjadril – „*zodpovedné chorvátske a nemecké úrady na naše intervencie dávajú nám len krátku odpoveď, že dotýčný je vinný, bez udania zisteného priestupku. Priestupky sa často, ba zväčša zisťujú výpoveďami ľudí, ktorí z pomstychtivosti obžalávajú jednotlivcov. Také obžaloby sú zväčša úplne vymyslené, alebo skreslené.*“¹¹⁸

V januári 1945 intervenoval ešte za prepustenie lipovljanských Slovákov z koncentračného tábora Jasenovac. Z pohlavníkovej kancelárie dostal odpoveď, že to je miešanie sa do vnútorných záležitostí Nezávislého štátu Chorvátska. Nezávislý štát Chorvátsko už nerešpektoval svojho partnera a Slovenská republika už nemohla nič urobiť. Oba štáty prežívali agóniu.¹¹⁹ V polovici apríla 1945 slovenský vyslanec V. Bečka opustil hlavné mesto Chorvátska Záhreb pred blížiacim sa frontom.¹²⁰ Posledný záznam z doručovacej knihy vyslanectva Slovenskej republiky v Nezávislom štáte Chorvátsko je z 3. mája 1945.¹²¹ Ale to už bola slovenská vláda v exile a chorvátska vláda na odchode. O päť dní ich už nikto neuznával.

4. Slovensko-chorvátske vzťahy v medzinárodných súvislostiach (1941 – 1945)

Slovenská republika nasledovala len vnútornú situáciu v Nezávislom štáte Chorvátsku, ale aj to, ako sa etabloval na medzinárodnom poli. Faktory, ktoré ovplyvňovali jeho postavenie, vyplývali z jeho vnútornej povahy i z medzinárodnej situácie. Nezávislý štát Chorvátsko – na rozdiel od Slovenskej republiky – vznikol počas vojny a v čase najväčších víťazstiev štátov fašistickej Osi. Vznikol za pomoci nacistického Nemecka

117 SNA, f. MZV, k. 111, č. j. 4355/43.

118 SNA, f. MZV, k. 297, č. j. 53/44 a 71/44.

119 SNA, f. MZV, k. 1157, č. j. 136/45, a k. 1160, č. j. 2656/44.

120 MULÍK, Peter. Svätá stolica a medzinárodnopolitické postavenie Slovenska koncom druhej svetovej vojny. In BIELIK, Peter – KUNC, Bartolomej – MULÍK Peter (eds.). *Dies Ater; Nešťastný deň 29. august 1944*. Bratislava: Vydavateľské družstvo Lúč, 1994, s. 61.

121 SNA, f. MZV, k. 127, Doručovacia kniha.

a fašistického Talianska a len s ich podporou ďalej existoval. Preto tento štát nezaznamenal ani také medzinárodné uznanie ako Slovenská republika. Diplomatické misie na jeho území mali iba spojenci Nemecka a neutrálne Švajčiarsko, ktoré tu malo generálny konzulát ešte počas existencie Kráľovstva Juhoslávie. Švajčiarsky generálny konzul v Záhrebe (Koestli) povedal slovenskému vyslancovi: „*Ak by to nebolo tak, je veľmi pravdepodobné, že by tu Švajčiarsko nemalo vôbec žiadne zastúpenie, lebo by muselo vyčkať na koniec vojny.*“¹²²

Zo začiatku slovenská diplomacia venovala pozornosť tomu, aký postoj k novému štátu zaujme Vatikán. Vzhľadom na nejasnosť pomerov v Nezávislom štáte Chorvátsku a okolo jeho vzniku, Vatikán k nemu zaujal osobitný postoj. Vatikán oficiálne neuznal nový štát a na jeho území fungovalo aj naďalej vyslanectvo Kráľovstva Juhoslávie, ktoré požívalo všetky práva, ako ostatné vyslanectvá.¹²³ Na druhej strane udržiaval neoficiálne styky s Chorvátskom prostredníctvom oficiálneho pozorovateľa pri Svätej stolici.¹²⁴ Odmieraný postoj Svätej stolice voči novému štátu sa prejavil rôznymi formami. Napríklad vtedy, keď designovaný chorvátsky kráľ Aimon di Savoia navštívil pápeža Pia XII. Ten ho prijal ako princa savojskej dynastie a povedal mu, že ho nemôže uznať ako kráľa Chorvátska pokiaľ nebude mierovou dohodou riešený súbor otázok týkajúcich sa nového štátu NDH.¹²⁵ Neskôr sa to prejavilo vtedy, keď Svätá stolica vopred odmietla prijať na oficiálnej úrovni poglavníka A. Pavelića ako hlavu štátu. Pius XII. ho mohol prijať iba ako súkromnú osobu.¹²⁶ V dôsledku toho A. Pavelić necestoval do Ríma.¹²⁷ Takýto postoj Svätej stolice bol indikátorom medzinárodného postavenia Nezávislého štátu Chorvátska. Pre slovenskú verejnosť to nebolo povzbudzujúce.

NDH sa stala v skutočnosti spojencom Talianska a Nemecka, pristúpila k paktu troch a 25. novembra 1941 spolu s ďalšími spojencami pristúpil k paktu proti Komunistickej internacionále.¹²⁸ O vytvorení Nezávislého štátu Chorvátska sa rozhodlo na konferencii nacistických autorít, konanej v polovici apríla 1941.¹²⁹ Skutočným patrónom Chorvátska sa však stalo fašistické Taliansko. Adolf Hitler sa od NDH dištancoval a často hovoril chorvátskym činiteľom, že ak sú nejaké problémy, aby sa dohodli s Talianskom. Nemci sa zo začiatku zamerali iba na obhajobu svojich hospodárskych záujmov v Chorvátsku a na Balkáne.¹³⁰ Hranice nového štátu boli definitívne stanovené 18. mája 1941, keď boli podpísané rímske dohody, na základe ktorých Chorvátsko stratilo Dalmáciu a jadranské ostrovy v prospech Talianska. V NDH bola stanovená demarkačná línia, rozdeľujúca nemeckú a taliansku záujmovú sféru.

Medzimurie, oblasť na severe Chorvátska, obsadilo Maďarsko. Aj napriek tomu, že to nebolo v súlade s nemeckými a talianskymi plánmi, nič proti tomu nepodnikli. Be-

122 SNA, f. MZV, k. 213, č. j. 19/44.

123 SNA, f. MZV, k. 115, č. j. 8620/42.

124 SNA, f. MZV, k. 207, č. j. 836/42.

125 MATKOVIĆ, ref. 3, s. 156.

126 SNA, f. MZV, k. 115, č. j. 8620/42.

127 SNA, f. MZV, k. 115, č. j. 8663/42.

128 SNA, f. MZV, k. 114, č. j. 33995/41.

129 TEJCHMAN, ref. 7, s. 447.

130 SNA, f. MZV, k. 129, č. j. 557/42.

nitto Mussolini bol dlhodobo naklonený Maďarsku a Adolf Hitler pri jednej príležitosti povedal chorvátskemu vyslancovi v Berlíne Brankovi Benzonovi, že teraz nie je vhodná chvíľa na riešenie chorvátskeho problému, lebo je vojna, že sa vyrieši po vojne, ale bo – ako to často zdôrazňoval – nech sa dohodnú s Rómom.¹³¹ Spojenectvo s Talianskom a Nemeckom bolo od samého začiatku problematické. Neprešlo ani pár mesiacov a väčšia časť obyvateľstva bola proti nim. Talianov nenávideli kvôli represívnej politike voči Chorvátom v Dalmácii a Nemcov preto, lebo nastolili vládu ustašovcov a potom tolerovali ich zločiny.¹³²

Situácia bola neprehľadná aj v ustašovskom hnutí, kde existovalo protalianske (M. Budak) a pronemecké (B. Benzon) krídlo. Väčšina ustašovcov bola pred vojnou v emigrácii v Taliansku (A. Pavelič) alebo v Maďarsku (M. Budak, M. Lorković, S. Kvaternik), a práve tí sa dostali na vedúce funkcie v novom štáte. Niektorí z nich sa snažili od Talianska a Maďarska odpútať. Keďže Nemecko sa dištancovalo, NDH chtiac-nechtiac nadviazala na politiku Južoslávie a začalo sa zblížovať so Slovenskom a Rumunskom. Dialo sa tak s tichým súhlasom Hitlera. Ten to využil na neutralizáciu talianskych a maďarských plánov usporiadať situáciu v Európe tak, že:

- prvá skupina štátov by bola pod vedením Nemecka, ktoré by expandovalo na východ,

- druhú skupinu by tvorili štáty tzv. Impéria Stredozemného mora, ktoré by viedlo Taliansko,

- tretiu skupinu štátov v Dunajskej kotline by viedlo Maďarsko (Uhorské kráľovstvo), ktoré malo byť akýmsi jazyčkom na váhach medzi prvou a druhou skupinou.¹³³ Maďari sami seba považovali za najvýznamnejšiu mocnosť v Karpatskej kotline. Proti tomuto protestovala slovenská vláda.¹³⁴

Podobné tendencie A. Hitler toleroval len do takej miery, pokiaľ to zaručovalo mocenskú rovnováhu medzi jeho spojencami. Sľuboval podporu aj jedným, aj druhým, a tí, aby si ho získali na svoju stranu, nadbiehali mu a plnili všetky jeho požiadavky. Aj keď sľuboval, že všetci jeho spojenci budú mať miesto v „novej Európe“, v skutočnosti by jediným hegemonom bolo Nemecko.

Chorvátsko, Slovensko a Rumunsko stratili časť územia v prospech Maďarska a boli ním neustále ohrozované, lebo to sa nikdy nezrieklo myšlienky obnoviť bývalé Uhorsko. Podporovalo ho v tom Taliansko. Slovensko a Rumunsko vyčkávali, aký postoj zaujme Chorvátsko, a keď chorvátski predstavitelia zaslali prvé telegramy, začali s ním intenzívne spolupracovať.¹³⁵ Vodca rumunského štátu Ion Antonescu vyjadril svoje potešenie v telegrame A. Paveličovi z 8. mája 1941: „Som šťastný, že Vám môžem oznámiť, že rumunská kráľovská vláda uznáva samostatný chorvátsky štát a žiada si uzavrieť s ním v rámci nového európskeho poriadku najužšie a najlepšie styky v každom ohľade.“¹³⁶

131 SNA, f. MZV, k. 505e), č. j. 557/42.

132 SNA, f. MZV, k. 265, č. j. 4-tajné/1943 a Politická správa č. 4 (25. 1. 1943).

133 SNA, f. MZV, k. 202, č. j. 3345/41.

134 MICHELA, ref. 24, s. 107.

135 SNA, f. MZV, k. 505a), č. j. 1214/41; *Slovák*, 16. 4. 1941, č. 87.

136 SNA, f. MZV, k. 505a), č. j. 1214/41.

Slovenskí činitelia nadviazali prvé kontakty už 15. – 16. apríla 1941, ale obmedzili sa iba na bilaterálne vzťahy. V rámci toho Slovensko využilo neskúsenosť chorvátskej diplomacie. Vyslanci ako Ivan Milecz v Bukurešti a Bohdan Galvánek v Ríme, poskytlí chorvátskym vyslanectvám pomoc pri úradovaní v diplomatickom styku.¹³⁷ Viac sa neodvážili urobiť, lebo si neboli istí postojom Nemecka, ktorého sympatie nechceli stratiť. Chorvátska zahraničná politika bola bez koncepcie, reagovala voluntaristicky, v závislosti od momentálnej situácie.

Iniciatíva vzišla od Rumunska, ktoré bolo v oveľa lepšej situácii ako Slovensko a Chorvátsko (počet obyvateľov, rozloha, geopolitické a mocenské postavenie ako spojenca Nemecka vo východnej Európe).¹³⁸ Všetky tri krajiny postupovali obozretne. Ani jedno stretnutie sa neuskutočnilo na ministerskej úrovni, ale iba na úrovni diplomatických zástupcov a zástupcov ministerstiev zahraničných vecí. Podobné stretnutie bolo v Záhrebe v júli 1941¹³⁹ a v Bratislave v októbri 1941.¹⁴⁰

V oboch prípadoch chorvátski predstavitelia hovorili o „*jednaniach o spoločnom postupe v otázke maďarskej*“.¹⁴¹ Úsilie Rumunska o vzájomné zblíženie neostalo bez úspechu, lebo najprv Chorvátsko v auguste 1941 a potom aj Slovensko v októbri 1941 oznámili, že súhlasia s kultúrnym zblížením. Tak začali konkrétne slovensko-rumunské jednania o dvoj, resp. trojstrannej spolupráci. Pred verejnosťou sa hovorilo o kultúrnej a športovej spolupráci, ktorých cieľom bolo „*v obidvoch štátoch propagovať inak pomerne neznámeho partnera*“.¹⁴²

Čoskoro sa o tom dozvedeli Maďari i Taliani a protestovali v Berlíne, že Rumunsko, Slovensko a Chorvátsko „*obnovujú ducha Malej dohody*“¹⁴³ a začínajú ju v inej forme zase tvoriť. Taliansko sa – okrem svojho starého záujmu na silnom Maďarsku – zrejme obávalo i toho, aby sa tak neposilnilo Chorvátsko, patriace do talianskej sféry vplyvu. Spolu s Maďarskom sa snažilo vraziť medzi nich klin rozporov. Najviac sa to prejavilo voči najslabšiemu partnerovi – Chorvátsku. Podľa chorvátskeho vyslanca v Bukurešti B. Benzona Taliansko do určitej miery zámerne provokovalo a podporovalo nepokoje v Chorvátsku (podpora srbských četníkov aj chorvátskych ustašovcov), aby dokázalo, že Nezávislý štát Chorvátsko je neživotaschopný štát. Keby to Taliani dokázali, tak by potom obsadili celé Chorvátsko, alebo by si ho rozdelili s Maďarskom. Okrem tohto viac-menej nepravdepodobného zámeru sa nespokojnosť Talianska prejavila aj na diplomatickom poli. Napríklad taliansky vyslanec v Rumunsku sa odmietol zúčastniť na akýchkoľvek podujatiach, kde boli prítomní chorvátski vyslanci Edo Bulat a (od leta 1942) Branko Benzon, mimochodom, z pronemeckého krídla ustašovcov.¹⁴⁴ Takýto po-

137 SNA, f. MZV, k. 505c), č. j. 2187/41, a k. 202, č. j. 1582/1941Tajné.

138 TEJCHMAN, Miroslav. Slovensko-rumunsko-chorvátska spolupráca v letech druhej svetovej války a Maďarsko. In *Slovanský přehled*, 1992, roč. 78, č. 2, s. 158-170.

139 SNA, f. MZV, k. 1155, č. j. 544/41.

140 SNA, f. MZV, k. 202, č. j. 2944/1941/Taj.

141 SNA, f. MZV, k. 202, č. j. 2944/1941/Taj.

142 TEJCHMAN, ref. 138, s. 163.

143 SNA, f. MZV, k. 192, č. j. 291/1942.

144 SNA, f. MZV, k. 129, č. j. 291/1942.

stoj zaujalo Taliansko i voči Slovensku, aj keď to bolo menej účinné. Napríklad zamietnutie návštevy V. Tuku v Ríme a jej odloženie až na čas po vojne.¹⁴⁵

Podobný, aj keď zriedkavý postoj zaujalo Maďarsko. Jeho vyslanec sa napríklad 23. februára 1942 ako jediný nezúčastnil na otvorení chorvátskeho Saboru (snemu), kde chorvátsky minister M. Lorković kritizoval Maďarsko.¹⁴⁶

Slovenskí politici na čele s V. Tukom boli opatrnejší. Slovenskému chargé d'affaires K. Murgašovi napríklad prikázal, aby sa zachoval rezervovane a vyslancovi J. Mileczovi v Bukurešti nariadil, aby intervenoval u ministra zahraničných vecí Michaiia Antonescua, aby nespomínali slovanstvo, lebo by z toho nemal nikto osoh, len Maďarsko.¹⁴⁷

Najďalej zašlo aj tentokrát Rumunsko. Verejne začalo hovoriť o dohode a vo februári 1942 maršal Ion Antonescu predložil v Berlíne A. Hitlerovi a J. von Ribbentropovi memorandum. Pýtal, sa „*prečo bolo čisto intelektuálne zblíženie medzi Rumunskom, Slovenskom a Chorvátskom v Berlíne a Ríme prijaté s chladnou rezervovanosťou a zblíženie Maďarska s Bulharskom, ktoré má ale veľmi vypuklý a každému jasný politicko-vojenský ráz naopak podporené*“. Pritom vyzdvihoval rumunské zásluhy počas vojny pred maďarskými.¹⁴⁸ Zaujímalo ho, čo bude s malými štátmi. Od Hitlera chcel kategorickú odpoveď a nie sľuby. Skutočnú odpoveď nikdy nedostal. O obsahu memoranda informoval aj Chorvátsko a Slovensko.¹⁴⁹ Vo februári 1942 sa na obsah memoranda slovenského vyslanca v Bukurešti I. Milecza pýtal nemecký vyslanec Manfred von Killinger. Slováci ihneď cúvli, Rumuni boli sklamaní a začali obviňovať Slovákov z promaďarskej politiky.¹⁵⁰

Nemci kritizovali slovensko-chorvátsko-rumunskú spoluprácu a zdôrazňovali, že nesmie byť obnovená Malá dohoda a že ich vzájomná spolupráca musí byť obmedzená na hospodárske a kultúrne záležitosti.¹⁵¹ Vzájomná kultúrna spolupráca medzi všetkými tromi krajinami síce existovala, ale k podpísaniu slovensko-chorvátskej kultúrnej dohody nikdy nedošlo. Najprv sa Slovensko vyhovárало, že prvé musia byť podpísané dohody s Nemeckom a Talianskom,¹⁵² potom zasa Chorvátsko nechcelo prijať jeden článok dohody, ktorý hovoril o zabezpečení školskej výuky pre slovenskú menšinu. Tu sa Chorvátsko vyhovárало na taliansky a maďarský tlak.¹⁵³ Pravdepodobne v dôsledku toho minister školstva Jozef Sivák neuskutočnil plánovanú návštevu NDH.

Spolupráca s NDH viazla aj z vnútropolitických príčin. Už 12. augusta 1941 dobre informovaný slovenský vyslanec v Rumunsku Ivan Milecz hodnotil situáciu Nezávislého štátu Chorvátska v tom zmysle, že maďarsko-chorvátske vzťahy sú zlé, situácia v Chorvátsku je chaotická. Maďarsko-chorvátske vzťahy boli komplikované aj preto, lebo minister vnútra A. Artuković a minister zahraničných vecí M. Lorković určitý čas

145 LIPTÁK, ref. 75, s. 229-230.

146 SNA, f. MZV, k. 202, č. j. 9/1942/Ga-Taj.

147 LIPTÁK, ref. 75, s. 229-230.

148 SNA, f. MZV, k. 192, č. j. 66/42/Pol.

149 TEJCHMAN, ref. 138, s. 164

150 TEJCHMAN, ref. 138, s. 166.

151 SNA, f. MZV, k. 505e), č. j. 54/42.

152 SNA, f. MZV, k. 118, č. j. 99/805/42.

153 SNA, f. MZV, k. 118, č. j. 128/42.

pred vojnou pobudli v emigrácii v Maďarsku, ktoré ich financovalo a do Chorvátska ich po aprilovej vojne dopravili maďarským lietadlom. Okrem toho, chorvátskym vyslancom v Budapešti sa stal syn bývalého rakúsko-uhorského generála a legitimistu Stjepana Sarkotića.¹⁵⁴ Navyše, chorvátsky vojenský atašé bol aktívnym dôstojníkom v maďarskej armáde.¹⁵⁵

Začiatkom roku 1943 I. Milecz zasa zhodnotil rumunskú zahraničnú politiku: „V skupine štátov bojujúcich po boku Osi majú Slovensko a Chorvátsko zvláštnu pozíciu, nakoľko voči týmto štátom uskutočňuje Rumunsko z pochopiteľných dôvodov politiku priateľstva. Sú tu ale určité rozdiely:

a) Slovensko je tu chápané ako štát, ktorý je tak konsolidovaný, že sa s Chorvátskom nedá ani porovnať. Pomer rumunsko-slovenský bol toho roku otrasený správami, že Slovensko uskutočňuje politiku samovraždy a hádže sa do náručia svojho úhlavného a smrteľného nepriateľa – Maďarska.

b) Pomer chorvátsko-rumunský bol zase do istej miery otrasený tým, že Chorváti dekorovali [vyznamenali – J. T.] Maďarov. Okrem toho, vnútorné ťažkosti Chorvátska sú posudzované ako veľmi vážne a nedostatok konsolidácie považuje Bukurešť za vnútornú slabosť.“¹⁵⁶

Ku konsolidácii pomerov v Nezávislom štáte Chorvátsku neprispela ani kapitulácia Talianska roku 1943 a prinavrátenie Dalmácie Chorvátsku. Táto udalosť naopak posilnila partizánske národnooslobodzovacie hnutie. S ohľadom na Nemeckú ríšu ani Slovenská republika výrazne neprispela k spolupráci s Chorvátskom a Rumunskom. Okrem toho sa situácia roku 1943 výrazne zmenila. Východný front sa približoval Rumunsku, a to začalo hľadať možnosti, ako prejsť na stranu protihitlerovskej koalície. Keď sa sovietska armáda priblížila k Rumunsku, Rumunsko kapitulovalo a vyhlásilo vojnu Nemecku. Na tejto vojne sa aj aktívne podieľalo. Už v júni 1944 sa slovenské vyslanectvo z Bukurešti presťahovalo do banátskeho Nadlaku. Formálne sídlo bolo v Timisoare.¹⁵⁷ Veľmi rýchlo však bolo zrušené.

Rumunské kráľovstvo prestalo uznávať Slovenskú republiku, uznalo kontinuitu Československej republiky a 24. októbra 1944 požiadalo Švajčiarsko o prevzatie ochrany rumunských záujmov na Slovensku. Slovenská vláda zostala až do konca verná Nemecku a rumunskú žiadosť zamietla s odôvodnením: „Po prerušení diplomatických stykov medzi Rumunskom a Slovenskom nechráni teda nijaká tretia mocnosť rumunské záujmy na Slovensku a slovenské záujmy v Rumunsku.“¹⁵⁸

Slovenská republika, ale najmä Nezávislý štát Chorvátsko a ich politickí predstavitelia boli do takej miery späť s nacistickým Nemeckom, že ich prechod na opačnú stranu bol nemožný. Nielen že sa zdiskreditovali svojou spoluprácou s A. Hitlerom, ale žiaden štát protihitlerovskej koalície a dokonca ani neutrálne štáty ich neuznávali ako subjekt

154 SNA, f. MZV, k. 505c), č. j. 2208/41.

155 SNA, f. MZV, k. 505f), č. j. 3902/42.

156 SNA, f. MZV, k. 193, č. j. 10/43/Pol..

157 SNA, f. MZV, k. 193, č. j. 89/döv./44.

158 SNA, f. MZV, k. 116, č. j. 686/44.

medzinárodného práva. Bez ohľadu na zmeny počas vojny uznávali kontinuitu Československa a Juhoslávie.

KROATIEN IN DER POLITIK DER SLOWAKISCHEN REPUBLIK IN DEN JAHREN 1941-1945

JÁN TKÁČ

Nach der Zerschlagung von Jugoslawien im April 1941 entstand auf einem Teil des Gebiets unter der Ustascha-Führung von Ante Pavelić Unabhängiger Staat Kroatien. Um Deutschland nicht nachzustehen und zugleich die fehlende Zusammenarbeit mit Jugoslawien zu ersetzen, knüpfte mit ihm die Slowakische Republik offizielle Beziehungen an, die sie zu ihrem Nutzen vertiefen versuchte. Kroatien war für die Slowakei ein wichtiger Partner. Ihre gegenseitigen Beziehungen entwickelten sich allmählich, den Höhepunkt erreichten sie im Jahr 1942 und dann als Satellitenstaaten des nazistischen Deutschlands erloschen sie. Diese Beziehungen waren zum Teil historisch und zum Teil durch die Verhältnisse im Zweiten Weltkrieg bedingt.

Die gegenseitige Zusammenarbeit wurde auch von Deutschland unterstützt, trotz Unwillen von Ungarn und Italien. Als Beweis für relativ gute Zusammenarbeit dienten die Besuche auf Ministerniveau, Sport- und Kulturveranstaltungen und die Bemühungen um eine wirtschaftliche Zusammenarbeit. Während der inneren Unruhen in Kroatien, die bereits im Jahr 1941 begannen und die sich später noch vertieften, zeigte sich der Aufbau von Standardkontakten in den Kriegsverhältnissen als unrealistisch. Darüber hinaus zeichnete sich die neue kroatische Regierung durch einen grausamen Terror negativ aus, der in keinem anderen kriegsführenden Land Ähnlichkeit fand. Gerade zu dieser Zeit trug auch ein weiterer Grund dazu bei – die ersten Niederlagen der Achsenmächte an der Jahreswende 1942-1943.

In der unsicheren Kriegslage rückte Rumänien im Vordergrund, das gemeinsam mit der Slowakei und Kroatien den Einfluss von Ungarn und Italien einschränken wollte, um die verlorenen Gebiete zurückzugewinnen. Von den Staatsoberhäuptern legte diese Forderungen an Deutschland alleine der rumänische Diktator Ion Antonescu vor. Die Slowakei und Kroatien taten es nicht. Die Position von Ungarn und Italien war zwar geschwächt, aber das slowakisch – rumänisch – kroatische Dreigespann war nicht stark genug. Deutschland genügte es bei denen lediglich das Gleichgewicht und gegenseitige Rivalität, die durch die Versprechungen von Hitler, sowie für die Einen als auch die Anderen, geschürt wurde, zu unterhalten.

Allmählich zerrannen die Hoffnungen auf die gegenseitigen Beziehungen in Hitlers „Neue Europa“. Rumänien wechselte zu den Alliierten, Slowakische Republik und Unabhängiger Staat Kroatien, die schwächsten Verbündeten des Dritten Reiches, mit dessen Unterstützung sie entstanden, blieben ihm treu bis zum Ende. Weil sie keine Verbündeten und Partner in der demokratischen Welt hatten, erloschen sie in dieser Form.

OBČAN, SPOLOČNOST, NÁROD

V POHYBE SLOVENSKÝCH DEJÍN

MILAN ZEMKO

MOCENSKÝ ZÁSAH PROTI STRANE SLOBODY V ROKU 1956 PRÍPAD VINCENT POKOJNÝ A SPOL.

JAN PEŠEK

PEŠEK, Jan. The intervention of the regime in the Freedom Party in 1956, the case of Vincent Pokojný and his associates. *Historický časopis*, 2010, 58, 4, pp. 685-698, Bratislava.

The Freedom Party (Strana slobody) was one of the two satellite parties, which existed in Slovakia after 1948. It had no political influence and was forced to operate as a “party of activists” with a minimal membership base. Part of its leadership, headed by its chairman Vincent Pokojný, a member of the National Assembly, strove to activate the party and widen its membership base in the mid fifties. Another part of the leadership, represented by the general secretary František Štefánik, disagreed with this and denounced Pokojný and his associates to the leadership of the Communist Party of Slovakia, especially Karol *Bacilka and Pavol David. At the of 1955 Štefánik gave them some programme documents formulating the approach of the Freedom Party in the event of the collapse of the communist regime in Czechoslovakia. At the beginning of 1956, Pokojný was forced to give up his seat in the National Assembly. The State Security Service detained him and accused him of preparing a counter revolution and the restoration of capitalism in Czechoslovakia. In July 1956, the members of Pokojný’s group were convicted in a show trial and given long prison sentences. The longest – 11 years – was given to Pokojný himself. The sentences were reduced after an appeal in September 1956, but remained unjustifiably harsh and unjust. This was also a “warning” to the other satellite political parties not to attempt any activation.

Slovakia. Communist regime. Strana slobody – Freedom party. Ministry of the Interior. Repression in 1955-1956.

Strana slobody (SSI) bola jednou z dvoch satelitných politických strán, ktoré na Slovensku existovali po roku 1948. Vznikla síce už na jar 1946, no februárový prevrat a jeho dôsledky zásadne zmenili dovtedajší charakter strany. *De facto* sa vytvorila celkom nová strana, hoci pôvodný názov zostal zachovaný. Ďalšou takouto stranou bola Strana slovenskej obrody (SSO), vytvorená začiatkom marca 1948 na troskách bývalej Demokratickej strany. Obe strany boli bez reálneho politického vplyvu, súhlasili s „vedúcou úlohou KSČ“, pôsobili s minimálnou členskou základňou, len ako strany aktivistov.¹ V tom, hoci pochopiteľne nielen v tom, bol rozdiel oproti Československej strane lidovej (ČSL) a Československej strane socialistickej (ČSS), čo bola bývalá Československá strana národno socialistická; obe pôsobili ako satelitné strany v českomoravskej časti republi-

1 K postaveniu a pôsobeniu týchto dvoch satelitných politických strán v období existencie komunistického režimu v Československu podrobnejšie PEŠEK, Jan. Strana slobody; Strana slovenskej obrody. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl: Období 1938-2004*. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 1307-1331.

ky. Mohli mať určitú členskú základňu, evidentne pod vplyvom toho, akým politickým vplyvom a počtami členov disponovali v období pred februárovým prevratom 1948. Ich postavenie bolo síce takmer rovnako bezvýznamné ako postavenie obdobných strán na Slovensku, no počty členov sa rádovalo pohybovali v desiatkach tisíc, zatiaľ čo v prípade Strany slobody a Strany slovenskej obrody to boli len stovky.²

Obe satelitné politické strany na Slovensku boli bezvýznamné, no Strana slobody pôsobila v ešte marginálnejšom postavení ako Strana slovenskej obrody. Predstavitelia komunistického režimu do určitej miery rešpektovali v prípade SSO skutočnosť, že išlo o nástupnícku stranu po Demokratickej strane, ktorá vo voľbách v máji 1946 získala na Slovensku 62 % hlasov. Preto jej „prideľovali“ okrem symbolického zastúpenia v Národnom zhromaždení (NZ), Slovenskej národnej rade (SNR) a národných výboroch aj funkcie vo vláde a Zbore povereníkov (ZP), zatiaľ čo Strana slobody mala minimálne zastúpenie len v zákonodárnych zboroch, respektíve národných výboroch. Korene tohto stavu boli ešte v roku 1948, keď sa bezprostredne po májových voľbách zostavovala nová vláda a Zbor povereníkov. Viacerí vedúci funkcionári Strany slobody vtedy emigrovali a jej zástupcovia v Národnom zhromaždení nehlasovali pri voľbe predsedu Národného zhromaždenia v prospech „kandidáta Národného frontu“ Oldřicha Johna. Strana upadla do „nemilosti“, nedostala zastúpenie ani vo vláde, ani v Zbore povereníkov, hoci to malo byť len dočasné opatrenie.³ Z bezprostrednej reakcie vedenia KSČ a KSS sa však stalo trvalé riešenie pre celé obdobie existencie komunistického režimu. Platilo to aj v čase, keď sa v polovici 50. rokov približovala tvrdá perzekúcia SSI.⁴

Strana slobody stála na okraji záujmu orgánov režimu, čo odrážalo jej marginálne postavenie v slovenskej spoločnosti ešte v predfebruárovom období. Strana slovenskej obrody ako nástupnícka strana po Demokratickej strane zostávala z viacerých dôvodov „podozrivá“, režim ju viac sledoval a bola i objektom „záujmu“ Štátnej bezpečnosti. Vo väčšom rozsahu ju postihovali rôzne perzekučné zákroky, čo názorne demonštrovali osudy jej predsedu Jána Ševčíka. Zatkli ho v máji 1952 na základe provokácie Štátnej bezpečnosti (ŠtB). Poslali k nemu agenta-provokatéra a Ševčík to neohlásil. Zbavili ho všetkých straníckych a štátnych funkcií (v tom čase bol podpredsedom československej vlády) a dva roky ho držali vo vyšetrovacej väzbe. V júni 1954 ho Najvyšší súd v Prahe vo vykonštruovanom procese odsúdil za velezradu a špionáž na 18 rokov väzenia, pre-

2 Charakteristiku ČSS a ČSL pozri KŘÍŽEK, Jaroslav. Československá strana socialistická; LUKÉŠ, Bohumil. Československá strana lidová. In MALÍŘ – MAREK, ref. 1, s. 1271-1305.

3 Gustáv Husák sa ako predseda nového Zboru povereníkov vyjadril, že nezaradenie zástupcov Strany slobody do Zboru povereníkov neznamena „jej vylúčenie z konštruktívnej práce v budúcnosti, ale je to opatrenie prechodného rázu a keď strana v budúcnosti dokáže, že jej zastúpenie v Zbore povereníkov patrí, budú pribrať“. Slovenský národný archív Bratislava (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu (ďalej ÚAV SNF), kartón (ďalej k.) 4, inventárne číslo (ďalej i. č.) 11. Zápisnica zo zasadnutia Predsedníctva ÚAV SNF 23. 6. 1948.

4 Po voľbách do národných výborov na jar 1954 a jesenných voľbách 1954 do Národného zhromaždenia mala SSI 3 miesta v Národnom zhromaždení, 5 miest v SNR, 5 miest v Krajských národných výboroch, 6 miest v Ústrednom národnom výbore Bratislava, 3 miesta v Okresných národných výboroch a 5 miest v Miestnych národných výboroch. SNA, f. ÚAV SNF, k. 113, i. č. 164. Správa o súčasnom stave Strany slobody a Strany slovenskej obrody.

padnutie majetku a stratu čestných občianskych práv.⁵ Ostré perzekučné zákroky smerovali aj voči Československej strane lidovej a Československej strane socialistickej; vo väzení skončili desiatky jej funkcionárov a členov. Strana slobody oproti tomu zostávala akoby v „závetrí“ a takého perzekúcie ju obchádzali. Viacerí jej vedúci funkcionári sa preto neobávali mocenského zásahu, a to ani v prípade, keď vyvíjali iniciatívu v rozpore so záujmami režimu. O to väčšie prekvapenie, doslova otras, priniesol začiatok roku 1956. Vtedy zatkli časť vedenia Strany slobody a v lete 1956 ich odsúdili k vysokým trestom väzenia. Rok 1956 bol už pritom iný ako začiatok 50. rokov, keď konštruovanie takýchto procesov bolo „bežnou záležitosťou“.

Rok 1956 sa od začiatku 50. rokov líšil nielen masovosťou inscenovania politických procesov, ale aj tým, ako a kým boli iniciované a pripravované. Od prelomu 40. a 50. rokov prináležala rozhodujúca iniciatívna úloha Štátnej bezpečnosti, ktorá sa stala akýmsi „štátom v štáte“, bola nekontrolovaná a nekontrolovateľná, stávala vedenie komunistického režimu pred „hotové veci“ a dokonca ohrozovala aj jeho elitných členov. V polovici 50. rokov však už bola situácia podstatne odlišná. Tak, ako dochádzalo k poodhaľovaniu pravdy o politických procesoch a úlohe Štátnej bezpečnosti, dostávala sa táto represívna zložka do krízy a dochádzalo k výraznému posunu v tom, kto predstavoval hlavného iniciátora organizovania politických perzekúcií, ktorých vrcholnú formu predstavovali práve politické procesy. Tým bolo teraz vedenie komunistického režimu, tzn. Politické byro (PB) ÚV KSČ a v podriadenom postavení aj Byro ÚV KSS, pričom orgány Štátnej bezpečnosti v podstate plnili tie úlohy, ktoré dostali od vedenia ako politické zadanie. Pochopiteľne to neznamená, že by ŠtB nevyvíjala žiadne vlastné „iniciatívy“, no jej dominantné postavenie z počiatku 50. rokov už bolo minulosťou. Politické zadanie, iniciatívna úloha vedúcich politických orgánov a ich záujmy boli charakteristické aj pre prípad časti vedenia Strany slobody a ich trestného postihu.⁶

Dôvodov pre kriminalizáciu pôsobenia konkrétnych osôb z vedenia Strany slobody a následného zinscenovaného procesu bolo viacero, no dva boli rozhodujúce. Prvým bolo úsilie predstaviteľov režimu ukončiť diskusiu o postavení nekomunistických politických strán v českej a slovenskej spoločnosti po schôdzi šéfov vlád štyroch veľmocí v Ženeve

5 Ján Ševčík sa v období prvej Československej republiky (ČSR) politicky angažoval v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane (HSĽS), neskôr v agrárnych odboroch. V čase 2. svetovej vojny sa zapojil do občianskeho protifašistického odboja. Počas Slovenského národného povstania (SNP) bol členom SNR a poverenikom pôšt a telegrafov. Po vojne vstúpil do Demokratickej strany, v rokoch 1946 – 1948 bol podpredsedom Národného zhromaždenia. V priebehu februárovej krízy 1948 patril k opozícii vnútri Demokratickej strany a spolupracoval s komunistami, začiatkom marca 1948 sa stal predsedom Strany slovenskej obrody. V rekonštruovanej vláde Klementa Gottwalda z 25. februára 1948 bol štátnym tajomníkom na Ministerstve národnej obrany, 15. júna 1948 sa vo vláde Antonína Zápotockého stal podpredsedom vlády ČSR. Z väzenia sa na slobodu dostal v rámci amnestie v roku 1960. Súdne ho rehabilitovali v júni 1965, po línií Strany slobody v novembri toho istého roku. Rehabilitácie sa však nedožil, pretože zomrel v marci 1965. K jeho charakteristike pozri HLAVA, Bohuslav. Ján Ševčík. In PEŠEK, Jan a kol. *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 : 1989. Personifikácia politického vývoja*. Prešov : Nakladateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 312-313.

6 Ku korektúram postupu mocenských špičiek, vrátane pôsobenia tzv. Barákovskej komisie (1955 – 1957) a miesta ŠtB pozri KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnosť. Státní bezpečnost 1948-1956*. Brno : Nakladatelství Doplněk, 1999, s. 201-207; KOUDELKA, František. *Státní bezpečnost 1954-1968 (Základní údaje)*. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 13. Praha : ÚSD AV ČR, 1993, s. 17-29.

v júli 1955 a „obnoviť poriadok“. Vtedy sa v nekomunistických politických stranách objavili ilúzie o možnom väčšom priestore pre ich aktivity, medzi funkcionármi kolovali rôzne fámy o zmenách vlády, nových osobách na jej čele, ale i o tom, že k rokovaniam o novej vláde by mali byť prizvaní aj ľudia z nekomunistických kruhov na Slovensku. Predseda vlády Viliam Široký na rozšírenom zasadnutí Ústredného výboru Národného frontu, ako aj Slovenského národného frontu v novembri 1955 takéto „falošné názory“, objavujúce sa najmä v Československej strane socialistickej a Československej strane lidovej, ale tiež v Strane slobody⁷ a Strane slovenskej obrody síce dôrazne odmietol, no tie naďalej pretrvávali. Vytvárala na to priestor aj situácia po XX. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu (KSSZ) vo februári 1956, prinášajúca dovtedy len obtiažne predstaviteľnú aktivizáciu spoločenského života.

Druhým dôvodom kriminalizácie konkrétnych osôb a zinscenovania politického procesu boli dlhotrvajúce strety, konflikty a chaotická situácia vo vedení Strany slobody, kde takmer „každý bojoval proti každému“. Narúšalo to fungovanie strany ako súčasť mechanizmu prevodových pák, pôsobilo rušivo a „zbytočne“ komplikovalo situáciu. Najvýraznejšie pritom vystupovali rozpory medzi predsedom strany Vincentom Pokojným a ústredným tajomníkom strany Františkom Štefánikom. Vincent Pokojný⁸ sa spolu s úradujúcim podpredsedom strany Vincentom Bohušom (mal s ním pritom aj veľa konfliktov) od začiatku roka 1955 usilovali aktivizovať stranu. Po voľbách nového ÚV SSI v decembri 1954 inicioval Pokojný vytvorenie troch komisií, a to bez súhlasu ÚV SNF, ktorému to len dodatočne oznámili. Najdôležitejšia z nich bola politicko-organizačná komisia, ktorej pôsobenie sa malo využiť na rozšírenie členskej základne strany. Predpokladalo sa, že na základe starých kmeňových kníh z obdobia rokov 1947 – 1953, niekedy až z roku 1954, sa vypracuje evidencia bývalých členov strany (v niektorých materiáloch sa uvádza sedem, v iných až deväťtisíc), pripraví sa pre nich list a dotazník, v ktorom ich požiadajú, aby potvrdili príslušnosť k strane. Tých, ktorí by to odmietli, mali funkcionári strany osobne navštíviť.⁹

-
- 7 O ilúziách, ktoré sa v čase ženevských rokovaní prejavovali vo vedení SSI, vypovedal po svojom zatknutí v januári 1956 Vincent Bohuš, jeden z hlavných postihnutých v budúcom politickom procese. Uvažovali vraj o tom, že keď Sovietsky zväz súhlasil s obnovou nezávislého Rakúska ako neutrálneho štátu, mohlo by sa takýmto štátom stať aj Československo. Nádejali sa, že by sa „*uvoľnil u nás stranický politický život do tej miery, že by existujúce politické strany, popripade novovzniknulé [...] vystúpili s vlastným programom a Komunistická strana nebola by už vládnuou stranou ako dnes, ale by sa podieľala na moci s inými politickými stranami a stala by sa spoluvládnuou*“. Preto chceli pristúpiť aj k rozširovaniu členskej základne v takom rozsahu, ako ju mali existujúce nekomunistické strany v českomoravskej časti republiky. Archiv Ústavu pamäti národa Bratislava (ďalej A ÚPN), Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti, Správa Štátnej bezpečnosti (ďalej KS ZNB, S ŠtB), V-909, Vincent Pokojný a spol. Protokol o výpovedi, napsaný s Vincentom Bohušom 31. januára 1956.
- 8 Vincent Pokojný, pôvodným povoláním učiteľ, sa počas 2. svetovej vojny zapojil do občianskeho protifašistického odboja. Bol prívržencom Vavra Šrobára a spolu s ním sa na jar 1946 podieľal na založení Strany slobody. V polovici roka 1948, keď väčšina vedúcich predstaviteľov strany emigrovala, sa stal jej predsedom. Predstavitelia komunistického režimu ho viac-menej akceptovali, najmä pre jeho protiludácke názory, súčasne však bol známy svojim kresťanským zmyslaním. Roku 1969 Pokojného (a ďalších odsúdených) súdne i občiansky rehabilitovali. K jeho charakteristike pozri PEŠEK, Jan. Vincent Pokojný. In PEŠEK, ref. 5, s. 267-268.
- 9 SNA, f. ÚAV SNF, k. 113, i. č. 164. Správa o súčasnom stave Strany slobody a Strany slovenskej obrody.

František Štefánik,¹⁰ ktorý sa stal vedúcim tajomníkom strany od začiatku roka 1955 (vystriedal v tejto funkcii Ladislava Čadu), s vypracovaním evidencie členov nesúhlasil. Tvrdil, a nebol vo vedení SSI sám, že je to v rozpore s politikou Národného frontu a prinieslo by to nebezpečenstvo preniknutia skrytých ľudáckych živlov do strany. Odmietal na tom pracovať, za čo sa mu Pokojný vyhrážal vylúčením zo strany. Konflikty medzi nimi boli aj v otázke odstránenia pravidelnej rubriky stranického týždenníka *Sloboda* „Z kresťanského sveta“, čo požadovalo vedenie KSS. Pokojný s tým nesúhlasil, no Štefánik to zrealizoval. Keď bol Pokojný na liečení a zastupoval ho Bohuš, presadil proti odporu Štefánika a ďalších, že účastníci internátneho školenia aktivistov SSI v Dolnom Smokovci vo februári 1955 sa povinne zúčastnili svätej omše atď.¹¹ Rozpory vo vedení Strany slobody považovali predstavitelia režimu za potrebné vyriešiť nielen na jej „ukľudnenie“, ale i ostatných nekomunistických politických strán, na demonštráciu sily a varovanie, čo môže „rebelantov“ postihnúť.

Vedeniu KSS uľahčovala situáciu skutočnosť, že malo medzi funkcionármi SSI „svojho človeka“. Bol ním práve Štefánik, ktorého napriek výhradám k jeho minulosti a politickému profilu podporovali a on ich intenzívne, doslova denunciansky informoval o pomeroch vo vedení strany. Keď sa Pokojný v polovici roka 1955 vyhrážal jeho vylúčením zo strany, dali Štefánikovi jednoznačne najavo, že ho „podržia“ a nemusí sa ničoho obávať.¹² Mal tak silnejšiu pozíciu ako Pokojný, ktorý sa síce tiež usiloval o „dôveru“ vedenia KSS, svojím postupom však vyvolával „podozrenie“. Bola to typická situácia, akú si vedenie KSS vytváralo v satelitných politických stranách. Aj v Strane slovenskej obrody bol favoritom vedenia KSS ústredný tajomník Jozef Gajdošík, ktorý bol dokonca utajeným členom KSS.¹³

10 František Štefánik je záhadnou, doslova temnou postavou, ktorú sa napriek značnému úsiliu nepodarilo dostatočne identifikovať. „Vynoril“ sa koncom roka 1954, keď sa stal ústredným tajomníkom Strany slobody. O jeho minulosti sa nevedelo, hoci pri voľbách nového ÚV SSI v decembri 1954 i na prelome rokov 1955/1956 (v dobe kauzy Pokojný a spol.) sa objavovali hlasy o tom, že v dobe existencie Slovenskej republiky bol členom HSES a funkcionárom Hlinkovej gardy (HG). Štefánik trval na tom, že to nie je pravda, a vedenie KSS, hoci je to viac ako čudné, to akceptovalo. Opäť, a to s podstatne väčšou intenzitou, sa takéto informácie objavili na jar 1968, keď došlo k odhaleniu jeho denuncianskeho pôsobenia v Strane slobody. Po vojne si vraj zmenil meno aj identitu. V máji 1968 pod vplyvom spoločenského tlaku rezignoval na funkcie v Strane slobody i na poslancecké miesto v Národnom zhromaždení a „stratil sa“. Údajne ho štátne štruktúry „ukryli“ umiestnením do československej misie v Kóreji. Pretože neboli k dispozícii hodnoverné životopisné údaje, nepodarilo sa osobu F. Štefánika špecifikovať ani v Generálnom registri obyvateľov v Slovenskej republike a v Českej republike (J. P.). K Štefánikovej osobe a jeho pôsobeniu pozri *Sloboda*, roč. XXIII, 31. 5. 1968. Lesk a sláva jedného kariéristu.

11 Podrobnejšie k rozporom vo vedení Strany slobody MARUŠIAK, Juraj. Postavenie nekomunistických strán v politickom systéme Slovenska v druhej polovici 50. rokov. In *Politické vedy*, 2000, roč. III, č. 1, s. 46-50.

12 V rozhovore, ktorý v decembri 1955 viedli Bacilek a David so Štefánikom, David doslova vyhlásil: „*My sme sa za Vás bezvýhradne postavili. Keď sa stavala otázka Vášho vylúčenia zo strany, povedali sme, že nesúhlasíme. Tam netreba mať obavy.*“ SNA, f. ÚV KSS, tajomník Pavol David, k. 2240, i. j. 81. Zápis z porady o Strane slobody.

13 Politické byro ÚV KSČ 13. 9. 1954 prijalo nasledujúce uznesenie: „*a) Prijat' J. Gajdošíka za člena KSČ od 13. 9. 1954 s tým, že jeho legitímácia bude uložená u s. Novotného a príspevky bude platiť osobne s. K. Bacilkovi. b) Ponechať vo funkcii generálneho tajomníka Strany slovenskej obrody a poverenika miestneho hospodárstva.*“ Národní archiv Praha (ďalej NA), f. ÚV KSČ, 02/2, zväzok (ďalej zv.) 13, archívna jednotka (ďalej a. j.) 19. Zasadanie Politického byra ÚV KSČ 13. 9. 1954. Uznesenie k bodu 18: Žiadosť J. Gajdošíka o prijatie za člena KSČ.

Mal tak v strane rozhodujúce slovo, zatiaľ čo predsedovi strany Jozefovi Kyselému zostával na ovplyvňovanie činnosti SSO len minimálny priestor a bol nútený s Gajdošíkom sústavne zápasiť o udržanie svojej pozície.¹⁴

Kauza „odhalenia časti vedenia Strany slobody“ odštartovala začiatkom decembra 1955. Štefánik vtedy odovzdal na Ústredný výbor Slovenského národného frontu (ÚAV SNF) štyri dokumenty, ktoré údajne usvedčovali predsedu Strany slobody Vincenta Pokojného, podpredsedu Vincenta Bohuša, bývalého ústredného tajomníka Ladislava Čadu a ďalších funkcionárov alebo sympatizantov strany z „kontrarevolučnej činnosti“. Išlo o *Programové zásady Strany slobody*; *Obširnejšie objasnenie jednotlivých bodov Programových zásad a všetkého, čo s tým súvisí*; *Organizačný poriadok strany* a elaborát *K roľníckej otázke na Slovensku*.¹⁵ Prvé tri dokumenty údajne pochádzali z rokov 1948 – 1950, elaborát *K roľníckej otázke na Slovensku* z konca roku 1954 alebo z roku 1955. Vedúca tajomníčka SNF Emília Muriňová materiály okamžite odovzdala na ÚV KSS.¹⁶ Dostali sa tak do rúk vtedy na Slovensku vládnuceho „triumvirátu“, tvoreného 1. tajomníkom ÚV KSS Karolom Bacilkom, tajomníkom ÚV KSS Pavlom Davidom a Rudolfom Strechajom, predsedom Zboru povereníkov a členom Byra ÚV KSS, súčasne aj predsedom ÚV SNF. Iniciatívne v celej kauze vystupoval Bacilek, ktorý následne predkladal správu o postupe vyšetrovania vedeniu KSČ, no mimoriadnu aktivitu prejavoval predovšetkým David. Okrem jeho osobného profilu tvrdého dogmatika a radikála to bolo dané tým, že ako tajomník ÚV KSS mal v kompetencii oddelenie štátnej administratívy a branné ÚV KSS, ktoré priamo riadilo bezpečnostné a súdne orgány.¹⁷

Odovzdané materiály sa podľa hodnotenia vedenia KSS opierali o pápežské encykliky, názory na poľnohospodárstvo vychádzali z doktríny predvojnovj agrárnej strany a Zelenej internacionály, pri vypracovaní organizačného poriadku sa zrejme použili stanovky HSLS, respektíve stanovky rôznych spolkov a združení z predmníchovskej republiky. Programové dokumenty hodnotilo vedenie KSS tak, že pripravovali zvrat politických pomerov v Československu, zakázanie komunistickej strany, rozbitie jednoty odborového hnutia, likvidáciu národných výborov a vytvorenie orgánov „buržoáznej“ samosprávy. K tomu patrilo i zrušenie slovenských národných orgánov a návrat ku krajinskému zriadeniu, čo sa spájalo s ideovým vplyvom čechoslovakistu a centralistu Vavra Šrobára. Na úseku národného hospodárstva predpokladali programové dokumenty rozparcelovanie jednotných roľníckych družstiev, skonfiškovanie štátnych majetkov a vytvorenie „kuklackých“ hospodárstiev, ktoré mali tvoriť základ hospodárenia na pôde pri súčasnej existencii veľkovýroby a malovýroby. V priemysle sa ako hlavná zásada stanovila sloboda súkromného podnikania a uznanie súkromného vlastníctva ako nezadatelného práva jednotlivca. Vo vnútornej politike boli vzorom západné demokracie, najmä USA, Veľká

14 HLAVOVÁ, Viera. Jozef Gajdošík; HLAVA, Bohuslav. Jozef Kyselý. In PEŠEK, ref. 5, s. 112-113, 186-189.

15 A ÚPN, KS ZNB, S ŠtB, V-909. Vincent Pokojný a spol. Príloha č. 1. Dokumenty č. 1 až 4. Pozn.: Ide o originály dokumentov, ktoré sú priložené k zväzkom z vyšetrovania prípadu Pokojný a spol. (J. P.).

16 NA, f. ÚV KSČ, 02/2, zv. 80, a. j. 92. Zasadanie Politického byra ÚV KSČ 16. 1. 1956. Správa o nelegálnej činnosti významných funkcionárov Strany slobody.

17 PEŠEK, Jan. *Centrum moci. Aparát Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska 1948 – 1989*. Bratislava : Veda, 2006, s. 110. Tiež PEŠEK, Jan. Pavol David. In PEŠEK, ref. 5, s. 69-73.

Británia a Francúzsko, v zahraničnej politike orientácia smerovala na Západ a spájala sa s úsilím o vytvorenie stredoeurópskej federácie, v ktorej by vraj Československo zohrávalo vedúcu úlohu. Celkové hodnotenie vyznievalo jednoznačne: „*Materiály sú nepriateľsky zamerané proti Sovietskemu zväzu a skryto žiadajú rozbitie spojenectva so Sovietskym zväzom.*“¹⁸

Nie je celkom jasné, kto bol skutočným autorom jednotlivých dokumentov. Možno predpokladať, že niektorí funkcionári a aktivisti Strany slobody kalkulovali s možnosťou pádu komunistického režimu a uvažovali o budúcom usporiadaní spoločnosti. Bolo bežnou praxou, že z obáv pred informátormi Štátnej bezpečnosti, respektíve vedenia KSS a Slovenského národného frontu (napr. pred Štefánikom), sa funkcionári Strany slobody stretávali mimo sekretariátu strany a vymieňali si názory. Podľa Štefánika pochádzali spisy z trezoru v miestnosti predsedu strany a našiel ich pri preberaní funkcie po bývalom ústrednom tajomníkovi Čadovi. Niektoré materiály boli údajne aj v podkroví budovy, kde sídlil sekretariát. Je málo pravdepodobné, že by Pokojný za situácie, keď ostré konflikty medzi ním a Štefánikom boli na dennom poriadku, nechával tak citlivé písomnosti vo svojej pracovni. Podľa neskoršieho rozsudku sa kompromitujúce dokumenty našli v Pokojného chate. Štefánik odovzdal spisy na vedenie Slovenského národného frontu začiatkom decembra 1955, neskôr sa hovorilo o druhej polovici decembra, no v obžalobe bolo uvedené, že tak urobil až začiatkom roka 1956. Problematické je tvrdenie Štefánika, že spisy objavil „úplnou náhodou“. Bolo to práve v čase vyostrených rozporov vo vedení strany, keď Pokojný mal konflikty s vedením KSS, navyše s dlhým časovým odstupom od vypracovania väčšiny z predmetných dokumentov. Objavenie materiálov bolo nepochybne účelové a vykonštruované.

Problematika objavených spisov sa najskôr riešila na ÚV KSS, bez zapojenia bezpečnostných orgánov. Bacílek a David sa zaujímali predovšetkým o to, či bol Pokojný autorom programových dokumentov, dokázať sa to však nepodarilo. Sám Štefánik, keď sa ho pypytovali, spočiatku tvrdil, že ich autorom je zrejme Bohuš a vypracoval ich z vlastnej iniciatívy, potom ešte doplnil, že sa na ich vypracovaní podieľal aj Viktor Čársky, bývalý tajomník V. Šrobára a člen Ústredného výboru SSI. Autorstvo Pokojného nepotvrdil ani Ladislav Čada. Priznával síce, že Pokojný nebol spokojný s koncepciou „strany aktivistov“ a neprejavoval aktivitu pri kolektivizácii dediny, no popieral, že by odmietal systém Národného frontu. Vyslovil názor, že „iný“ postoj k socializmu mohol mať Bohuš, no jeho autorstvo príslušných dokumentov nepotvrdil. Výpovede Štefánika ani Čadu tak vinu Pokojného nepotvrdili a autorstvo dokumentov mu nedokázali, no pre Bacíleka a Davida už bol hlavným viníkom.¹⁹ Dňa 23. decembra 1955 bolo o celom prípade informované Byro ÚV KSS, pripravenú správu prerokoval Sekretariát ÚV KSS 27. decembra 1955 a celým prípadom sa prvý raz zaoberalo Politické Byro ÚV KSČ 16. januára 1956.²⁰ *Správu o nelegálnej činnosti významných funkcionárov Strany slobody* predkladal na rokovanie Byra ÚV KSČ Karol Bacílek. Konštatovalo sa v nej, že pred-

18 NA, f. ÚV KSČ, 02/2, zv. 80, a. j. 98. Zasadanie Politického byra ÚV KSČ 16. 1. 1956. Správa o nelegálnej činnosti významných funkcionárov Strany slobody.

19 MARUŠIAK, ref. 11, s. 51-52.

20 NA, f. ÚV KSČ, 02/2, zv. 80, a. j. 98. Zasadanie Politického byra ÚV KSČ 16. 1. 1956. Správa o nelegálnej činnosti významných funkcionárov Strany slobody.

seda strany Pokojný, podpredseda Bohuš, bývalý ústredný tajomník Čada a ďalší členovia predsedníctva SSI sa zaoberali „kontrarevolučnou činnosťou“ a že táto činnosť bola formulovaná v objavených dokumentoch. Rečnicky sa kládla otázka, ako je možné, že sa po roku 1948 podarilo existenciu príslušných dokumentov utajiť a dokonca ich rozpracovávať, a vzápätí prichádzala odpoveď: „*Strana slobody svoju pravú politiku, svoju kontrarevolučnú tvár pred predsedníctvom Slovenského národného frontu a pred komunistickou stranou skrývala. Naoko stavala sa k nášmu ľudovodemokratickému zriadeniu kladne a funkcionári tejto strany vo všetkých svojich vystúpeniach na schôdzach Národného frontu vystupovali ako prívrženci Národného frontu a výstavby socializmu. Dvojaká tvár funkcionárov Strany slobody nakoniec viedla k hlbokým rozporom vo vnútri strany a v predsedníctve tejto strany.*“²¹ Záver správy tvorila požiadavka, aby Politické byro ÚV KSC odovzdalo celú záležitosť na vyšetrenie Ministerstvu vnútra a aby urobilo príslušné opatrenia v Národnom fronte. Uznesenie PB ÚV KSC ukladalo 1. tajomníkovi ÚV KSC Antonínovi Novotnému a ministrom vnútra Rudolfovi Barákovi (bol členom PB ÚV KSC), aby mu do 30. januára 1956 predložili správu o celom prípade.²²

Riešenie prípadu objavených dokumentov a situácie vo vedení Strany slobody, ktoré dovtedy prebiehalo na ÚV KSS, prevzali teraz orgány Ministerstva vnútra, konkrétne Krajskej správy Ministerstva vnútra (KS MV) v Bratislave.²³ Vyšetrovanie odštartoval „úvodný rozhovor“ so Štefánikom 24. januára 1956. O tom, aký význam pripisovali práve jeho výpovediam, vypovedala skutočnosť, že otázky mu kládli nie vyšetrovatelia poverení prípadom, ale priamo námestník ministra vnútra plk. Karel Košťál a náčelník KS MV.²⁴ Celý prípad sa riešil pod krycím označením Akcia „Kridla“. Hlavná pozornosť vyšetrovateľov sa sústredila na Bohuša ako podozrivého z napísania predmetných dokumentov a tiež Stanislava Schustera, účtovníka sekretariátu ÚV SSI, ktorý údajne od Bohuša získal jeden exemplár dokumentov; Bohuša zatkli 25. januára 1956 a Schuster 26. januára 1956. Vyšetrovaním bolo už po niekoľkých dňoch údajne zistené, že „*takmer celé vedenie Strany slobody uskutočňovalo v priebehu posledných rokov obojakú politiku, vyplývajúcu z nesúhlasu s ľudovodemokratickým zriadením, orientovanú na jeho zvrat a na obnovu kapitalistického spoločenského poriadku v Československu*“.²⁵

21 Ref. 20.

22 NA, f. ÚV KSC, 02/2, zv. 80, a. j. 98. zasadanie Politického byra ÚV KSC 16. 1. 1956. Uznesenie k Správe o nelegálnej činnosti významných funkcionárov Strany slobody.

23 Po reorganizácii v septembri 1953, keď sa vtedajšie Ministerstvo národnej bezpečnosti (MNB) zlúčilo s Ministerstvom vnútra (vytvorilo sa nové Ministerstvo vnútra na čele s Rudolfom Barákom, ktoré si zachovalo kompetencie bývalého MNB), sa prestal používať názov Štátna bezpečnosť a nahradil ho termín „operatívne orgány Ministerstva vnútra“. To pochopiteľne neznamenalo, že Štátna bezpečnosť prestala existovať. Existovala naďalej a pôsobila ako politická polícia, no pod iným názvom. Označenie Štátna bezpečnosť sa opäť začalo používať od roku 1965, po prijatí zákona č. 70/1965 z 30. 6. 1965 o Zbore národnej bezpečnosti. K organizačným a terminologickým zmenám v rámci Ministerstva vnútra pozri KOUDELKA, ref. 6, s. 17-29; PEŠEK, Jan. *Nástroj represie a politickej kontroly. Štátna bezpečnosť na Slovensku 1953 – 1970*. Bratislava : Veda, 2000, s. 15-20.

24 A ÚPN, KS ZNB, S ŠtB, V-909, Vincent Pokojný a spol. Stenografický zápis z rozhovoru s Františkom Štefánikom 24. 1. 1956 na KS MV.

25 NA, f. ÚV KSC, 02/2, zv. 83, a. j. 101. Zasadanie Politického byra ÚV KSC 9. 2. 1956. Správa o doterajších výsledkoch šetrenia protištátnej činnosti niektorých popredných funkcionárov slovenskej Strany slobody.

Orgány Ministerstva vnútra tak v podstate zopakovali formulácie, ktoré obsahovala Bacílkom proložená správa na zasadnutí PB ÚV KSČ 16. januára 1956 a „doplnili ich“ obvinením z úsilia o zvrat spoločenského zriadenia, tzn. z velezrady. Jadrom celej skupiny mali byť podľa vyšetrovacích orgánov Pokojný a Bohuš, ku ktorým pripojili aj Čárskeho; ďalší vraj boli na nich nadviazaní. Hlavnú vinu pripisovali Bohušovi (Pokojného zatiaľ len sledovali a ešte bol na slobode), ktorý sa priznal aj k autorstvu ďalších dokumentov. Na záver správy boli navrhnuté opatrenia, ktoré mali viesť k doriešeniu celého prípadu: zbaviť Pokojného imunity, ktorú mal ako poslanec Národného zhromaždenia a uvaliť naňho väzbu, zaistiť aj Čárskeho, Čadu a Theofila Bažányiho (člen ÚV SSI), vyšetrovať ich a podľa potreby zaistiť aj ďalšie osoby.²⁶

Správou o priebehu vyšetrovania, ktorú predložil minister vnútra Barák, sa zaoberalo PB ÚV KSČ 9. februára 1956. Bezvýhradne akceptovalo všetky závery vyšetrovacích orgánov, vrátane návrhov na zatýkanie konkrétnych, poprípade i ďalších osôb. Bacílek dostal za úlohu zaistiť prostredníctvom ÚV SNF vylúčenie Pokojného a ďalších zo Strany slobody a dosadiť do vedenia nových funkcionárov. Mal aj ďalšiu úlohu, a to zabezpečiť „dodanie“ Pokojného do väzby. Za týmto účelom mal spolu s predsedom Národného zhromaždenia Zdeňkom Fierlingerom (bol tiež členom PB ÚV KSČ) presvedčiť Pokojného, aby sa vzdal poslaneckého mandátu. Pokiaľ by to odmietol, ukladali Fierlingerovi okamžite zvolat' Predsedníctvo Národného zhromaždenia, ktoré by Pokojného vydalo na trestné sťaženie, a ešte 10. februára o tom informovať plénum Národného zhromaždenia. Podpredsedovia vlády Jaromír Dolanský a Václav Kopecký (boli členmi PB ÚV KSČ) mali zabezpečiť najneskôr do 14. februára 1956 zvolanie Predsedníctva Národného frontu a informovať ho o vine Pokojného a dôvodoch, prečo sa prišlo k jeho zatknutiu.²⁷ Všetko bolo vopred premyslené, zorganizované a pripravené, pre Pokojného nebolo úniku.

Pokojný si bol už dlhší čas vedomý, že slučka okolo neho sa sťahuje. Vedel, že ho polícia sleduje, registroval prebiehajúce zatýkanie jeho spolupracovníkov, bol však bezmocný. Podľa jeho spomienok (z jari 1968) to riešil tak, že 9. februára 1956 o prestávke zasadania Národného zhromaždenia oslovil 1. tajomníka ÚV KSČ Novotného: „*Antoníne, prosím ta, čo sa to okolo mňa robí, skončite to už.*“ Novotný mu sľúbil, že po zasadnutí ho zavolá, no nezavola. Na druhý deň ráno ho oslovil Fierlinger: „*Tvoju vec sme včera v predsedníctve prerokovali, Bacílek ti oznámi výsledok.*“ Vtedy už prišiel Bacílek a smerom k Pokojnému spustil: „*Zradca, špinavec ... atď, pôjdete pred súd, nech sa tá špina premelie pred súdom.*“ Pokojnému predložili listinu o vzdaní sa mandátu. Podpísal ju a vlastnou rukou pripísal, že chce byť súdený riadnym súdom. Bola to však len ilúzia, keď sa domnieval, že súd bude v súlade s právnym poriadkom hľadať pravdu.²⁸ O jeho osude, ako aj ďalších už predtým rozhodli, a neboli to súdne, ale politické orgány, ktoré prijali rozhodnutie.

Pokojného zatkli v Prahe bezprostredne po tom, čo podpísal listinu o vzdaní sa mandátu; v jeho pozorovacom a vyšetrovacom zväzku je uvedené, že to bolo 10. februára

26 Ref. 25.

27 NA, f. ÚV KSČ, zv. 83, a. j. 101. Zasadanie Politického byra ÚV KSČ 9. 2. 1956. Uznesenie.

28 *Sloboda*, roč. XXIII, 31.5. 1968. Vincent Pokojný: Ako to vlastne bolo.

1956 o 11,00 hod. Väzbu naňho uvalil generálny prokurátor.²⁹ V ten istý deň zatkli Čárského, o niekoľko dní „prišli na rad“ ďalší. Dňa 16. februára zatkli Kostihu, 17. februára Bundu a Čadu; Bažányiho, ktorého mali tiež zatknúť, vyšetrovali na slobode. Bohuš sa vraj v priebehu vyšetrovania priznal, že vypracoval predmetné „kontrarevolučné materiály“ a dal ich k nahliadnutiu Pokojnému, Schusterovi, Kostihovi a Bundovi, ako aj Jozefovi Sokolovi a Bažányimu, no od dvoch posledne menovaných ich zobral späť. Schuster a Kostiha tvrdili, že ich zničili, Bunda ich údajne mal ukryté, no neprezradil kde. Pri vyšetrovaní sa objavilo aj meno Antona Štefánka, v čase predmnichovskej republiky funkcionára agrárnej strany, stúpenca čechoslovakizmu a centralizmu (roku 1929 bol ministrom školstva a národnej osvety). Ten však poprel, že by o nich vedel a uskutočnená domová prehliadka výsledok nepriniesla.³⁰

Súčasnou celého prípadu bolo riešenie situácie v Strane slobody. Na spomínanej schôdzi Politického byra ÚV KSČ 9. februára 1956 uložili Bacílkovi, aby „prostredníctvom ÚV SNF zaistil vylúčenie Vincenta Pokojného a ďalších z slovenskej Strany slobody; zaistil zvolenie nových funkcionárov v tejto strane a dohodol politické, organizačné a ďalšie kádrové opatrenia k zaisteniu činnosti Strany slobody“.³¹ O týchto otázkach rokovalo Byro ÚV KSS 24. februára 1956. Rozhodlo o vylúčení Pokojného, Bohuša, Čárského a Schustera za SSI, o vylúčení ďalších sa malo rozhodnúť po dokončení vyšetrovania orgánmi Krajskej správy MV. Za nového člena ÚV SSI bol určený Jozef Moravec (neskôr sa stal organizačným tajomníkom strany a patril k najbližším spolupracovníkom Štefánika), členom Predsedníctva sa mal stať Štefánik, za nového predsedu strany vybrali Michala Žákoviča.³² Vedenie KSS rozhodlo aj o ďalších personálnych zmenách v SSI, viacerých pracovníkov prepustili vrátane redaktorov stranického týždenníka *Sloboda*. Bolo určené, že 26. februára 1956 sa uskutoční konferencia Strany slobody a Byro ÚV KSS schválilo zoznam jej účastníkov. Štefánik mal pripraviť a predniesť hlavný referát na konferencii, pričom jeho text mali vopred prekontrolovať a odsúhlasiť David a Muriňová.³³ Mimoriadna konferencia SSI sa uskutočnila v určenom termíne, teda 26. februára 1956. Zúčastnila sa jej delegácia ÚV SNF v zložení Pavol David, Emília Muriňová i Jo-

29 A ÚPN, KS ZNB, S ŠtB, V-909. Vincent Pokojný a spol. Pozorovací a vyšetrovací zväzok na Vincenta Pokojného.

30 A ÚPN, KS ZNB, S ŠtB, V-909. Vincent Pokojný a spol. Akcia „Kridla“ – súhrnná správa – predloženie. Pozn.: Súhrnná správa nie je datovaná, zrejme ide o koniec apríla 1956, nakoľko vyšetrovacie orgány žiadali predĺžiť vyšetrovanie do 26. 4. 1956. Správa bola vypracovaná v štyroch exemplároch, pričom prvý dostal minister vnútra R. Barák (J. P.).

31 NA, f. ÚV KSČ, zv. 83, a. j. 101. Zasadanie Politického byra ÚV KSČ 9. 2. 1956. Uznesenie.

32 Michal Žákovič, pôvodným povoláním robotník, sa zúčastnil SNP, na jar 1946 vstúpil do novozaloženej Strany slobody. Po februárovom prevrate 1948 sa pridal na „správnu stranu“ a stal sa jedným z funkcionárov teraz už satelitnej SSI. Bol poslancom SNR, v rokoch 1954 – 1960 a 1968 – 1973 podpredsedom SNR. V konfrontácii medzi Pokojným a Štefánikom spolupracoval so Štefánikom a z rozhodnutia vedenia KSS sa stal predsedom SSI. Zakrátko sa však dostal so Štefánikom do sporov, a keďže ten mal podporu vedenia KSS, Žákovič v podstate rezignoval na úsilie byť „prvým mužom“ v SSI a zostal na jej čele len formálne. Jeho pozícia sa posilnila až po tom, ako bol Štefánik na jar 1968 odhalený a donútený na všetky funkcie rezignovať. K jeho charakteristike PEŠEK, Jan. Michal Žákovič. In PEŠEK, ref. 5, s. 366-368.

33 SNA, f. ÚV KSS, k. 916. Zasadanie Byra ÚV KSS 24. 2. 1956. Návrh opatrení vyplývajúcich zo situácie v ÚV Strany slobody.

zef Gajdošík a 48 vybraných a vopred „pripravených“ aktivistov. Hlavný referát predniesol Štefánik, po ňom nasledoval referát Davida. Konferencia prebehla v réžii vedenia KSS „bezproblémovo“. Všetci diskutujúci žiadali odsúdenie „skupiny Pokojný a spol.“, hoci v kuloároch zaznievali narážky na osud Jána Ševčíka, predsedu Strany slovenskej obrody, odsúdeného v júni 1954 k dlhoročnému trestu väzenia: „Včera obrodári, teraz slobodári“. Prijatá rezolúcia označila Pokojného a spol. za „*odporných sprisahancov, záškodnícku skupinu a nepriateľov nášho ľudu*“. Noví vedúci funkcionári Strany slobody boli zvolení tak, ako o tom rozhodlo vedenie KSS; to požadovalo vylúčenie všetkých „sprisahancov a nepriateľov“ zo Strany slobody, čo konferencia jednomyselne odhlasovala.³⁴ Najviac z celej „kauzy Pokojný a spol.“ vyťažil Štefánik, a to nielen upevnením svojho postavenia v Strane slobody. Dňa 15. apríla 1956 sa vo volebnom obvode Senec uskutočnili doplnujúce voľby do Národného zhromaždenia za V. Pokojného, ktorý sa „vzdal“ poslaneckého mandátu, a na jeho miesto bol zvolený práve Štefánik.³⁵ *De facto* bol najdôležitejšou postavou v SSI, zatiaľ čo novozvolený predseda strany Žákovič stál na jej čele len formálne.

Byro ÚV KSS prerokovalo 26. apríla 1956 návrh obžaloby na skupinu bývalých funkcionárov Strany slobody. Predkladal ho Pavol David a vypracovali ho pracovníci Krajskej správy Ministerstva vnútra v Bratislave. Všetci obžalovaní sa podľa nej „*od roku 1948 postupne stali členmi kontrarevolučnej skupiny*“ a „*spolčili sa k pokusu o zničenie ľudovodemokratického zriadenia a spoločenského usporiadania republiky, ktoré sú zaručené Ústavou*“.³⁶ Členovia Byra ÚV KSS s návrhom vyslovili súhlas, hoci mali niektoré pripomienky. Podľa Davida v ňom boli „nejasnosti“, kandidát Byra Štefan Šebesta vyslovil otázku, „*či mali niekoho v Čechách*“, tajomník ÚV KSS Jozef Kríž požadoval obžalobu „*vedecky triezvo pripraviť*“, Bacílek trval na urýchlení procesu: „*Súd nie je možné oddľavovať, uplynuli už tri mesiace*.“ Prijaté uznesenie ukladalo Ladislavovi Gešovi, námestníkovi generálneho prokurátora pre Slovensko, aby „*v zmysle pripomienok Byra ÚV KSS odstránil z obžaloby tie časti, ktoré ju oslabujú a zdôraznil momenty, ktoré sú významné z hľadiska trestnej činnosti obžalovaných*“.³⁷

Pôvodne sa vyšetrovanie zameralo na viacero osôb, v záverečnej etape, keď išlo o to, koho zaradiť do procesu, sa ich počet zúžil na šesť; vypustili napr. bývalého ústredného tajomníka Čadu, ktorý nezapadal do pripravenej koncepcie. Obvinenie bolo vznesené proti Vincentovi Pokojnému, Vincentovi Bohušovi, Stanislavovi Schusterovi, Vojtechovi Bundovi (člen ÚV SSI), Viktorovi Čárskemu a stredoškolskému profesorovi Jánovi Kostihovi, ktorý ani nebol členom SSI (kedysi bol členom Demokratickej strany). Z iniciovania programových dokumentov boli obvinení Pokojný a Čársky, dokonca i dávno mŕtvy Šrobár, za hlavného autora označili Bohuša. Podľa obžaloby bývalý ústredný tajomník strany Juraj Pavlov (po voľbách v máji 1948 emigroval) nariadil Pokojnému,

34 SNA, f. ÚV KSS, tajomník Pavol David, k. 2241, i. j. 90. Zápisnica z konferencie Strany slobody konanej dňa 26. februára 1956.

35 MINAROVIC, Silvester. Vznik a vývoj Strany slobody a jej miesto na Slovensku. In *Historický časopis*, 1990, roč. 38, č. 2, s. 202.

36 SNA, f. ÚV KSS, k. 921. Zasadanie Byra ÚV KSS 26. 4. 1956. Návrh obžaloby na bývalých funkcionárov Strany slobody.

37 SNA, f. ÚV KSS, k. 921. Zasadanie Byra ÚV KSS 26. 4. 1956. Uznesenie.

aby vyvíjal „nepriateľskú činnosť“ a pripravoval stranu pre prípad mocenského zvratu; mal sa pritom obracať o pomoc na Šrobára. Schuster, Bunda a Kostiha boli obvinení z ukrývania dokumentov. Bunda a Kostiha sa do celého prípadu dostali preto, že v čase „pred objavením dokumentov“ sa stretávali s Pokojným. Hlavné obvinenie politicky smerovalo proti Pokojnému a Bohušovi, pretože „zneužili svoje vysoké politické funkcie v Strane slobody a maskujúc sa politikou dvojakej tváre od roku 1948 až do ich odhalenia organizovali zo svojich legálnych pozícií pod rúškom Strany slobody protištátnu činnosť a pripravovali sa na zvrat ľudovodemokratického zriadenia republiky a obnovenie kapitalizmu v ČSR“.³⁸

Proces proti Vincentovi Pokojnému a spol. sa uskutočnil pred senátom Krajského súdu v Bratislave, oddelenie 1, v dňoch 11. – 14. júla 1956. Bolo to už po XX. zjazde KSSZ, keď sa aj v Československu hovorilo o porušovaní „socialistickej zákonnosti“, gradovala prvá vlna destalinizácie, no pripravenú koncepciu procesu to v ničom neovplyvnilo. Realita bola taká, že i roku 1956, keď určitým spôsobom vrcholil „odmák“, nastupujúci od roku 1953, prebehlo na Slovensku niekoľko politických procesov (najmä cirkevno-politického charakteru); akoby to určitým spôsobom predznamenovalo „politickomocenskú pritvrdenie“, ktoré prišlo od roku 1957. Súd si osvojil formulácie i dikciu obžaloby, podanej 6. júna 1956, a rozhodol, že „obvinení Pokojný, Bohuš, Schuster a Bunda v čase od roku 1948 stali sa postupne členmi kontrarevolučnej skupiny, vytvorenej z niektorých funkcionárov, členov a prívržencov SSL, pričom jednotliví členovia tejto ilegálnej skupiny až do jej odhalenia v januári 1956 [...] pripravovali zvrat ľudovodemokratického zriadenia republiky a obnovenie kapitalistickej ČSR. Za týmto účelom po viacerých rozhovoroch na rôznych ilegálnych schôdkach obvinený Bohuš podľa pokynov a v dohode s ostatnými obvinenými vypracoval tzv. program budúcej strany. Tento program [...] všetci obvinení schválili a získali ďalších členov pre túto rozvratnú organizáciu a zneužívaním programu NF, najmä na úseku socializácie dediny pristúpili aj k praktickému uskutočňovaniu uvedeného kontrarevolučného programu. Obvinení Čársky a Kostiha v roku 1954 dozvedeli sa od Pokojného a Bohuša, že sa pripravujú na nimi očakávaný zvrat v ČSR [...] túto okolnosť menovaní bezpečnostným orgánom alebo prokurátorovi bezodkladne neoznámili.“³⁹ Pokojného a Bohuša odsúdil súd na 11 rokov väzenia, Schustera na 8 rokov, Bundu na 6 rokov, všetkých za trestný čin velezrady; okrem toho im bola uložená strata čestných občianskych práv (od 10 do 5 rokov) a prepadnutie všetkého majetku. Čárského a Kostihu uznal súd vinnými z neoznámenia trestného činu a odsúdil ich do väzenia na 3 roky a stratu čestných občianskych práv tiež na 3 roky.⁴⁰

Rozsudok bol vzhľadom k „dokázanej“ činnosti obžalovaných mimoriadne drastický a za situácie, ktorá v spoločnosti v lete 1956 existovala, len ťažko obhájitelný a udržateľný. Obžalovaní a odsúdení mali v určitom zmysle „šťastie“, že sa proces uskutočnil práve v tejto situácii; keby prebehol o rok, alebo len o pol roka neskôr, keď už prišlo k nástupu „tvrdého kurzu“ (po tzv. maďarských udalostiach na jeseň 1956 a záveroch, ktoré z nich

38 SNA, f. ÚAV SNF, k. 113, i. č. 164. Trestné oznámenie proti Vincentovi Pokojnému a spol.

39 A UPN, KS ZNB, S ŠtB, V-909. Vincent Pokojný a spol. Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 14. júla 1956. Pozn.: Pokojného obvinili aj z toho, že mal bez úradného povolenia v držaní vojenskú pušku, dve lovecké pušky a väčšie množstvo nábojov (J. P.).

40 Ref. 39.

vedenie režimu vyvodzovalo), zrejme by rozsudky zostali v platnosti. V lete 1956 však ešte boli podmienky iné a tak, keď sa obžalovaní odvolali k Najvyššiemu súdu v Prahe, ten ich (rozsudkom z 27. septembra 1956) „trestnú činnosť“ preklasifikoval. Zbavil ich obvinenia z velezrady a uznal vinnými len z „miernejšieho“ trestného činu združovania proti republike, za ktorý sa ukladali nižšie tresty. Z obžaloby bolo vypustené obvinenie z prípravy mocenského zvratu i rozvratnej činnosti pri socializácii dediny.⁴¹ Pokojný bol odsúdený na 4,5 roka väzenia, Bohuš na 5 rokov, Schuster a Bunda na 3,5 roka väzenia, všetci i na stratu čestných občianskych práv (od 5 do 3 rokov), prepadnutie majetku bolo zrušené. Čárskemu a Kostihovi znížil súd trest na 2 roky väzenia, pretože neoznámili trestný čin nižšej nebezpečnosti, ako pôvodne rozhodol Krajský súd.⁴²

Tresty, vynesené v odvolacom konaní, boli síce nižšie, no pri hlavných odsúdených aj tak zostávali na alebo pri hornej hranici trestného činu združovania proti republike; trest mohol byť v rozmedzí od jedného do piatich rokov. Najvyšší súd argumentoval tým, že Pokojný, Bohuš, Schuster a Bunda „*vzhľadom na svoje značné životné skúsenosti a inteligenciu boli úplne schopní pochopiť všetky škodlivé následky svojho konania, u obvineného Pokojného vzal do úvahy, že bol predsedom strany Národného frontu a poslancom Národného zhromaždenia a že sa dopustil viac trestných činov (aj trestného činu nedovoleného ozbrojovania), u obvineného Bohuša tú okolnosť, že bol prvým podpredsedom ÚV SSL, poslancom Národného zhromaždenia* [v predchádzajúcom volebnom období – pozn. J. P.] *a že vyvíjal v trestnej činnosti najväčšiu aktivitu ako autor zmiernených kontrarevolučných materiálov a že sa aj na odvolacom pojednávaní okázalo hlásil k označeniu za ideológa tejto organizácie*“.⁴³ Existovali pritom viaceré pochybnosti o správnosti postupu vyšetrovacích orgánov i príprave obžaloby, a Najvyšší súd o nich vedel.⁴⁴ Nezobral ich však do úvahy a potvrdil vinu obžalovaných, hoci „preklasifikovaná“ a s nižšími trestami.

Proces s časťou vedenia Strany slobody v roku 1956 bol evidentne zinscenovaným politickým procesom. Režim ho využil na upevnenie svojich pozícií, presadenie vlastných cieľov a súčasne aj na zastrašenie potenciálnych oponentov vnútri satelitných politických strán. Najviac pochopiteľne postihol Stranu slobody, a to nielen kriminalizáciou činnosti časti jej vedenia. Po režimom zorganizovanej konferencii SSL koncom

41 Najvyšší súd dospel k záveru, že obvinení sa síce nepravidelne schádzali a hovorili o možnosti zvratu štátneho zriadenia, nezistil však u nich, „*že sa pokúsia zničiť alebo rozvrátiť ľudovodemokratické zriadenie, a to či už sami s ďalšími na to získanými osobami, alebo že sa budú podieľať na takomto pokuse vykonanom inými, napr. zahraničnými interventami. Najvyšší súd dospel k záveru, že obvinení zatiaľ chceli ponechať vypracovaný program v úkrytoch a použiť ho vo svoj prospech až po zvrate vyvolanom inými silami. Konkrétne rozvratnú činnosť na úseku socializácie dediny vôbec neval za dokázanú.*“ A ÚPN, KS ZNB, S ŠtB, V-909. Vincent Pokojný a spol. Rozsudok Najvyššieho súdu na odvolacom pojednávaní v dňoch 26.- 27. septembra 1956.

42 Ref. 41.

43 SNA, f. ÚV KSS, tajomník Pavol David, k. 2 249. Správa Generálnej prokuratúry o výsledku trestného stíhania vo veci Vincent Pokojný a spol. (1. 2. 1957).

44 V rozsudku Najvyššieho súdu sa v tejto súvislosti napr. spomínalo: „*Je pravda, že niektoré administratívne zápisky vzbudzujú pochybnosti o úplnej serióznosti vyšetrovania už vzhľadom na mnohé frázo-vite formulované otázky na obvinených a svedkov a frázo-vité odpovede.*“ A ÚPN, KS ZNB, S ŠtB, V-909. Vincent Pokojný a spol. Rozsudok Najvyššieho súdu na odvolávacom pojednávaní v dňoch 26. – 27. septembra 1956.

februára 1956 nasledovali čistky v radoch aktivistov. Počty sa výrazne znížili, pričom išlo o tendenciu dlhodobého charakteru; začiatkom 60. rokov ich už bolo menej ako sto.⁴⁵ Akékoľvek aktivity vnútri strany sa stali minulosťou, perzekučné zásahy stranu nielen „ukľudnili“, ale dokonale spacifikovali. Obvinenia, vznesené v priebehu procesu, boli umelo vykonštruované, účelové a tendenčné, a to aj v odvolacom konaní, o usku-točnení procesu, formulovaní obžaloby i vymedzení trestnej zodpovednosti nerozhodo-vali nezávislé vyšetrovacie orgány a príslušný súd, ale priamo najvyššie orgány KSČ. Nezákonnosť procesu bola taká zjavná, že všetkých odsúdených v procese s Vincentom Pokojným a spol. roku 1969 rehabilitovali, a to tak súdne, ako i po línii Strany slobody. Stratené roky im však nik nevrátil, nevynahradil strádanie ich rodín a známych i zne-možnenie osobného uplatnenia postihnutých.

* Štúdia bola vypracovaná na Historickom ústave SAV v rámci projektu VEGA 2/0103/10 *Komu-nistická strana na Slovensku: cesta k moci, monopol moci (1945 – 1968)*.

MACHTEINGRIFF GEGEN DIE FREIHEITSPARTEI IM JAHR 1956 DER FALL VINCENT POKOJNÝ

JAN PEŠEK

Die Freiheitspartei war eine der zwei Satellitenparteien, die in der Slowakei nach dem Jahr 1948 existierten. Sie hatte keinen politischen Einfluss, gezwungenermaßen existierte sie mit einer minimalen Mitgliedschaftsbasis als „Aktivistenpartei“. Ein Teil der Parteiführung, unter dem Vorsitzenden Vincent Pokojný (Abgeordneter der Nationalversammlung), bemühte sich in der Hälfte der 50er Jahre die Partei zu aktivieren und die Mitgliedschaftsbasis zu erweitern. Der andere Teil der Führung, repräsentiert von Generalsekretär František Štefánik, war damit nicht einverstanden und denunzierte Pokojný und seine Anhänger bei der Führung der Kommunistischen Partei der Slowakei, vor allem Karol Bacílek und Pavol David. Štefánik gab denen zum Ende des Jahres 1955 einige Programmschriften, wo das Vorgehen der Freiheitspartei im Falle des Absturzes des kommunistischen Regimes in der Tschechoslowakei formuliert wurde. Anfangs des Jahres 1956 wurde Pokojný gezwungen, sein Abgeordnetenmandat niederzulegen. Die Staatspolizei nahm ihn zusammen mit den Anderen in die Untersuchungshaft und klagte sie wegen der Vorbereitung des kontrarevolutionären Umsturzes der Staatsordnung und Wiederherstellung des Kapitalismus in der Tschechoslowakei an. Im Juli 1956 wurden die Mitglieder der Pokojný Gruppe in einem inszenierten Prozess zu hohen Freiheitsstrafen verurteilt. Die höchste Strafe, 11 Jahre Haft, bekam gerade Pokojný. Nach der Berufung im September 1956 wurden die Strafen zwar gemildert, blieben aber trotzdem unbegründet hart und ungerecht. Es war gleichzeitig eine Warnung für die anderen Satellitenparteien, damit sie sich um keinen Aktivismus versuchten.

45 Roku 1963 vykazovala Strana slobody 93 členov (aktivistov). V obdobnej situácii bola aj Strana sloven-skej obrody, ktorá vtedy mala len 86 členov (aktivistov). Pozri SIKORA, Stanislav. Politický vývoj na Slovensku v rokoch 1960 – 1967. In LONDÁK, Miroslav – SIKORA, Stanislav – LONDÁKOVÁ, Elena. *Predjarie. Politický, ekonomický a kultúrny vývoj na Slovensku v rokoch 1960 – 1967*. Bratislava : Veda, 2002, s. 125.

ROZHĽADY

PÄŤDESIAT ROKOV SLOVENSKEJ SINOLÓGIE

MARINA ČARNOGURSKÁ

ČARNOGURSKÁ, Marina. Fifty years of Slovak Sinology. *Historický časopis*, 2010, 58, pp. 699-724, Bratislava.

In spite of the fact that the scientific study of the achievements of the historical development of China over more than 5000 years of the development of a culture entirely different from that of the West, began only 50 years ago in Slovakia, it has achieved various very original results, thanks to which some of its representatives are regarded as leading personalities in world Sinology, and it can be considered the most important Orientalist discipline in Slovakia. This study endeavours to map in detail everything noteworthy that arose in the course of half a century of Slovak Sinology, and the achievements of its representatives, not only at home, but also abroad and especially in China.

Sinology. Modern Chinese literature. History of China. Classical Chinese philosophy. Confucianism. Taoism. Buddhism.

Ak zoberieme do úvahy skutočnosť, že prvé profesionálne sinologické vedecké pracoviská sa na Západe začali zakladat' až na začiatku 20. storočia, (hoci prvá a dlho jediná európska katedra čínskeho jazyka, literatúry a kultúry bola založená už v roku 1814 v Paríži, no potom ďalšia až v roku 1909 v Hamburgu), vznik prvého slovenského sinologického pracoviska v r. 1960, v rámci vzniku Kabinetu orientalistiky Slovenskej akadémie vied (KO SAV), nie je záležitosť na európske pomery až taká oneskorená. No za to, že v rámci KO SAV sa mohol hneď od začiatku rozvíjať už aj kvalitný sinologický vedecký výskum, vďaka dvom prvým nadšencom, Mariánovi Gálikovi a Anne Doležalovej (rod. Vlčkovej), ktorí sa roku 1953 ako prví Slováci rozhodli študovať čínštinu na Univerzite Karlovej v Prahe a roku 1958 tam potom aj úspešne zavŕšili svoje magisterské sinologické štúdium. Len vďaka tomu už pri zrode predchodcu terajšieho Ústavu orientalistiky, boli v Kabinete orientalistiky k dispozícii, medzi ostatnými slovenskými orientalistami, aj títo prví dvaja slovenskí sinológovia a svojej úlohy sa hneď od začiatku úspešne zhostili.

Nielen oni, ale ešte i dve ďalšie generácie slovenských sinológov boli odchovcami omnoho staršej, skúsenejšej a vtedy už vo svete i v Číne renomovanej českej sinológie. Svoje vysokoškolské sinologické základy získavali vo veľmi kvalitných podmienkach už vyše jedno desaťročie predtým založenej a personálne i materiálne kvalitne zabezpečenej českej katedry sinológie v Prahe, zväčša boli teda žiakmi mnohých renomovaných českých sinologických osobností, ako bol Jaroslav Průšek, Berta Krebsová, Oldřich Král, Timoteus Pokora, Věna Hrdličková, Jaroslav Vochala i ďalší. Počas svojich štúdií mali k dispozícii, popri pražskej univerzitnej knižnici i vtedy najväčšiu stredoeurópsku sinologickú knižnicu, tzv. Lu Sünovu knižnicu, nachádzajúcu sa v knižných zbierkach Orientálneho ústavu Československej akadémie vied v Prahe a vlastníacu veľké množ-

stvo vtedy u nás ešte zväčša nedostupných čínskych originálov. Všetky tieto skutočnosti významne prispeli k vytvoreniu kvalitných základov slovenskej sinológie.

Dnes retrospektívne po päťdesiatich rokoch jej jestvovania, môžeme profesionálnu slovenskú sinológiu rozčleniť na jej štyri samostatné generácie:

I. generácia sinológov, pôsobiaca od svojho začiatku v Kabinete orientalistiky (dnes v Ústave orientalistiky) SAV

Do tejto generácie patria spomínaní zakladatelia slovenskej sinológie: Marián Gálik a Anna Doležalová-Vlčková. Obaja nastúpili, už dva roky po ukončení svojho pražského sinologického štúdia, najprv ako odborní a potom vedeckí pracovníci do Kabinetu orientalistiky SAV hneď po jeho založení. Anna Doležalová-Vlčková v ňom pôsobila až do svojej smrti v r. 1992 a Marián Gálik po ďalšom dvojročnom štúdiu (1958 – 1960) na Pekingskej univerzite v ČLR, tam pôsobí dodnes.

Marián Gálik, DrSc.

(Dátum a miesto narodenia: 21. 2. 1933, Igram)

Univerzitné vzdelanie ukončil obhájením magisterskej diplomovej práce *Mao Tunova poviedková tvorba* a získaním titulu Mgr. v r. 1958 na Karlovej univerzite v Prahe. Titul Ph.D dosiahol v r. 1966 v Orientálnom ústave ČSAV v Prahe, obhajobou dizertačnej práce *Mao Tun a formovanie modernej čínskej literárnej kritiky*. Hodnosť DrSc. získal v r. 1985 v Slovenskej akadémii vied v Bratislave obhájením doktorskej dizertačnej práce *Genéza moderného čínskeho literárneho myslenia (1917 – 1930)*.

Od roku 1960 pôsobí ako vedecký, od r. 1966 ako samostatný vedecký a od 80. rokov ako vedúci vedecký pracovník v Kabinete, dnes Ústave orientalistiky SAV v Bratislave.

Zároveň od r. 1988, popri svojej vedeckej práci v Ústave orientalistiky, prednášal ako externý učiteľ čínsku literatúru, dejiny a filozofiu v ním založenom oddelení čínštiny na Katedre jazykov a kultúr Východnej Ázie Filozofickej fakulty Komenského univerzity v Bratislave a od r. 1989 aj ako profesor-poradca na Východočínskej pedagogickej univerzite v Šanghaji. V rokoch 1967 – 1968 a 1969 – 1970 bol štipendistom Nadácie Alexandra von Humboldta a Nadácie Volkswagen a v rokoch 1987 – 2009 absolvoval viacmesačné vedecké pobyty na sinologických pracoviskách v Mníchove, Hongkongu, Berlíne, Benátkach, Pekingu, Tchajpeji, Bonne a v Jeruzaleme.

K hlavným oblastiam jeho vedeckého sinologického záujmu patrí moderná i klasická čínska literatúra a literárna teória, vzájomné čínsko-západné literárne a kultúrne vzťahy, dejiny literárnej recepcie Biblie v Číne a zároveň i moderné čínske kultúrne, i všeobecné dejiny a hľadanie vzájomných paralel medzi čínskou a západnou svetovou kultúrnou tradíciou. V rámci toho je členom mnohých medzinárodných vedeckých sinologických spoločností: International Association for Nanshe Studies (a zároveň aj členom jej výboru) od r. 1989; European Association of Chinese Studies (EACS) od r. 1975; Chinese Association for the Study of Mao Dun, Peking, ČLR od r. 1991; Chinese Society for the Study of Bing Xin, Fučou, ČLR od r. 1993 a Chinese Association for the Study of Lao She, Peking, ČLR od r. 1999.

Počas svojej celoživotnej sinologickej pôsobnosti aktívne vystúpil so svojimi vedeckými príspevkami na mnohých svetových vedeckých podujatiach, napr. na európskych

medzinárodných konferenciách mladých sinológov (1964 – 1966, 1969, 1971 a 1972); na medzinárodných kongresoch International Association of Comparative Literature (1970, 1976, 1979, 1985, 1988, 1991, 1994 a 1997); na celosvetových International Congresses of Asian and North African Studies (1986, 1990 a 1993); na International Conferences on the Theoretical Problems of Asian and African Literatures (1976, 1980, 1984 a 1989); na Nobelovom sympóziu 32 (1975) a 34. sympóziu laureátov Ceny Alexandra von Humboldta (2006); na medzinárodných sympóziách Euro-Sinica (1988 a 1993) a na mnohých ďalších medzinárodných konferenciách a sympóziách venovaných modernej i klasickej čínskej i svetovej literatúre a svetovým náboženstvám (1986, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 2004, 2006, 2007 a 2008). Zároveň sa aktívne zúčastnil ako člen predsedníctva či vedúci niektorej z ich sekcií: The 2nd Congress of the Chinese Comparative Literature Association, Xi'an (1987); The 3rd Conference of the New Land Literary Foundation, Hsin-chu (1990); The Quadrennial International Comparative Literature Conference in the Republic of China (1991, 2002); The 6th International Conference on *Honglou meng* v Malajzii (2008), The 9th Conference of Chinese Association of Comparative Literature v Pekingu (2008); a 1. a 2. výročnej konferencie českých a slovenských sinológov v Prahe (2007 a 2008).

Už aj z charakteru všetkých vedeckých podujatí, ktorých sa zúčastnil, je zrejmé, že svoj sinologický výskum pôvodne zameral najmä na modernú čínsku literatúru a na jej prínos do klenotnice svetovej literatúry, v komparácii jej umeleckých špecifik s modernými západnými literárnymi smermi i žánrami. Nuž, a že svoj sinologický záujem zameral práve týmto smerom, napriek tomu, že jeho pôvodným snom bolo venovať sa klasickej čínskej filozofii (menovite Čuang c'ovmu filozofickému dielu), determinovali pravdepodobne dva dôležité faktory: v tom čase mala pražská sinológia najlepších odborníkov práve na modernú čínsku literatúru (prekladateľku Lu Sünovho súborného diela Bertu Krebsovú, prekladateľov významného klasika modernej čínskej literatúry Lao Šeho i ďalších popredných moderných čínskych spisovateľov: Zbigniewa Słupského, Jarmilu Häringovú i Oldřicha Krála), a zároveň veľkého sinológa a vynikajúceho nadšenca pre kultúrne dejiny Číny a pre všetko, čo sa v novodobej histórii Číny udialo, akademika Jaroslava Průška, autora dodnes kultovej sinologickej publikácie *Sestra moje Čína*. Je teda pochopiteľné, že väčšina ich nadaných žiakov bola vedená práve týmto smerom; zároveň mnohí z moderných veľkých čínskych spisovateľov v tom čase ešte žili a boli na vrchole svojej tvorivej umeleckej činnosti, nuž počas študijných pobytov v Číne bolo snom väčšiny vtedajších študentov sinológie zameraných týmto smerom, stretnúť a spriatelit' sa s niektorým z majstrov modernej čínskej literatúry aj osobne. Tak sa Marián Gálik zoznámil, počas svojho prvého študijného pobytu v Číne, s dnes už klasikom modernej čínskej literatúry Mao Tunom a začiatok svojej sinologickej činnosti potom zasvätil najmä prekladom a hĺbkovým vedeckým analýzám práve Mao Tunovho literárneho diela. Vďaka tomu už roku 1961 publikoval svoj prvý preklad Mao Tunovej novely *Lin t'ia pchu c'* (do slovenčiny ho preložil pod názvom *Obchod rodiny Linovej*) a jeho významným zahraničným sinologickým úspechom bola už roku 1969 literárnovedná monografia *Mao Tun and Modern Chinese Literary Criticism*, publikovaná vo vydavateľstve Franz Steiner Verlag v Nemecku. Tá mu zároveň otvorila dvere do západonemeckých sinologických kruhov a tie mu následne umožnili u nich spracovať

a už v r. 1971 v Mníchove, v Seminar für Ostasiatische Kultur und Sprachwissenschaft knižne publikovať jeho *Preliminary research-guide. German Impact on Modern Chinese Intellectual History*.

Medzitým preložil a v slovenčine už roku 1962 publikoval, v tom čase vo veľmi populárnej edícii Spolok priateľov krásnej knihy (SPKK), aj najznámejší Lao Šeov moderný čínsky román *Rikšiar (Luotchuo Siang c')*, ktorého 3. vydanie vo veľmi peknej grafickej úprave vyšlo v r. 2009 aj vo vydavateľstve Marenčin PT. Vedecky sa však i naďalej čo najpodrobnejšie venoval hlavne Mao Tunovi, a tak v nasledujúcich rokoch, ako prvý na svete bibliograficky spracoval a zmapoval *The Names and Pseudonyms Used by Mao Tun* (Archív orientálni, 1963), hlbkovo literárnokriticky skomentoval Mao Tunovo literárne dielo i reakcie naň dvoma literárnovednými štúdiami *A Comment on Two Collections of Mao Tun Works a A Comment on Two Studies Written on the Works of Mao Tun* (Archív orientálni a Asian and African Studies, ¹ 1965). V AAS publikoval o Mao Tunovi aj mnohé ďalšie dôležité sinologické štúdie: *From Chuang-tzu to Lenin, Mao Tun's Intellectual Development* (1967), *Studies in Modern Literary Criticism: Mao Tun in 1920, a Mao Tun on Men of Letters, Character and Functions of Literature (1921-1922)* (1968), *Comparative Aspects of Mao Dun's Novel Midnight* (1983).

Čoskoro sa o jeho sinologické práce venované Mao Tunovi, začali zaujímať i čínske a západoeurópske periodiká. Tak mu roku 1993 vyšla v čínštine, v *Bulletine North East Chine Normal University*, štúdia *Mao Dun xiaoshuozhongde shenhua shiye (Mytopoetické vízie v Mao Tunovej próze)*, hneď nato rozsiahla štúdia v nemčine pod názvom *Begegnungen mit Mao Dun. Eine Erinnerung und ein Forschungsbericht* v nemeckom *Minima Sinica*, a v tom istom roku ešte i anglická štúdia v *Tankang Review The Messenger of the Gods: Mao Tun and the Introduction of Foreign Myths to China (1924-1930)*, ktorú mu zároveň publikovali aj v čínskom zborníku *Mao Dun yu Zhongwai wenhua (Mao Dun and Foreign Culture – Materials of the International Mao Dun Symposium* v Nankingu. O dva roky neskôr publikoval svoju osobnú spomienku na Mao Tuna pod názvom *Mao Dun and Me* (AAS, 1995). K Mao Tunovi sa vrátil i v ďalších svojich štúdiách v rokoch 1997 a 1999, a napokon ešte aj roku 2003 v spojení už s ďalšou, vo svojom diele neskôr veľmi frekventovanou témou súvisiacou s Bibliou, v štúdiu *Bawang yaoji: Mao Dun dui Sansun he Dalilade yanyi (Mythopoetic Warrior and Femme Fatale: Mao Dun's Version of Samson and Dalilah)* publikovanej v Hongkongu Čínskou biblickou spoločnosťou na stránkach ich zborníka. Roku 2003 vystúpil v Číne s prednáškou a zároveň publikoval i ďalšiu zaujímavú prácu o Mao Tunovi: *You rumi zhi shiwang. Mao Dun yu Nicai (1920-1921) (From Entrhancement to the Disappointment. Mao Dun and Nietzsche) (1920-1921)*. In: *Mao Dun yanjiu /Mao Dun Studies/, The proceedings of the 7th Mao Dun Conference, Peking, Xinhua chubanshe 2003*. Túto maotunovskú štúdiu uverejnil pod tým istým názvom v čínštine aj elektronicky v <http://maodun.monique-enchante.net> 1007.com. nuž a zatiaľ posledné dve Gálíkové práce na maotunovskú tému sú: *Young Mao Dun and the First Chinese Essay on Gabriele D'Annunzio: A Quest for Chinese Literary Decadence* publikovaná v medzinárodnom zborníku: Chiu Ling-yeong – Guida D. (eds.): *A Passion for China. Essays in Honour of Paolo Santangelo for his 60th Birthday*. Leiden-Boston:

1 Ďalej už iba v skratke AAS.

Brill 2006; a *Zai Beida yanjiu Mao Dun. (Mao Dun Studies at Peking University)* publikovaná v Číne, v zborníku *Honglou fei xue (Haiwai xiaoyou qing yu Beida, 1947-2008: Flying Snow under the Red Tower, The Reminiscences of Foreign Students on Peking)*, ktorý vydala roku 2008 Pekingská univerzita. Nuž a dnes Marián Gálik predstavuje vo svete i v Číne nielen vďaka všetkým týmto prácam, ale i mnohým svojim vystúpeniam na viacerých čínskych i svetových fórach vysoko uznávaného svetového odborníka na Mao Tuna.

Od Mao Tuna sa vo svojej práci, samozrejme, čoskoro dostal aj k omnoho širšiemu literárnovednému výskumu modernej čínskej literatúry a literárneho myslenia, a zároveň i ku komparácii moderného čínskeho a západného literárneho myslenia od Aristotela po Benedetto Croceho, čo napokon vyústilo roku 1980 do vzniku knižnej monografie *The Genesis of Modern Chinese Literary Criticism (1917-1930)* vydanej v koprodukcii Vedy a Curzon Press v Bratislave i v Londýne (dokonca v roku 1997 v 1. vydaní a v roku 2000 v 2. vydaní vyšla úspešne aj v čínskom preklade v Pekingu); a v r. 1986 dokončenie a vydanie jeho najvýznamnejšej sinologickej monografie *Milestones in Sino-Western Literary Confrontation (1898-1979)*, ktorá vyšla v koprodukcii Vedy a západonemeckého vydavateľstva Otta Harrassowitza. Nuž a neskôr, keď túto jeho monografiu publikovalo v Číne pod názvom *Zhongxi wenxue guangxide lichengbei (1898-1979)* v 1. vydaní v r. 1990 a po veľkom úspechu ešte aj roku 2008 v 2. vydaní vydavateľstvo Pekingskej univerzity, stal sa i v Číne (aj vďaka vyše 280-tim dovedy publikovaným sinologickým štúdiám v najrôznejších svetových i čínskych sinologických periodikách, a zároveň aj vďaka svojim častým vystúpeniam na mnohých významných svetových sinologických podujatiach) významným a vysoko uznávaným európskym sinológom.

Po roku 1990, keď sa politické pomery na Slovensku zásadne zmenili, čo vedcom umožnilo už neobmedzene slobodný výber skúmaných tém, Marián Gálik rozšíril svoj sinologický výskum o viaceré nové témy, a to už nielen v rámci modernej čínskej literatúry a jej konfrontácii a vyporiadavani s dôležitými západnými kultúrnymi a svetonázorovými vplyvmi, ale aj v rámci mnohých ďalších s tým súvisiacich literárnovedných a kultúrno-historických oblastí. Z tohto obdobia sú významné štúdie: *Mythopoetische Vision von Golgatha und Apokalypse by Wang Meng* (Minima Sinica 1991 a Annali Instituto Universitario Orientale, Napoli 1992), *Reception and Survival of Goethe's Faust in Guo Moruo's Works and Translations* (AAS 1991), ktorú o dva roky nato rozpracoval do ešte rozsiahlejšej koncepcie s názvom *Rezeption und Wirkung von Goethes Faust in China. Der Fall Guo Moruo (1919-1947)* a publikoval ju v Berne, vo vydavateľstve Petra Langa v zborníku Adriana Hsiaa *Zur Rezeption von Goethes „Faust“ in Ostasien*. Čoskoro publikoval v čínštine *Foushide, Honglouloumeng, nüerxing (Faust, Dream of the Red Chamber and Maidenness)*, inšpirovaný vtedajším moderným čínskym básnikom Ku Čchengom (Gu Cheng), hneď po tom, čo sa s ním krátko predtým osobne zoznámil v Berlíne. O dva roky neskôr, po Ku Čchengovej smrti, napísal na počesť tohto zaujímavého čínskeho básnika aj rozsiahlu nekrologickú štúdiu *Gu Cheng and Xie Ye: Contemporary Chinese Poets Who Died too Early* (AAS 1994), rovnako ako aj doslov *Reflections of a Reader and Friend* k anglickému prekladu Ku Čchengovej a Lej Miinej knihy *Ying'er. The Kingdom of Daughters* (Dortmund, Projekt Verlag 1995).

Faustovskú tému v literárnovednej komparácii ešte raz spracoval aj roku 2005 a publikoval ju v Číne v časopise Guoji hanxue (International Sinology) pod názvom *Feng Zhi yu „Fushide“*. *Cong Mifeisituofeiliesi dao Hailun (Feng Zhi and Faust. From Mephistopheles to Helen)*. Popri rôznych iných témach z európskej kultúrnej a literárnej oblasti sa v tom čase začal zaoberať aj problémom vplyvu čínskej literatúry na európsku kultúrnu provenienciu, napr. v štúdiu *Chinese Literature in European Context: Musings Over Its Importance in Comparative Literature* (Human Affairs 1992), ale zároveň aj témou, ktorej sa od tých čias venuje čoraz intenzívnejšie a to vplyvom kresťanskej Biblie na moderné čínske literárne a intelektuálne prostredie. Prvá jeho štúdia tohto druhu vyšla pod názvom *The Bible and Chinese Literature as Seen from the Angle of Intercultural Communication* v AAS (1993), ďalšia o dva roky neskôr s názvom *Parody and Absurd Laughter in Wang Meng's Apocalypse. Musings over the metamorphosis of the Biblical Vision in Contemporary Chinese Literature* (Schmidt-Glinterz, H. (ed.): *Das andere China*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag). V tom istom roku vydal aj štúdiu: *The Reception of the Bible in Mainland China (1980-1992)*, (AAS 1995). O rok neskôr sa k tejto téme znovu vrátil, dokonca v spojení s prózou svojho mltveho priateľa, básnika Ku Čchenga, v štúdiu *Gu Cheng's Ying'er and the Bible* (AAS 1996) a v podobných súvislostiach sa v tom istom roku zamerail aj na analýzu tvorby troch tchajwanských poetiek v štúdiu *Three Modern Taiwanese Poetesses (Rongzi, Xia Yu and Siren) on Three Wisdom Books of the Bible* (AAS 1996). Napokon jeho záujem o zmapovanie vplyvu Biblie v Číne vyvrcholil roku 2004 publikovaním knihy *Influence, Translation and Parallels, Selected Studies on the Bible in China* v Sankt Augustin, v rámci edície Monumenta Serica. Opäť sa však k tejto téme vracia ešte aj v posledných rokoch, a to roku 2007 štúdiou *The Bible in the Literature of the Chinese Mainland in the Twentieth Century*, publikovanou v našom ústavnom časopise AAS, či vedeckými štúdiami „Shengjing“ *dui Zhongguo xiandai shige de yingxiang: Cong Zhou Zuoren dao Haizi (The Influence of the Bible on Modern Chinese Poetry: From Zhou Zuoren to Haizi)* a *Zhongguo xiandai wenxue dui aiqingde quanxin shuxie yu “Yage” – Lun Xibolai yu Zhongguo wenxue hudong (The Song of Songs and the the New Vision of Love in Modern Chinese Literature)* publikovanými v Číne, v časopisoch *Zhongguo xiandai wenxue luncong* (Series in Modern Chinese Literature, Nanking) a *Changjiang xueshu* (Yangtzu River Academic).

Z ostatných literárnovedných tém v jeho sinologickej tvorbe na prelome 20. a 21. storočia sa objavujú ešte aj tieto ďalšie témy: *Marginalia to the Contemporary Situation in Chinese Comparative Literature Studies* (Chinese/International Comparative Literature Bulletin, 1992), *Three from the Sino-European Babel“ Cherkassky, Malmqvist, Kubin and Translation of the Twentieth Century of Chinese Poetry* (AAS, 2005), *O čínskej literatúre Hnutia 4. mája 1919 a súčasnosti ako mytopoetickej tvorbe* v *Studia Orientalia Slovaca* (2005), *Decadence (fin de siècle) in Sino-Western Literary Confrontation and the Vienna Symposium 1999*, ktorú uverejnil v ním zostavenom zborníku *Decadence /Fin de siècle/ in Sino-Western Literary Confrontation* roku 2005 v Bratislave, kde zároveň uverejnil aj krátku škicu zameranú na problematiku vrcholného diela klasickej čínskej literatúry *Honglou meng* pod názvom *Temptation of the Maid: Baiwei's Decadent Version of Baoyu's Last Rendez-vous*. O rok nato v *Canadian Review of Comparative Literature* publikoval svoj literárnovedný pohľad na prvé čínske literárne dielo ocenené

Nobelovou cenou v štúdiu, ktorej dal zaujímavý názov: *Gao Xingjian's Novel Lingshan (Soul Mountain): A Long Journey in Search of Woman?* V našom ústavnom časopise (AAS) publikoval zároveň štúdiu venovanú českému básnikovi Juliusovi Zeyerovi pod názvom *Julius Zeyer's Version of Ma Zhiyuan's Lady Zhao Jun: A Xiongnu's Bride in Czech Attire* a podobnú tému spracoval v nemeckom zborníku *Han-Zeit. Festschrift für Hans Stumpfheldt aus Anlass seines 65. Geburtstages*, ktorý vyšiel v Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2006 pod názvom *A Blue Flower in the House of Han: Wang Zhaojun's Story in Czech Attire*. V zborníku *Love, Hatred and Other Passions. Questions and Emotions in Chinese Civilisation*, zostavenom P. Santangelom a D. Guidou a vydanom v holandsko-americkom vydavateľstve Brill, publikoval v tom istom roku štúdiu *Some Remarks on Deviant Love and Violence in Three Modern Chinese Decadent Plays* a v ďalšom zborníku vydanom u Harrassowitza vo Wiesbadene štúdiu *Bigan's Heart in Intra- and Intercultural Process*.

Roku 2007 Marián Gálik publikoval v našom ústavnom časopise AAS literárno-vednú prácu *On the Lyric(al)ness in the Sino-Japanese Interliterary Process. After Reading Kokinshū Prefaces*, čím reagoval nielen na prvý slovenský preklad tohto významného japonského literárnovedného diela, ale zároveň rozšíril svoj celožitvotný literárnovedný záber o ďalšiu možnú dimenziu.

V posledných rokoch sa popri vyššie spomínaných témach vo svojich prácach rád opätovne vracia nielen k faustovsko-goetheovskej (napr.: *Goethe's Faust and its Reception in China at the Beginning of the 1920's*, In: Liu Guangliao et alii, Liu Wuji. Professor, Scholar and Poet, Peking 2004), i nietzscheovskej téme (napr.: *Nietzsche's Reception in China (1902-2000)* (Archív orientální 2002), ale aj k recepcii Rilkeho poézie v Číne (*Preliminary Remarks on the Reception of Rilke's Work in Chinese Literature and Criticism*, In: Schmitz-Emans, M. ed., *Transkulturelle Rezeption und Konstruktion*, Festschrift für Adrian Hsia, Heidelberg, Synchron Publishers 2004), ako aj k zmapovaniu prekladateľského prínosu česko-slovenskej i európskej sinológie a vyzdvihnutiu mnohých ich pozoruhodných prekladateľských počínov i osobností, napr. prácou *Julius Zeyer's Version of Ling Mengchu's Lady Xue Tao: A Chinese Story in Czech Attire*, AO 2004), či prácou *Tang Poetry in Translation in Bohemia and Slovakia (1902-1999)*, uverejnenou v zborníku *One into Many. Translation and the Dissemination of Classical Chinese Literature*, Amsterdam 2003, rovnako ako i novopublikovanou čínskou verzio u už roku 2000 publikovanej štúdie *Reception of Chinese Translated Literature in Czechoslovakia, Poland and Hungary (1919-1989)* v časopise *Chinese and European Literature*, po tom, čo sa roku 2000 venoval sinologickému dielu svojho učiteľa Jaroslava Průška v práci *Jaroslav Průšek: A Myth and Reality as Seen by His Pupil* v zborníku L. Biega, E. von Mendeho a M. Siebertovej, *Seres at Tungusos*, (Wiesbaden, Otta Harrassowitz Verlag). Roku 2009 vyšla v Pekingu v čínštine jeho kniha *Jieke he Siluofake hanxue yenjii* (Studies in Czech and Slovak Sinology) obsahujúca 15 štúdií, na ktorých pracoval medzi rokmi 1959 – 2008.

Od začiatku tohto storočia sa na mnohých čínskych univerzitách stali jeho knižné monografie, preložené do čínštiny, odporúčanou literatúrou pre čínskych študentov a doktorandov modernej čínskej literatúry a vo väčšej miere sa do čínštiny prekladajú už aj

mnohé z jeho ďalších spomenutých vedeckých štúdií. V posledných troch rokoch v Číne, v Hong Kongu či Maccau vyšlo už desať čínskych knižných prekladov jeho diel.

Počas svojej sinologickej kariéry Marián Gálik zorganizoval aj na Slovensku tri medzinárodné sympózia: roku 1989 na Smolenickom hrade sympóziu pod názvom *Inter-literary and Intraliterary Aspects of the May Fourth Movement 1919 in China* a zredigoval zborník pod tým istým názvom (vyšiel v roku 1990); roku 1993, tiež v Smoleniciach, sympóziu *Chinese Literature and European Context* a zredigoval zborník pod tým istým názvom, ktorý vyšiel roku 1994. Posledné medzinárodné sympóziu: *Modern and Traditional Chinese Culture in the Eyes of the Chinese and Foreign Sinologists during the First Decade of the Twenty-First Century* zorganizoval v r. 2008, spolu s doc. Martinom Slobodníkom i rakúskym sinológom prof. Richardom Trapplom v kaštieli v Dolnej Krupkej; zborník z tohto sympózia vyjde v roku 2011.

Pri príležitosti Gálikových 65. narodenín mu švajčiarski sinológovia venovali slávnostný zborník s vyše 50 štúdiami prevažne zahraničných autorov nazvaný: *Autumn Floods. Essays in Honour of Marián Gálik*, v redakcii Raoula D. Findeisena a Roberta H. Gassmanna, ktorý vyšiel vo vydavateľstve Peter Lang v Berne roku 1998. Pri príležitosti 70. narodenín jemu, i českému tibetológovi a sinológovi PhDr. Josefovi Kolmašovi DrSc., venovali ich slovenskí a českí žiaci monotematickú ročenku Katedry jazykov a kultúr krajín Východnej Ázie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského *Studia orientalia slovacica*, II, 2003. Pri tej istej príležitosti nemeckí sinológovia z Institute Monumenta Serica, Sankt Augustin, zorganizovali medzinárodnú konferenciu: *Fascination and Understanding. The Spirit of Occident and the Spirit of China in Reciprocity*, výsledky ktorej (spolu 28 štúdií) vyšli v prestížnej ročenke Monumenta Serica (2005 – 2006).

Za jeho sinologické dielo doteraz získal tieto najvyššie ocenenia: roku 2003 Cenu SAV za celoživotnú vedeckú prácu v oblasti sinológie; roku 2006 prijal z rúk prezidenta Nadácie Alexandra von Humboldta prof. Dr. Wolfganga Frühwalda, v prítomnosti predsedu SAV prof. Ing. Štefana Lubyho DrSc., Cenu Alexandra von Humboldta za rok 2005, ako „jeden zo zakladateľov odboru štúdia modernej čínskej literatúry“, najmä za zvýraznenie „úlohy novej európskej literatúry pri vytváraní modernej čínskej literatúry“, ako aj „vplyvu Biblie a kresťanstva“ (citované z *laudatio*) pri formovaní sa modernej čínskej inteligencie. Je to prvá Cena Alexandra von Humboldta pre občana Slovenskej republiky v odbore spoločenských vied. V tom istom roku mu bola udelená aj Prémia Literárneho fondu, sekcie pre vedeckú a odbornú literaturu a počítačové programy, za prínos k rozvoju slovenskej vedy doma i v zahraničí.

Do dnešného dňa predstavuje celkový počet Gálikových sinologických prác zoznam vyše 550 publikovaných titulov, z čoho je jeho vlastných alebo editovaných knižných monografií 12 (z toho dve vyšli dvakrát), vyše 280 vedeckých štúdií v rôznych jazykových verziách) a vyše 210 vedeckých recenzií.

PhDr. Anna Doležalová-Vlčková, CSc.

(Narodila sa 28. 4. 1935 v Ružomberku, zomrela 23. 10. 1992 v Bratislave)

Univerzitné vzdelanie ukončila roku 1958 na Univerzite Karlovej v Prahe, obhájením magisterskej diplomovej práce s názvom *Hodnota Jiü Tafuovej literárnej produkcie*

a Ph. D. dosiahla roku 1968 v Orientálnom ústave ČSAV v Prahe, obhájením dizertačnej práce *Jü Ta-fu: špecifické rysy jeho literárnej tvorby*.

Od r. 1960 až do svojej smrti pôsobila ako vedecká a neskôr vedúca vedecká pracovníčka v Ústave orientalistiky SAV, (v tom čase KO SAV) a v rokoch 1989 – 1990 bola zároveň externou učiteľkou modernej čínskej literatúry v čínskom oddelení Katedry jazykov a kultúr Východnej Ázie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. V tom čase prednášala i na viacerých univerzitách v Taliansku a v Číne (konkrétne v Ríme, Neapole, Benátkach i v Pekingu).

K hlavným oblastiam jej vedeckého záujmu počas jej pôsobenia v KO SAV patrila moderná čínska literatúra i literárny život v Číne, čínsky literárny kriticizmus, no neskôr sa venovala i politologickému výskumu rôznych aktuálnych kultúrpolitických javov, ktoré sa začali objavovať v modernom vývoji Čínskej ľudovej republiky bezprostredne po skončení tzv. kultúrnej revolúcie, čiže koncom 70-tych a v priebehu 80-tych rokov 20. storočia.

V priebehu svojho sinologického pôsobenia bola členkou týchto medzinárodných i našich vedeckých spoločností: International Association of Chinese Studies od r. 1962; European Association of Chinese Studies (EACS) od r. 1975 a od r. 1978 aj členkou jej organizačného výboru; Československej orientalistickej spoločnosti a od r. 1981 aj členkou jej správnej rady; Československo-čínskej spoločnosti a v rokoch 1989 – 1991 aj členkou jej výboru.

Svojimi vedeckými vystúpeniami sa aktívne zúčastnila na mnohých medzinárodných sinologických podujatiach, napr. na medzinárodných konferenciách International Association of Chinese Studies v r. 1963 v Taliansku, v r. 1964 vo Francúzsku, v r. 1966 v Dánsku a v r. 1972 na 24. medzinárodnom kongrese tejto asociácie v Holandsku; na ustanovujúcej konferencii European Association of Chinese Studies v r. 1975 vo Francúzsku a v r. 1977 i na zasadaní jej výboru v Taliansku; na medzinárodnej konferencii Chinese Association of Workers in Art and Literature v r. 1982 v Pekingu; na 1. medzinárodnej konferencii o súčasnej čínskej literatúre v r. 1986 v Číne; a na medzinárodnom sinologickom sympóziu *Interliterary and Intraliterary Aspects of the May Fourth Movement 1919 in China*, usporiadanom v r. 1989 na Smolenickom hrade.

Keďže základné univerzitné sinologické štúdium absolvovala na Univerzite Karlovej v Prahe v tom istom ročníku ako Marián Gálik, jej pôvodné sinologické zameranie determinovali podobné skutočnosti ako jeho, a teda už od začiatku orientovala svoj sinologický záujem (najmä pod vplyvom svojej učiteľky Bertý Krebsovej) predovšetkým literárnovedne, čo sa odrazilo už aj na výbere témy jej diplomovej práce. Zasvätila ju literárnovednému výskumu diela moderného čínskeho prozaika Jü Tafua.

Po absolvovaní sinologického štúdia v Prahe a návrate do Bratislavy, (kde prvé dva roky pracovala v Univerzitnej knižnici na spracovávaní čínskych knižných fondov), sa hneď od začiatku publikačne zamerala na modernú čínsku literatúru. Roku 1959 publikovala v časopise *Kultúrny život* svoje prvé dve odborné štúdie: *Korene a problémy novej čínskej literatúry* a *Veľký úspech čínskeho románu*, a hneď v nasledujúcom roku, ako prvá sprístupnila v slovenčine ukážku z modernej čínskej prózy, a to výber z poviedkovej tvorby klasika modernej čínskej literatúry Lu Süna, pod názvom *Oheň a kvety*, (ktorý síce len poslovenčila z viacerých českých vydání jej učiteľky Bertý Krebsovej, no ešte

v tom istom roku vydala už aj svoj prvý preklad z čínskeho originálu, v podobe svojho výberu z Jü Tafuovej poviedkovej tvorby pod názvom *Večer opitý jarným vetrom*. Kniha bola zároveň i prvým prekladom z diela tohto spisovateľa, vydanom vo vtedajšom Československu. Roku 1971 vyšla potom knižne v anglickom preklade v Londýne, v koprodukcii Slovenskej akadémie vied s anglickým vydavateľstvom C.Hurst and Co. a v New Yorku v koprodukcii s Paragon Book Reprint Corp. aj jej dizertačná práca o tomto zaujímavom modernom čínskom spisovateľovi pod názvom *Yü Tafu: Specific Traits of His Literary Creation*. Zásluhou toho vzápätí začala byť vo svete všeobecne uznávanou odborníčkou na Jü Tafuovu literárnu tvorbu, čoho výsledkom bolo, že práve ju požiadalo najprv anglické vydavateľstvo G. Allen and Unwin o vypracovanie hesla o Jü Tafuovi do ich veľkého *Dictionary of Oriental Literature* (1974), a v tom istom roku potom i popredné nemecké vydavateľstvo Bertelsmann do jeho *China Handbuch* o podobné podrobné heslo o tomto čínskom spisovateľovi.

Už pred publikovaním svojej vyššie spomenutej dizertačnej práce o Jü Tafuovi, i tých dvoch hlbkových encyklopedických hesiel o ňom v spomínaných popredných svetových encyklopedických literárnovedných slovníkoch, však Anna Doležalová-Vlčková publikovala o tomto čínskom spisovateľovi aj viacero dielich literárnovedných sinologických štúdií: najprv v r. 1965 v ústavnom periodiku AAS štúdiu *Remarks on the Life and the Works of Yü Ta-fu up to 1930*, vzápätí podobnú štúdiu v talianskom preklade *La particolarita della produzione letteraria di Yü Ta-fu* v ročenke Neapolského orientálneho inštitútu *Annali della Istituto Orientale di Napoli*, a hneď nato v *Universitas Comeniana Philologica* v Bratislave štúdiu *A Survey of the Views of Yü Ta-fu on Society and Literature*. Nuž a napokon v r. 1968 opäť v AAS ešte štúdiu *Two Novels of Yü Ta-fu – Two Approaches to Literary Creation*.

Podrobný literárnovedný výskum tohto čínskeho spisovateľa 20. storočia jej však súčasne otvoril priestor a nasmeroval jej záujem i na literárnovedný výskum modernej čínskej literatúry ako takej. Prejavilo sa to už začiatkom 70-tych rokov minulého storočia, v čase jej spolupráce s vydavateľstvom G. Allen and Unwin, kde sa nakoniec podujala na vypracovanie nielen hesla o Jü Tafuovi, ale aj troch ďalších literárnovedných hesiel: o čínskych spisovateľoch Ťiang Kchuang-cch'ovi (*Chiang Kuang-tz'u*) a Jang Moovi (*Yang Mo*) i literárnovedného hesla *Chuang-tsao she*. Podobne aj v spolupráci s vydavateľstvom Bertelsmann, okrem hesiel o Jü Tafuovi a Ťiang Kchuang-cch'ovi, spracovala pre ich *China Handbuch* aj heslo o Kuo Možovi. Ale najzreteľnejšie sa to potom prejavilo na jej ďalších literárnovedných prácach z tohto obdobia, publikovaných predovšetkým v AAS, napríklad roku 1972 v práci *Subject-Matters of Short Stories in the Initial Period of the Creation Society's Activities*, či v r. 1978 v literárnovednej štúdii *Periodization of Modern Chinese Literature*, no súčasne napr. i v *Asia 4, La Cina v Miláne*, kde v r. 1975 publikovala svoju prácu *Movimento 4 maggio, I protagonisti della rivoluzione* (v ktorej sa po prvý raz profilovala už nielen literárnovedne, ale čiastočne aj politologicky).

Vrchol svojej sinologickej práce Anna Doležalová dosiahla v osemdesiatych rokoch minulého storočia, keď už pravidelne zoznamovala nielen slovenskú odbornú i laickú verejnosť s dôležitými modernými čínskymi kultúrnymi reáliami na stránkach *Revue svetovej literatúry*, ale známou osobnosťou sa stávala aj v medzinárodných sinologic-

kých kruhoch, a to nielen svojimi literárnovednými prácami, ako boli štúdie *Suggestions Regarding Periodization of Literature in the People's Republic of China* (AAS 1980), *Theoretical Problems of Asian and African Literatures* (AAS 1982), *Two Waves of Criticism of the Film Script Bitter Love and of the Writer Bai Hua in 1981* (AAS 1983), *A New Image of Wang Zhaojun in Contemporary Chinese Drama* (ed. R. P. Kramers: Continuity and Changes, Zürich, 1982), či *Liu Binyan's Come-Back to the Contemporary Chinese Literary Scene* (AAS 1984) a *New Qualities in Contemporary Chinese Stories in the 1979-1980 years* (AAS 1988), no aj politologickými štúdiami, napr. prácou, ktorá vyšla roku 1980 v mongolskom Ulanbatare, v zborníku *Problems of Nationalities*, pod názvom *Traits of Nationalism in the People's Republic of China's Cultural Policy*, či prácou *Nationalism and Literature of National Minorities of the People's Republic of China*, ktorú publikovala v zborníku zo 4. medzinárodnej konferencie o teoretických problémoch ázijských a afrických literatúr, v Bratislave roku 1983. Zároveň sa v tom čase stala známou aj svojimi erudovanými vystúpeniami na medzinárodných konferenciách a kongresoch, na ktorých účastníkov udivovala svojou perfektnou čínštinou, čo po dlhých rokoch uzavretia sa Číny voči svetu bolo dosť výnimočné, pretože sinológovia nemali ešte možnosť zdokonaľovať si svoju aktívnu znalosť hovorovej čínštiny priamo v Číne a ani Anna Doležalová sa vtedy nemala ako dostať do Číny.

V polovici osemdesiatich rokov, keď sa Čína konečne spamätala z dozvukov „kulturnej revolúcie“ a začali sa v nej vytvárať pre umeleckú tvorbu omnoho priaznivejšie spoločenské pomery, a teda keď sa tam zrodila originálna vlna novej čínskej literatúry, známej ako tzv. „literatúra rán“, Anna Doležalová sa pohotovo zapojila do odborného výskumu tejto špecifickej čínskej literárnej problematiky a už roku 1987 jej v Pekingu v čínskom literárnom časopise *Wenxue yenjü cankao* vyšiel v čínštine príspevok *Pingfandi „youpai“ cai Zhongguo dangdai xiaoshuodi xingxiang (Obraz rehabilitovaných „pravíčiarov“ v súčasnej čínskej poviedkovej tvorbe)*. Zároveň z Pekingu, počas svojho vtedajšieho prvého pobytu v Číne začala posielat' do Revue svetovej literatúry, pod názvami *Objavovanie nových kontinentov* (1986), *Súčasná čínska literatúra* (1986) či *List z Číny* (1987) erudované štúdie o vtedajších literárnych pomeroch v Číne.

Približne v tom čase ju poverilo vydavateľstvo E. J. Brill v Holandsku spracovaním hesla o Jü Tafuovi do jeho veľkej celosvetovej encyklopédie venovanej čínskej literatúre 20. storočia. A tak roku 1990 v Leidene, v 1. vydaní Brillovej encyklopédie *A Selective Guide to Chinese Literature 1900-1949*, vyšlo heslo o Jü Tafuovi práve v jej vedeckom spracovaní, čím sa vlastne prepracovala na významnú svetovú odborníčku na dielo tohto moderného čínskeho spisovateľa.

Deväťdesiate roky mali byť vyvrcholením jej celoživotného diela, medziiným i spracovaním pripravovanej rozsiahlej monografie o modernej čínskej literatúre obdobia tzv. „návratu ku koreňom“, ale žiaľ osud rozhodol inak. V decembri r. 1991 sa zistilo, že má v tej dobe už nevyliciteľné metastázy rakoviny a po ťažkom, trištvrtoročnom zápase, v októbri r. 1992 tejto chorobe podľahla. Predtým však stihla ešte vydat' v slovenčine i v poľštine svoju „labutiú pieseň“, veľkú ilustrovanú knihu o Číne, v ktorej našej i poľskej verejnosti sprístupnila históriu čínskej civilizácie naozaj netradičným spôsobom: rozdelením jednotlivých častí knihy na špecifické kapitoly čínskej histórie z pohľadu

siedmich hlavných miest čínskej Ríše Streda, tak ako sa nimi stávali v priebehu mnohotisícročného trvania čínskej kultúrnej histórie. Touto knihou sa celoživotné dielo dr. Anny Doležalovej začiatkom 90. rokov 20. storočia zdanlivo uzavrelo.

Prečo zdanlivo? Pretože štyri roky po jej smrti vyšiel v ČĽR čínsky preklad jej dizertačnej práce o Jü Tafuovi, pod názvom *Yu Dafu yanjiu* (Urunči 1996), čím sa aj v Číne stala natrvalo známou špičkovou znalkyňou Jü Tafuovho diela. Zároveň je dnes už skoro neuveriteľné, že aj 17 rokov po jej smrti jej ešte vychádza zatiaľ nikým iným u nás neuskutočnené vydanie antológie poviedok súčasných čínskych autorov, ktoré pod názvom *Li Šun-ta stavia dom* vydalo roku 2008 v jej preklade z modernej čínštiny vydavateľstvo Alberta Marenčina PT, čo ona počas svojho života žiaľ už vydať nestihla. Anna Doležalová, pôvodne zameraná len na tú časť modernej čínskej literatúry, o ktorej sa dnes už hovorí ako o modernej čínskej klasike, sa totiž v 80. rokoch minulého storočia veľmi citlivo preorientovala aj na sinologický výskum a poznávanie práve vtedy sa rodiacej úplne novej vlny modernej čínskej literatúry, utvárajúcej sa z prežitých životných skúseností ľudí v hrôzostrašnom období „kultúrnej revolúcie“ i všetkých tých rán ňou napáchaných na čínskom obyvateľstve. Dokonca spätne ešte aj dnes toto obdobie modernej čínskej literárnej tvorby možno považovať skutočne za najzaujímavejšie. A tak práve vďaka tomu jej sinologickému dielu je slovenskej verejnosti literárne sprístupnené jedno veľmi významné obdobie nielen literárnych, ale aj reálnych moderných čínskych dejín, ktoré je už našťastie v Číne minulosťou. Avšak v čase, keď Anna Doležalová vyberala a prekladala všetky tie bezprostrednou čínskou realitou fabulované poviedky, napísané tak, ako ich autori sami práve videli či prežívali, ešte nijakým čínskym rebričkom ich popularity si v Číne pri ich výbere vypomáhať nemohla, pretože tam v tom čase každé takéto hodnotenie bolo ešte nemožné. Zväčša ich teda vyberala predovšetkým na vlastnú päsť a riadila sa svojim citom pre literárnu hodnotu toho-ktorého práve v Číne publikovaného diela, poväčšine v tom čase ešte od neznámeho alebo práve sa rodiaceho čínskeho autora. Nuž a dnes, už skoro po dvadsaťročnom odstupe od výberu a vzniku jej prekladov, pri čítaní *Šachového kráľa*, či novely *Li Šun-ta stavia dom*, či *Očí noci* alebo *Ružovej večere*, i všetkých ďalších ňou vybraných a preložených poviedok môžeme naozaj s obdivom skonštatovať, že to bol v tom čase z jej strany veľmi citlivý výber, pretože nielenže dokumentuje atmosféru tej špecifickej doby akou čínska „kultúrna revolúcia“ bez pochyb bola, ale zároveň všetky tie poviedky sú aj perlou čínskej literárnej sebareflexie, ktorá bez trpiteľského pátosu a s mierne sebaironizujúcim nadhľadom predstavuje svojich hrdinov ako svojsky kultivovaných reálnych ľudí, ktorých ich životné utrpenie a celá tá hrozná politicko-spoločenská mizéria pretavila v skoro závideniahodné vzory ľudí, ku ktorým má už naša moderná doba z hľadiska ich ľudských kvalít dosť ďaleko. Roku 2009 získala za tento preklad *in memoria* prémii Ceny Jána Hollého.

2. generácia slovenských sinológov

V 60. rokoch minulého storočia absolvovali sinologické štúdium na Univerzite Karlovej v Prahe dvaja ďalší slovenskí sinológovia: Ing. Ján Horák, absolvent sinológie na Filologickej fakulte Univerzity Karlovej a súčasne i ekonómie na Ekonomickej univerzite v Prahe a Marina Čarnogurská, absolventka sinológie na Filologickej fakulte a filozofie na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej. Ich sinologické zameranie sa nielen preto,

že v tom čase už na pražskej katedre čínštiny pedagogicky začala pôsobiť nová generácia českých sinológov, pod vedením viac na klasickú než na modernú čínsku literatúru orientovaného Oldřicha Krála, ale hlavne preto, že sa Čína (postupne stále viac duchovne zdevastovaná tzv. kultúrnou revolúciou) úplne uzavrela svetu, hneď od začiatku upriamilo na iné sinologické priority. Ján Horák na politicko-ekonomické problémy vtedajšej Číny a Marina Čarnogurská na klasickú čínsku filozofiu.

Ján Horák po absolvovaní vysokoškolského štúdia v r. 1965 pôsobil ako tlmočník na obchodnom oddelení vtedajšieho Československého veľvyslanectva v ČLR a nebyť neskôrších politických čistiek asi by bol sľubne pokračoval v ekonomickej kariére ako jediný vtedajší československý sinológ-ekonóm, odborník na Čínu. Normalizačné čistky v 70. rokoch minulého storočia ho však už hneď na začiatku kariéry veľmi tvrdo postihli a počas politických previerok bol z ministerstva i z diplomacie prepustený. V nasledujúcich rokoch ho Kabinet orientalistiky využil ako brigádnika na spracovanie svojich čínskych knižných fondov, a tak dnes jedine jemu vďačíme za aspoň transkripčné spracovanie týchto fondov. (Po zmene pomerov v r. 1990 si v Bratislave, spolu s jedným čínskym podnikateľom založil súkromnú firmu, v ktorej obchodne podnikal až do svojho odchodu do penzie.)

O nič lepší osud nemala vtedy ani druhá predstaviteľka tejto generácie, Marina Čarnogurská. Tá síce po absolvovaní sinológie a filozofie v r. 1969 v Prahe pokračovala v doktorandskom štúdiu na katedre filozofie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, no v januári roku 1973 na základe tzv. normalizačných rozhodnutí (údajne) mestského výboru KSS jej na katedre filozofie FFUK nebola povolená obhajoba práve dokončenej dizertačnej práce, a potom ďalších osemnásť rokov bola pozbavená akejkolvek možnosti pôsobiť vo svojej profesii sinologičky. Celý ten čas sa živila ako referentka v sklade zahraničnej literatúry vydavateľstva ALFA. Svoju dizertačnú prácu mohla obhájiť až po svojej rehabilitácii v r. 1990 a na základe rehabilitačného rozhodnutia bola zároveň v tom istom roku konečne prijatá aj do Kabinetu orientalistiky, ako vedecká pracovníčka. Odvtedy tam, teraz už v Ústave orientalistiky SAV, pôsobí ako vedúca vedecká pracovníčka.

Marina Čarnogurská-(Ferancová), CSc.

(Dátum a miesto narodenia: 11. 6. 1940 v Bratislave)

Univerzitné vzdelanie ukončila v r. 1969 obhájením magisterskej diplomovej práce *Úvod do štúdia konfuciánskej etiky* a získaním titulu Mgr. na Karlovej Univerzite v Prahe. Titul PhD. dosiahla až po svojej politickej rehabilitácii v roku 1991 dodatočnou obhajobou dizertačnej práce *Vývoj a osobitosti konfuciánskej filozofie v období Bojujúcich štátov* na katedre filozofie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Od r. 1990 pôsobí, najprv ako samostatná, a neskôr ako vedúca vedecká pracovníčka v Kabinete, dnes Ústave orientalistiky SAV v Bratislave. Zároveň v rokoch 1992 – 2004 pôsobila popri svojej vedeckej práci v ÚO aj ako externá učiteľka najprv klasickej čínštiny na katedre jazykov a kultúr východnej Ázie FiFUK v Bratislave, a potom i na katedre porovnávacej religionistiky, kde prednášala predmet *Náboženstvá Číny* a neskôr viedla i seminár *Klasické taoistické a konfuciánske texty*.

Roku 1993 získala 1. miesto v kategórii európskych vedeckých projektov v konkurze o grant medzinárodnej tchajwanskej nadácie Chiang Ching-kuo Foundation for International Scholarly Exchange, vďaka čomu nasledujúce dva roky pracovala na projekte kompletnej filozofickej analýzy, prekladu, i literárnovedného a štylistického rozboru diela významného starovekého konfuciánskeho filozofa Sün c' a (3. stor. pred n. l.), i prekladu a súčasne analogickej rekonštrukcie tak v čínštine, ako i recipročne v slovenčine, dovtedy neodhalenej a nikým vo svete nerešpektovanej literárnej štruktúry a tým ani filozofických obsahov Sün c'ovho filozofického diela.

Popri vyššie uvedenom hĺbkovom výskume starovekej konfuciánskej etiky vrcholiacej v Sün c'ovej *Knihe esejí*, patrí neskôr medzi hlavné oblasti jej ďalšieho vedeckého výskumu taoistická filozofia. Zároveň sa zaoberá prekladom a literárnovedným výskumom niektorých najvýznamnejších diel klasickej čínskej literatúry, i s tým súvisiacou problematikou teórie prekladu klasických čínskych ideografických textov do európskych foneticky písaných jazykov, ako aj komparatívnym výskumom špecifických svetonázorových orientácií čínskej civilizácie a jej klasických vierovyznaní v protiklade s európskym filozofickým, svetonázorovým i náboženským historickým vývojom. V týchto oblastiach svojho výskumu je dnes už nielen na Slovensku, ale aj v Číne i v zahraničí uznávanou a na významné podujatia tohto druhu pozývanou vedeckou autoritou. Zároveň je členkou týchto medzinárodných i slovenských vedeckých spoločností: The European Association of Chinese Studies (EACS) od r. 1992; International Society for Comparative Studies of Chinese and Western Philosophy (ISCWP) od r. 2003; Slovensko-čínskej spoločnosti priateľstva (SČSP), ktorej je aj čestnou prezidentkou od r. 2004; Slovenského filozofického združenia (SFZ) od r. 1993 a jeho podpredsedkyňou v r. 1996 až 1999 a členkou výboru v rokoch 2004 – 2008; Česko-čínskej spoločnosti v r. 1993 až 2005; Slovenskej asociácie Rímskeho klubu od r. 1995; a Slovenskej spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry od r. 1994.

Počas svojej sinologickej a filozofickej pôsobnosti sa so svojimi vedeckými a filozofickými príspevkami aktívne zúčastnila viacerých svetových vedeckých podujatí: Európskej medzinárodnej konferencie mladých sinológov v Bochumi (1967); medzinárodných konferencií EACS (1994 v Prahe, 1996 v Barcelone a 2002 v Moskve); 36th International Congress of Asian and North African Studies v r. 2000 v Montreale; 21st World Congress of Philosophy v r. 2003 v Istanbule; 78th Annual Meeting of Pacific Division of the American Philosophical Association v r. 2004 v Pasadene, L.A., USA; II. Uluslararası Felsefe Konferansi v r. 2004 v tureckom Kocaeli (Izmit); troch medzinárodných kongresov Slovenského filozofického združenia v r. 1995 v Bratislave a v r. 2005 a 2010 v Smoleniciach; The 1st World Forum of Taoist Association v r. 2007 v čínskom Si'ane; The 10th International Forum on *Daodejing* v r. 2007 v Hongkongu; The 6th International Conference on *Honglou meng* v r. 2008 v Kuala Lumpur v Malajzii; The 1st and 2nd Session of the World Confucian Conference v r. 2008 a 2009 v Čchüfu v ČLR; The 4st World Confucian Congress v Pekingu; ako aj medzinárodného sinologického sympózia v r. 2009 v estónskom Talline; a na 1., 3. a 4. výročnej konferencii českých a slovenských sinológov v r. 2007, 2009 a 2010 v Prahe, Bratislave a v Olomouci; popri mnohých ďalších medzinárodných filozofických a sinologických konferenciách usporiadaných v Slovenskej i Českej republike.

Za svoju sinologickú a filozofickú vedeckú i prekladateľskú prácu dostala tieto mezinárodné i domáce ocenenia: roku 2003 na veľkom celočínskom zhromaždení v Pekingu, ČĽR, pri príležitosti 240. výročia smrti spisovateľa Cchao Süečchina, autora najvýznamnejšieho čínskeho literárneho diela *Hong lou meng (Sen o Červenom pavilóne)* Cenu Majstra Cchao Süečchina za preklad tohto diela; v tom istom roku aj Cenu ministra kultúry Slovenskej republiky za preklad Konfuciovho filozofického diela i za jej ďalší prekladateľský prínos pre slovenskú kultúru; ako aj Cenu ministra školstva Slovenskej republiky za významnú vedecko-výskumnú a prekladateľskú prácu v odbore sinológia; v r. 2002 prémiu Ceny Jána Hollého, Literárneho fondu i Sekcie pre umelecký preklad, za preklad diela Konfucius: *Rozhovory a výroky*; a roku 2004 prémiu Ceny Zory Jesenskej a Slovenskej spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry (SSPUL) taktiež za umelecký preklad Konfuciovho diela.

Napriek tomu, že jej bolo do aktívnej vedeckej práce oficiálne dovolené sa začleniť až po jej politickej rehabilitácii v r. 1990, svoju výskumnú sinologickú činnosť neprerušila ani počas predošlých sedemnástich rokov, hoci v tom čase nemala prístup k čínskym originálom ani v Kabinete orientalistiky SAV, ani v Lu Sünovej knižnici Orientálneho ústavu ČSAV v Prahe. Vďaka určitým šťastným okolnostiam sa jej však podarilo pozaháňať potrebné čínske originály v zahraničí a vďaka zopár nebojácnym ľuďom sa jej už aj v tom čase podarilo publikovať niektoré svoje práce: v r. 1977 vo vydavateľstve Tatran výber zo starovekých konfuciánskych filozofických textov pod názvom *A riekol Majster...*, v r. 1980 v českom vydavateľstve Odeon v kolektívnej knihe českých sinológov „Kulturní tradice Dálneho Východu“ v češtine jej štúdiu *Přirozený svět a jeho odraz v myšlení čínskeho staroveku* a roku 1983 vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ preklad poviedok významného moderného čínskeho spisovateľa Lao Šea z jeho zbierky poviedok *Kosák mesiaca*. (Z rozhodnutia vydavateľstva preklad vyšiel v spoločnom knižnom vydaní s Gálikovým prekladom Lao Šeovho *Rikšiaru*). Okrem toho, v tom čase odvysielal aj Slovenský rozhlas v Bratislave viacero jej literárno-dramatických relácií, sprístupňujúcich slovenským poslucháčom dovedy u nás neznáme osobnosti klasickej čínskej filozofie i literatúry.

Nuž a po rehabilitácii a návrate do vedeckých štruktúr Slovenskej akadémie vied, od r. 1990 začali jej filozofické a sinologické vedecké práce publikovať už aj oficiálne vedecké periodiká SAV, najmä časopis *Filozofia*. Tam hneď roku 1990 publikovala sinologickú štúdiu *Staročínske konfuciánske filozofické texty obdobia Bojujúcich štátov a ich literárny preklad* a súčasne jej v tom istom roku vyšlo vo vydavateľstve Tatran aj nové rozšírené vydanie knihy prekladov z klasických čínskych konfuciánskych textov *A riekol Majster...* (konečne už aj s jej dovedy nepovoleným doslovom). V nasledujúcom roku publikovala v časopise *Slovenská reč* jazykovednú štúdiu *O potrebe zjednotenia prepisu čínskych znakov názvov a mien v slovenčine*, v snahe ponúknuť východisko z chaosu, ktorý na Slovensku pri prepisoch z čínštiny do slovenčiny vládne. Zároveň pokračovala v časopise *Filozofia* v novej filozofickej interpretácii klasického čínskeho filozofického dedičstva svojimi ďalšími filozofickými štúdiami v blokoch o filozofiách Východu. Roku 1991 štúdiu *Bipolárna prírodná dialektika jin-jang*, a potom komparatívnymi vedeckými štúdiami *Praveké svastické znaky – dôkazy pôvodne dialektických svetónázorových orientácií ľudstva* (1992), *Klasická konfuciánska filozofia – špecifický*

svetonázorový model tzv. „živej etiky“ (1994), „Normatívna“ verzus „živá“ etika (1995), „Partnerský“ alebo „dominantný“ model teórie bytia ako výstižnejší odraz ontologickej reality? (1996), Kam speje ohrozená kultúra, ohrozujúca všetko na Zemi? (1996), Otázka smrti a interpretácia posmrtného života v klasickej čínskej filozofii (1996), Úskalia súčasnej nemeckej iniciatívy v hľadaní „pravej tváre“ i ďalšie cesty moderného filozofického myslenia (1996), O potrebe synergetického efektu v syntéze intelektuálneho dedičstva všetkých svetových civilizácií (1997), Filozofia krízy, alebo kryštalizácia nových svetonázorových orientácií? (1998), O historických koreňoch akulturačných stretov dvoch krajne protikladných civilizácií (1998), Vstupuje svetová filozofia do novej historickej etapy tzv. „transmodernizmu“? (2003), Význam klasických čínskych ontologických koncepcií v globálnom svetovom filozofickom kontexte (2004), Klasická čínska ontológia a jej terminologické vyjadrenia ako príklad inšpirácie pre transmodernú svetovú metafiziku (2006) a naposledy v r. 2007 *Môže sa stať „nájomná zmluva so Zemou“ problémom filozofickým?*, v ktorých využila svoje sinologicko-filozofické poznatky na nastavenie zrkadla súčasnej západnej i svetovej svetonázorovej krízy, v snahe pomôcť v hľadaní východiska z nej inšpiráciami z klasického čínskeho filozofického pohľadu na svet a podstatu bytia, zakladajúceho sa na viere vo vzájomnú súhru a nie boj a nezmyselnú absolútnu likvidáciu jedného protikladu tým druhým.

Od roku 1992 začala pracovať, v rámci grantu pod záštitou tchajwanskej Chiang Ching-kuo Foundation for International Scholarly Exchange, na kompletnom preklade a experimentálnom lingvistickom i filozofickom rozbere diela veľkého starovekého konfuciánskeho mysliteľa Sün c' a, z čoho doteraz publikovala v zrkadlovom čínsko-slovenskom vydaní 1. diel tejto svojej práce pod názvom *Sün c' : Eseje* (Bratislava 2000). Popritom sa, spolu s českým filozofom Egonom Bondym, v tom čase začala venovať aj novému hĺbkovému filozofickému výskumu Wang Piho kópie originálu najvýznamnejšieho čínskeho taoistického diela, Lao c'ovho *Tao Te ťing*. Výsledok tejto ich spoločnej práce vyšiel dodnes v troch samostatných vydaniach: v r. 1993 vo vydavateľstve Hevi pod názvom *Lao c' o Ceste Tao a Jej tvorivej energii Te* (Hevi 1993) a potom v dvoch čínsko-slovenských zrkadlových vydaniach: *Lao c' - Tao Te ťing* (Nestor 1996) a *Lao c' • Tao Te ťing* (Agentúra Fischer & Formát 2005). V súčasnosti pokračuje v ďalšom omnoho hlbšom výskume tohto významného čínskeho filozofického diela, teraz už pomocou detailného filologického i filozofického výskumu v Číne novoobjavených, omnoho starších (mawangtuejských i kuotienskej) kópií Lao c'ovych originálov, čoho výsledkom je 2-dielna vedecká monografia *Lao c' a proces vzniku Tao Te ťingu*, ktorej 1. diel vyšiel vo vydavateľstve Veda SAV v r. 2009 a 2. diel tam vyjde v r. 2012.

Od r. 1990, po tom čo sa jej konečne otvoril prístup na zahraničné vedecké podujatia, (kde svojimi vystúpeniami postupne upútala pozornosť čínskych i ďalších zahraničných sinológov a filozofov), začali jej práce publikovať už aj v zahraničí. Najprv v r. 1995 Filozofický časopis Filozofického ústavu Akadémie vied Českej republiky uverejnil jej filozofickú štúdiu *Existuje gnozeologicky apriorný „ontologický bod“ univerza ako teoreticky možný iniciátor jeho bytia?* a potom v r. 1996 European Association of Chinese Studies vo svojom 6. vestníku uverejnila jej štúdiu *Forty Years of Sinology in Slovakia*, v ktorej sa zároveň popri ďalších slovenských sinológoch po prvý raz uviedla do povedomia aj ostatnej európskej sinologickej obce. Roku 1997, po jej návšteve čínskeho Ústavu

pre výskum Hong lou meng pri Čínskej akadémii vied o umení v Pekingu, uverejnil ich časopis *Chung lou meng süe kchan* (Hong lou meng xuekan) jej prácu „*Hong lou meng*“ *de seluofake wen fanyi* (Slovenský preklad *Sna o Červenom pavilóne*) a začal ju evidovať ako novú významnú prekladateľku tohto slávneho čínskeho literárneho diela, ktorú odvtedy každoročne pozývajú na všetky svoje vedecké konferencie. Roku 1998 nemecký časopis *Internationale Zeitschrift für Philosophie – Concordia* 34 uverejnil jej (predtým už v našom časopise *Filozofia* úspešne publikovanú) prácu, tentoraz v anglickom preklade *Are we in the stage of a crisis of philosophy or is it already a period of a new world-view orientation of our civilisation?* a v tom istom roku napokon i významný celosvetový filozofický časopis *Asian Philosophy* v anglickom Nottinghamu publikoval jej prácu *Original Ontological Roots of Ancient Chinese Philosophy*, ktorej čínsku verziu publikovali súčasne tchajwanské *Newsletters of the Institute of Chinese Literature and Philosophy of Academia Sinica* v Tchajpeji pod názvom *Gudai zhongguo zhaxuede yuanchu cai youxue chichu*, po tom, čo ju jej autorka na pôde Literárno-filozofického ústavu Academie Sinica v Tchajpeji, počas svojho mesačného vedeckého študijného pobytu v tomto ústave predniesla ich vedeckým pracovníkom aj osobne.

V rokoch 2001 – 2008 publikovali jej práce: v Poľsku, v rámci monotematického čísla o súčasnej slovenskej filozofii vo filozofickom časopise *Colloquia Communia* pod názvom *Podstawową ontologiczną koncepcję swojej przyszej „metafilozofii“ ludzkość zrozumiała już przed wiekami* v r. 2002; v Turecku v zborníku z 2. medzinárodného sympózia o ľudskej zodpovednosti na univerzite v Izmite (*Yağama karfi sorumluluđunda modern dünyanin felsefeletine bir esin kaynađı olmak üzere klasik çin varlikbiliminden bazı belitler – Niekoľko axióm z klasickej čínskej ontológie ako príklad inšpirácie pre modernú svetovú filozofiu v jej zodpovednosti voči životu*) v r. 2005 a filozoficko-sinologický výstup z prednášky, prednesenej na 21. svetovom filozofickom kongrese v Istanbuli, v 7. diele *The Proceedings of the Twenty-First World Congress of Philosophy*, pod názvom *Chinese Philosophy through a Prism of Its Classical Ontological Conceptions in the Future Global Context* v r. 2007. Táto prednáška vyšla aj v Kazachstane vo filozofickom časopise *Xabarščij Vjestnik* (*Some Axioms of Classical Chinese Ontology and Their Terminological Expressions as an Example of Application of Philosophy of Language*) v r. 2006. V Českej republike publikovali jej prednášku *Koncepcia konania formou zavrnutia zasahujúceho konania, vyjadrená v troch novoobjavených kuotien-ských súboroch Lao c'ovho diela* (*Guodian Laozi*) v zborníku z 1. výročnej česko-slovenskej konferencie Univerzity Karlovej v Prahe. Výsledky jej filozofického výskumu klasického čínskeho filozofického dedičstva publikovali napokon aj Číne, v r. 2007 v Pekingu pod názvom *Laozi's Theory of Harmony* v zborníku z 10th International Forum on Daodejing, v r. 2008 Konfuciov filozofický ústav v Konfuciovom rodisku v Čchüfu jej príspevok *Gongzide lunli changyi* (*Confucius Ethical Initiative – the Best Platform for the Future Common Moral Principles of Humankind on the Earth*) v zborníku prednášok z The 1st Session of the World Confucian Conference, ako aj o rok neskôr v Pekingu, v zborníku zo 4. svetového konfuciánskeho kongresu *The Essence of Confucianism as the Best Platform for a New World Philosophy of Harmonious Cooperation among Humankind* (2009). Zároveň v Kuala Lumpur v Malajzii jej vyšiel poster

z tamojšej prednášky *Honglou meng – an Ingenious Literary Cryptogram* v Proceedings of Sixth International Conference on Honglou Meng: Honglou Meng and Sinology.

Súčasne v tých rokoch sprístupnila slovenskej kultúrnej verejnosti v 4-dielnom vydaní preklad najvýznamnejšieho klasického čínskeho literárneho diela, Cchao Süečchinovho *Sna o Červenom pavilóne* (Petrus 2001 – 2003), za čo získala v r. 2004 prémiu Ceny Jána Hollého; a v zrkadlovom čínsko-slovenskom vydaní kompletný preklad Konfuciových *Rozhovorov a výrokov* (Slovenský Tatran 2002) ocenený v r. 2003 prémiou Slovenského literárneho fondu, rovnako ako i prémiou Ceny Zory Jesenskej, a popri tom v Revue svetovej literatúry publikovala i viacero ďalších umeleckých prekladov z klasickej i modernej čínskej a tchajwanskej prózy, divadelnej drámy i poézie.

V nasledujúcich rokoch spolu s americkými sinológmi prof. Bo Mou a Liu LeeLoo, kazachskou filozofkou Nagimou Z. Baitenovou i českým sinológom J. Beranom vytvorila a v r. 2006 vo vydavateľstve Kalligram publikovala kolektívnu vedeckú monografiu *Čínske odpovede aj na naše nezodpovedané filozofické otázky*. V súčasnosti dokončuje 2. diel svojho najnovšieho sinologického diela *Lao c' a proces vzniku Tao Te t'ingu*.

Vo vedeckých zborníkoch a periodikách jej dodnes vyšlo približne 116 vedeckých štúdií, z toho vyše 15 publikovaných v zahraničí, 7 kapitol v kolektívnych vedeckých monografiách a jedna samostatná vedecká monografia. Zároveň popritom publikovala 34 knižných a časopiseckých, umelecko-literárnych i filozoficko-sinologických prekladov.

V súčasnosti pracuje popri vyššie uvedenej druhej časti monografie o Lao c'ovi i na dvoch ďalších vedeckých monografiách, jednak o významnom starovekom konfuciánskom filozofovi *Sün c'ovi*, ako aj o autobiografických prvkoch v románe *Sen o Červenom pavilóne* (Chunglou meng, Honglou meng) a ich paralelách so životnými osudmi rodiny autora tohto románu, spisovateľa Cchao Süečchina.

Popritom vypracovala množstvo encyklopedických hesiel z klasickej čínskej kultúry, umenia a filozofie do Encyklopédie Beliany, vydávanej Encyklopedickým ústavom SAV, i do mnohých ďalších slovenských slovníkov a encyklopédií. Okrem toho publikovala o Číne aj veľké množstvo odborných a vedecko-populárnych článkov, rozhlasových a televíznych relácií v najrôznejších slovenských médiách i populárno-vedeckých časopisoch.

III. generácia slovenských sinológov, absolventov Univerzity Karlovej

Koncom 70. rokov začali študovať na katedre čínštiny Filologickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe, (katedra medzitým prešla tvrdými normalizačnými čistkami a z po-predných českých sinológov tam zostali prednášať len manželia Vochalovci) ďalší traja slovenskí študenti: Vladimír Ando, Henrieta Hatalová (rodená Krčová) a Ľubica Obuchová. Ich sinologické zameranie, vzhľadom na úplne nové pedagogické obsadenie katedry, (ktoré presadzovalo viac politologicko-aktuálne zameranie výučby než jej literárno-vedné či klasické sinologické smerovanie) sa špecializovalo, v porovnaní s minulou profiláciou českých a slovenských sinológov, na úplne iné oblasti záujmu. Všetci traja slovenskí študenti štúdium sinológie v Prahe okolo roku 1984 úspešne absolvovali a hneď po skončení magisterského štúdia boli prijatí na doktorantské štúdium: Vladimír Ando a Ľubica Obuchová v Orientálnom ústave Československej akadémie vied

v Prahe a Henrieta Hatalová-(Krčová) v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Odvtedy sú vedeckými pracovníkmi, Ando dodnes (so zameraním na tradičnú čínsku medicínu a farmáciu) a Obuchová do r. 2008 (so zameraním na špecifiká jazykov a kultúr čínskych národnostných menšín) v Orientálnom ústave AV ČR v Prahe a Henrieta Hatalová, (so zameraním na novodobú čínsku históriu, etnológiu i československo-čínske kultúrne vzťahy) najprv v Historickom ústave SAV a potom v Ústave orientalistiky SAV v Bratislave.

Henrieta Hatalová, PhD.

(Dátum a miesto narodenia: 26. 2. 1959 v Bratislave)

Vysokoškolské vzdelanie ukončila v r. 1984 obhajobou diplomovej práce na tému *Čínska ekonomická reforma po roku 1978* na Katedre Dálného Východu FF UK v Prahe a titul PhD. získala v r. 2006 v Ústave orientalistiky SAV v Bratislave, po obhajobe dizertačnej práce na tému *Používanie motívu psa a motívu koňa v čínskych a slovenských prísloviach, porekdlách a úsloviach*. Už od r. 1985 bola aspirantkou a odbornou pracovníčkou najprv v Historickom ústave SAV a potom od r. 1992 v Ústave orientalistiky SAV, najprv ako odborná a od r. 2006 ako vedecká pracovníčka so zameraním na oblasť novodobých čínskych dejín (i dejín československo-čínskych kultúrnych vzťahov). V posledných rokoch sa venuje vedeckému výskumu čínskej ľudovej frazeológie, ľudovej slovesnosti a ľudovej kultúry vôbec a v rámci tohto výskumu absolvovala v rokoch 1995, 1996, 2000, 2003, 2007 a 2008 jeden- až dvojmesačné študijné pobyty v ČLR – v Čínskej akadémii spoločenských vied v Pekingu, v Nankingu, Charbine a v Šanghaji. Prítom je od r. 1995 členkou European Association of Chinese Studies (EACS) a od r. 1993 aj Česko-čínskej spoločnosti. Zároveň je od r. 1996 tajomníčkou Slovenskej orientalistickej spoločnosti (SOS) a podpredsedníčkou Slovensko-čínskej spoločnosti priateľstva (SČSP).

Svoju sinologickú profiláciu po prvý raz publikačne prezentovala spracovaním hesiel z oblasti dejín Číny do Malej slovenskej encyklopédie, ktorú vydal Encyklopedický ústav SAV v r. 1993. Odvtedy naďalej spracováva heslá venované novodobým dejinám Číny v Encyklopédii Beliana vydávanej Encyklopedickým ústavom SAV.

Počas svojho pôsobenia v Ústave orientalistiky SAV publikovala prvú vedeckú štúdiu v r. 1995 v Historickom časopise HÚ SAV pod názvom *Generál Čankajšek a jeho doba*. Venovala sa v nej historickej analýze významnej osobnosti novodobých čínskych dejín, generálovi Čankajškovi a historickým súvislostiam, ktoré ho osobnostne i politicky determinovali. O štyri roky neskôr spracovala novodobé dejiny Číny od nástupu dynastie Čching až po vznik Čínskej ľudovej republiky v r. 1949 a publikovala to v 6. kapitole kolektívnej ústavnej monografie *Geopolitické špecifiká regiónov sveta. Afrika a Ázia*, v časti „Dynastia Čching-Qing“ a „Čínska republika“. K historickej téme sa publikačne vrátila ešte v r. 2000, keď do Slovenskej encyklopédie andragogiky spracovala heslo *Dejiny vzdelávania v Číne*, avšak v poslednom čase sa omnoho viac venuje, i v súvislosti s jej dizertačnou prácou, vedeckému výskumu čínskej ľudovej slovesnosti a porovnávaciemu výskumu čínskej a slovenskej ľudovej frazeológie. Z tejto oblasti výskumu publikovala napr. vo vedeckom periodiku *Studia Orientalia Slovaca* Katedry jazykov a kultúr Východnej Ázie FF UK v Bratislave v dvoch pokračovaniach svoju vedeckú

štúdiu *Motív zvierat'a v čínskych a slovenských prísloviach, porekadlách a úsloviach* (I. časť v r. 2004 a II. časť v r. 2005), po tom čo už v r. 2001 vydala knižne vo vydavateľstve Q111 v Bratislave svoj prvý preklad čínskych prísloví a porekadiel pod názvom *Žiadna tma netrvá sto dní alebo Príslovia a porekadlá z Číny*. Z tejto oblasti publikovala neskôr tieto vedecké štúdie: „*Chinese and Slovak Animal Proverbs and Sayings as Statments on Man. Similarities and Differencies in Creation Process of Popular Phraseology – Some Theoretical Aspects of the Approach to the Animal Paremias, demonstrated on Paremias with Dog and Horse Motifs*“ v kolektívnej monografii Genzor, J.- Bucková, M. (eds.): *Favete Linguis. Studies in Honour of Viktor Krupa*. Bratislava: SAP 2006, ďalej „*Pes v čínskej tradícii ako kultúrnohistorický fenomén*“. In: Obuchová, L. (ed.): *Lidé a zvířata* (Praha 2007) a „*Dog as a Metaphor or Symbol in Chinese Popular Phraseology*“ v ústavnom časopise AAS (2007).

Popri svojej vedeckej práci sa venuje aj prekladaniu z angličtiny, v rámci čoho publikovala preklad Su Tchungovho románu *Slzy Nefritovej ženy* (Slovart 2007), či preklad *Sedemdesiat zázrakov Číny* (ed. Fenby, J., Slovart 2008) a Ma Čchengovej *Malej školy jazykov: Čínsky 15 minút denne* (Slovart 2008). Zároveň od r. 1993 externe prednáša novodobé dejiny Číny v rámci odboru Geopolitické špecifika regiónov sveta v Ústave medzinárodných vzťahov a aproximácie práva Právnickej fakulty UK v Bratislave a novodobé dejiny a kultúru Číny prednášala v r. 1995 aj na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a v r. 1996 na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici.

IV. generácia sinológov, absolventov Univerzity Komenského v Bratislave

Táto generácia slovenských sinológov ako prvá už absolvovala vysokoškolské štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde sa z iniciatívy dr. Mariána Gálíka v r. 1988 otvorilo štúdium sinológie na Katedre anglistiky. V akademickom roku 1993/1994 vznikla Katedra jazykov a kultúr krajín Východnej Ázie FiFUK, ktorá bola v júni 2008 premenovaná na Katedru východoázijských štúdií. Tento názov odráža pedagogickú a vedeckú činnosť pracovníkov katedry, keďže primárnou oblasťou výučby a výskumu sú otázky súvisiace s Čínou a Japonskom, ktoré okrem čínskeho, resp. japonského jazyka zahŕňajú aj náboženstvo, filozofiu, históriu a literatúru týchto krajín. Pedagogický a vedecký prístup pracovníkov katedry k skúmaniu týchto oblastí sa označuje termínom *area studies* (areálové štúdiá), čo odráža interdisciplinárny prístup k študovanej problematike, ktorá je vymedzená konkrétnym regiónom či kultúrou. Okrem nižšie spomínaných slovenských sinológov pôsobí na Katedre východoázijských štúdií od marca 2009 aj švajčiarsky sinológ prof. Dr. Raoul David Findeisen, významný odborník na modernú čínsku literatúru.

Všetci najmladší predstavitelia slovenskej sinológie mali už možnosť v rámci medzištátnej kultúrnej dohody medzi Slovenskou a Čínskou ľudovou republikou absolvovať počas svojho vysokoškolského štúdia jedno- i viacročné študijné pobyty na univerzitách v Číne. Je to teda prvá generácia, ktorá už v priebehu vysokoškolského štúdia dostala príležitosť zdokonaľiť sa v modernej hovorovej čínštine priamo v Číne.

Do tejto generácie patria predovšetkým prví absolventi štúdia sinológie na FF UK v Bratislave v r. 1994, Martin Slobodník, Janka Benická a Daniela Zhang-Cziráková, ktorí po skončení vysokoškolského štúdia nastúpili ako aspiranti na doktorandské

štúdium, Martin Slobodník do Ústavu orientalistiky SAV v Bratislave a Jana Benická s Danielou Zhang-Czirákovou do Ústavu Dálneho Východu Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. Martin Slobodník po obhájení svojej dizertačnej práce zostal do r. 2008 pracovať ako vedecký pracovník v Ústave orientalistiky SAV a Jana Benická sa po skončení aspirantúry stala vedúcou sinologického oddelenia na Katedre jazykov a kultúr krajín Východnej Ázie Filozofickej fakulty Komenského univerzity v Bratislave. Daniela Zhang-Cziráková pracuje od r. 2010 v Ústave orientalistiky SAV.

O šesť rokov neskôr po tejto prvej generácii slovenských sinológov-absolventov Univerzity Komenského sa na vedeckú sinologickú kariéru začali profilovať už aj ďalší absolventi tunajšieho štúdia sinológie, z ktorých v tom dodnes úspešne pokračujú Radvan Škultéty a Luboš Gajdoš.

doc. Mgr. Martin Slobodník, PhD.

(Dátum a miesto narodenia: 10. 4. 1970 v Bratislave)

Univerzitné vzdelanie ukončil a titul Mgr. získal v r. 1994 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v odbore prekladateľstvo a tlmočníctvo – čínsky jazyk, obhájením diplomovej práce *Zahraničnopolitické kontakty dynastie Tchang s Tibetskou ríšou v 2. polovici 8. storočia*; PhD. dosiahol v r. 2003 v Kabinete orientalistiky SAV v Bratislave obhájením dizertačnej práce *Čínsko-tibetské vzťahy v období 1368 – 1434: dynastia Ming a rod Phag-mo-gru* a r. 2007 sa habilitoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v odbore všeobecné dejiny prácou *Mao a Buddha: náboženská politika voči tibetskému buddhizmu v Číne*. V Ústave orientalistiky pôsobil v r. 1994 – 2008, najprv ako doktorand, potom ako odborný a nakoniec ako samostatný vedecký pracovník. Zároveň od septembra r. 2000 prednášal dejiny Číny a klasickú čínštinu na Katedre jazykov a kultúr krajín Východnej Ázie FF UK v Bratislave, kde v súčasnosti pôsobí ako vedúci tejto katedry.

V rámci vysokoškolského štúdia od septembra 1991 do júla 1993 absolvoval študijný pobyt na Pekingskej univerzity v ČLR, so zameraním na štúdium klasickej a modernej čínštiny a čínskych dejín. V rámci postgraduálneho štúdia bol od septembra 1996 do júla 1998 na študijnom pobyte na Katedre jazykov a kultúr vnútornej Ázie na univerzite v Bonne v Nemecku, kde študoval tibetológiu. Od januára do septembra 2005 absolvoval výskumný pobyt na Katedre jazykov a kultúr vnútornej Ázie na univerzite v Bonne v Nemecku ako štipendista nadácie Alexandra von Humboldta.

Je členom týchto medzinárodných i domácich vedeckých organizácií: European Association of Chinese Studies (EACS) od r. 1994; International Association for Tibetan Studies od r. 1995; Slovenskej orientalistickej spoločnosti od r. 1994; a Slovenskej spoločnosti pre štúdium náboženstiev od r. 1996.

Vďaka tomu, že si svoje sinologické vzdelanie v neskorších rokoch rozšíril aj o tibetologické, k hlavným oblastiam jeho orientalistického záujmu dnes už patrí nielen sinologický výskum stredovekých i novovekých čínskych dejín, ale aj výskum vzťahov Číny a Centrálnej Ázie v minulosti i súčasnosti, ako i kultúra, literatúra a dejiny Tibetu.

Počas svojej doterajšej vedeckej kariéry sa aktívne zúčastnil so svojimi vedeckými príspevkami viacerých medzinárodných vedeckých podujatí: v r. 1996, s príspevkom *Some remarks on the Chinese Inner Asian policy in the second half of the 8th century*,

The 11th Conference of European Association of Chinese Studies v Barcelone; v r. 2003, s príspevkom *The Perception of Tibet in Post-Mao China: Between Disdain and Fascination*, medzinárodnej sinologickej konferencie „Fascination and Understanding: The Spirit of Occident and the Spirit of China in Reciprocity“ v Smoleniciach; v r. 2004, s príspevkom *The Chinese Princess Wencheng (?-680) in Tibet: A Cultural Intermediary between Facts and Myth*“, medzinárodnej orientalistickej konferencie „Trade, Journeys, Inner- and Intercultural Communication in East and West (up to 1250) v kaštieli v Dolnej Krupě; v r. 2005, s príspevkom *Distrust, control and resistance: the official Chinese perception of Tibetan Buddhism in 1990s*, medzinárodnej orientalistickej konferencie „Casting Faiths – The Construction of Religion in East and Southeast Asia“ v National University of Singapore v Singapure.

Svoju publikačnú činnosť zahájil už v r. 1994, publikovaním vedeckej štúdie *Koncepcia čínskej zahraničnej politiky v období pred a za vlády dynastie Tchang* v Historickom časopise HÚ SAV, ktorou potvrdil svoj záujem o výskum stredovekých dejín Číny v súvislosti s ich vzťahmi s národmi Centrálnnej Ázie, čo hneď v nasledujúcich rokoch prezentoval aj ďalšími vedeckými štúdiami tohto druhu, publikovanými v časopise Ústavu orientalistiky pod názvami: *Discussions on strategy against ‘barbarians’ – an essay from New history of Tang dynasty* (AAS, 1995) a *The early policy of Emperor Tang Dezong (779-805) towards Inner Asia* (AAS, 1997). Už v nasledujúcom roku publikoval aj prvú čisto tibetologickú štúdiu *Tibetské papierové platidlá v hodnote 50 tam z r. 1926, 100 sang z r. 1937, 5 a 10 sang z r. 1941* (Numizmatika, 1998).

Vo vedeckom výskume čínsko-tibetských a čínsko-stredoázijských kontaktov a vzťahov pokračuje týmito svojimi ďalšími prácami: *Vzťahy čínskej dynastie Ming a tibetského vládnuceho rodu Phag-mo-gru (1368 – 1434)* (Historický časopis, 1999), ktorú neskôr publikoval v rozšírenej verzii v angličtine pod názvom *The Relations between the Chinese Ming Dynasty and the Tibetan Ruling House of Phag-mo-gru in the Years 1368-1434: Political and Religious Aspects* (AAS, 2004). Súčasne čínsko-tibetským hospodárskym vzťahom na prelome 14. a 15. storočia sa venoval v štúdií *Ekonomické aspekty vzťahov čínskej dynastie Ming s tibetským vládnucim rodom Phag-mo-gru v rokoch 1368 – 1434* (Studia Orientalia Slovaca, 2004). Širším otázkam spojeným so vzťahmi medzi Čínou a jej susedmi sa potom venoval v štúdií *Čína a ‘barbari’ – stereotypy v zobrazovaní ‘iného’*, ktorá vyšla v zborníku *Orient a Okcident v kontaktoch a konfrontáciách* (ed. V. Krupa, Bratislava: Veda), v r. 1999; či *Obrazy Tibetu v Číne: od pohľadania po fascináciu*, publikovanou v zborníku *Fascinácia a (ne)poznávanie: kultúrne strety Západu a Východu* (ed. M. Slobodník a G. Pirický. Bratislava: Chronos 2003).

Oblasť svojho vedeckého záujmu rozšíril o výskum etnickej a náboženskej politiky v súčasnej Číne, čoho dôkazom sú štúdie: *Čínska ľudová republika – národnostné zloženie a národnostná politika* (Medzinárodné otázky, 1999); *Religious Policy Towards Tibetan Buddhism in the People’s Republic of China: Some Preliminary Notes* (Religio, 2004), *Mao verus Buddha: postavenie tibetského buddhizmu v Čínskej ľudovej republike v rokoch 1949 – 1965* v zborníku *Štát a náboženstvo v Ázii a Afrike* (ed. A. Rácová, Bratislava: Slovak Academic Press 2006), *Náboženská politika voči tibetskému buddhizmu v postmaoistickej Číne* v zborníku *Politická moc verus náboženská autorita v Ázii* (ed. M. Slobodník – A. Kovács, Bratislava: Chronos 2006), ako aj v zahraničí publiko-

vané štúdie *Alter Wein in neue Schläuche. Die 'Verwaltungsmaßnahmen für die Reinkarnation Lebender Buddhas des tibetischen Buddhismus'* (China heute, 2007); *'Strengthen Party and Government Leadership and Consolidate Management of Religion': Religious Policy towards Tibetan Buddhism in the 1990s* v publikácii *Religion und Politik in der Volks-republik China* (ed. K.-F. Daiber – W. Koenig, Würzburg: Ergon-Verlag 2008). V rámci výskumu tejto problematiky absolvoval niekoľko terénnych výskumov v Číne a študijný pobyt v Nemecku. Výsledky tohto výskumu sumarizoval vo vedeckej monografii *Mao a Buddha: náboženská politika voči tibetskému buddhizmu v Číne* (Bratislava, 2007). V poslednom období sa venuje vybraným otázkam islámu v Číne, o čom publikoval štúdiu *'Muslim labtse': contemporary forms of Hui Sufism in Tibetan surroundings* (Zentralasiatische Studien, 2008).

Ďalšou oblasťou jeho záujmu sú historické kontakty územia dnešného Slovenska s východnou Áziou. Ako jeden z editorov spolupracoval na vydaní publikácie *Denník grófa Jozefa Zičiho z cesty po východnej Ázii v rokoch 1875 – 1876* (Trnava, 2006) a o tejto problematike publikoval štúdie: *'Daleko na horizonte vidíme začínajúcu sa búrku' – postrehy grófa Ágosta Zichyho z Číny* (1876) (Studia Orientalia Slovaca, 2007) a *'Tu je všetko originálne, všetko je vyslovene čínske' – cestovný denník grófa Józsefa Zichyho z Číny* (1876) v zborníku *Našinec v Oriente. Cestovatelia zo Slovenska a Čiech v Ázii a Afrike* (19. – I. pol. 20. storočia) (ed. M. Slobodník, Bratislava, 2009). Martin Slobodník sa zároveň venuje aj prekladateľskej činnosti: v spolupráci s poetkou Vierou Prokešovou preložil z tibetčiny básne 6. dalajlamu Cchangjanga Gjamccha, ktoré vyšli pod názvom *Hlasy Lhasy* (Bratislava, 2003); z čínštiny preložil súčasné poviedky čínskych i tibetských autorov inšpirované Tibetom, ktoré publikoval v *Revue svetovej literatúry*, i v ním zostavenej antológii *Vábení Kailásu* (Praha, 2006).

prof. Mgr. Jana Benická, PhD.

(Dátum a miesto narodenia: 17. 3. 1970 v Ružomberku)

Univerzitné vzdelanie ukončila a titul Mgr. získala roku 1994 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, v odbore prekladateľstvo a tlmočníctvo – čínsky jazyk, obhájením diplomovej práce *Čchien Čung-šu a jeho Obliehaná pevnosť*; titul PhD. získala na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe roku 2001, obhájením dizertačnej práce *Zápisy besied majstra Dongshan Liangjie* (pod vedením prof. Dr. Oldřicha Krála, CSc.); od r. 2004 je docentkou v odbore teória literatúry a dejiny konkrétnych národných literatúr, špecializácia orientálne literatúry a od r. 2009 je profesorkou v odbore čínsky jazyk a medzikultúrna komunikácia.

Od roku 1994 pracuje na Katedre východoázijských štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, pôvodne ako vedúca jej sinologického oddelenia a od roku 2005 je prodekanou pre medzinárodné vzťahy FiF UK. Zároveň je šéfredaktorkou vedeckej ročenky *Studia Orientalia Slovaca*, ktorú od roku 2002 vydáva Katedra východoázijských štúdií FiF UK.

Počas svojho sinologického štúdia i neskôr absolvovala viaceré zahraničné pracovné pobyty: od septembra 1991 do júla 1993 študovala na Katedre čínskeho jazyka a kultúry Pekingskej univerzity v ČĽR; v septembri 1995 absolvovala študijný pobyt v School of Oriental and African Studies, University of London; v lete v rokoch 1998 a 1999, v rám-

ci grantu taiwanskej nadácie Chiang Ching-kuo Foundation for International Scholarly Exchange „A Reserch Grant Program to Assist Foreign Scholars in Chinese Studies“ vedecké pobyty na Taiwane; a od mája do júna 2005 bola na pracovnom pobyte na Xinan Jiaotong University v Čchengtu v ČLR. Zároveň je od r. 1994 členkou European Association of Chinese Studies (EACS) a v r. 2002 – 2004 bola aj členkou jej Výkonnej rady.

Počas svojej doterajšej vedeckej kariéry sa aktívne zúčastnila viacerých medzinárodných vedeckých podujatí : v r. 2002, s príspevkom *Some Remarks to Mediaeval Commentaries on 'Levels' of Discernment of Reality of the 'Recorded Sayings' of Dongshan Liangjie*, medzinárodnej vedeckej konferencie The 13th Conference of The International Association of Buddhist Studies, Chulalongkorn University, Bangkok; v roku. 2003, s príspevkom *Mind or Heart? On Translating of the Character Xin of Chinese Buddhist Texts into Western Languages*, medzinárodnej vedeckej konferencie Fascination and Understanding. The Spirit of the Occident and the Spirit of China in Reciprocity v Smoleniciach (zorganizovanej nemeckým inštitútom Monumenta Serica); v r. 2004, s príspevkom (*Huayan like*) *Notions of Inseparability (or Unity) of Essence and its Function (or Principle and Phenomena) in Some Commentaries on Five positions*, medzinárodnej buddhologickej konferencie Huayan/Kegon Conference, v Eötvös Loránd University v Budapešti.

Od začiatku svojej sinologickej kariéry sa venuje dejinám čínskeho myslenia a v menšej miere aj modernej čínskej literatúre. Na tému významného satirického románu zo 40-tych rokov 20. storočia *Obliehaná pevnosť* napísala diplomovú prácu a publikovala aj svoju prvú vedeckú štúdiu v zahraničí *Some Remarks on the Satirical in Qian Zhongshu's Novel Fortress Besieged* v zborníku *Autumn Floods* (ed. R. D. Findeisen – R. H. Gassmann, Bern: Peter Lang AG, 1997). Po roku 1995, keď nastúpila na dok-torandské štúdium na Univerzite Karlovej v Prahe, venovala sa už hlavne čínske-mu buddhizmu a roku 2002 publikovala v The Indian International Journal of Buddhist Studies v Indii aj svoj prvý článok na túto tému: *The Theory of the Non-sentient Beings Expounding Dharma in Chinese Buddhism*, a potom na Slovensku štúdiu *Concepts of 'Levels' of Discernment of Reality in Different Schools of Chinese Mahâyâna Buddhism* (AAS, 2002). Vo svojich prácach analyzuje, ako sa pôvodne indické buddhistické myslenie etablovalo v čínskom kultúrnom okruhu, ako sa buddhistická filozofia transformovala do vzniku originálnych čínskych škôl, a to hlavne na príklade zakladateľov dodnes aktívnej buddhistickej školy *caodong* (čítaj: cchaotung, jap. sôtó) Tungšan Liang'iea (Dongshan Liangjie) a Cchaošen Pent'iho (Caoshen Benji) (obaja v 9. stor.), ktorí vytvorili eklektický filozofický systém odstupňovaných úrovní správneho náhľadu na realitu sveta. O tejto téme píše aj vo svojej monografii *Povaha sveta: odstupňované spôsoby jej vhladania v čínskom mahâyánovom buddhizme* (Bratislava: Lufema, 2003), i v štúdií (*Huayan-like*) *Notions of Inseparability (or Unity) of Essence and Its Function (or Principle and Phenomena) in Some Commentaries on 'Five Positions' of Chan Master Dongshan Liangjie* v zborníku *Reflecting Mirrors: Perspectives on Huayan Buddhism*, (ed. I. Hamar, Wiesbaden: Harrasowitz, 2007), rovnako ako aj v štúdií *Chan Buddhism and Huayan: Yongjue Yuanxian (1578-1657) on the „five positions“ (wu wei) theory of Dongshan Liangjie* (Pismennyje pamiatniki Vostoka, 2008) a *Speculative / Symbolical*

Elaborations of the Relationship between the Noumenal and Phenomenal Aspects of Reality according to the Chinese Chan Caodong School (Orientalia Pragensia XVI, Praha: Karolinum, 2009).

Okrem buddhistickej filozofie sa zaoberá aj inými smermi čínskeho myslenia. Škole legalistov venovala štúdiu *Fa: Did Its Meaning Change in Chinese Philosophy? Some Remarks on Fa in Confucianism and Legalism* (AAS, 2001) a v Číne publikovanú štúdiu *Zhongguo zhexue gainian li de 'fa' – cong zaoqi zhexue jingdian dao fajia dui 'fa' de quanyi bijiao* (Journal of Zhejiang Wanli University, 2003). O známom diele ranej čínskej logiky napísala spolu s Milošom Hubinom článok *Traktát o bielom koňovi: problém inherencie?* (Studia Orientalia Slovaca, 2006) a taoistickému konceptu „nesmrteľnosti“ sa venovala v štúdiu *Distant Journeys and Roaming into Immortality, or, There is no Better Place than Earth* publikovanej v zborníku *At Home in Many Worlds: Reading, Writing and Translating from Chinese and Jewish Cultures* (Wiesbaden: Harrassowitz, 2009). Popritom téme „mysle“ a racionality v starej Číne sa venuje v štúdiu *Mind or Heart? On Translating of the Character Xin of Chinese Buddhist Mahāyāna Texts into Western Languages* (AAS, 2003) a *Xin as a 'Qualitatively Equal' Co-Constituent of Phenomena in Chinese Mahayana Buddhism: Some Remarks on Its Interpretations by Using the Terms of Western Philosophical Discourse* (Monumenta Serica, Vol. 54, 2006).

Svoje výskumy rozširuje aj o oblasť vzťahov filozofia – náboženstvo – štát a všima si vzťahy medzi buddhistickým establišmentom a mocou v cisárskej Číne, napríklad v štúdiu *Postavenie buddhizmu v cisárskej Číne (6. – 13. storočie)* v zborníku *Politická moc verzus náboženská autorita v Ázii* (ed. M. Slobodník – A. Kovács. Bratislava: Chronos 2006).

Priebežne sa vracia aj k modernej čínskej literatúre. Roku 2005 publikovala štúdiu *Taiwanci, Japonci alebo Číňania? O taiwanskej spoločnosti počas japonskej okupácie ostrova očami spisovateľa Wu Zhuoliua (1900 – 1976)* (Studia Orientalia Slovaca, 2005). Momentálne prekladá do slovenčiny jeden z najvýznamnejších čínskych románov 20. storočia – *Obliehaná pevnosť*, od autora Čchien Čung-šua.

Mgr. Euboš Gajdoš, PhD.

(Dátum a miesto narodenia: 1974 v Michalovciach)

V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Katedre východoázijských štúdií na FiF UK v Bratislave. Magisterské štúdium sinológie ukončil roku 2000 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského obhájením diplomovej práce *Vido-časové gramatické ukazovatele LE, ZHE, GUO*. Predtým absolvoval, v odbore čínsky jazyk a literatúra, v rokoch 1995 – 1996 študijný pobyt na Beijing Language and Culture University a v rokoch 1998 – 1999 na Renmin University of China v Pekingu. Už počas vysokoškolského štúdia prejavil zvýšený záujem o moderný čínsky jazyk, predovšetkým o oblasť gramatiky, a tak od roku 2000 začal pracovať ako asistent na Katedre východoázijských štúdií na FF UK v Bratislave práve s takýmto zameraním a roku 2006 sa v tomto smere špecializoval aj na letnom kurze zahraničných učiteľov čínskeho jazyka na Beijing Normal University v ČER.

Roku 2006 začal doktorandské štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v odbore všeobecná jazykoveda a svoju dizertačnú prácu *Verbálny aspekt v čínštine* obhájil na jeseň v roku 2010.

Ľuboš Gajdoš sa venuje výskumu syntaxe moderného čínskeho jazyka (najmä komplementom, gramatickým markerom) i didaktike tohto jazyka. Výskumu čínskeho jazyka sa pritom venuje metódami tzv. korpusovej jazykovedy. V súvislosti s aplikovaním týchto metód pri osvojovaní si čínskeho jazyka vystúpil v roku 2009 na Česko-slovenskej sinologickej konferencii v Bratislave s príspevkom *Diskrepancia hovorenej reči a písaného jazyka* a popritom v tejto oblasti publikoval štúdie *Pozícia záporu pred predložkami v čínštine* (Studia Orientalia Slovaca, 2003), *Osobnosti čínskej jazykovedy 20. storočia* v zborníku *Čínsky svet očami mladých sinológov* (ed. J. Benická, Bratislava 2003), *Častica LE z didaktického hľadiska* (Studia Orientalia Slovaca, 2007) a *Ukazovateľ ZHE z didaktického hľadiska* (Studia Orientalia Slovaca, 2008).

Ako vidieť z profilu celej tejto najmladšej slovenskej sinologickej generácie, v rámci svojich originálnych zameraní všetci už dosiahli predpoklady pre svoj ďalší úspešný vedecký rast. Ich ďalšia aktívna účasť na medzinárodných vedeckých podujatiach i zahraničných sinologických stážach, hlavne v Číne, im zároveň pomôže sinologicky sa progresívne vyvíjať a tým čoskoro zaujať svoje nenahraditeľné miesto v udržiavaní vysokej úrovne slovenskej sinológie i jej kvalitnej reprezentácie nielen na Slovensku, ale hlavne v Číne i vo svete.

DISKUSIA

AD: DUŠAN KOVÁČ, PROBLÉM PÍSANIA MIEN HISTORICKÝCH OSOBNOSTÍ Z OBDOBIA UHORSKÝCH DEJÍN

MILAN ZEMKO

Otázka písania historických osobných mien z uhorského obdobia slovenských dejín sa udržuje v akútnom stave vari od roku 1979, teda už vyše tridsať rokov, keď v *Slovenskej archivistike* č. 2 z toho roku publikoval doc. Jozef Novák štúdiu *Úprava priezvisk historických rodov*. Doc. Novák navrhol dôkladne obnoviť slovenské znenie priezvisk príslušníkov uhorských rodov slovenského pôvodu a pri písaní priezvisk príslušníkov ostatných uhorských rodov zaviesť slovenskú ortografiu.

Svoj návrh podporil týmito dôvodmi: My Slováci máme vlastný jazyk s diakritickým pravopisom a tento je pre náš písomný prejav záväzný. Úprava priezvisk historických rodov pod vplyvom maďarizácie by nemala byť pre súčasných historikov záväzná. Ako je dnes samozrejme používanie slovenských miestnych názvov, tak musí byť samozrejme aj slovenské znenie priezvisk odvodených od týchto lokalít. Priezvisko odvodené od lokality na území Maďarska by sa malo ponechať v pôvodnej podobe a upraviť na ňom len ortografickú stránku. Pri prepisovaní maďarských priezvisk slovenským pravopisom by sa mala používať výlučne fonetická transkripcia. Na podporu svojich návrhov doc. Novák dôvodil, že písanie priezvisk vždy bolo a ostáva konvenciou. „*Nejestvuje totiž nariadenie či zákon (a to ani v súčasnosti), že priezvisko je nemenné.*“ Navrhovateľ si uložil len jedno obmedzenie – literárne činní členovia historických rodov sa mali uvádzať pod zaužívanými priezviskami. A vlastné návrhy si odskúšal v publikácii *Rodové erby na Slovensku*, I. zv. (Martin, Osveta 1980). Po ďalších diskusiách v kruhoch historikov sa písanie maďarských (pomadžarčených) osobných mien – to treba zdôrazniť – v *Pravidlách slovenského pravopisu* (ďalej *Pravidlá*) z roku 1991 a v nasledujúcich vydaniach rozšírilo na všetky osoby s takýmito menami pôsobiacimi v našich dejinách pred rokom 1918. Svedčí o tom napr. šesťzväzkový *Slovenský biografický slovník*.

V slovenských dejinách uhorského i post uhorského obdobia však pôsobili aj osoby (osobnosti) s priezviskami inými než slovenskými a maďarskými, boli to ľudia predovšetkým s nemeckými priezviskami, tie však ani docent, v súčasnosti profesor Novák, ani iné grémiá slovenských historikov nenavrhlí poslovenčiť, resp. upraviť ich písanie podľa slovenskej ortografie. O to väčšmi trčia potom z návrhu úpravy, následne kodifikovanej v *Pravidlách*, rožky maďarského, maďarsko-uhorského komplexu istej časti našich historikov a jazykovedcov.

Neprijemným dôsledkom akéhokoľvek komplexu bývajú však nešťastné rozhodnutia, ktoré ako-tak jasné, zrejme veci znejasňujú, zneprehľadňujú, smerujú ich do väčšieho chaosu. Nazdávam sa, že to platí aj o prijatých pravidlách, ktorých ambíciou nie je nič menšie ako reparaovať dejiny Slovákov v stáročnej ére Uhorského kráľovstva, a to až do onoho prelomového roku 1918.

Dôsledkom tohto rozhodnutia sú v zásade dve veci: pokiaľ ide o rody pôsobiace v stredoveku, resp. aj v neskorších dobách, no už vymreté, tam ani pred úpravou v *Pravidlách* nebol problém s ich písaním v slovenskej podobe, resp. slovenskou ortografiou, už aj preto, že tieto priezviská (prídomky) neboli za ich života kodifikované, resp. ich nositelia sami si ich písali (pokiaľ boli gramotní, ak neboli, potom pisári) rôznou formou. Nikto predsa v historickej aj laickej obci na Slovensku neočakáva, že budeme Matúša Čáka písať ako Mátého Csáka, či dokonca Chaaca, Zrínskeho ako Zrinyiho či Zrinskeho. A podobne to platí o príslušníkoch ďalších vymretých rodov. Ak však niekto chce písať niektoré priezviská podľa zavedených zvyklostí hoci aj v maďarskej historiografii (veď najmä v prípade magnátov ide spravidla o príslušníkov maďarského etnika), iste sa nedopúšťa „zrady“ na slovenských dejinách.

Na druhej strane *Pravidlá*, či dokonca jazykový zákon v prípade žijúcich alebo aj mŕtvych potomkov rodov s kodifikovanými priezviskami môžu zasahovať do osobnej identity a dôstojnosti týchto ľudí, čo vonkoncom nie je maličkosť. Najabsurdnejšie sa v tomto prípade ukazujú dve kritériá:

Prvým je onen termínok 1918. Celý rad uhorsko-maďarských verejných činiteľov predsa pôsobil pred týmto rokom v Uhorsku, ale aj po ňom v potrianonskom Maďarsku. Znamená to, že pokiaľ sa bude písať o ich činnosti do vzniku ČSR, ich mená budú poslovenčené a po roku 1918, keď už pôsobili v Maďarsku, môžu sa písať tak, ako si svoje mená (krstné aj priezviská) písali oni sami? Predsa stále išlo o tie isté osoby, ktoré sa identifikovali s istou písanou formou svojho mena. Spomeňme za všetkých Gyulu Andrásyho juniora, do roku 1918 podľa *Pravidiel* Júliusa Andrásiho, alebo vykričaného maďarizátora Alberta Apponyiho, do roku 1918 Aponiho. A prečo nie rovno a paradoxne – Oponický...? Mala by to byť akási odplata za príkoria maďarizácie? Akoby nestačilo, že tá skutočná a pre oných pánov mimoriadne bolestivá odplata prišla v podobe zániku toho, čo títo páni pokladali možno za najcennejšie na svete, a síce historického Uhorska.

Druhým kritériom je literárne (vedecké, ale aj iné umelecké) pôsobenie istého príslušníka neslovenského rodu/rodiny. Tvorca si môže v slovenskej historiografii uchovať meno a priezvisko, pod ktorým tvoril, no iní príslušníci jeho rodu (živí, či mŕtvi) sa majú zmieriť s poslovenčením svojich mien. Napr. Zolo Palugyay – áno, no jeho príbuzní majú byť zrejme Palúdzski... A čo náš veľký básnik a zeman Pavol Országh-Hviezdoslav? On má maďarskú podobu priezviska povolenú, no jeho príbuzní z otcovej strany by už mali byť Orságovci, alebo – *horribile dictu!* – Krajinovci?

Iste, na Slovensku ide často o zemianske rody, ktoré pôvodne nosili slovenskú podobu svojho prídomku, no pomaďarčili si ho najmä v 17. storočí, v časoch stavovských povstaní proti Habsburgovcom, „*keď u slovenského zemianstva sa objavila určitá duchovná, hungarizácia*“ (B. Varsik). Aj pomaďarčenie prídomkov sa zrejme v tých časoch vnímalo ako prejav uhorského krajinského vlastenectva, aj keď maďarčina pre ich nositeľov nemusela byť materským jazykom a ovládali ju len slabo. V 19. storočí, keď sa – až na výnimky – postupne zavŕšilo pomaďarčenie pôvodne etnicky slovenskej šľachty, si šľachtici s ešte slovenskými prídomkami už svoje priezviská, považované za starodávne, úplne nepomaďarčovali, ale uspokojili sa s ich písaním podľa maďarskej ortografie (Rudnyánszky, Rakovszky, Szulyovszky, Mednyánszky, Zmeskal, Benyiczky,

Radvánszky, Osztroluczky, Csemiczky atď.). Mali by si potomkovia týchto rodov, pokiaľ žijú na Slovensku a sami si nezačali slobodne písať svoje priezviská podľa slovenskej ortografie, zmeniť podobu svojich mien takpovediac „z úradnej moci“, pretože *Pravidlá* a jazykový zákon majú predsa platiť univerzálne? A ak platia univerzálne, potom by sa mali spisovne alebo aspoň slovenskou ortografiou písať mená všetkých občanov Slovenskej republiky bez výnimky, aby sme domysleli silu úradných predpisov až do absurdity.

Vráťme sa však na pôdu slovenskej historiografie, a síce k dvom argumentom Antona Hrnku v jeho polemickej diskusii publikovanej v č. 2 tohtoročného *Historického časopisu*.

Prvý argument znie: „*Slovenská historická veda a historická onomastika sa nemôže vrátiť k písaniu podľa zásad stanovených maďarskou historickou vedou v 19. storočí, lebo by ex post legitimizovala násilnú maďarizáciu v tejto oblasti.*“ (s. 344) Aj A. Hrnko touto apodiktickou požiadavkou sa jednak dobíja do otvorených dverí, pretože mená rodov a osôb zo starších dejín aj tak píšeme slovenskou ortografiou, jednak sa dotýka mien osôb, mená ktorých neboli stanovené historiografiou, ale *sami* si ich písali podľa rodovej tradície, alebo s prihliadnutím k požiadavkám maďarského pravopisu. V takom prípade rozhodne nejde o dodatočné legitimizovanie násilnej maďarizácie, ale len o uznanie faktického stavu, ktorý v spoločensko-politickej rovine vyústil (na šťastie pre Slovákov) do spomenutej zániku Uhorska. Pritom sa tento (opäť faktický) zánik Uhorska samotným rešpektovaním maďarskej ortografie v novších rodových menách nijako nespochybňuje. To by som chcel osobitne zdôrazniť.

Druhý Hrnkov argument za poslovenčovanie historických mien z uhorského obdobia znie: „*Slovenské dejiny sú samostatným objektom, ktorý je síce v súvzťažnosti s dejinami okolitých národov, ale je od nich nezávislý.*“ (s. 345) Podľa môjho názoru sú dejiny, ako vždy len interpretovaná časť skutočnosti, neustále objektom aj subjektom diania i poznávania a tým, že sú v súvzťažnosti s dejinami iných národov, nemôžu byť nezávislé, ale vždy v istej a spravidla značnej miere závislé od dejín iných národov a *vice versa*, čo nie je špecifikom len slovenských dejín, ale prakticky dejín všetkých národov. A to, v akej miere sú slovenské dejiny závislé od dejín iných národov si možno pomerne ľahko zistiť hoci štúdiom všetkých dostupných publikácií o dejinách Slovenska a Slovákov, a to aj od autorov s tou „najnárodoveckejšou“ povest'ou. Aj ich diela ukazujú vysokú mieru tejto závislosti, čo pri vyše tisícročnom historickom „príbehu“ Slovákov ani inak nemôže byť. Takže ani tento argument nepodporuje dôsledné poslovenčovanie historických mien.

A nepodporuje ho ani tretí, azda pomocný argument uvedený A. Hrnkom, a síce že si česká historiografia už v 19. storočí vyriešila problém štandardizácie mien historických osobností, v jej prípade odlišením sa od nemčiny. Nepodporuje ho už len preto, že aj v českej historiografii sa ozýval (ozýva) aj jej vlastný nemecký komplex stelesnený napríklad v zvláštnom rozlišovaní najmä pôvodne cudzej, no udomácnenej šľachty: pokiaľ sa písalo o vykorisťovaní českého pospolitého ľudu, bola to „šlechta cizácká“, keď však sa hovorilo o zadávateľoch a majiteľoch významných umeleckých diel zdobiacich dodnes české krajiny, už to bola „šlechta sdomácnělá“. Nuž vyberte si... Ale to je už téma na inú diskusiu.

číslo 3-4 ■ 2009 ■ 9. ročník ■ cena 3,30 € (100,- Kč)

História

REVUE O DEJINÁCH SPOLOČNOSTI

Genéza dávných národov / Svet stredovekých rytierov / Uhorská móda /
Grandiózny Suezský prieplyv / Ostne maďarskej karikatúry / Slováci v Pešťbudíne /
Prezident Masaryk v Nitre / Ambície komunistických miestodržiteľov

NIEKOĽKO POZNÁMOK KU KAUZE „VOJTAŠŠÁK A BALDOVSKÉ KÚPELE“

IVAN CHALUPECKÝ

Koncom roka 2008 vyšla kniha týkajúca sa arizácie Baldovských kúpeľov biskupom Vojtaššákom. Krátko nato aj jej oduševnená recenzia od Eduarda Nižňanského (*Historický časopis*, 2009, roč. 57, č. 1. s. 150-152). Kniha i jej recenzia otvárajú niekoľko otázok. Najsamprv azda niekoľko slov k recenzii. Vyznačuje sa tým, že knihu na jednej strane víta, ale na druhej strane viackrát nesúhlasí s umierneným hodnotením niektorých aktivít Vojtaššáka jej autormi a vyjadruje svoj radikálnejší postoj. Pritom sa zdá, že mnohým veciam, o ktorých píše, nie celkom rozumie. Na prvom mieste oceňuje vedeckú bázu, na ktorej bola kniha napísaná, na rozdiel od zborníka z konferencie o Vojtaššákovi z roku 2001, ktorý vraj nevychádza z vedeckých princípov. Recenzent akiste ten zborník nemal v ruke, pretože by bol musel zistiť, že autormi jeho štúdií sú viacerí renomovaní slovenskí historici, medzi nimi aj jeden zo spoluautorov recenzovanej publikácie. Tým sa, žiaľ, strápnil. Na konci uvedeného konferenčného zborníka je len ako príloha uvedený stručný životopis Vojtaššáka. Ten však má 283 odkazov na pramene a literatúru, zatiaľ čo celá recenzovaná kniha ich má len 137. Tým však jej hodnotu nijako nechcem znižovať. Na druhom mieste zdôrazňuje, že autori nemali prístup k archívnym dokumentom Spišského biskupstva – čo aj oni uvádzajú v poznámke – a považuje to za *dôkaz neschopnosti cirkevných inštitúcií sprístupniť archívy*. K tomu len toľko, že časť archívu Spišského biskupstva (včítane archívu jeho hospodárskej správy) je deponovaná v Štátnom archíve v Levoči, kde vždy bola a je bádateľom k dispozícii. Ale aj jeho druhá časť, nachádzajúca sa v sídle biskupského úradu, má archívára a vždy bola komukoľvek na vedecké štúdium prístupná. Katolícka cirkev nie je teroristická organizácia, ktorá by musela zatajovať alebo likvidovať svoje archívy, ako to urobila KSS a ŠtB. Ďalej vyčíta historikom, že neboli publikované listy pápeža Pia XII. slovenským biskupom, vraj vo vatikánskej edícii dokumentov „Vatikán a Druhá svetová vojna“ boli vydané len listy biskupom nemeckým. To je pravda. Ale recenzent opäť nevie o čom hovorí, keď takto hodnotí 11-zväzkové dielo, ktoré sa týka všetkých štátov Európy (medzitým je sprístupnené aj na internete). Napokon, nemajú pápeži inú prácu, ako písať listy niekoľkým tisíciam biskupov na celom svete, medzi nimi akurát slovenským? Ešte jedno odhalenie recenzenta, ktorým chce *doplniť niektoré tvrdenia autorov*: že Vojtaššák bol členom Hlinkovej gardy. Dozvedel sa to z ľudáckych novín! Nuž, v novinách to je. Ale zachoval sa zoznam gardistov Levočského okresu z tej doby. Sú tam viacerí komunisti, dokonca neskorší partizáni, ale biskupovo meno tam nie je. Len toľko na úvod.

Uvažujem o tom, čo viedlo autorov či vydavateľa knihy vracat' sa k téme sporov okolo politickej činnosti spišského biskupa Jána Vojtaššáka v dobe, keď o nej už v minulosti prebehla na rôznych úrovniach živá diskusia a keď aj dôvod, kvôli ktorej diskusia vznikla, do istej miery prestal jestvovať. Je totiž známe, že beatifikačný proces, iniciovaný roku 1995 bývalým pápežom Jánom Pavlom II., nebol dokončený jeho blahorečením, ale pokračuje ďalej. Proces zabrzdlili samotní zástupcovia Spišského biskupstva, ktorí pri predložení dokumentácie príslušnej vatikánskej kongregácii ju upozornili na to, že

v jeho živote je potrebné ešte niektoré záležitosti vyjasniť a dopracovať. Dôvodom na vydanie knihy bola pravdepodobne skutočnosť, že v Ústave pamäti národa sa v tom čase dokončilo spracovávanie arizačného procesu a publikovanie zoznamu arizátorov, medzi ktorými sa vyskytuje aj Spišské biskupstvo. Pravda, Hlavinkov elaborát o tejto záležitosti nemá ani 20 strán, z čoho by bola bývala len štúdia. Preto sa k nemu pridalo niekoľko iných kapitol, ktoré v podstate neprinášajú nič nového, a tak vznikla síce skromná, ale kniha.

Jej úvod je zaujímavý a sympatický. Zdôrazňuje, že autori nemajú v úmysle relativizovať Vojtaššákov odpor proti červenej totalite či jeho utrpenie a perzekúciu (myslím, že by sa to rovnalo popieranu holokaustu). Na druhej strane zdôrazňujú, že hodnotenie jeho osobnosti nemožno spájať s činnosťou Rímskokatolíckej cirkvi. Recenzent však má iný názor. Dúfa, že táto knižôčka *môže vyvolať diskusiu o problematike postavenia katolíckej cirkvi v čase existencie slovenského štátu i aktivitu jednotlivých členov kléru*. Nič proti tomu. Je to skutočne potrebné. Ale tu je miesto na zamyslenie. Keby bol Vojtaššák býval občajným občanom, koho by napadlo venovať osobitnú štúdiu či dokonca knihu arizácii krachujúceho podniku, ktorý sa nachádzal v katastrofálnom fyzickom stave, ktorý bol zaťažený záväzkami rovnajúcimi sa takmer jeho hodnote a ktorého majiteľ ani nebol v tom čase na Slovensku (iste nie vlastnou vinou)? A okrem toho tu ide o jednu veľmi závažnú okolnosť, na ktorú sa nesmie zabúdať. Ján Vojtaššák bol za svoju verejnú a politickú činnosť v rokoch 1938 – 1945, teda za všetky „zločiny“, ktoré sa mu tu vyčítajú a ktoré sa znovu pripomínajú (a v dobe ich „spáchania“ neboli trestnými činmi), právoplatne odsúdený na mimoriadne vysoký trest 24 rokov, z ktorých si takmer 13 rokov odsedel v komunistických väzniciach. Zdá sa niekomu, že to bolo málo? Podľa práva sa teda má naň pozeráť ako na bezúhonného človeka, tým viac, že bol aj súdne plne rehabilitovaný. Ako bývalý politický väzeň som presvedčený o tom, že je proti právu a najmä proti etike neustále sa vracáť k týmto jeho činom.

Kniha má niekoľko kapitol. Predpokladáme, že autorom troch úvodných kapitol je známy slovenský historik Ivan Kamenec. Jeho state sú vyvážené a vidieť v nich snahu vyhnúť sa emotívnym súdom. Známe je jeho stanovisko, že úlohou historika nie je súdiť osoby či udalosti, ale ich ozrejmováť. Bohužiaľ, koniec knihy, pochádzajúci pravdepodobne z pera jeho spoluautora, veľmi emotívne a sugestívne vynáša súd, dokonca rozsudok: „*Fakt, že biskupstvom arizované kúpele boli v zlom technickom stave a neboli rentabilné, nič nemení na skutočnosti, že boli predmetom arizácie, teda rasovo motivovanej majetkovej perzekúcie zo strany ľudáckeho režimu namierenej proti konkrétnej osobe. Kúpele totiž neboli arizované preto, že boli v zlom stave, ale preto, že patrili Ladislavovi Friedovi, ktorý bol židovského pôvodu.*“ Netušíme, čo viedlo autora k tomuto súdu. Ani z ním citovaných dokumentov nič podobného nevyplýva. A napokon, ak by ich nebolo arizovalo Spišské biskupstvo, nebol by ich arizoval nik? Záujem prejavila aj Deutsche Partei v Spišskom Podhradí. Nemám v úmysle s autormi polemizovať. Ani knihu riadne recenzovať. Každý má právo na svoj názor. Len niekedy mi to celú pripadá ako v období tzv. socialistickej historiografie. Strana určila apriórne výsledok a úlohou historika bolo ten výsledok dokázať. V súčasnosti KSC na Slovensku nepôsobí. Ale aj dnes často dochádza k tomu, že historik od počiatku niektorý historický fakt alebo osobnosť démoni-

zuje, alebo idealizuje. Potom už len hľadá dokumenty, ktoré jeho predsudok potvrdzujú. Ostatné buď ignoruje, alebo marginalizuje. Výsledok nemôže byť iný, ako skreslený.

Na druhej strane v knihe sa viackrát spomína moje meno a zo súvislostí vyplýva, ako by som úmyselne chcel dejiny falšovať. Neodpustil si to dokonca ani recenzent uvedenej publikácie. Preto cítim povinnosť sa k niektorým záležitostiam vyjadriť. Zdôrazňujem, že to nemá byť *výhovorka*, ale len *vysvetlenie* niektorých vecí. Predovšetkým chcem zdôrazniť, že ja nie som historik. Študoval som – aj to len diaľkovo – archívniectvo a pomocné vedy historické. Nemám žiaden vedecký titul a aj moja docentúra nie je z histórie, ale z teológie. Po robotníckych začiatkoch som 40 rokov pracoval v archíve. Tam som v rámci pracovnej doby nerobil „vedu“, ale usporadúval, skartoval a inventarizoval mnoho stovák metrov archívnych dokumentov, o čom svedčí celý rad inventárov či katalógov v Štátnom archíve v Levoči, z ktorých mnohí bádatelia žijú dodnes. K regionálnym dejinám som sa dostával len vo svojom voľnom čase a zásadne som sa nevenoval dejinám po roku 1918. Azda sotva niekto môže poprieť, že som sa vo svojich prácach snažil vždy o objektivitu, za čo ma počas „socializmu“ obviňovali z „pozitívizmu“. K práci na životopisoch biskupov Vojtaššáka a Gojdiča som sa dostal tak, že ma k tomu prizvali príslušné biskupské úrady a zaradili ma do komisií historikov príslušných súdnych tribunálov pre prípravu blahorečení. Ako archivár som totiž mal istý prehľad o našich, ale napr. aj zahraničných archívoch. Aj elaboráty, ktoré z toho vznikli, mali slúžiť len tomuto účelu (!). Medzi ne patrí aj životopis Jána Vojtaššáka, uverejnený v zborníku z konferencie o ňom z 9. mája 2001. Hlavným dôvodom blahorečenia Vojtaššáka, vedeného oficiálne ako „mučeníctvo“, totiž nebola jeho verejná činnosť, dokonca ani osobná svätosť, ale utrpenie, ktoré musel znášať v posledných rokoch svojho života. Hlavný dôraz sa teda kládol na jeho perzekúciu komunistami, súd a väzenie. Prácu som konal počas svojho osobného voľna (popri práci v archíve som vtedy aj učil) a na úkor dovolenky a väčšinou aj na vlastné náklady. Venoval som sa výskumu najvýznamnejších záležitostí z tejto oblasti v miestnych i vo vatikánskych archívoch, či v Bratislave alebo v Prahe. Okrem toho v druhej polovici 90. rokov ešte mnohé fondy v Slovenskom národnom archíve neboli prístupné. Tým došlo k tomu, že som sa v niektorých prípadoch spoľahol na dokumenty, ktoré som mal k dispozícii, v dôsledku čoho došlo v dvoch prípadoch k omylu. K tomu sa však ešte vrátim.

Často sa mi vytýka, že som *voči Vojtaššákovi veľmi nekritický až naklonený*, alebo niečo podobné. Aj to treba vysvetliť. Biskupa Vojtaššáka som osobne poznal a vysoko som si ho vážil za to, čo urobil nielen pre náboženský život diecézy, ale aj na poli vzdelanosti či v sociálnej oblasti. Pravda, ako každý človek, aj on mal svoje nedostatky. O mnohých viem. Bola to napr. jeho istá tvrdohlavosť, zúžený pohľad na svet v dôsledku jeho nie najkvalitnejšieho vzdelania, ale uškodilo mu najmä to, že hoci vo svojom okolí mal dostatok kvalitnej inteligencie, opieral sa často o rady priemerných a nekvalitných poradcov. Medzi nich patril napr. aj v súvislosti s arizáciou často spomínaný Cyril Salva. Vždy prízvukujem svojim študentom v rámci úvodu do štúdia dejín, že pri svojej práci sa musia odosobniť. Zabudnúť na svoje náboženstvo, politické presvedčenie či predsudky a hľadať pri práci podľa možnosti objektívnu pravdu. Sám som sa vždy snažil toto dodržiavať. A keď už ide o Vojtaššáka, autori tej i iných prác ho často považujú za prefikáneho politika, ktorý vedel, čo chce. Táto skutočnosť, samozrejme, vrhá istý tieň na

interpretáciu jeho činov. Nazdávam sa, že každý človek má svoju povahu i presvedčenie, ktoré motivujú jeho činnosť. A motívy sú aj pri súdnych trestných procesoch dôležité a často rozhodujúce pre vynesenie rozsudku. Pre lepšie poznanie jeho vnútra dovoľujem si odcitovať jeho charakteristiku, ako ju podal vo svojich memoároch spišský kňaz ThDr. Michal Mrkva. Podotýkam, že uvedený kňaz, ktorý teológiu vyštudoval v Prahe a niekoľko rokov bol aj profesorom na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule, v dôsledku čoho Vojtaššáka dobre poznal, roku 1942 intervenoval na najvyšších miestach za záchranu Židov a aj roku 1944 protestoval u nemeckej brannej moci proti zastreleniu istého žobráka. Aj on patrila medzi intelektuálov, ktorých činnosť Vojtaššák neocenil, čo mu aj zazlieval, a ktorý dlhé roky pôsobil ako farár v malých farnostiach. Svojho biskupa charakterizuje takto:

„Ndp. biskup Vojtaššák bol ohromne skromný človek. Aj svoje letné sídlo v Štiavniku dal do úžitku kongregácii Slova Božieho. Nechodil do kúpeľov na rekreáciu a tie všelijaké veľkopánske výlety. Na birmovkách dal príkaz, aby jedlo bolo čo najskromnejšie [...] A z tohoto puritána naše súdnicstvo r. 1951 urobilo veľkého požívачníka a našiel sa aj spisovateľ (Mňačko), ktorý z neho urobil nemravníka.“ Na inom mieste dodáva: *„Bol to človek mravenčej usilovnosti a veľmi skromný, puritán, asketa. Ako biskup riadne vysedával v bisk. kancelárii s ostatnými pracovníkmi a najradšie si akty sám vybavoval [...] Aj v zime ešte ako farár vo Veličnej a potom ako biskup pracoval stojaci pri pulte v prekúrenej alebo slabo vykúrenej izbe. Asi od prechladnutia mal nos červený. Zlomyselníci mu pripisovali alkoholizmus ba aj zlomyselnosť [...] Jeho nevýhodou bolo, že sa dostal na bisk. prestol z fary. Nemal teda taký prehľad a erudíciu, aká by sa vyžadovala od biskupa. Mal ducha ozaj cirkevného, ale ku moderným prúdom aj dobrým bol veľmi nedôverčivý. Šiel vyšľapanými cestami. Novoty nemal rád. Preto mladí kňazi, ktorí chceli uviesť novšie prúdenie, narážali uňho na odpor. Veľkou jeho chybou bolo, že nevedel si kriticky vybrať dôverných ľudí. Počúval na svojich priateľov, často obmedzených, bez širšieho rozhladu a aj efemerného zmyšľania, čo mu zapríčinilo potom neprijemnosti [...] Bol aj dosť tvrdohlavý. Nedal si povedať [...] Bol tuhým vlastencom. Svojho času Slovenskej Matici daroval 200.000 Kčs...“* Podobne ho charakterizovali aj ostatní jeho známi.

A teraz k niektorým problémom, o ktorých sa v publikácii hovorí. Na strane 8 sa hovorí, že bol dlhoročným ideovým prívržencom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. To nik nemôže odtajiť, veď s Hlinkom ho viazalo dlhoročné priateľstvo. Načo však v zátvorkách uvádzať, že nevieme doložiť, či bol registrovaným členom? Ak by bol býval, určite by to už niekto bol dokázal. O tom, že striktno oddeľoval politiku od náboženstva svedčí napr. aj jeho odmietanie štátnej hymny a zákaz jej spievania v kostoloch. Tiež jeho odmietavý postoj k návrhu Hlavného veliteľstva Hlinkovej mládeže z 19. apríla 1941, aby kňazi mohli nosiť dôstojnícku uniformu HM. Tu treba opäť pripomenúť aj jeho obežník z konca roka 1940, ktorým svojim kňazom zakázal vykonávať niektoré verejné funkcie, medzi ktorými uviedol *vládne komisárstvo, starostovstvo, vládne dôvernictvo v podnikoch, správne rady, a r i z á c i e a pod.* Ten zákaz si všimli aj spišskonemecké noviny *Karpathen Post*. V odstavci pred tým jasne rozlišoval medzi ľudákom a katolíkom.

Autor sa vracia k problému s kňazmi na územiach, ktoré boli roku 1920 a 1938 oddelené od Československa a roku 1939 v rámci okupácie Poľska vrátené Slovensku.

Treba poznamenať, že všetky obce pôvodne patrili do Spišského biskupstva, takže jeho angažovanosť nebola náhodná. Je škoda, že autor nepozná bohatú literatúru, ktorá sa tejto témy týka a odvoláva sa len na jeden rukopis. Opäť je tu otázka Vojtaššákovho „šovinizmu“. Je mi trápne, keď Slováci niekomu vyčítajú, že sa zastal národných záujmov Slovákov na tomto území. Výraz sa vyskytuje v známej Burziovej správe, na ktorú sa odvoláva aj autor. Osobne nijako nepodceňujem vatikánskeho chargé d'affaires Burziu. Domnievam sa však, že tento uhladený taliansky diplomat mal osobnú averziu voči jednoduchému a občas aj hrubému slovenskému biskupovi sedliackeho pôvodu. A napokon sa nazdávam, že nie je ťažké zistiť, kto vlastne bol šovinistom. Vojtaššák, ktorý sa zastával záujmov svojich veriacich, aby mohli kázne a vyučovanie v školách počúvať aj vo svojom rodnom jazyku, alebo dotknutí dvaja či traja farári i krakovský arcibiskup, ktorí dali pred náboženskou starostlivosťou o veriacich prednosť poľskému nacionalizmu? Napokon tá otázka ešte dlho doznievala aj po vojne a doznieva na tomto území do súčasnosti. O naivite spišského biskupa aj v tejto otázke nič nenasvedčuje viac, ako jeho list poľskému kardinálovi Adamovi Sapiehovi (práve tomu, ktorý ho označil za šovinistu) a primasovi Augustínovi Hlondovi z 29. decembra 1945. V ňom ich ako spolubratov prosí, aby sa u poľského parlamentu a vlády prihovorili za vrátenie tých obcí po vojne Slovensku, „[...] aby nedovolila [Eminencia] ďalej sa rozrastať nepriateľským vzťahom medzi Poľskom a Slovenskom – medzi väčším a mocnejším bratom a medzi bratom menším, skromným a chudobným Slovákom pre takú maličkosť, ako je v pomere k veľkému Poľsku kúštík hornej Oravy a Spiša – dvoch dekanátov, spolu len 18 farností [...]“.

V druhej štúdií sa autor vracia k známemu pôsobeniu Vojtaššáka v Štátnej rade. Sám priznáva, že v jej rámci vždy dával prednosť otázkam cirkevným pred štátnymi a národnými. Máme mu to vyčítať, alebo mu to slúži ku cti?

Značná časť publikácie je venovaná jeho postojom k „riešeniu“ židovskej otázky. Je to vec skutočne nesmierne vážna a v žiadnom prípade ju nemožno podceňovať. Veď práve táto vec bola škandálom Európy 20. storočia, do ktorého bolo Slovensko zatiahnuté svojou závislosťou na nacistickom Nemecku, ale, žiaľ, aj osobnou angažovanosťou mnohých Slovákov. Väčšina námietok vychádza z diplomatickej korešpondencie, uverejnenej Vatikánom, z ktorej časť vecí týkajúcich sa Slovenska (nie všetky) boli u nás uverejnené v slovenskom preklade. Nazdávam sa, že aj týchto dokumentov sa týka kritika prameňov, hoci väčšinou sa ich informácie preberajú nekriticky ako holé fakty. K stati opäť iba niekoľko poznámok.

Je známe, že slovenskí biskupi sa k tejto otázke vyjadrovali viackrát aj pastierskymi listami, ktoré spolupodpisal i Vojtaššák. Často sa tvrdí, že jeho podpis nebol v súlade s jeho presvedčením. Vieme však, že sa ku každému z nich priamo vyjadroval. Napr. aj k známemu a jasne protivládne pastierskemu listu z 8. 3. 1943, ktorým sa biskupi postavili na obranu Židov, v písomnom vyjadrení žiadal len nepatrnú korektúru. Často sa spomína memorandum biskupského zboru k „Židovskému kódexu“ zo 7. októbra 1941, ktoré tiež nesie jeho vlastnoručný podpis. Treba poznamenať, že mu predchádzala analýza profesorov morálky a cirkevného práva v Spišskej Kapitule. Jeden z jej autorov, prof. Hanus, si na to spomína takto: „*Tol'ko viem, na Kapitule pán biskup vypracoval elaborát na obranu Židov. Aj nám v seminári rozdelil, aby sme jednotlivo my vypracovali elaborát. Dogmatikovi a právnikovi Barnášovi, právnikovi Špirkovi, mne ako moralistovi*

kázal vypracovať elaborát o tejto otázke na posúdenie zákona o Židoch, na posúdenie aj na ich obranu. Pamätám sa, čo som ja písal. Totiž: je nespravodlivosť Židov postaviť mimo zákon [...] Čiže pán biskup Vojtaššák má veľkú zásluhu, že ozaj ako apoštol sa Židov zastal zásadne.“ Táto právna a morálna analýza sa spomína aj v dokumente. V memorande sa biskupi jednoznačne a rozhodne postavili za práva pokrstených Židov. Prečo len pokrstených? Čiastočnú odpoveď nachádzame v 3. bode memoranda, ktorý poukazuje na § 50 „Židovského kódexu“, ktorý pod trestom – s vylúčením podmieneného odsúdenia – zakazuje komukoľvek zastávať sa Židov. Napriek tomu biskupi **jasne a jednoznačne odsúdili ideológiu rasizmu**, ktorý bol základom perzekúcie Židov. Kto iný si to v tej dobe v krajinách podliehajúcich nacistickému Nemecku dovolil? Vojtaššák sa neskôr vrátil v obežníku k zákazu manželstiev medzi Židom a Nežidom. Oboznamuje svojich farárov s § 9 zákona č. 198/1941 Sl. z., pretože pred nimi sa uzatvárali aj pred štátom platné sobáše, ale pripomína im: „*pričom zdôrazňujeme, že na zreteli sú iba praktické ťažkosti, lebo duchovní podľa platných noriem majú dbať u nás i na štátne predpisy manželské, ale nijako sa týmto nevzdávame zásadného stanoviska Cirkvi, ktorá nepozná rasové manželské prekážky*“. Medzitým sa cirkev i biskupi dostali do krížovej paľby veriacich. Jedni ich obviňovali, že pomáhajú Židom hromadnými krstami, druhí zas tým, že sa stotožňujú s protižidovskými opatreniami vlády. Preto biskupi pripravili po začatí deportácií pastierky list, ktorý im však vláda zakázala prečítať v kostoloch! Preto ho uverejnili v *Katolíckych novinách* 26. apríla 1942. Vojtaššák ho však napriek zákazu prikázal prečítať z kazateľnic! Toto prehlásenie má pravdepodobne v dôsledku uvedených tlakov z oboch strán aj veľmi nešťastné štylizácie o Židoch, na ktoré sa najčastejšie poukazuje. Za dôležité však považujem skutočnosť, že sa v ňom biskupi jasne postavili na obranu ľudských práv všetkých našich Židov. Udivuje ma, že v súvislosti s debatou v Štátnej rade z 26. marca 1942 sa stále spochybňujú pamäti jediného zástancu Židov v nej Jána Balka. To, že si v memoároch presne nepamätá nejaký dátum neznamená, že by si nebol zapamätal súvislosti v tak dôležitej otázke. A napokon diskutovaná otázka spišskopodhradského Žida Alexandra Lörinca. Autor poukázal na to, že podľa mojich tvrdení bol v Novákoch už 1. februára 1943, teda tri dni predtým, ako jeho meno Vojtaššák v Štátnej rade spomenul. Medzitým sprístupnené dokumenty z tábora v Novákoch však dokazujú, že sa tam dostal až po tom. Priznávam, že som sa v tej veci mýlil. K dátumu 1. februára som však prišiel na základe toho, že ho pred súdom uviedol samotný Lörinc. Odkazujem na to aj v poznámkovom aparáte! Lörinc sa totiž roku 1946 dostal ako obžalovaný pred retribučný Okresný ľudový súd v Levoči. Súdený bol preto, že keď už z tábora v Novákoch raz bol v Spišskom Podhradí, zašiel na žandársku stanicu a udal niekoľkých Židov, ktorí sa skrývali v nemocnici Milosrdných bratov v Spišskom Podhradí. Po vojne to vyšlo najavo. V svojej výpovedi 25. marca 1946 pred súdom doslova uviedol: „*Je pravda, že som od 1. februára 1943, a to nepretržite až do 1. septembra 1944 bol v židovskom tábore v Novákoch*.“ Keďže šlo o jeho vlastnú výpoveď pred súdom, nemal som dôvod jej neveriť. Neskôr sa mi však podarilo nájsť správu vládneho komisára židovských pracovných táborov z 3. mája 1943, v ktorej uvádza, že Alexander Lörinc sa skutočne dostal do tábora „*na výslovnú žiadosť vysokodôstojného pána biskupa Vojtaššáka*“. Keďže ide o hodnoverný doklad, nemám pochybnosti o jeho pravdivosti a svoje pôvodné tvrdenie v tej veci opravujem. Je však divné, že autor, ktorého si pre jeho snahu o objektivnosť

vysoko vážim, sa ani slovom nezmenil o charaktere Lörinca, pre ktorý ho biskup udal, ani o tom, že bol postavený pred súd zriadený na súdenie fašistov, Nemcov, Maďarov a kolaborantov, hoci to z mojej štúdie vedel. To totiž dosvedčuje, že bol skutočne takým, za akého ho Vojtaššák označil. Ináč by nebol mohol vyniesť súd, ktorý vyniesol: „*udanie akéhokoľvek občana a žiadosť aby bol vytrhnutý zo svojho domova a umiestnený do tábora len preto, že je židovského pôvodu* [podčiarkol – I. Ch.], *je z právneho a morálneho hľadiska jednoznačne neobhájiteľné*“. To je pravda, ale v tom prípade nešlo len o jeho pôvod (v Spišskom Podhradí ostalo viac Židov, o ktorých Vojtaššák vedel), skôr o jeho pochybný charakter. Napokon o jeho charaktere, ale aj nešťastnej povahe, svedčí aj to, že hoci sa po vojne horlivo zapojil do udavačstva i do činnosti KSS, aj tá ho zo svojich radov vylúčila. Dotklo sa ho to natoľko, že pri návrate domov zo schôdze, ktorá rozhodla o jeho vylúčení, dostal infarkt, na ktorý zomrel.

Ako som na to už poukázal, najvýznamnejšia časť publikácie sa venuje arizácii Baldovských kúpeľov. Arizácia bola brutálnym olúpením časti obyvateľstva Slovenska na základe rasového princípu. Podobných lúpeží štátu sme však v 20. storočí u nás mali viac. Ide o olúpenie okolo 3 miliónov Nemcov o majetky v bývalom Československu po vojne na základe tzv. *Benešových dekrétov*, prevzatých aj do príslušných zákonov Slovenskej národnej rady, a to na základe kolektívnej viny. Táto krivda doteraz nebola odstránená. Dokonca prednávnato vydala Národná rada SR prehlásenie o stálej platnosti Benešových dekrétov. Za to hlasovali celkom nepochopiteľne aj poslanci za Kresťanskodemokratické hnutie, čím popreli svoju podstatu, pretože úkony vykonané na základe kolektívnej viny veľkého množstva ľudí nemajú nič spoločné ani s kresťanstvom, ani s demokraciou. Ďalšou lúpežou veľkého formátu bolo tzv. združstevňovanie, keď komunisti donútili slobodných roľníkov odovzdať do družstiev celý ich majetok. To sice bolo po roku 1989 napravené možnými reštitúciami, ale zničilo roľnícky či gazdovský stav na Slovensku úplne.

Isteže, arizácia bola neporovnateľne najtragickejšia tým, že krátko po nej boli bývalí majitelia tovární, závodov, podnikov i obchodov deportovaní a väčšina z nich tragicky zahynula v koncentračných táboroch. Väčšinu majetkov ani nebolo komu vrátiť a aj ich osobné veci si naši ľudia s veľkým nadšením kupovali za lacné peniaze na licitáciách židovského majetku. Základom nielen arizácie, ale aj deportácií a likvidácie veľkej skupiny obyvateľov na základe rasovej príslušnosti bol antisemitizmus. Nevznikol naraz a aj na Slovensku sa rozširoval v dôsledku predsudkov, propagandy, podporovanej čiastočne aj predstaviteľmi kresťanských cirkví poukazovaním na to, že *Židia ukrižovali Krista*, dokonca i časti literatúry niektorých slovenských klasikov. Kresťania sa za to už ospravedlnili a aj v katolíckej cirkvi nastal v tej veci po Druhom vatikánskom koncile zásadný obrat. Napriek tomu, antisemitizmus sa ani dnes celkom nestratil. Nemôžem tomu uveriť, že doteraz nemáme na Slovensku jedinú publikáciu, ktorá by bola seriózne a do podrobností rozobrala a vysvetlila náš antisemitizmus najmenej od 19. storočia. Chýbajú aj publikácie o ďalších dôležitých otázkach novších dejín Slovenska a Slovákov. Je smutné, že monografie o Hlinkovej garde a o Hlinkovej mládeži nevydal Historický ústav Slovenskej akadémie vied z pera niektorého renomovaného slovenského historika, ale že ich vydal Ústav pamäti národa a ich autormi sú mladí historici. To je zas potešiteľné a nádejné.

Podľa zoznamu arizátorov uverejneného na stránkach Ústavu pamäti národa ich bolo asi 2 200. Je jasné, že ich nemožno hádzať do jedného vreca. Ešte sa osobne pamätám, ako mnohí Židia poprosili svojich kresťanských priateľov, ktorým dôverovali, aby ich podniky či obchody arizovali. Verili, že ich dobre povedú a že sa dožijú ich vrátenia po tom, čo sa antisemitský ošial skončí. Boli však aj arizátori úspešných a bohatých podnikov, ktorí sa na arizácii podstatne a ľahko obohatili. A nebolo ich málo. Niektorí z nich dokonca požiadali úrady, aby pôvodného majiteľa deportovali do koncentračných táborov. Retribučné ľudové súdy po vojne len málo z nich skutočne odsúdili. Nazdávam sa, že by bolo logické vydávať knihy a štúdie práve o týchto arizačných zbohatlíkoch. Zatiaľ ich prakticky nemáme.

Teraz k Baldovským kúpeľom. Im je venovaná hlavná časť knihy. Autor podrobne predstavil celý proces arizácie na základe byrokratických dokumentov z troch fondov uložených v Slovenskom národnom archíve. Snažil sa o úplnosť, čo sa mu v tomto ohľade pomerne dobre podarilo. Na druhej strane sa dopustil vážnej metodologickej chyby tým, že tak závažný proces ukončený jeho nekompromisným stanoviskom na konci state, na ktorý sme už poukázali, spracoval len na základe jednostrannej dokumentácie ústredných nacistických úradov nachádzajúcej sa v Bratislave. Už študenti histórie sa v prvom semestri učia, že historik je povinný pred definitívnym spracovaním nejakej témy podrobne sa oboznámiť s doterajšou literatúrou o tejto téme, ako aj vykonať hlboký a podľa možnosti komplexný archívny výskum. Prítom musí archívne dokumenty podrobiť kritike prameňov. Autor nemohol nevedieť, že dokumenty k uvedenej kauze sa musia nachádzať aj v archíve Spišského biskupstva i v štátnych archívoch v Levoči, a bol povinný sa aj s nimi oboznámiť. Aj v justícii platí zásada: *audiatur et altera pars*. V poznámke na strane 13 sa síce píše, že k archívom biskupských úradov – až na malé výnimky – autori nemali prístup. O opaku toho sme však už hovorili. Nevieť o tom, že by sa autori pokúsili študovať v uvedených archívoch. Dôležité sú aj dokumenty súdov i okresného úradu, uložené v Štátnom archíve v Levoči a v jeho levočskej pobočke. Určite by boli mohli mnohé problémy osvetliť alebo doplniť a nebolo sa treba utiekať k domnienkam a podozreniam. Autori, ako pracovníci historických pracovísk, by určite boli od svojich zamestnávateľov dostali čas a prostriedky na archívny výskum mimo Bratislavy.

Keď som sa pred časom odvolával na správu ministerstva vnútra v Prahe ministerstvu zahraničných vecí z 30. septembra 1946 o tom, že Vojtaššák kúpele nearizoval, ale kúpil na dražbe, nemal som k dispozícii k tomu inú dokumentáciu. Predpokladal som, že Štátna bezpečnosť, ktorá Vojtaššáka sledovala ako nepriateľa štátu, nie je mu naklonená a na druhej strane je dobre informovaná. Nazdávam sa, že skutočnosť, že správa vznikla na základe telefonátu, nemala na obsah podstatný vplyv. Pre pôvodný účel procesu to aj stačilo. Až neskôr, keď vznikla okolo toho polemika, som sa vecou začal hlbšie zaoberať a na základe ďalších dokumentov som zistil, že som sa v tom mýlil. V archíve Okresného súdu v Levoči je obsiahly spis týkajúci sa Baldoviec. Začína sa rokom 1944 (!) a končí snahou o reštitúciu pôvodnému majiteľovi v roku 1951. Jeho súčasťou je aj rozhodnutie o arizácii. Ale aj mnoho dokumentov, podrobne sa týkajúcich tejto kauzy, napr. výpovede svedkov. Aj v biskupskom archíve je obsiahly fascikel s názvom Baldovce. Obsahuje nielen podrobné inventárne súpisy kúpeľov, ale dokonca aj fotodokumentáciu. A je tu aj

jedna vec zásadného významu. Vlastnoručná správa Jána Vojtaššáka o stave vecí okolo kúpeľov Baldovce, ktorú napísal Klubu turistov a lyžiarov v Liptovskom Mikuláši na ich požiadanie. Ide o nepodpísaný preklep, ale písací stroj i štylizácia nesporne patria Vojtaššákovi. Nie je ani datovaný, ale zo súvislostí vyplýva, že bol napísaný pravdepodobne v júni 1947. Vo fonde Okresného úradu v Levoči je dokumentácia o menovaní Salvu za dočasného dozorcú kúpeľov, jeho správa o stave jednotlivých budov v kúpeľoch, ale aj požiadavka Ríšskeho vedenia Hitler-Jugend o správu a arizáciu kúpeľov. V Štátnom archíve v Levoči je žaloba Spišskej úvernej banky proti Ladislavovi Friedovi o splatenie dlhu, ktorý voči nej mal. Uvedené dokumenty umožňujú celý proces interpretovať a dokazujú, že pri tom skutočne nešlo len o to, aby sa arizoval podnik Frieda ako Žida.

Z faktov uverejnených v knihe, ako aj z dokumentov, ktoré vyššie uvádzam, možno rekonštruovať celý proces takto:

Prečo malo Spišské biskupstvo záujem o Baldovské kúpele? Stálo ho to totiž nemálo peňazí pri prevode, i neskorších investíciách. Biskupovi veľmi záležalo na tom, aby bohoslovci, študenti, profesori, ale aj starí kňazi mali zdravé prostredie na bývanie i oddych. Baldovce ležia od Spišskej Kapituly asi vo vzdialenosti 1 – 2 km a bohoslovci i profesori v rámci voľného času sa často tým smerom prechádzali. Okrem toho cirkvi oddávna patrila susedná Sivá Brada, kde tiež bol minerálny prameň a kúpeľná budova. Keď odchodom majiteľa ostali Baldovce opustené, chcelo ich Spišské biskupstvo riadne kúpiť, ako to dokazuje aj autor citovaním jeho listu z 4. februára 1941 („*Spišské biskupstvo malo by záujem o kúpu tohto celého komplexu: chceli by sme ich kúpiť*“). Podľa dokumentov Okresného súdu v Spišskom Podhradí mali „*slúžiť ako rekreačné stredisko pre kňazov, teologov a zamestnancov biskupstva a ako útulok pre práceneschopných kňazov*“. Ten istý súd svojim uznesením z 13. februára 1948 (!) potvrdil, „*že treba posudzovať držiteľa ako poctivého*“. Teda aj v podstate už socialistický súd po vyšetrení potvrdil, že úmysel získať kúpele nebol zlý. Kvôli tomu biskupstvo do schátralých kúpeľov investovalo okrem kúpnej sumy, ktorej podstata spočívala v úhrade dlhu pôvodného majiteľa voči banke a štátu (dane) celkovo 2 907 874 Ks, čo bola na tie časy mimoriadne vysoká suma.

Z autorovho textu vyplýva, akoby Salva bol bývalý emisárom biskupa Vojtaššáka. Nebolo to tak. JUC. Cyril Salva nebol priamym zamestnancom biskupského úradu ani jeho hospodárskej správy, ale bol správcom internátu R. kat. učiteľskej akadémie v Spišskej Kapitule. Zaráža, že autor nezistil, že bol aj horlivým likvidátorom židovských podnikov. Roku 1941 zlikvidoval sódovkárne Izidora Frieda a Mórica Weila v Spišskom Podhradí. V tom sa teda vyznal. Určite v súvislosti s tým sa 31. marca 1941 stal aj dočasným správcom kúpeľov Baldovce. A jeho správcovstvo sa aj predlžovalo. Do problémov sa dostal, keď Spišská úverná banka začala na ňom ako na správcovi súdne vymáhať svoju pohľadávku voči Friedovi vo výške 334 230 Ks. Aby sa vyhol nepríjemnosti, navrhol Vojtaššákovi, aby zadlžený podnik kúpil. Ten to spomína aj v uvedenom liste z roku 1947: „*Nútená správa, chcjúc dobromyseľne ušetriť podniku exekučné trovy, nahovorila biskupstvo, aby dalo ponuku na kúpu Baldoviec ÚHÚ. Tým činom uvidí veriteľ uvedená Banka, že jej požiadavka bude takto zaistená, odstúpi od prevedenia exekúcie. Tak sa i stalo.*“ Začatý exekučný proces po prevode majetku skutočne nepokračoval. To potvrdil aj bývalý dirigent Spišskej úvernej banky v Levoči Dr. Juraj Lüley pri súdnom

vypočúvaní 7. augusta 1947. Išlo o pohľadávku banky voči Ing. Ladislavovi Friedovi za pôžičky v pôvodnej výške 310 000 Kč, ktoré banka zaknihovala na Baldovské kúpele (pôvodne ich získal v roku 1936 na dražbe za 426 538 Kč): „*Nepamätám sa presne, ale mohlo to byť v roku 1941, keď žiadateľ odišiel do Palestíny, počom potom bývalý ÚHU nariadil na kúpele nútenú správu a za nít. správcu ustanovil už neb. Cyrila Salvu. Menovaný povinnosti voči nášmu ústavu neplnil, takže sme na vymáhanie hyp. dlžoby, ktorá k 11. marcu 1942 činila 334.230 Kčs.- podali žalobu na Krajský súd v Levoči, následkom čoho potom pohľadávka ku dňu 30. júna 1942 spolu s pravotnými trovami by bola činila 349.796,95 Ks.- Nakolko ale odporca [biskupstvo – pozn. autora] zaplatil 24. júna 1942 sumu 344.387,95 Kčs ostalo saldo k 30. júnu 1942 v sume 4615.- Ks ktoré odporca neskoršie tiež vyrovnal.*“ Spomenuli sme už vyššie, že biskup nemal práve najlepších poradcov. Medzi nimi spomínal prof. Hanus aj meno Salva. Vo svojich pamätiach o ňom o. i. hovorí: „*Nedokončený právnik [...] sa ,zašmajchl'oval' pánu biskupovi, získal jeho plnú dôveru [...] Veru on dôvery nebol hoden. Bol to taký ,štréber' a ,hochštapler', nie spoľahlivý človek [...] on bol jeden z tých, čo zneužívali dôveru pána biskupa [...].*“

Vieme, že biskup už v decembri 1940 zakázal svojim kňazom aj arizovanie. Prečo potom sa stal on arizátorom? Vysvetľuje to jeho pôvodný záujem o kúpu kúpeľov. V tom čase však už od roku 1940 boli vyhlásené za židovský majetok a ten nebolo možné získať iným právnym spôsobom, ako arizáciou. Práve tvrdohlavé vyjednávanie Vojtaššáka ohľadom ceny a nerešpektovanie rôznych odhadov svedčí o tom, že arizáciu bral len ako nutné zlo, ktorému sa musel podrobiť, ak chcel kúpele získať. Záležitost' bola uzavretá len v roku 1944. Nešlo teda o verejnú dražbu, ako som sa pôvodne domnieval na základe vyššie spomínanej správy ministerstva vnútra, ale formálne skutočne o arizáciu. Lenže jej príčinu sme si ozrejmili a určite sa neuskutočnila len preto, že pôvodný majiteľ bol Žid a mal byť surovo obratý o majetok. Ako uvádza aj autor, už roku 1943 biskupstvo oľutovalo, že sa na ten obchod vôbec dalo. Napokon žiadosť pôvodného majiteľa o reštitúciu kúpeľov už socialistický súd roku 1951 definitívne zamietol.

Z viacerých štylizácií vyplýva presvedčenie, že Vojtaššák ako člen Štátnej rady mal na rôzne úradné jednania mimoriadny vplyv. O tom, že tomu tak nebolo svedčí, že krátko potom, čo biskupstvo prevzalo chátrajúci podnik, ktorého jedinou nádejou na určitý zisk bol minerálny prameň, zdravotnícke oddelenie Okresného úradu v Levoči ho rázne upozornilo na katastrofálny hygienický stav prameňa a pohrozilo mu, že ak to neodstráni, zakáže mu prameň používať. Biskupstvo sa muselo podrobiť a okolie prameňa so značným nákladom úplne prebudovalo.

V súvislosti s preberaním podniku vzišla aj požiadavka biskupstva, vrátiť istý elektromontážny materiál, ktorý pôvodne bol v inventári kúpeľov, ale potom sa preniesol do Levoče. Autor sa diví, načo mu bolo 600 bežných metrov drôtu, 900 metrov bergamových trubíc, 100 zásuviek a pod. Nuž na to, na čo ich pôvodne chcel použiť Fried: na rekonštrukciu schátralých budov. O ich stave si ťažko možno urobiť predstavu. Väčšina z nich mala vyše 100 rokov a okrem viacerých popisov, z ktorých každý konštatuje katastrofálny stav (ten bol už pri prevzatí kúpeľov Friedom), to dokazuje aj zachovaná podrobná fotodokumentácia.

Na strane 43 autor poukazuje na osudy rodiny Ing. Ladislava Frieda. Tie však s arizáciou nemali nijaký súvis. Aj za ne je Vojtaššák zodpovedný? Ide teda o autorovu snahu

emotívne ukázať brutalitu cirkevného predstaviteľa. To sa v solidnej práci nerobí ani náhodou.

Aby vec dostala skutočnú šľavu, poukazuje autor v poslednej krátkej kapitole na to, že Vojtaššák poslal v januári 1945 pozdravný list Zjazdu mladej ľudáckej generácie v Piešťanoch. Potom uvádza, na čom všetkom sa tento zjazd uzniesol. Ostáva otázkou, či mohol pri poslaní pozdravu vedieť, na čom sa zjazd uzniesie? Znamená pozdravný list aj schválenie záveru nejakého jednanja? Posiela sa vždy zásadne dopredu. Má to byť preň signifikantné. Je však zaujímavé, že ešte v roku 1943 Vojtaššáka sledovala Ústredňa štátnej bezpečnosti v súvislosti s jedným jeho prejavom v Spišskej Novej Vsi, v ktorom vyjadril nedôveru ustanovizni Hlinkovej mládeže. Aj to je pre Vojtaššáka signifikantné. Otázka jedného minoritu v Spišskom Štvrtku je zas otázkou cirkevnej disciplíny, do ktorej sa zvonka nemá čo vstupovať.

Záverom len toľko. Diskusii o spišskom biskupovi Jánovi Vojtaššákovi a o jeho činnosti v rokoch 1940 – 1945 už bolo dosť. Ja osobne sa ich už nebudem zúčastňovať. Celý jeho život by mala zhodnotiť jeho hlboká a kritická biografía, ktorá si však napriek čiastkovým výsledkom ešte vyžiada mnoho štúdia, práce, námahy, aby podala jeho skutočný, pravdivý, komplexný a verný obraz.

TÚŽBY, PROJEKTY A REALITA

Slovensko v medzivojnovom období

ALENA BARTLOVÁ

STANOVISKO AUTOROV K RECENZII IVANA CHALUPECKÉHO

HLAVINKA, JÁN – KAMENEC, IVAN

Naše poznámky sa budú týkať všeobecnej kritiky (za akým účelom vlastne kniha vyšla a ako sa rodila), no budeme reagovať aj na vecné výhrady voči konkrétnym pasážam, formuláciám a interpretáciám v texte. (Nebudeme sa tu venovať kritickým postojom autora voči recenzii z pera Eduarda Nižňanského).

Naša kniha sa netýka iba arizácie Baldovských kúpeľov (ako to Ivan Chalupecký nesprávne tvrdí hneď v prvej vete svojho stanoviska), ale politických a spoločenských aktivít Jána Vojtaššáka v rokoch 1938 – 1945. Citlivou a diskutovanou súčasťou týchto aktivít bola aj arizácia zmieneného objektu. Pôvodca recenzie podozrieva autorov knihy z predpojatosti voči spišskému biskupovi a z tohto aspektu si vyfabuloval účelovosť a pochybný cieľ vydania publikácie. Okrem toho, nepresne a svojvoľne pripisuje autorom ich podiel na jednotlivých kapitolách. Preto chceme zdôrazniť, že za text knihy (i za jej nedostatky) nesieme obaja rovnakú odbornú i etickú zodpovednosť. Nezaoberali sme sa v ňom vinou či nevinou J. Vojtaššáka a preto nemôžeme prijať Chalupeckého argument, že biskup bol už súdne rehabilitovaný. Čitateľovi sme sa snažili podať nám známe fakty o verejnej činnosti biskupa, ktorý ako vysoký a rešpektovaný cirkevný hodnostár, resp. člen Štátnej rady, blízky človek viacerých vedúcich osobností štátu, nesie za ňu primeraný diel spoločenskej a morálnej zodpovednosti. Pravdaže, je úplne legitímne polemizovať o miere a výške tejto zodpovednosti, prípadne o iných stránkach biskupových verejných aktivít. Netreba však hľadať v týchto diskusiách či v niektorých konkrétnych formuláciách v knihe rafinované nepriateľské úmysly. Preto sa nezhodujeme ani s kategorickým záverom I. Chalupeckého, že „*Diskusii o spišskom biskupovi Jánovi Vojtaššákovi bolo už dosť*“ (Prečo sa však potom v októbri 2010 konala v Spišskom Podhradí konferencia o J. Vojtaššákovi, kde mal referát aj autor vyššie citovaných slov, keď sľúbil, že „*Ja osobne sa ich [diskusii o J. Vojtaššákovi – J. H., I. K.] nebudem už zúčastňovať.*“)? Úlohou historikov je odstraňovať, prinajmenšom zoslabovať demonizujúce, resp. legendarizujúce interpretácie jednotlivých udalostí či osobností z našich dejín. Nie vždy sa nám to darí, lebo mýty pretrvávajú ďalej. Protirečivé hodnotenia politických a verejných aktivít J. Vojtaššáka v rokoch 1938 – 1945 sú toho presvedčivým dôkazom. Aspoň jeden príklad: Už takmer dvadsať rokov sa v mnohých odborných i popularizačných prácach tvrdí, že na základe Vojtaššákovho listu ministrom vnútra Alexandrovi Machovi na jar 1943, boli zastavené deportácie židov zo Slovenska do vyhladzovacích táborov. Deportácie boli však prerušené už v druhej polovici októbra roku 1942, nevraviac už o tom, že žiadny biskupov list v tejto veci sa doteraz nenašiel a nepublikoval, neodvolávali sa naň ani čelní politici ľudáckeho režimu vo svojej povojnovej obhajobe pred Národným súdom.

Úplne súhlasíme s Ivanom Chalupeckým v tom, že značná časť publikácie je venovaná postoju biskupa Vojtaššáka k „riešeniu“ židovskej otázky a že ide o nesmiernu vážnu otázku, ktorej výskum prináša stále nové poznanie. Príkladom je, že pri písaní našej práce sme nemali ešte k dispozícii Vojtaššákov list, v ktorom sa v júni 1942, teda

v čase deportácií, vyjadruje k otázke uzatvárania zmiešaných manželstiev medzi židmi a nežidmi. Z tohto dokumentu citujeme: „*Vieme stanovisko najvyššieho zákonodarcu o manželskom sňatku pokrsteného žida s árijcom; známe sú nám i smernice vlády v tomto bode. Z vnútorného presvedčenia pokrstených židov je veľmi málo. Z tých málo ostane ich ešte menej, keď ich vyvezú. Tí prípadne pokrstení nemusia sa ženiť, ani vydávať, keď to štátny manželský zákon znemožňuje. Aspoň tú obeť nech prinesie žid za to, že bol pokrstený. Kňaz katolícky, keď chce byť kňazom, musí priniesť obeť celibátu. Myslím tak, že trebárs pokrstení, židia ešte nezasluhujú to, aby sa katolícka cirkev na Slovensku pre niekoľkých tak prudko proti vláde a štátnemu zákonu stavala, dokonca i Sv. Stolicu, ktorá ináč v manželskej veci obyčajne hľadá sa prispôbiť zákonom štátnym, proti štátu svojmu mobilizovala. Konklúziou by bolo pre pokrstených židov: na zakázané ovocie nesiahajť.*“ Domnievame sa, že z dokumentu jasne vyplýva, že v čase vrcholenia tragédie slovenských židov, vrátane konvertitov, spišský biskup zaujal chladné až cynické stanovisko.

V súvislosti so židovskou otázkou sa doteraz pertraktovali hlavne dve kauzy: arizácia Baldovských kúpeľov a udanie žida Alexandra Lörinca zo Spišského Podhradia na pôde Štátnej rady vo februári roku 1943. Na zasadnutí Štátnej rady 3. februára 1943 si jej členovia vypočuli referát prednostu XIV. odd. ministerstva vnútra Antona Vaška o židovskej otázke. Vaškov referát sa týkal najviac problematiky židovských pracovných táborov a stredísk na Slovensku, ale aj stavu a dodržiavania protizhidských noriem. Biskup J. Vojtaššák viackrát vstúpil do diskusie o referáte a keď sa A. Vašek posťažoval, že nemá voľnú ruku, aby podľa svojho uváženia mohol zobrať do pracovných táborov hociktorého židovského občana, biskup Vojtaššák konštatoval, že v Spišskom Podhradí ešte stále je ponechaný jeden židovský obyvateľ, hoci tam nie je potrebný žiadny hospodársky ohľad a navyše „*je to najväčší maďarský bolševik, komunista od dávnych čias. Ľudia sa rozhorčujú, že vraj všetkých židov pobrali, len vraj táto pliaga je tu [...] Poznám ho dobre. To bol, prosím najväčší gauner maďarský. Bil sa s Čechmi. Všetkých pobrali a on je tam.*“

Ivan Chalupecký na základe našej argumentácie v knihe *Spory o biskupa Vojtaššáka...* prehodnotil svoje niekdajšie tvrdenie o tom, že v čase keď biskup Vojtaššák udal Lörinca, bol už Alexander Lörinc tri dni v pracovnom tábore v Novákoch a tak sa vlastne Lörincovi nič nestalo, ba dokonca pridala aj ďalší dôkaz o Vojtaššákovskej účasti na uväznení A. Lörinca, ktorý našiel v správe vládneho komisára židovských pracovných táborov z 3. mája 1943. V nej sa uvádza, že Alexander Lörinc sa dostal do nováčkeho pracovného tábora pre židov „*na výslovnú žiadosť vysokodostojného pána biskupa Vojtaššáka*“. Vyčíta nám však, že sme sa v uvedenej publikácii ani slovom nezmenili o charaktere Lörinca, či o tom, že bol súdený po vojne ľudovým súdom. Tvrdí, že biskup Vojtaššák udal Lörinca práve pre jeho charakter.

V celej tejto kauze sme ako autori za podstatné považovali a stále považujeme to, že biskup Vojtaššák udal Alexandra Lörinca a že tak urobil na pôde politického orgánu vo chvíli, keď si jeho členovia vypočuli referát jedného z popredných strojcov protizhidskej politiky na Slovensku, venovaný práve židovskej otázke. Vojtaššákovské slová na adresu Lörinca „*tam žiadny hospodársky ohľad nie je potrebný*“ sú jasným dôkazom toho, že sa rokovalo o hospodárskych dôvodoch, pre ktoré neboli niektorí židia (a nie

Maďari, komunisti, gauneri a pod.) deportovaní v čase, keď už ľudáci viac ako dve tretiny slovenských židov brutálnym spôsobom vyviezli za hranice a ďalšie tisíce zavreli do pracovných táborov na Slovensku.

Navyše, A. Vašek nedal zaistiť Lörinca ako politického previnilca, ale ako žida. Preto ho neposlal do Ilavy, kam ľudácky režim zatváral komunistov (vrátane občanov židovského pôvodu), ale do židovského pracovného tábora v Novákoch. Nechávame už na posúdenie čitateľa i samotného I. Chalupeckého, či vyššie spomínaná iniciatíva (teda udanie) biskupa v konkrétnej situácii židov na Slovensku, adresovaná priamo práve A. Vaškovi, bola z ľudského a kresťanského aspektu morálna a korektná.

Chalupecký vyčíta autorom spochybňovanie pravdivosti Balkových memoárov, týkajúce sa rokovania Štátnej rady z 26. marca 1942, kde sa podrobne hovorilo o začínajúcich deportáciách židov. Nejde o spochybňovanie. Iba sme poukázali, že Balkove spomienky písané s časovým odstupom niekoľkých desaťročí, sa v danom prípade rozchádzajú s autentickou zápisnicou z rokovania tohto orgánu. Na druhej strane I. Chalupecký relativizuje vyjadrenia G. Burzia, označiac ho za „*uhladeného talianskeho diplomata*“, ktorý „*mal osobnú averziu voči slovenskému biskupovi*“. Nehľadiac na to, že Burzio bol vatikánsky a nie taliansky diplomat, bol aj kňazom, ktorý nielen z diplomatického, ale aj z náboženského stanoviska veľmi kriticky hodnotil politické aktivity nielen J. Vojtaššáka, ale tiež viacerých slovenských rímsko-katolíckych kňazov v rokoch 1940 – 1945.

Ivan Chalupecký polemizuje s našou publikáciou aj v súvislosti s kapitolou, ktorá sa venuje arizácii Baldovských kúpeľov. Túto polemiku dokonca, súdiac podľa názvu jeho príspevku, považuje za nosnú.

Vytýka „*vážnu metodologickú chybu*“ v spracovaní tejto témy „*len na základe jednostrannej dokumentácie ústredných nacistických úradov nachádzajúcej sa v Bratislave*“. Zároveň pripomína, že „*autor nemohol nevedieť, že dokumenty k uvedenej kauze sa musia nachádzať aj v archíve Spišského biskupstva, i v štátnych archívoch v Levoči a bol povinný sa s nimi oboznámiť*“.

Problematiku arizácie Baldovských kúpeľov rímskokatolíckym Spišským biskupstvom sme spracovali na rozsiahlom základnom pramennom materiáli, ktorým, ak sa bavíme o metodológii výskumu arizačného procesu, je tzv. arizačný spis uložený v Slovenskom národnom archíve buď vo fonde Ústredný hospodársky úrad, prípadne (ak prebiehalo aj reštitučné alebo iné úradné konanie po druhej svetovej vojne), v archívnom fonde Povereníctvo priemyslu a obchodu – VII. odbor. Takýto spis spravidla obsahuje všetky podstatné dokumenty týkajúce sa arizácie toho-ktorého podniku a minimálne z hľadiska dokumentov Povereníctva priemyslu a obchodu nejde o „*jednostrannú dokumentáciu ústredných nacistických úradov*“.

V úvode kritizovanej kapitoly sme jasne deklarovali, že jej predmetom je „*analýza faktov o osudoch podniku Kúpele Baldovce, obchod ,s Baldovskou minerálnou vodou‘, lepšie povedané hľadanie odpovede na otázky, na základe akých legislatívnych noriem a akým spôsobom tento podnik zmenil majiteľa a kto sa týmto novým majiteľom stal*.“ Teda základná otázka, ktorú sme pred seba postavili, spočívala v tom, či boli kúpele Baldovce arizované a ak áno, kto sa stal ich majiteľom. Až do vydania našej publikácie sa totiž v súvislosti s touto kauzou nielen Ivan Chalupecký, ale aj iní historici, ako napr. Róbert Letz (*Dokumenty k procesu s katolíckymi biskupmi Jánom Vojtaššákom, Michalom*

Buzalkom a Pavlom Gojdičom, s. 214, pozn. 383) vyjadrovali v tom zmysle, že Spišské biskupstvo nearizovalo tento židovský podnik, ale židovský podnik kúpilo na dražbe.

Uznávame, že sme nerobili výskum v archíve Spišského biskupstva a ani v štátnom archíve v Levoči, hoci o „povinnosti“ historika oboznámiť sa s nimi si dovoľíme zapochybovať. Sme ochotní pripustiť, že tieto materiály mohli výskum obohatiť o niektoré málo známe skutočnosti. Za podstatnú však považujeme otázku, v čom Ivan Chalupecký, autor kritiky našej publikácie, ktorý tieto dokumenty preštudoval, vyvracia našu argumentáciu, či zásadne mení naše tvrdenia.

Chalupecký, ktorý priznáva, že sa mýlil, keď v minulosti tvrdil, že biskupstvo nearizovalo kúpele Baldovce, ale kúpilo ich na verejnej dražbe, dnes predovšetkým zdôvodňuje arizáciu kúpeľov Baldovce. Pýta sa, prečo sa biskup Vojtaššák stal arizátorom. Vysvetľuje to nasledovne: „*keď odchodom majiteľa ostali Baldovce opustené, chcelo ich Spišské biskupstvo riadne kúpiť*“. Na inom mieste tvrdí, že biskup Vojtaššák sa stal arizátorom, lebo kúpele boli „*vyhlásené za židovský majetok a ten nebolo možné získať iným právnym spôsobom ako arizáciou*“.

Z Chalupeckého argumenácie nevedno, odkedy malo biskupstvo záujem „riadne kúpiť“ kúpele. Ak sa ale pokúsime pracovať s touto Chalupeckého argumentáciou, potom musíme uviesť, že majiteľ kúpeľov Ladislav Fried opustil Slovensko ešte roku 1939. Spišské biskupstvo mohlo o týchto kúpeľoch rokovať s právoplatne ustanoveným zástupcom Ladislava Frieda, právnikom Móricom Friedom, ktorý bol zároveň otcom pôvodného majiteľa.

Ani v dokumentoch, ktoré sme mali k dispozícii my, ani v argumentácii I. Chalupeckého nezaznieva, že by biskupstvo voči Baldovským kúpeľom, ako majetku Ladislava Frieda, postupovalo v snahe dohodnúť sa s pôvodným majiteľom, alebo jeho zástupcom na kúpe. Chalupecký poukazuje na jediný dokument, ktorý citujeme v našej publikácii, a ktorý je zo 4. februára 1941. Biskupstvo v ňom Ústrednému hospodárskemu úradu deklaruje svoj záujem „kúpiť kúpele“ ako komplex nehnuteľností. Pritom už ale I. Chalupecký neuvádza (čo sme tiež citovali), že v tom istom liste biskupstvo napísalo: „*vlastník týchto nehnuteľností ‚zmiznul‘ do Palestíny a má tu v Levoči len rodičov, prosíme o láskavú informáciu a úpravu ako máme postupovať pri zamýšľanej kúpe a kto môže platne zastupovať vzdialeného pozemknižného vlastníka – teda scudziteľa*“. Neuvádza ani to, že ÚHÚ odpovedal biskupstvu, že pri zamýšľanej kúpe „*bývalého vlastníka môže zastupovať vlastníkom splnomocnená osoba*.“ Splnomocnenou osobou bol spomenutý Móric Fried a Cyril Salva, ktorý list v mene Ústrednej hospodárskej správy spišského biskupstva (nie ako súkromná osoba) podpísal, to dokázateľne vedel. Ved' sa krátko nato stal „prechodným dozorcom“ kúpeľov v Baldovciach a zasahoval do vyplatenia nájmu za používanie kúpeľov Móricovi Friedovi, na ktorom sa s Móricom Friedom dohodla Deutsche Partei. Navyše, pri uvalení dočasnej správy C. Salvu nad kúpeľami bol aj Ústredným hospodárskym úradom za držiteľa podniku uznaný Dr. Móric Fried ako „*splnomocnený zástupca L. Frieda*“ (ten istý dokument dostal aj Cyril Salva). Pokiaľ by teda išlo len o „riadnu kúpu“, biskupstvo mohlo konať hoci aj v roku 1941 a prejavit' snahu o priamu kúpu nehnuteľností. Celý proces sa však skončil arizačným prevodom (nie kúpou!) kúpeľov do majetku biskupstva podľa ustanovení nariadenia č. 198/1940 Sl. z., známeho ako „Židovský kódex“.

Ivan Chalupecký uvádza, že Cyril Salva nebol priamym zamestnancom biskupského úradu a ani jeho hospodárskej správy. Tu poukazujeme na dotazník dočasného správcu, v ktorom Cyril Salva Ústrednému hospodárskemu úradu oznámil, že je zamestnancom biskupstva spišského, ako aj na už citovaný list Ústrednej hospodárskej správy Spišského biskupstva zo 4. februára 1941. Chalupecký ďalej vytýka, že z textu knihy „*vyplýva, akoby Salva bol býval emisárom biskupa Vojtaššáka*“. Na základe povojnových svedectiev (z ktorých jedno má byť podľa písacieho stroja a štýlu „nepochybne“ Vojtaššákov) sa snaží argumentovať, že Cyril Salva sa stal dočasným správcom ako súkromná osoba a iba keď sa dostal do problémov so Spišskou úvernou bankou, ktorá poskytla L. Friedovi na kúpele úver, navrhol biskupovi Vojtaššákovi, „*aby zadlžený podnik kúpil*“. Z hľadiska motivácie mal byť biskup Vojtaššák k arizácii iba nahovorený „*zlým poradcom*“ Cyrilom Salvom, ktorý bol podľa (Chalupeckým citovaných) spomienok L. Hanusa „*zašmahľovaným štréberom*“, prípadne „*hochštaplerom*“. Ivan Chalupecký si nevšimá Vojtaššákovo písomné vyjadrenie z 23. novembra 1942, že, z hľadiska motivácie, biskupstvo „*do toho arizovania skočilo len pod dojomom novinárskych hesiel, že každý kto má možnosť povinný je preberať židovské podniky*“. Podotýkame, že aj toto Vojtaššákovo tvrdenie sme publikovali a uvedený dokument, vlastnoručne podpísaný biskupom Vojtaššákom, je v publikácii uverejnený dokonca aj ako faksimile.

Za podstatné považujeme, že v kľúčovom momente celého prípadu sa biskup Vojtaššák rozhodol pre arizáciu majetku Ladislava Frieda a v sprievodnom liste arizačnej žiadosti Spišského biskupstva, ktorú sám podpísal Augustínovi Morávkovi, predsedovi Ústredného hospodárskeho úradu, Cyrila Salvu za svojho „emisára“ jednoznačne ustanovil. V liste sa uvádza: „*Spišské biskupstvo chce arizovať t. zv. kúpele BALDOVCE/ p. Spišské Podhradie, pol. okres Levoča/, ktoré sú majetkom žida ing. Ladislava Frieda, t. č. v Palestíne bývajúcemu, a na ktoré je uvalená dočasná správa. Arizačnú žiadosť s potrebnými dokladmi odovzdá Vám pán Cyril Salva, správca nášho internátu na Spišskej Kapituli, ktorý bol Vaším úradom vymenovaný za dočasného správcu tohto podniku. Úctive prosím o dobroprajnosť Vašej slovutnosti a o umožnenie, aby tento podnik dostalo naše biskupstvo spišské. Prosím prijať uistenie o mojej hlbokéj úcte a oddanosti.*“

Aj v decembri 1941 vyslal biskup Vojtaššák Cyrila Salvu ako zástupcu Spišského biskupstva a poskytol mu sprievodný list pre Augustína Morávka.

Na základe biskupom Vojtaššákom podpísanej žiadosti sa po určitom čase, rozhodnutím Ústredného hospodárskeho úradu o prevode podniku, stali Kúpele Baldovce, 28. marca 1942, majetkom Rímsko-katolíckeho spišského biskupstva. Ostávalo zaplatiť za tento podnik.

Tu dostáva Chalupeckého snaha preniesť všetku zodpovednosť za arizáciu kúpeľov na zlého poradcu ďalšie vážne trhliny. Sám priznáva, že biskup Vojtaššák „*tvrdohlavo vyjednával ohľadom ceny*“, čiže likvidačnej hodnoty podniku, ktorú malo biskupstvo v zmysle platných arizačných noriem zaplatiť. Podľa Chalupeckého to svedčí o tom, že „*Vojtaššák bral arizáciu ako nutné zlo, ak chcel kúpele získať*“. Tu opäť poukazujeme na nesúlad s Vojtaššákovým tvrdením o arizácii „*pod dojomom novinárskych hesiel*“. Otázkou tiež ostáva, čo viedlo biskupa Vojtaššáka počas „*tvrdohlavého vyjednávania ohľadom ceny*“ k antisemitskému vyjadreniu, že inventár podniku „*mohol len žid pre*

židovské deti z Pešti na letovisko došlé upotrebit', ale terajší majiteľ toho nemôže upotrebiť“.

Ivan Chalupecký spochybňuje aj vplyv, ktorý biskup J. Vojtaššák mohol mať ako člen Štátnej rady na rôzne úradné jednaná. Nuž, nielen ako člen Štátnej rady, ale aj ako biskup a verejne činná i známa osoba. Za všetky indikátory tohto vplyvu uvedieme snád len fakt, že na základe Vojtaššákovho listu vyslal roku 1944 minister hospodárstva Gejza Medrický do Baldoviec novú odhadnú komisiu a nasledovalo prizvanie ďalšieho odhadcu. V stovkách arizačných spisov, ktoré sme prešli, sa takýto prípad nevyskytol.

Na záver snád ešte niekoľko slov k niektorým výhradám na našu adresu. Obvinenie autorov z tvrdenia, že „*arizácia Baldoviec sa uskutočnila len preto, lebo pôvodný majiteľ bol žid a mal byť surovo obratý o majetok*“ je zarážajúce. Pokiaľ ide o charakteristiku arizácie, sám I. Chalupecký vo svojom texte uvádza: „*Arizácia bola brutálnym olúpením časti obyvateľstva Slovenska na základe rasového princípu.*“ My sme konštatovali nasledovné: „*Fakt, že biskupstvom arizované kúpele boli v zlom technickom stave a neboli rentabilné, nič nemení na skutočnosti, že boli predmetom arizácie, teda rasovo motivovanej majetkovej perzekúcie zo strany ľudáckeho režimu.*“ Odpovedali sme teda na spomínanú základnú otázku z úvodu kapitoly: akým spôsobom (odpoveď: arizáciou, ktorú organizoval režim) a kto (odpoveď: biskupstvo) sa stal majiteľom Kúpeľov Baldovce. Zároveň sme sa vyjadrili k tvrdeniam, ktoré celú kauzu vysvetľovali ako „kúpu“ zadlženého a nerentabilného podniku. Medzi ich autorov patrila až do vydania knihy *Spory o biskupa Vojtaššáka* aj Ivan Chalupecký.

RECENZIE

KAPITOLY ZO SÚČASNEJ FILOZOFIE DEJÍN. Editori: Rastislav Kožiak, Juraj Šuch, Eugen Zeleňák. Bratislava : Chronos, 2009, 303 s.

Snaha o pochopenie a vysvetlenie historického diania stavia pred filozofa dejín otázku, akým spôsobom uchopí skúmaný historický materiál, či zvolí vedecký prístup alebo hľadá inšpiráciu napríklad v literatúre, či sa sústreďí na sprostredkovanie tzv. Univerzálnej História alebo sa obmedzí na výskum mikrohistorických procesov, napríklad v oblasti historickej antropológie. Rozdielny pohľad na chápanie dejín otvára predovšetkým v 20. storočí široké spektrum explanačných postupov, ktoré sa svojím spôsobom snažia vysporiadať s pojmami ako napríklad historické fakty, vedeckosť histórie, naratívna forma, interdisciplinarita či antropológia. S uvedenými problémami a pojmami sa môžeme stretnúť aj v antológii s názvom *Kapitoly zo súčasnej filozofie dejín*, ktorú zostavili R. Kožiak, J. Šuch a E. Zeleňák.

Antológia pozostáva z predslovu a troch častí. V predsluve ju zostavovatelia adresujú študentom histórie a filozofie a má slúžiť ako „pomôcka“ pri štúdiu predmetov zameraných na filozofiu dejín a dejiny dejepisectva. Okrem záujemcov z radov filozofie a histórie je publikácia parciálne podnetná aj pre literárnych teoretikov. Jej hlavným cieľom je vyplniť medzeru v oblasti teórie histórie, ktorú dokumentujú preklady ukážok prác predovšetkým anglosaských autorov. Hlavnú časť práce tvoria tri monotematické bloky: historická explanačia, historická narácia a škola Annales. Každý blok sa začína štúdiou jedného zo zostavovateľov, ktorý je následne doplnený prekladmi vybraných autorov. Mojmím cieľom je najprv predstaviť všetky tri tematické bloky a v závere sa pokúsim poukázať na niektoré formulácie k fenoménu historickej narácie, ku ktorým dospela literárna veda.

Prvý bok „historická explanačia“ otvára štúdiá E. Zeleňáka s názvom *O historickej explanačii*. Autor v nej predstavuje najprv Hempelov (1942) pohľad na historické vysvetlenie, odmietajúce metafyzické špekulácie, ktoré sa zakladá na vedeckom stanovení počiatkových javov. Tie istým spôsobom determinujú vysvetľovanú udalosť, ktorú historik vysvetlí alebo „pokryje“ aspoň jedným „zákonom“. Prítomnosť všeobecných, univerzálnych zákonov je podmienkou fungovania tzv. modelu pokrývajúceho zákona. Z radov kritiky Hempelovho modelu je možné spomenúť problematiku absencie vhodných zákonov, ktoré z hľadiska nároku na univerzálnosť strácajú svoju špecifickosť alebo zvláštnosť a história sa svojím spôsobom stáva akýmsi vedeckým nástrojom fyziky. V poslednej časti píše E. Zeleňák stručne o historickej narácii. Za kľúčovú otázku sa tu dá považovať tvrdenie, že samotná minulosť má podobu „nevyrozprávaného príbehu“ (L. O. Mink). Tomuto tvrdeniu konkuruje názor D. Carra, podľa ktorého má minulé realita, naopak, naratívne črty alebo podobu príbehu. Po Zeleňákovej štúdií nasledujú preklady W. Draya (*Zákony a vysvetlenie v histórii*), A. Donagana (*Historická explanačia: opätovné posúdenie Popper-Hempelovej teórie*) a L. O. Minka (*Naratívna forma ako kognitívny nástroj*).

Na zvyšovaní záujmu o povahe historickej narácie malo svoj podiel, ako píše Juraj Šuch v úvodnej štúdií k „historickej narácii“ s názvom *O historickej narácii*, aj „vytrácanie sa diskusií o význame modelu pokrývajúceho zákona“. K prvým autorom, ktorým sa venuje a ktorí rozprúdili diskusiú o význame historickej narácie, patria v 60. rokoch 20. storočia W. B. Gallie, L. O. Mink a A. C. Danto. Pri L. O. Minkovi vyzdvihuje J. Šuch napríklad jeho poukázanie na prítomnosť fikcie v historickej narácii, u A. C. Danta okrem iného jeho analýzu naratívnych viet. Najväčšiu pozornosť venuje práci H. Whita, ktorej recepcii sa venuje už dlhšiu dobu (pozri napríklad aj J. Šuchovu štúdiu v Historickom časopise *Hayden White: Metahistória a písanie o minulosti*, 2003). Šuch okrem iného vyzdvihuje skutočnosť, že Whitove práce začínajú byť v 80. rokoch

20. storočia inšpiratívnejšie skôr pre literárnych teoretikov ako filozofov či historikov. White považuje historickú naráciu za „verbálny artefakt“, vytvorený prostredníctvom „sujetovania“ udalostí (*emplotment*), ktorých rozpoznanie dodáva narácii explanačný účinok. Problematiku historickej narácie dopĺňajú preklady A. C. Danta (*Naratívne vety*), H. Whita (*Historický text ako literárny artefakt* a *Historický sujet a problém pravdy v historickej reprezentácii*) a dve ukážky z prác F. Ankersmita (*Šesť téz o naratívnej filozofii histórie* a *Obrat k jazyku: literárna teória a teória histórie*).

Intelektuálny smer, založený roku 1929 francúzskymi historikmi M. Blochom a L. Febvrom, medzinárodne známy pod názvom „Annales“, je stredobodom záujmu tretieho, posledného bloku antológie. V úvodnej štúdiu mapuje R. Kožiak historický vývin školy Annales v priestore troch generácií. Na rozdiel od predchádzajúcich prístupov k problematike vysvetľovania histórie je v intenciách školy Annales možné všeobecne konštatovať jednak odklon od sústreďovania faktov a hľadania univerzálnych zákonov a zároveň aj istú nedôveru voči formalistickému uchopeniu dejín prostredníctvom naratívnych štruktúr. Spoločným záujmom Annales sa tak stáva jej interdisciplinárne smerovanie; je prístupná podnetom z oblasti sociológie, etnografie a štrukturalistickej lingvistiky.

Tretia generácia vytvára v podmienkach dejín mentalít a historickej antropológie nové oblasti výskumu, ako napríklad viera, telo, smrť, nádej alebo imaginárno v spojení so stredovekými mentalitami. Centrálnou postavou tejto časti sa stáva J. Le Goff; dokumentujú to aj dva preklady jeho prác: prvá pod názvom *Existuje škola Annales?* a druhá má názov *Stredoveké mentality a dejiny imaginárna*. Okrem toho je súčasťou tejto časti aj preklad F. Braudela *Historické a spoločenské vedy: dlhé trvanie*.

Hoci zostavovatelia adresujú v predslove svoju antológiu filozofom a historikom, predovšetkým jej druhá časť, venovaná historickej narácii, je inšpiratívna aj pre literárnych teoretikov. Z pohľadu naratológie sa napríklad dôležitým kritériom na vymedzenie tzv. fikcionálneho a faktuálneho rozprávania stáva problematika identity autora a rozprávača. Za základný znak historickej narácie považuje G. Genette zhodu medzi autorom a rozprávačom, ktorá v podmienkach fikcionálnych textov (napríklad v románoch) chýba. Ďalším, stále diskutovaným kritériom, je od čias K. Hamburgerovej schopnosť fikcionálnych textov zobrazit' vedomie iných postáv, ich vnútorný svet, myšlienky, sny alebo predstavy. V historickej narácii však čitateľovi spravidla chýba zobrazenie skúseností jednotlivých postáv, postavy tu nezískavajú autonómny, subjektívny hlas.

V podmienkach klasickej naratológie nie je pri historickej narácii možné aplikovať všetky naratologické kategórie. Okrem už spomínaného Whitovho termínu *emplotment* sa pri analýze historiografického diskurzu objavujú najčastejšie kategórie ako „hlas“, „perspektíva“, resp. „fokalizácia“ (pričom najdôležitejšiu úlohu zohráva tzv. nulová fokalizácia, prostredníctvom ktorej historik „nevstupuje“ do vedomia postáv).

Aplikácia literárnych, naratívnych postupov do historického rozprávania „*zvyšuje jeho stupeň reflexivity*“ (S. Jaeger) a tým približuje fikcionálne rozprávanie k faktuálnemu. Napríklad multiperspektívne literárne rozprávanie môže historik použiť v podmienkach historickej narácie s cieľom vytvoriť historický obraz, pozostávajúci z viachlasných perspektív (nielen historických postáv, ale napríklad aj rôznych predmetov), ktoré sú mnohokrát protichodné a prispievajú tak ku komplexnejšiemu obrazu skúmaného historického objektu.

Juraj Dvorský

HURBANIČ, Martin: *POSLEDNÁ VOJNA ANTIKY. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v historických súvislostiach*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009, 378 s.

Bratislavský historik Martin Hurbanič sa dlhodobo venuje skúmaniu dejín Balkánu v ranom stredoveku a odborné štúdie s touto problematikou publikuje v domácich i zahraničných časopisoch. Okrem iného sa sústreďuje na vzájomné vzťahy Avarského kaganátu a Byzantskej ríše a takisto na vnútropolitický i zahraničnopolitický vývoj Byzancie. Dlhoročný výskum sa autor rozhodol zosumarizovať a vydať ako odbornú publikáciu v rámci časopisu *Byzantinoslovaca* v edícii monographiae.

Dielo je rozdelené na jedenásť kapitol, pričom každá z nich obsahuje ešte niekoľko podkapitol. Súčasťou publikácie je aj skutočne rozsiahly súpis prameňov a literatúry (spolu na dvadsiatich siedmich stranách), ktorý obsahuje nielen diela týkajúce sa priamo obsahu knihy, ale aj pramene k iným obdobiam byzantských dejín a dôležitú byzantologickú literatúru. Veľmi podrobne je spracovaný aj poznámkový aparát. Autor sa rozhodol nedávať poznámky priamo pod čiaru na každej strane, ale celý zoznam je uvedený ako samostatná časť na takmer osemdesiatich stranách. Kto sa teda chce podrobne pristiaviť pri každej poznámke v texte, musí sa pripraviť na neustále listovanie a hľadanie toho správneho čísla v závere knihy. Publikácia *Posledná vojna antiky* sice nemá samostatnú obrazovú prílohu, ale mapky, ilustrácie a fotografie autor priebežne rozmiestnil v jednotlivých kapitolách. Kladne hodnotíme najmä časté využívanie máp pri opisovaní konkrétnych území či vojenských ťažení, čo určite ocení každý čitateľ.

Publikácia má sice podtitul *Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v historických súvislostiach*, lenže iba o obliehaní mesta na Bospore to rozhodne nie je. Martin Hurbanič sa spomínanú významnú udalosť byzantských dejín snažil zasadiť do širšieho kontextu a svoje rozprávanie preto začína už vládou cisára Maurikia (582 – 602). Podrobne popisuje jeho panovanie, reformy, vnútropolitickú i zahraničnopolitickú situáciu ríše a takisto dôležité vojenské výpravy. Zameriava sa na konflikty s najmocnejšími susedmi ríše – Avarmi, Peržanmi a Longobardmi.

Druhá kapitola (*Vládca tvrdej ruky*) pojednáva o uzurpátorovi trónu, cisárovi Fokovi (602 – 610). Fokas je dodnes historikmi vnímaný v negatívnom svetle, no Hurbanič sa snaží o vlastný pohľad na túto kontroverznú osobnosť byzantských dejín. Nevyhýba sa jeho otvorenej kritike, ale na druhej strane oceňuje snahu o urobenie opatrení, ktoré mali ríšu ochrániť. V závere kapitoly už prechádza k budúcemu cisárovi Herakleiovi (610 – 641), ktorý sa ako syn kartáginského exarchu dostal až na byzantský trón.

Tretia časť je obrazom nelichotivej situácie po nástupe Herakleia do úradu, čomu napovedá i názov *Impérium na pokraji zániku*. Nový cisár sa musel vyrovnávať s veľkými problémami, ktoré vyvstali v Taliansku, na Balkáne i na východnej hranici ríše. Najväčším nebezpečenstvom bola perzská armáda, ktorá takmer bez odporu dokázala obsadiť mestá v Sýrii i Palestíne. Cisár nemal dostatok vojakov, aby mohol brániť európske i ázijské územia Byzancie súčasne a tak keď presunul vojsko do Malej Ázie, balkánske mestá ostali bez podpory mobilnej armády. Útokom Avarov a Slovanov sa dlhodobo dokázal ubrániť len Solún, iné mestá na Balkáne boli pravidelnou obeťou nájazdov nomádov a ich spojencov.

V štvrtej kapitole (*Herakleiov vabank*) sa autor opäť zameriava na vykreslenie situácie na byzantsko-perzskej hranici. Popisuje útok Peržanov na Egypt a jeho dobytie i to, ako sa so stratou svojej „obilnice“ vyrovnali v hlavnom meste. Detailne rozoberá i reformy, ktoré cisár urobil k zvýšeniu boj schopnosti vlastnej armády a takisto vykresľuje Herakleiovu snahu o nájdenie silných spojencov proti Peržanom. *Nediplomatický úskok kagana* je názov piatej kapitoly, v ktorej sa na úvod opäť presunieme na európske územie ríše. Autor sa sústreďuje na opis avarskej hrozby, ktorú Herakleios musel akútne riešiť. Keďže nemohol voči Avarom vojensky zakročiť, súhlasil

s vyplácaním vyššieho tribútu, ktorý podľa Hurbaniča mohol dosiahnuť rekordnú sumu 200 000 zlatých ročne. V tejto kapitole sa čitateľ dozvie aj informácie o stave Avarského kaganátu v prvej polovici 7. storočia a o vzájomných vzťahoch s Byzanciou.

V šiestej kapitole (*Na život a na smrť*) sa autor venuje záležitostiam na východnom fronte a bojom s Perziou. Ťaženie v roku 624 začalo pre Herakleia úspešne a zatlačil nepriateľa do defenzívy. K rozhodujúcemu súboju však v tejto fáze ešte nedošlo, cisár si pripísal len niekoľko menších víťazstiev. Hurbanič vysvetľuje dôvody, prečo sa táto vojna označuje aj za svätú vojnu a pripomína, že Herakleia niektorí západní autori považovali za akéhosi predchodcu križiakov. Roku 626 sa však Peržania odhodlali k protiofenzíve a dostali sa až k Chalcedónu, na západnom pobreží Malej Ázie. Cisár im v tom nedokázal zabrániť, ale aspoň poslal časť svojho vojska na pomoc obliehanému Konštantínopolu.

Až siedma kapitola s názvom *Avarské vojsko* sa zaoberá tým, o čom hovorí aj podtitul publikácie – teda o útoku Avarov na majestátny Konštantínopol. Autor veľmi podrobne popisuje zloženie avarského vojska, jeho štruktúru, vybavenie a polemizuje s otázkou početnosti vojska pod hradbami hlavného mesta. Nevynecháva predstavenie pomocných oddielov a to Slovanov, Longobardov a Gepidov. Čitateľ sa dozvie aj informácie o využívaní obliehacích strojov v avarskom vojsku, pričom Hurbanič tieto mechanizmy popisuje nielen slovne, ale prikladá aj obrázky jednotlivých typov katapultov.

Kým v predchádzajúcej kapitole sa autor zamerl na predstavenie útočníkov, v ôsmej sa sústreďuje na obrancov a konštantínopolské opevnenie. Vysvetľuje dômyselnosť obranného systému hlavného mesta a najväčšiu pozornosť samozrejme venuje hlavným Theodosiánskym hradbám. Aj v tejto časti Hurbanič polemizuje s početnosťou vojska, tentoraz na byzantskej strane. Za maximálne číslo považuje 15 000 obrancov, aj s využitím domobrany. Deviatu kapitola s príznačným názvom *Útok sa začal* popisuje už samotné obliehanie hlavného mesta spojeným avarsko-slovanským vojskom. Dňa 29. júla 626 sa vojská Avarov a ich spojencov rozmiestnili po celej dĺžke Theodosiánskych hradieb a začali ostreľovať mesto. Autor zdôrazňuje, že avarský kagan bol ochotný prerušiť obliehanie a ušetriť životy ľudí, ak by mu dobrovoľne vydali Konštantínopol do rúk. Posolstvo cisára Herakleia však hovorilo jasne: brániť hlavné mesto za každú cenu a nevyhovieť kaganovým požiadavkám.

Desiatu kapitola (*Rozhodnutie padlo na mori*) je plynulým pokračovaním popisu avarského obliehania Konštantínopolu. Autor podrobne približuje každý deň blokády mesta a boje medzi Avarmi a Byzantíncami. Bojovalo sa na súši i na mori – v druhom prípade sa kagan spoliehal na slovanské monoxyly, ktoré sa však nemohli rovnať byzantským lodiam. V námornej bitke boli slovanské plavidlá Byzantíncami doslova rozdrvené a to sa ukázalo ako zlomový moment v obliehaní mesta. Zvyšky Slovanov po tejto porážke a po krutom zaobchádzaní zo strany kagana zanechali obliehanie a opustili okolie hradieb. Kagan naplánoval ešte jeden masívny útok na mesto, no ani tentoraz sa mu nepodaril rozhodujúci prielom. Konštantínopol sa tak desaťdňovému obliehaniu úspešne ubránil. Pozitívne tu hodnotíme časté využívanie citovania dobových prameňov (diela Theodora Synkella, Georgia Písidu), ktoré približujú pohľad na tieto udalosti očami obliehaných Byzantíncov.

V záverečnej časti s názvom *Víťazi a porazení* sa Hurbanič zamýšľa nad tým, prečo Avari neuspeli pri obliehaní. Ako hlavné dôvody uvádza zlú súčinnosť jednotlivých zložiek avarského vojska, problémy so zásobovaním a nedostatočne silnú flotilu. Pre porovnanie ponúka aj názory dobových autorov i súčasných historikov. Aj po skončení obliehania však Byzancia stále ostávala vo vojne s Perziou, ktorá trvala až do roku 628. Autor vykresľuje Herakleiove boje s Husravom na Východe i podmienky mierovej zmluvy medzi oboma štátmi. Kapitulu končí zmienkou o novej nastupujúcej sile, ktorá využila oslabenie oboch veľmocí a dostala ich na koléná. Tou silou boli nasledovníci proroka Mohameda...

Dielo Martina Hurbaniča *Posledná vojna antiky* dávame týmto do pozornosti nielen historikom, či študentom histórie, ale aj širšej čitateľskej verejnosti. Táto odborná monografia je napísaná pútavou a zrozumiteľnou formou, takže zaujme každého, kto sa chce dozvedieť viac informácií o vláde cisára Herakleia, avarskom obliehaní Konštantínopolu či o byzantsko-perzskej vojne v 7. storočí.

Martin Konečný

KOPEČEK, Michal. *HLEDÁNÍ ZTRACENÉHO SMYSLU REVOLUCE. ZROD A POČÁTKY MARXISTICKÉHO REVIZIONIZMU VE STŘEDNÍ EVROPE 1953 – 1960*. Praha : Argo, 2009, 386 s.

Téma intelektuálnych dejín je v českej a slovenskej historiografii stále rozvíjajúcou sa oblasťou, ktorá zatiaľ vzbudila záujem len malého počtu historikov. Jedným z najvýznamnejších je nepochybne Michal Kopeček z Ústavu soudobých dejín AV ČR. V monografii *Hledání ztraceného smyslu revoluce* završuje dlhodobý výskumný projekt zameraný na analýzu počiatkov tzv. marxistického revizionizmu v druhej polovici 50. rokov. Autor opisuje príčiny a podmienky vzniku na marxistických základoch postavenej, kritickej reflexie reálneho fungovania socialistickej diktatúry. Kopečkova kniha je výnimočná hneď z niekoľkých hľadísk. Jedným z nich je už spomenutý dôraz na intelektuálne dejiny. Presnejšie na dejiny politického myslenia v období považovanom za čas strnulého, neplodného dogmatizmu, kde o všetkom rozhodovalo všemocné stranické vedenie. Práve na prvej fáze existencie marxistického revizionizmu sa dá dokladovať často ignorovaná dynamika spoločenskej diskusie v rámci totalitnej spoločnosti, ako aj aktivita „intelektuálov-insiderov“ (s. 48) v rámci inštitucionalizovaného diskurzu. *Hledání ztraceného smyslu revoluce* zdôrazňuje myšlienku, že opozíciu v socialistických diktatúrach netvorili len disidenti fungujúci mimo systému, ale aj intelektuáli vychovaní a pôsobiaci v inštitúciách, ktoré si režim vytvoril špecificky za účelom podpory svojich cieľov.

Práca (podľa definície jej autora) stojí na pomedzí výskumu politických ideológií a dejín politického myslenia. Tento postoj naznačuje nutnosť vidieť marxizmus v dvoch jeho základných podobách: ako ideológiu a ako vedu. Východoeurópsky marxizmus je však často chápaný len ako vulgarizovaná stranická doktrína. Kniha Michala Kopečka pripomína, že marxizmus mal aj podobu vedeckej teórie, ktorú na vysokej intelektuálnej úrovni rozpracúvalo viacero mimoriadne talentovaných marxistických filozofov, sociológov, historikov, ale aj umelcov a spisovateľov: „*V našich národných i evropských soudobých dějinách představuje marxismus neobyčejně ‚silné myšlení‘, silně analyticky i politicky, myšlení, které ve svém vlivu, ať už pozitivním či negativním, nemá v českých, československých a nakonec i světových dějinách 20. století konkurenci. Jsem přesvědčen o tom, že pokud neporozumíme historické váze marxistického myšlení, neporozumíme ani historickému vývoji naší nedávné minulosti.*“ (s. 11) Michal Kopeček v úvode explicitne upozorňuje, že v knihe sa len okrajovo venuje mechanizmu stranických kampaní a ťaženiu proti revizionizmu zo strany vládnej moci. Sústreďuje sa predovšetkým na hlavné osobnosti marxistického politického myslenia a ich snahu o rozvíjanie marxistickej filozofie v rámci pokusov o prekonávanie stalinského dogmatizmu.

Veľkou prednosťou práce je nepochybne jej štruktúra, zodpovedajúca požiadavkám na modernú vedeckú monografiu. Za pozitívum pokladám stručné zhrnutie na konci každej kapitoly. Niekoľkostránkový text prehľadne zdôrazňuje body, ktoré autor v danej kapitole považuje za kľúčové. Zhrnutia tiež poskytujú priestor na náčrt podobností a rozdielností vývoja v analyzo-

vaných národných prípadoch. Monografia obsahuje kvalitne spracovanú teoreticko-metodologickú časť. Autor v nej definuje základné pojmy (ideológia, legitimita, politický jazyk, revizionizmus ...), predstavuje súčasný stav bádania a najnovšie prístupy k problematike, na základe ktorých navrhuje metódu výskumu špecifického prípadu socialistických diktatúr. Prvá časť úvodnej kapitoly sa zaoberá ideológiou a jej postavením v systéme štátneho socializmu. Podáva prehľad rôznych prístupov k analýze komunistickej ideológie a jej funkcii v spoločnosti, kde sú všetky formy diskurzu prísne kontrolované a obmedzujú sa na jedinú prípustnú doktrínu marxizmu-leninizmu. Autor opiera svoj pohľad na rolu ideológie v totalitnej spoločnosti o modifikáciu prístupu politológa Andrewa Chadwicka, týkajúcu sa vzťahu politických ideí a politickej akcie (s. 28). Špecifikom, na ktoré Kopeček musí prihliadať je existencia univerzálneho totalizujúceho diskurzu. Ako ukázal práve problém revizionizmu, „všetko kontrolujúci“ charakter komunistickej ideológie spôsobuje, že konanie, ktoré explicitne neprispieva k udržaniu doktríny, sa automaticky stáva odporom voči nej. Výsledkom je neustály ťažkopádny proces udržiavania ideologickej čistoty, ktorý navyše komplikuje každý otvorejší prejav nejednotnosti v radoch vykladačov doktríny.

Najdôležitejším pojmom práce je koncept „politického jazyka“ (resp. jazykov). Politický jazyk je prostriedkom, ktorý rámci daného politického diskurzu umožňuje zrozumiteľne a prijateľne formulovať základné politicko-filozofické princípy a pojmy, avšak spôsobom, ktorý sa jasne vymedzuje voči interpretáciám inštitucionalizovanej politickej doktríny. Podmienkou vzniku „politického jazyka“ je existencia aspoň potenciálnej možnosti preniesť diskutované filozofické princípy do verejného politického diskurzu v podobe politického programu alebo stanoviska. (s. 42) Ako autor ďalej ukazuje, bol to práve jazyk „marxistického humanizmu“ v podobe opozície voči straníckemu pragmatizmu, ktorý sa stal základom politického jazyka marxistického revizionizmu. Michal Kopeček oprávnene tvrdí, že jadrom štúdie analyzujúcej vzťah marxistického myslenia a politiky musí byť práve skúmanie a vysvetlenie vzniku konkrétneho politického jazyka a jeho rekonštruovanie. Spomínaný koncept je postavený na teoretických východiskách tzv. Cambridgeskej školy zaoberajúcej sa dejinami ideí. Práve jeden z jej hlavných predstaviteľov, John Pocock, je tvorcom konceptu politického jazyka. Recepcia myšlienok Quentina Skinnera a Johna Pocka týkajúca sa nutnosti kontextuálnej analýzy textov v českých a slovenských historických prácach (zo slovenských autorov treba spomenúť Andreja Findora) je stále pomerne výnimočný jav. Kopečkova monografia však nevyhnutne musela zohľadniť historický kontext vzniku analyzovaného diskurzu. Jednotlivé štúdie sa preto zaoberajú politickým, kultúrnym aj inštitucionálnym zázemím analyzovaných textov a filozofických diskusií a následne aj reakciami vládnej moci, v podobe vedeckej a ideologickej kritiky revizionizmu.

Kapitolu *Zrod marxisticko-leninského diskurzu vo filozofii* tvorí náčrt a priblíženie postavenia marxizmu ako vedeckej metodológie a politickej ideológie v Poľsku, Maďarsku a Československu do polovice 50. rokov. Autor poukazuje na skutočnosť, že marxisticko-leninská filozofia v daných krajinách nezačínala od nuly, hoci jej tradícia bola pomerne slabá. Navyše jediný marxistický filozof a literárny historik európskeho významu, György Lukács, bol po väčšinu svojho pôsobenia režimom skôr trpený ako oslavovaný. V Československu a Poľsku osobnosť „Lukáčsovského“ typu chýbala, resp. bola nahradená jej karikatúrami typu Arnošta Kolmana. Komunistické strany mali vo všeobecnosti malý intelektuálny potenciál, chýbali im špičkové osobnosti schopné dodať marxizmu-leninizmu „intelektuálnu dôveryhodnosť“. Inštitucionálne podmienky na výchovu vlastných „filozofických kádrov“ vznikli až s ustanovením socialistických diktatúr. Paradoxne práve dosiahnuté vzdelanie vyvolalo u mladej marxistickej intelektuálnej elity nespokojnosť s vulgarizáciou a sovietskou filozofiou. Po Stalinovej smrti tak začal jej postupný odklon od totálnej podriadenosti politike k relatívnej autonómii na straníckom vedení. Postupná emancipácia viedla viacerých filozofov ku kritike nedostatkov a pomalosti destalinizačnej politiky straníckeho vedenia. V polovici 50. rokov sa tak ukázalo, že komunistická moc si nevedomky vychovala svojich

vlastných kvalifikovaných kritikov (s. 97). Ti boli o to nebezpečnejší, že vytvorili vnútornú opozíciu, pracujúcu prísne v intenciách marxistického diskurzu.

Destalinizácia a (čiatočné) odhaľovanie predchádzajúcich zločinov znamenali pre mnohých mladých, presvedčených komunistov krízu identity. S pádom absolútnej autority stalinizmu padla nespochybniteľná autorita strany, čo zákonite viedlo ku kríze legitimacy. (s. 115) Michal Kopeček zdôrazňuje, že to bola práve otázka legitimacy a legitimizácie socialistických diktatúr, ktorá spôsobila, že vysoko akademická otázka pomeru marxistickej filozofie a ideológie vyvolala v radoch držiteľov moci taký živý záujem. Kapitola *Legitimita medzi revolúciou a národným vedomím* predstavuje výbornú štúdiu na tému, akými prostriedkami komunistická štátna moc ospravedľovala svoju totalitnú vládu. Často sa opakujúce tvrdenia, že vládnuca strana dosahovala svoje ciele len terorom sú totiž jednoznačne chybné. Špeciálne v prípade strednej Európy kde, na rozdiel od ZSSR, bola alternatíva liberálnej demokracie neustále prítomná, musel režim socialistickej diktatúry svojej legitimizácii venovať značnú pozornosť. V rámci tejto snahy sa podľa autora ako rozhodujúce ukázali dva základné diskurzy: vzťah marxizmu a národnej identity a pomer marxizmu ako spoločenskej teórie k reálne existujúcemu politickému systému. V 50. rokoch bol nacionalistický diskurz do značnej miery tabuizovaný, preto to bol hlavne revizionizmus, ktorý sa stal ústrednou témou „kvázi verejného diskurzu“. Stal sa tak prostriedkom vyrovnávania sa mladšej marxistickej inteligencie s problematikou stalinskej deformácie myšlienky komunizmu. (s. 136)

Tretou a najvýznamnejšou prednosťou knihy je jej komparatívny záber. Hlavnú časť práce tvoria tri štúdie sledujúce vznik a počiatky marxistického revizionizmu v Poľsku, Maďarsku a Československu. Toto zoradenie zároveň odzrkadľuje „reálny vplyv“ revizionistického hnutia od najsilnejšieho po najslabšie. V zhode s ďalším recenzentom (Petr Šámal v časopise *Dějiny a současnost* 10/2009) možno konštatovať, že najvydarenejšia je kapitola zaoberajúca sa Poľskom. Dôvodom je aj skutočnosť, že práve poľský prípad je najzaujímavejší. Práve tu sa v 50. rokoch najúplnejšie ukázali dva základné politiky jazyk revizionizmu. V snahe o obnovenie marxizmu ako kritickej filozofie a vedy vytvoril najvýznamnejší predstaviteľ poľského revizionizmu Leszek Kolakowski vlastnú filozofiu socialistického humanizmu ako reakciu na teror obdobia stalinizmu. Poľský marxistický revizionizmus ako jediný predstavil vlastnú víziu vývoja komunistickej spoločnosti, ktorá mohla byť chápaná ako legitímna alternatíva vtedajšieho vývoja. Hoci v Maďarsku bol vplyv revizionizmu oveľa menší, kvôli špecifickej vnútro politickej situácii (udalosti revolúcie roku 1956) sa s ním režim vyrovnával oveľa tvrdšie. V maďarskom prípade absolútne dominuje postava Györgya Lukácsa, ktorý úplne ovládol formovanie politického jazyka marxistického revizionizmu. Mladá generácia filozofov, ktorá Poľsku a Československu formovala intelektuálnu opozíciu, tak v Maďarsku stála v Lukáčsovom tieni. V Československu sa v rámci marxistického revizionizmu druhej polovice 50. rokov nevyvinul spoločensky relevantný politický jazyk. Vyrovnávanie sa so stalinizmom tu bolo menej radikálne, chýbal dôkladnejší rozbor politického systému a následné volanie po demokratizácii ako to bolo v Poľsku. Hlavnú úlohu v revizionistickom „hľadaní zmyslu revolúcie“ hrali Karol Kosík, Ladislav Tondl a Ivan Sviták. Bol to práve Kosík, kto najvýstižnejšie charakterizoval revizionistický program v československej marxistickej filozofii: „*Panstvo ideológie v marxizme skončilo, aby vytvorilo miesto vedeckej teórie*“ (s. 305) Situácii na Slovensku autor venuje len niekoľko letných zmienok. Nedá sa to však považovať za nedostatok, pretože intelektuálna opozícia v podobe marxistického revizionizmu sa v slovenskej filozofii prakticky neobjavila. V 50. rokoch v slovenskom prostredí pretrvávala vernosť straníckej línie. Prejavy kritiky sa začali objavovať až o desať rokov neskôr a týkali sa skôr nacionálneho diskurzu.

V rámci autorovej analýzy vzniku marxistického revizionizmu treba zdôrazniť jeho tvrdenie, že tento proces nebol (len) výsledkom ideového vývoja a politicko-filozofických úvah. Zásadnú úlohu tu hralo vyrovnávanie sa s vlastnou a kolektívnou historickou skúsenosťou v období stalinizmu. Väčšina z neskorších revizionistov v 50. rokoch horlivo oslavovala myšlienky „geniálneho

Stalina“, radikálne odsudzovala názory straníckym vedením označované za reakčné a schvaľovala likvidáciu ich nositeľov. Revizionizmus pre nich predstavoval vyrovnávanie sa s minulými postojmi. V konkrétnych výsledkoch bol teda marxistický revizionizmus pokusom o „návrat k Marxovi“, snahou o obnovenie predpokladaného humanistického a demokratického ducha pôvodného marxizmu. Volanie po skutočnom „premyšľaní o marxizme“ a napojení sa na celoeurópsku diskusiu sa však zákonite muselo dostať do konfliktu s vládou mocou socialistických diktatúr. Predstavitelia „strany a vlády“ z pochopiteľných príčin trvali na stave, v ktorom nebol „marxizmus považovaný za teóriu a metodológiu, ale skôr za vyznanie viery“. (Jerzy Topolski) Logickým vyústením situácie bolo umlčanie revizionistických intelektuálov a následný konzervatívny obrat. Michal Kopeček tiež upozorňuje na zjednodušujúce tendencie opisovať tento „súboj“ v intenciách pojmov dobra a zla, za použitia morálnych súdov a politicky motivovaných hodnotení. Zdôrazňuje, že v prípade marxistického revizionizmu išlo len o konflikt pohľadov na fungovanie komunistickej totality. (s. 117) Stúpenci revizionizmu v žiadnom prípade nepočítali s diskusiou alebo vedeckou spolupracou s nemarxistickými filozofmi. Išlo im len o odbúranie dogmatizmu a vulgarizmu, aby marxistická kritika „buržoáznych myšlienkových prúdov“ nevyznievala smiešne a nevzdelane. Výsledok analýzy počiatkov marxistického revizionizmu jednoznačne ukazuje, že aj lojálny ale kritický marxistický intelektuál bol väčšinou nekompatibilný s režimom socialistickej diktatúry. Komunistická strana totiž nepotrebovala „dobrodruhov a partizánov“, ale „radových vojakov“, (s. 65) ktorí sa slepo a bez odporu podriaďovali aktuálnej doktríne.

Na záver možno konštatovať, že kniha ako celok pôsobí veľmi kompaktným a homogénnym dojmom. Autor sa drží v úvode vytýčenej, zafinancovanej línie, nenechal sa zlákať zbytočnými odbočkami a nezabíha do nevýznamných detailov. Výsledkom je jasný, prehľadný a dobre čitateľný text, ktorému sa dá len máločo vyčítať. Michal Kopeček na začiatku práce deklaruje, že vo svojej analýze marxistického revizionizmu sa sústreďí na marxistickú filozofiu a sociológiu. V rámci dokreslenia celkovej atmosféry destalinizačných diskusií by však pomohol exkurz do vývoja v oblastiach, ktoré boli s filozofickými diskusiami úzko späté, prípadne ich ovplyvňovali. Mám na mysli najmä vedy o umení a historiografiu. V rámci komparatívneho prístupu by bola prínosná analýza, do akej miery a či vôbec dochádzalo k intenzívnejším „cezhraničným“ kontaktom medzi predstaviteľmi marxistického revizionizmu. Tieto návrhy však nič nemenia na jednoznačne pozitívnom hodnotení Kopečkovej knihy, ktorá je v rámci českej a slovenskej historiografie v mnohom jedinečná. Jej mimoriadny význam je už v skutočnosti, že prispieva k procesu dekonštrukcie zjednodušujúceho pohľadu na dejiny komunistickej totality. V období neustále zdôrazňovaného „vyrovnávania sa komunistickou minulosťou“ je totiž prístup založený na jej nestrannej vedeckej analýze ešte stále netypický, ale o to potrebnější. Historikovi tohto obdobia neostáva len súhlasiť s tvrdením z úvodu knihy: „*Přesto je s podivem, jak zanedbatelné množství historických prací za posledních bezmála dvacet let vzniklo k tématu marxismus, jak malý zájem ve výskumu státního socialismu dosud vzbudzuje myšlení, které bylo nejenom ideologickou páteří politického režimu, ale které bylo také jedním ze základních prvků formujících kvazi-verejný společenský diskurs, stejně – ať chceme či nikoli – mentální a pojmové struktury každé individuální mysli.*“ (s. 11)

Adam Hudek

GLOSÝ – BIBLIOGRAFIA

VŠEOBECNÉ DEJINY

PRÍBĚHY RANĚ KŘEŠŤANSKÝCH MUČEDNÍKŮ. Výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury. Uspořádal Petr Kitzler. Praha : Vyšehrad, 2009, 395 s.

Dvadsaťjedentextovýchdokumentovrozličných žánrov v českom preklade obsahuje kniha, na ktorej vzniku má editorský aj prekladateľský podiel klasický filológ Petr Kitzler, ktorého vedeckou špecializáciou je antická kresťanská literatúra a stredoveká latinská spisba. Rímskej politickej moci trvalo pomerne dlho, kým uznala, že kresťanstvo neprináša deštrukciu štátu, ale jeho stúpenci ponúkajú spoločnosti významné pozitívne hodnoty. Oficiálny dokument, ktorým sa mení postoj voči kresťanom a umožňuje sa im požívať výhody verejného účinkovania, sa tradične označuje ako Milánsky edikt a datuje sa do roku 313.

Tento súbor obsahuje 7 textov, ktoré z gréčtiny preložil Pavel Dudzik, a 14 v pôvodine latinských textov, z ktorých polovicu preložil Petr Kitzler a polovicu Iva Adámková. Správy o smrti mučeníkov nepredstavujú obsahovo ani formálne jednoliaty korpus. Elementárna kategorizácia rozlišuje *acta*, ktorých jadrom je záznam z výsluchu, pričom vzorom boli zrejme autentické archivované prokonzulárne aktá, a *passiones*, v ktorých prevažuje naratívny prvok a po spravidla detailnom opise mučenia a smrti prinášajú správy o sprievodných zázrakoch. V ich rámci však nachádzame ďalšie žánrové odlišnosti – sú tu listy adresované jednotlivým cirkevným obciam (napr. *Polykarpovo martyrium*), životopisné i autobiografické rozprávania (napr. *Vita Cypriani* od Pontia, *Passio s. Perpetuae et Felicitae*, *Martyrium Pionii*), ba aj novelisticky ladené opisy (napr. *Passio ss. Mariani et Iacobi*). Vo výbere teda chýbajú hymny.

Za najautentickejšie diela sa okrem spomenutého Polykarpovho umučenia a Umučenia sv. Perpetuy a Felicity pokladajú *Acta Scillitanorum*, ktoré pochádzajú asi z r. 180 a ako list lyonským kresťanom štylizované *Martyrium Lugdunensium*. Bádania nepochybujú o tom, že pamiatky referujú o reálnych udalostiach, aj keď pisatelia mali na zreteli cieľ, zapôsobiť na publikum cez obrazy neohrozených hrdinov a demonštrovanie superiority kresťanského monoteizmu.

Každý z uvedených textov predstavuje najprv prekladateľ v krátkom úvode, ktorý prináša historický kontext dokumentu, vrátane údajov o jeho protagonistovi či protagonistoch a načrtáva dejiny jeho tradovania. Potom nasleduje bibliografia edícií a prekladov a výberový súpis sekundárnej literatúry. Zaujemca má teda k dispozícii dovedna 83 edícií i prekladov a 230 položiek odbornej literatúry. Okrem toho na jednotlivosti upozorňuje alebo ich vysvetľuje podčiarový poznámkový aparát s takmer tisíc položkami, ktoré sa týkajú najmä oblasti filológie, práva, politických i cirkevných dejín, intertextových vzťahov k biblickým knihám i nebiblickej literatúre, ale aj topografie, reálií verejného i súkromného života, historickej prosopografie.

O takýto aparát sa opierajú aj preklady, ktorým vcelku sotva možno niečo podstatné vytknúť či už z hľadiska presnosti alebo literárnej presvedčivosti. Pre skandovanie *Salvum lotum*, ktorým diváci komentovali zakrvavenie mučeníka Saturna zahryznutím leoparda, sa jednako núka významovo i rytmicky lepší ekvivalent „*Zdárnou koupel*“ miesto „*Přijemnou koupel*“ (s. 167). Dost' rušivo vyznieva veta „*Ve městě Henchir Bou Cha byl edikt zveřejněn o červnových nonách*“ (s. 341); výraz *nony* patriaci staroveku škripe v priamom styku s novodobým toponymom. Ťažko sa viem stotožniť s prekladom *katholiké ekklesia* zvratom „*většinové církev*“ (s. 181), ktorý znie skôr ako predpojatý a historickou realitou nepodložený modernizmus, niekde mohol byť väčšinový aj arianizmus, montanizmus ap.; iste ide o osobné riešenie prekladateľa, veď na s. 299 čítame ten istý pojem preložený spo-

jením „všeobecnou cirkev“. Prekladateľ výraz *beati* v citáte z tzv. blaženstiev z Matúšovho evanjelia adverbialným „*blaze těm*“ takisto pokladám otázne; je predsa rozdiel medzi tým, aký niekto je a ako sa má, resp. cíti. Naopak, ako vhodné modernizmy pôsobia spojenia „*centrum víry*“ (s. 265), „*do spisu*“ (s. 342) ai. Je ťažko vysvetliteľné, prečo sa do textu preloženého z latinčiny má vnašať grécky variant toponyma *Kaisareia* za Caesarea/Cézarea (s. 309). Na druhej strane si vysoké uznanie zasluhujú mnohé tvorivé riešenia, konkrétne využitie hovorových prvkov v Umučení sv. Perpetuy a Felicity (napr. hrozne vysoký, začly, já ho kopala, lidi, vyhrajú ap.) alebo riešenie slovných hračiek (napr. s. 171, 282). Aké úskalia pre prekladateľa predstavujú tzv. *hapax legomena* alebo byrokratická frazeológia, môže čitateľ vybrať aj z vysvetliviek pod čiarou.

Súčasťou knihy je pomerne rozsiahly a odborné fundovaný literárno-teoretický úvod z pera Jiřího Šubrtu *Sanguis martyrum, semen Christianorum. Idea mučednictví v rané církvi* (s. 15-48). Jeho autor si zachováva náležitý múdry odstup od matérie. V troch kapitolách svojej štúdie sa Šubrt postupne venuje prenasledovaniu ako historickej skutočnosti, kresťanskému vnímaniu mučeníctva a správam o smrti kresťanských mučeníkov. Punc vedeckosti publikácie umocňuje trojaký zoznam skratiek, bibliografia s takmer 600 položkami a osem (!) registrov. Ako celok môžeme hodnotiť túto knihu, naozaj, ako vzorovú.

Záujem bádateľov i verejnosti o danú problematiku potvrdzuje pozoruhodný fakt, že takmer súčasne vyšlo u nás analogické dielo *Slávne svedectvo mučeníkov*, ktorého editorkou a hlavnou prekladateľkou je Helena Panczová, nevšedne pracovitá a talentovaná klasická filologička. Porovnať a zhodnotiť prístup slovenského kolektívu, vrátane jednotlivých prekladateľských riešení, uľahčuje najmä to, že 9 pamiatok je zhodných; slovenský výber ich obsahuje dovedna 18, okrem iného aj text Milánskeho ediktu. Napriek uvedeným názvom je česká publikácia koncipovaná skôr ako svedectvá a slovenská skôr ako príbehy. V oboch

prípadoch ide o veľmi cenné publikácie, na ktoré možno hľadieť ako na komplementárne.

Daniel Škoviera

1526 – 1848

RAGAČ, Radoslav a kol. *ZLATÝ VEK CISÁRSKEJ REZIDENCIE V HOLÍČI V OBDOBÍ FRANTIŠKA ŠTEFANA I. LOTRINSKÉHO*. Skalica : Regionálna rozvojová agentúra, 2010, 135 s. + cd nosič

Publikácia archívnych dokumentov je v rámci slovenskej odbornej literatúry stále skôr výnimkou. Recenzovaná publikácia však bezpochyby prekročí úzky okruh záujemcov o podobný typ produkcie, a to nielen vďaka tomu, že prístupným spôsobom (a jazykom) oslovuje záujemcov o históriu, historicko-kultúrne pamiatky, ale aj napr. turistov a návštevníkov regiónu, a nemožno zabudnúť ani na reprezentačné účely. Kniha sprístupňuje reprodukcie kolorovaných plánov a máp zo zbierok SNA, kde ešte stále nie celkom spracovaný fond Holíčsko-šaštínskeho panstva prináša mnohé objavné poznatky. V slovenských fondoch ojedinelý konvolút obsahuje plány, zostavené v dobe najväčšieho stavebného rozmachu na panstve (cca do r. 1762), ktoré dokumentujú premyslený stavebno-hospodársky zámer, s využitím prvkov urbanistického plánovania, zároveň aj úroveň dobovej životnej úrovne a foriem bývania. Výnimočnej hodnote fondu a publikovaného prameňa zodpovedá aj kvalitne spracovaný sprievodný text.

Plány predstavujú vyše 30 budov rôzneho zamerania, počnúc zámkom samotným, cez príbytky najvýznamnejších úradníkov a zamestnancov panstva, nájomné domy a úrady, budovy cirkevného a sociálneho zamerania, hospodárske objekty (okrem iného aj tzv. švajčiarsky dvor – komplex na spracovanie mliečnej produkcie novými metódami), podkladajúce aj v európskom kontexte zaujímavé objavy (umiestnenie mechanickej mláťačky

v samostatnej šope na obilie už v polovici 18. storočia!). Komplexne tak prezentujú pansťvo, slúžiace ako model moderného hospodárstva, s premysleným ekonomickým, sociálnym a urbanistickým konceptom, a sprístupňujú tak úroveň myslenia zadávateľa stavieb, cisára Františka Štefana I. Lotrinského. Objekty sú čitateľovi sprostredkované nielen vo forme kvalitne reprodukováných plánov (sprievodné popisky sú uverejnené v preklade), ale aj v podobe samostatných fundovaných hesiel, zhrňujúcich doterajšie publikované či na základe pôvodného výskumu zistené poznatky. Hoci heslá priamo nie sú opatrené poznámkami, publikácia obsahuje súhrnný poznámkový aparát s odkazmi na domácu i zahraničnú literatúru a pramene, vzťahujúce sa napr. na objekty zámku, majoliky, kláštora kapucínov atď.

Publikáciu bezpochyby bude možné využiť pre účely historického aj pamiatkárskoho výskumu, len treba dúfať, že samotné objekty sa zachovajú *in situ*...

Eva Kowalská

BUZÁSSYOVÁ, Ľudmila. *JÁN HERKEĽ A JEHO DIELO ZÁKLADY VŠEOBECNÉHO SLOVANSKÉHO JAZYKA ODVODENÉ ZO ŽIVÝCH REČÍ A PODLOŽENÉ ZDRAVÝMI ZÁSADAMI LOGIKY*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, 222 s.

Viac-menej do kontextu osvieteneckých pokusov o *grammaires raisonnées* možno zaradiť knihu Jána Herkeľa *Elementa universalis linguae Slavicae e vivis dialectis eruta et sanis principiis logicae suffulta*, ktorá vyšla v Budíne začiatkom roku 1827 a ktorej latinsko-slovenské vydanie pripravila Ľudmila Buzássyová, pracovníčka Katedry klasickej a semitskej filológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

Autor gramatiky je dnes mimo odborných kruhov prakticky neznámy. Narodil sa roku 1786 na hornej Orave vo Vavrečke. Po absolvovaní nižšieho gymnázia u piaristov sa

nerozhodol pre kňazskú dráhu, ale vyštudoval v Budapešti filozofiu a právo (1813 – 1816). Tu sa usadil a zúčastňoval sa na aktivitách Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej. O mienku členov tohto spolku M. Hamuljaka a J. Kollára, no v ešte väčšej miere o publikácie J. Kopitara, J. Dobrovského, S. B. Lindeho a ďalších sa opieral pri formulovaní idey všeslovenskej literárnej jednoty, pre ktorú ako prvý použil pojem panslavizmus. Kým Kollár staval slovanskú spolupatričnosť na štyroch hlavných jazykoch, t. j. ruštine, ilýrčine, poľštine a českoslovančine, Herkeľ dával prednosť jednotnému umelému jazyku. Pod ním si predstavoval vyváženú mixtúru všetkých slovanských rečí, vrátane cirkevnej slovančiny. Jeho vízia sa stretla medzi súčasníkmi zväčša s nekompromisne odmietavým postojom odborných autorit, pričom najprisnejšie vyzneli hodnotenia P. J. Šafárika a M. Hattalu. Až bádatelia v 20. storočí vyzdvihli niektoré kladné prvky tohto diela. Rozhodne si však Herkeľ nezaslúžil, aby história nezachytala ani len dátum jeho smrti; udávané rozpätie medzi rokmi 1842 až 1853 je predsa len priveľké.

Buzássyovej kniha sa skladá z troch častí. Úvodná kapitola (s. 3-26) sa pomerne podrobne zaoberá životnými osudmi autora a kontextom predmetného diela; sústreďuje sa na hodnotu Herkeľovho vedeckého výkonu, na východiská a základy filologického myslenia, ale všima si aj štýl tohto latinského spisu, zrkadlo autorovej vzdelanosti.

Herkeľ postavil svoju koncepciu na štyroch princípoch: redukciu nadbytočností (napr. treba odstrániť diakritiku), pravidelnosti, dôsledného vzťahu medzi obsahom a formou (keďže jednej forme nesmie zodpovedať viac významov, homonymá sú neprípustné).

Hlavnú časť publikácie (s. 28-199) tvorí text latinskej pôvodiny s paralelným slovenským prekladom. Z porovnania oboch textov vyplýva, že editorka prísne dbala na sémantickú vernosť i na ekvivalentnosť štýlu. Do pôvodnej štruktúry obsahujúcej okrem predslovo osem kapitol nebola nútená vnášať nijaké nové prvky. Verne sa pridržala Herkeľovej ortografie aj v nelatinských pasážach výkladu. Edíciu trocha

špatí chyba v nadpise diela na s. 27, kde miesto správneho *Pannonio* čítame *Ponnonio*.

Doplnením prekladu je editorkin bohatý poznámkový aparát (390 odkazov!), ktorý upozorňuje najmä na Herkeľove pramene a stav poznatkov súčasnej slavistiky. Škoda, že sa tento aparát nenachádza bezprostredne pod textom, ale je zaradený až na konci zväzku (s. 200-220). Jeho informačná hodnota je však veľmi vysoká a L. Buzássyovej patrí zaň uznanie.

Herkeľovo dielo je síce ukážkou vedeckej navyty a obmedzenej odbornej kompetencie, ale zároveň ostáva neprehliadnuteľným zdrojom informácií o počiatkoch slavistických štúdií a napokon aj o zástoji latinčiny ako štandardného jazyka vedy na prelome 18. a 19. storočia. Je dobré, že tento zaujímavý príspevok k dejinám vedy zároveň spĺňa filológmi a historikmi kladené požiadavky na štandardné bilíngválne vydania prameňov.

Daniel Škoviera

1848 – 1945

SIDOR, KAROL. *DENNÍKY 1930 – 1939*.

Na vydanie pripravil a poznámky vypracoval František Vnuk. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010, 487 s.

Denníkové zápisky osobností patriacich k politickým, hospodárskym, kultúrnym či náboženským elitám spoločnosti sú nielen zaujímavým čítaním, ale aj originálnym prameňom pre historikov. Do tejto kategórie patria aj denníky (podľa údajov editora 42 zošitov) ľudáckeho aktivistu, novinára, politika, diplomata a exulanta Karola Sidora, nesporne zaujímavej, neraz kontroverznej osobnosti slovenského verejného života v prvej polovici minulého storočia. O Sidorových denníkoch sa vedelo a časť z nich priniesol na Slovensko už dakedy koncom šesťdesiatych rokov jeho vari domáci najvernejší politický prívrženec a dôverník Pavol Čarnogurský. Doteraz však

nič z nich nebolo zverejnené. Preto treba privítať publikovanie Sidorových zápisiek, ktoré v tomto prípade zahŕňajú jeho private reflexie na spoločenský, resp. politický vývoj na Slovensku či v celej ČSR „len“ v tridsiatych rokoch 20. storočia, keď ich autor vstupoval do „veľkej politiky“. Z denníkov si možno vymodelovať nielen Sidorov ľudský profil a situáciu v jeho najbližšom rodinnom kruhu, ale pre historika zápisky poskytujú aj veľmi cenný materiál o vnútornom, pre verejnosť spravidla neznámom vývoji Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLS) v danom období a tým aj o všeobecnej politickej situácii na Slovensku, kde vtedy bola ľudová strana už dominantným politickým subjektom. Sidor si zapisoval do denníka svoje zážitky, no najmä pozorovania a komentáre s väčšou či menšou pravidelnosťou, pričom ku koncu každého kalendárneho roku robil akýsi hodnotiaci súhrn predchádzajúcich udalostí. Najsilnejší v písaní bol počas svojho dvojmesačného uväznenia v Ružomberku, kde ako šéfredaktor oficiálneho tlačového orgánu HSLS *Slovák*, si odpykával trest za prehrané tlačové spory svojich novín. Spojenie s vonkajším dňom mu vtedy zaistovali časté návštevy viacerých ľudáckych politikov, ako aj pravidelný prísun dobovej tlače. V zápisokoch si Sidor podrobne zaznamenával svoje stretnutia s domácimi i zahraničnými (poľskými) politikmi i časté verejné vystúpenia vedené zväčša v polemickom tóne, a od roku 1935 aj svoje reči na pôde československého parlamentu.

Veľmi zaujímavé sú Sidorove postrehy o situácii vnútri HSLS, kde z jeho hľadiska stále viac dominuje vnútorný, neraz intrigami prepletený zápas o nástupníctvo po chorľavejúcom vodcovi strany Andrejovi Hlinkovi. V tomto smere niekedy až prekvapujú ostré kritické poznámky na adresu svojho politického konkurenta Jozefa Tisu. Inak Sidor nešetřil ani viacerých iných vedúcich činiteľov strany, nevriavac už o príslušníkoch centralistického tábora. Spočiatku bol jedným z najhorlivejších prívržencov Vojtecha Tuku, ktorého sa snažil dostať z väzenia a perspektívne zrejme opäť integrovať do vedúcich funkcionárskych

štruktúr strany. O to väčšie bolo jeho sklamanie od jesene 1938, keď V. Tuku, no aj svojich bývalých ideových súputníkov a blízkych spolupracovníkov Alexandra Macha, resp. Ferdinanda Ďurčanského Sidor považoval (popri J. Tisovi) za hlavných strojcov svojho nečakaného vyradenia zo slovenskej vnútornej politiky. Priamo alebo nepriamo ich obviňoval, prinajmenšom naznačoval, že na nemeckých miestach ho ohovárajú a intrigujú proti jeho osobe.

Z historiografického hľadiska má však anotovaná edícia niekoľko problémov. Ak berieme do úvahy, že Sidor si v denníkoch zaznamenával niekedy až prekvapujúco nepodstatné detaily zo svojej verejnej politickej činnosti, čitateľa zaráža, že nie sú v nich zaznamenané niektoré jeho závažné aktivity, ako bolo napríklad vystúpenie na pôde parlamentu, kde vo februári 1937 navrhoval vyst'ahovanie slovenských židov do sovietskeho Birobidžanu, resp. kreovanie tzv. Sidorovho komitétu (začiatok roka 1939), ktorý pripravoval návrhy na rozbiehajúce sa riešenie židovskej otázky na autonómnom Slovensku. Z tohto aspektu sa mi zdá trochu nevierohodné editorovo tvrdenie, že „*knižná publikácia, ktorá sa predkladá slovenskej verejnosti je vernou reprodukciou Sidorových denníkov obsahnutých v zôšitoch V. a VI*“. Okrem toho, editorská práca má v tomto prípade viaceré formálne, ale aj závažné obsahové medzery. František Vnuk sa vo svojich edičných poznámkach predovšetkým sústredil na krátke životopisné profily v denníku spomínaných osôb, pričom mnohé z nich sú priemernému čitateľovi notoricky známe. Navyše pri niektorých z nich sú uvádzané mylné životopisné dátumy, resp. nepresné údaje o ich politickej činnosti alebo o iných udalostiach. Niekde to síce môže byť dôsledok tlačových chýb, no zväčša ide o evidentnú faktografickú nepresnosť. Dva osobné portréty sa dokonca v poznámkach opakujú (J. Ursíny, Š. Ravasz).

Editorská práca je podľa môjho názoru najproblematickejšou stránkou knihy. F. Vnuk len asi na dvoch-troch miestach upozorňuje čitateľa na faktografické nepresnosti, ktoré

sa vyskytli v pôvodnom rukopise denníka, hoci sa ich tam nachádza omnoho viac, čo je napokon vždy typické pre každú denníkovú, resp. memoárovú literatúru. Niektoré Sidorom uvádzané a pre väčšinu čitateľov neznáme poznámky necháva však editor nevysvetlené alebo vari z účelových dôvodov obchádza ich podstatu. Aspoň jeden typický príklad: Na s. 313 (Bilancia práce v roku 1937) si Sidor sťažuje, že ho „*bili pre Birobidžan*“. Editor v poznámke č. 368 síce správne vysvetľuje, že Birobidžan bolo „*židovské autonómne územie v Ruskej federácii*“, no necháva úplne bokom podstatu problému a príčinu, prečo bol Sidor „bitý“, čiže ostro kritizovaný za svoje – na danú dobu až šokujúce – vystúpenie na pôde zahraničného výboru pražského parlamentu. Takýto selektívny postup určite nepomáha autorovi zápiskov a navyše niekedy spochybňuje serióznosť editorskej práce vôbec. Škoda, že sa čitateľ nedozvie ani údaj, kde sa toho času Sidorove denníky nachádzajú, aký je k nim, prípadne, kto má k nim prístup, alebo, či a dokedy je na ne uvalené „informačné embargo“. Domnievam sa, že všetky spomínané informácie by patrili do anotovanej knihy.

I. K.

Regionálne dejiny – Zborníky

KÓNYA, Peter (ed.). *GRÓF IMRICH THÖKÖLY A JEHO POVSTANIE. THÖKÖLY IMRE GRÓF ÉS FELKELÉSE*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2009, 338 s.

Imrich Thököly – vodca jedného z protihabsburských povstaní a jedna z významných, ale aj kontroverzných osobností niekdajšieho Uhorska. Roku 2007 sme si pripomenuli 350. výročie jeho narodenia a roku 2005 uplynulo 300 rokov od jeho smrti.

Tento zborník, venovaný práve tejto postave uhorských dejín, je výsledkom výskumu slovenských a maďarských historikov, ktorí v ňom

prezentujú najnovšie výsledky svojho bádania a zároveň je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA MŠ SR 1/4690/07 *Konfesionalizácia na Slovensku v 16. – 17. storočí a jej teologický, spoločenský a kultúrny rozmer*. Celkovo obsahuje 22 štúdií v slovenskom a maďarskom jazyku, ktoré sú ďalej rozdelené do šiestich hlavných častí.

Prvá časť s názvom *Osobnosť Imricha Thökölyho* obsahuje dve štúdie zaoberajúce sa životom tejto osobnosti, etapami jeho života a faktormi, ktoré vplývali na jeho rozhodnutia a v neposlednom rade aj vnímanie jeho osoby v ranonovovekej maďarskej poézii.

Obsahovo najrozsiahlejšia je druhá časť, *Krajina v povstaní*, v ktorej sa nachádza až osem štúdií. V nich nám autori podávajú charakteristiku povstania Imricha Thökölyho. Z jednotlivých štúdií sa dozvedáme o zapojení miest do povstania (Prešov, Sabinov, Bardejov, Košice), situácii v meste Sárospatak v 17. storočí, ale aj o sociálnych pomeroch v spomínaných mestách, rekatolizačnej politike a jej porovnaním v Čechách a na Slovensku.

Ďalšia z častí, tretia, *Osobnosti povstania*, rozoberá štyri postavy späté so životom Imricha Thökölyho: palatína Pavla Esterházyho, diplomata Valenta Nemessányiho, tajomníka Jána Komáromiho a učiteľa Eliáša Ladivera.

Hodnotenie Imricha Thökölyho v medzinárodnom meradle je podané v nasledujúcej, štvrtej časti *Povstanie a zahraničie*, obsahujúcej ďalšie tri štúdie. V nich sa dozvedáme o vzťahu Thökölyho a Turkov, o postavení kuruckého štátu v Osmanskej ríši a zároveň aj o mieste jeho povstania v uhorskej politike.

Piata časť *Historiografia* a jej tri príspevky rozoberajú osobnosť Thökölyho v dobovej viedenskej dvornej historiografii, ale aj v historiografii maďarskej. Nechýba ani štúdia, ktorá hlbšie načrela do vzťahu štátnej moci a evanjelickej cirkvi a.v. na Slovensku vo svetle novej slovenskej historiografie.

Posledná z častí, pod názvom *Tradicia*, je venovaná otázkam pochovania Imricha Thökölyho v roku 1906 a pôsobeniu slobodomurárskej lóže „Thököly Imre“ v Prešove.

Monika Bizoňová

KRONIKA

MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA K 60. VÝROČIU VZNIKU ELEKTROTECHNICKEJ FAKULTY ČVUT V PRAHE

Pod záštitou Primátora hlavného mesta Prahy, Ministerky školstva, mládeže a telovýchovy ČR, starostu mestskej časti Praha 6 a rektora ČVUT v Prahe, sa konala 10. mája – 13. mája 2010 medzinárodná konferencia pri príležitosti 60. výročia vzniku Fakulty elektrotechnickej Českého vysokého učení technického v Prahe. Celá konferencia sa niesla v znamení nosnej témy *Postupně propojovaný svět – Elektrotechnici v evropské společnosti koncem 19. a v průběhu 20. století*. Je stále zrejmejšie, že formovanie funkčných elit modernej spoločnosti na prelome 19. a 20. storočia predstavuje dôležitý kľúč k pochopeniu koreňov súčasnej technickej civilizácie. Je nepochybniteľné, že jedným z nich boli aj elektrotechnici ako príslušníci technickej elity spoločnosti (vedľa strojných inžinierov, stavebných inžinierov a architektov, geometrov, zamestnancov železníc, banských a lesných odborníkov, poľnohospodárskych a chemických inžinierov a pod.). Konferencia si dala za cieľ pochopiť tento proces a reflektovať aj ďalšie okolnosti tohto vývoja. Vďaka špecifickej povahe výroby a využívania elektrickej energie, ktorá v sledovanom období postupne prechádzala všetkými ostatnými priemyselnými odvetvami a prepojovala ich jednotnou energetickou sieťou, treba elektrotechniku viac ako iné profesie chápať ako nosný odbor v dejinách hospodárskych dejín, ktorý sa prelínal všetkými priemyselnými odvetvami a významne vplýval na chod modernej spoločnosti. V neposlednom rade elektrifikácia miest a obcí má obrovský sociálny a kultúrny rozmer v modernej spoločnosti, preto aj v rámci hospodárskych a sociálnych dejín by mala byť jednou z ťažiskových tém. Hlavnými usporiadateľmi boli Fakulta elektrotechnická Českého vysokého učení technického v Praze, Comité d'histoire de l'électricité de la Fondation EDF Diversiterre de Paris, Francúzsky ústav pre výskum v spoločenských vedách (CEFRES) a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Punc vážností konferencie dali aj rokovacie priestory v refektári Emauzského kláštora. Programový výbor vybral v konečnej verzii 31 príspevkov. Prednášajúci pochádzali zo 17 krajín z celého sveta. Môžeme skonštatovať, že v Prahe sa zišla svetová špička historikov, odborníkov na danú oblasť. Zaujali vystúpenia Alaina Beltrana profesora a prezidenta Comité d'histoire d'électricité à la Fondation EDF Diversiterre, Paris s témou *Vývoj Comité d'histoire d'électricité à la Fondation EDF Diversiterre*, Roberta Foxa profesora histórie vedy a techniky na University of Oxford, ktorý vystúpil s témou *Elektrotechnika a transformácia vysokého školstva vo Veľkej Británii v rokoch 1850 – 1914*, Christophe Lécuyera profesora Kalifornskej univerzity na tému *Priemyselné inžinierstvo: elektrotechnika na MIT v rokoch 1882-196*, Joana Carlesa Alayo Manubensa doktora na Universitat Politècnica de Catalunya, Barcelona, ktorý mal príspevok na tému *Elektrotechnické znalosti a ich uplatnenie v Španielsku do roku 1940*, Flávia Madureira Heinza profesora na Universidade Pontificale do Rio Grande do Sul v Brazílii, ktorý zaujal témou *Vznik Elektrotechnického inštitútu Inžinierskej školy v Porto Alegre a vzdelávanie prvých elektromechanických inžinierov v južnej Brazílii (1908)*, Alexandre Kostov vedúci vedecký pracovník Balkánskeho inštitútu, Bulharská akadémia vied, Sofia s témou *Vzdelávanie elektrotechnických inžinierov v Bulharsku a v Rumunsku pred 2. svetovou vojnou*. Českú republiku reprezentovali Marcela Efmertová profesorka Fakulty elektrotechnickej, ČVUT FEL v Praze s témou *Vývoj elektrotechnického vzdelávani v českých zemích a v Československu v letech 1884 – 1950*, Ivan Jakubec profesor Filozofickej fakulty, Univerzity Karlovy v Praze, mal príspevok na tému *Praha jako místo spolupráce univerzity a techniky v 19. a na počátku 20. století* a Jan Mikeš *Nauka o elektřině a elektrotechnice a jejich historiografie do vzniku Československé republiky*. Slovensko zastupovali Ludovít Hallon, vedecký pracovník Historického ústavu Slovenskej akadémie vied,

Bratislava s témou *Vzdelávanie v odbore elektrotechniky na Slovensku* a Miroslav Sabol vedecký pracovník Historického ústavu SAV, Bratislava ktorý mal príspevok na tému *Elektrifikačný vývoj na Slovensku (1884 – 1960) – od jeho počiatkov až po poslednú elektrifikovanú obec*. Konferencia ukázala, že hlavný význam emancipácie elektrotechnikov bol v ich úspešnej snahe presadiť štandardizáciu a normalizáciu svojho oboru a zaistiť tak základnú časť elektrifikácie a ďalší rozvoj odvetvia. Príspevky len potvrdili fakt, že dejiny elektrotechnického priemyslu nepochybne majú svoje prioritné miesto v hospodárskych dejinách i v dejinách vied a techniky.

Miroslav Sabol

VEDECKÁ KONFERENCIA OTÁZKY HOSPODÁRSKEHO VÝVINU SLOVENSKA V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ

V dňoch 23. a 24. júna 2010 sa v priestoroch Konferenčnej sály Slovenského národného archívu (SNA) uskutočnila vedecká konferencia pod názvom *Otázky hospodárskeho vývinu Slovenska v medzivojnovom období*. Hlavným usporiadateľom podujatia bol hosťujúci Slovenský národný archív v spolupráci so Sekciou archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV a Spoločnosťou slovenských archivarov. Prítomných privítal riaditeľ Odboru archívov Jozef Hanus. Následne Radoslav Ragač, riaditeľ Slovenského národného archívu po krátkom príhovore otvoril prvý blok konferencie. Prvou prednášajúcou bola Eva Vrabcová zo SNA, ktorá svojím príspevkom *Archívne fondy ONF k dejinám hospodárstva na Slovensku* predstavila široké možnosti štúdia nielen materiálov k hospodárskym dejinám v archívnych fondoch Oddelenia nových fondov SNA. Avizovaným druhým rečníkom bol Pavol Tišliar, FF UK s príspevkom *Ekonomická aktivita obyvateľstva na Slovensku v medzivojnovom období*, ktorý sa však ospravedlnil. Samozrejme jeho prednáška bude spoločne s ostatnými uverejnená v pripravovanej publikácii. Martin Garek z Katedry histórie FF TU v Trnave vo svojej prednáške priblížil *Hospodárske aspekty plebiscitu na Orave a Spiši v rokoch 1919 – 1920*. Posledným prednášajúcim v prvom bloku konferencie bol Zbyšek Šustek z Ústavu zoológie SAV s príspevkom *Menová odľuka Československa v roku 1919 a jej hospodárske dôsledky*, ktorý doplnil veľmi zaujímavou obrazovou prezentáciu. Po prestávke František Chudják z Archívu NBS priblížil prítomným *Podnikateľské aktivity Slovenskej banky v medzivojnovom období*. Posledným rečníkom pred spoločným obedom bol Jozef Pocisk zo SNA a názov jeho prednášky bol *Prvá pozemková reforma. Modelové príklady pôsobenia hospodárskych mechanizmov*. Posledný blok prvého dňa konferencie bol úplne v réžii domácich, teda pracovníkov Slovenského národného archívu. Katarína Magurová predniesla príspevok *Krajinský úrad a živnostenské podnikanie na Slovensku*. Fungovanie verejnosti takmer neznámeho Národohospodárskeho ústavu priblížila Libuša Hrubá v príspevku *Činnosť Národohospodárskeho ústavu Slovenska a Podkarpatskej Rusi vo svetle archívnych dokumentov SNA*. Poslednou prednášajúcou prvého dňa konferencie bola Alena Gazdíková s príspevkom *Vodohospodárske úpravy krajiny v hospodárskych súvislostiach*.

Príjemným spustením konferencie bolo otvorenie a vernisáž komornej výstavy *Nové akvizície Slovenského národného archívu*. Pripravili ju pracovníci Oddelenia starších fondov SNA s cieľom predstaviť viacero zaujímavých prírastkov, ktoré Slovenský národný archív v poslednej dobe nadobudol. (Výstava bude prístupná v priestoroch výstavnej miestnosti Slovenského národného archívu v čase od 8:00 do 15:30 hod. do 1. októbra 2010.)

Druhý rokovací deň konferencie sa niesol v neformálnej atmosfére, avšak kvalitou prednesených príspevkov nijak nezaostával. Prvou prednášajúcou bola Tajana Janšová zo SNA, ktorá prítomným vo svojom príspevku *Hospodárske školstvo na Slovensku* priblížila školské pome-

ry medzivojnového Slovenska. Nasledovala Daniela Fukasová zo SNA s príspevkom *Ústredné družstvo v Bratislave a jeho podiel na hospodárskej stabilizácii Slovenska po vzniku ČSR*, ktorý rovnako ako nasledujúca prednášajúca doplnila ilustratívnu obrazovou prezentáciou. Zuzana Tokárová z Katedry novovekých a najnovších všeobecných dejín FF Prešovskej univerzity predniesla zaujímavú prednášku s názvom *Dopad všeobecnej hospodárskej krízy v 30. rokoch 20. storočia na družstevné podnikanie v Prešove*. Ešte pred prestávkou Peter Mičko z Katedry histórie FHV Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici v príspevku *Hospodárska situácia vybraných podnikov v regióne „Pohronskej župy“ v medzivojnovom období* prítomným ozrejmil stav hospodárstva v danom regióne v 20. a 30. rokoch minulého storočia. Po prestávke nasledoval príspevok s názvom *Obchodná a priemyselná komora v Košiciach a jej vplyv na hospodársky život v regióne*, ktorý pripravil Pavol Pytlík z Archívu ÚPN. Eva Vrabcová zo SNA s ohľadom na časovú tieseň predniesla len časť príspevku s názvom *Bratislavská plodínová burza*. Samozrejme rozšírený referát, rovnako ako všetky ostatné príspevky budú uverejnené aj s prílohami v už avizovanej pripravovanej publikácii, ktorá by mala vyjsť už koncom tohto roka. Úplnou bodkou za naším rokovaním bol veľmi pútavý príspevok s názvom *Medzinárodný dunajský veľtrh – náčrt problematiky*, ktorý predniesla Martina Orosová z Archívu Pamiatkového úradu SR.

Konferencia vyvolala záujem nielen medzi domácimi archívami, ale i širšou odbornou verejnosťou. Dúfame, že podobných akcií, nielen v Slovenskom národnom archíve, sa v budúcnosti uskutoční ešte mnoho.

Daniela Fukasová

VÝVOJ CIRKEVNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU

Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave v spolupráci so Slovensku historickou spoločnosťou – sekciou pre cirkevné dejiny, Inštitútom pre výskum prameňov k slovenským dejinám Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a Slovenským historickým ústavom v Ríme pri Trnavskej univerzite v Trnave pri príležitosti 375. výročia založenia Trnavskej univerzity usporiadali vedeckú konferenciu s medzinárodnou účasťou *Vývoj cirkevnej správy na Slovensku*, ktorá sa uskutočnila 24. júna 2010 v Trnave. Na konferencii sa okrem slovenských historikov zúčastnili aj historici z Česka a Poľska.

Účastníkov konferencie privítala dekanka Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity Marta Dobrotková. Väčšina referátov sa zaoberala vývojom farskej siete v stredoveku. V úvodnom referáte R. Marsina podal základné črty vývoja cirkevnej organizácie na Slovensku v stredoveku. L. Sulitková na príklade kráľovského mesta Brna v 2. polovici 15. storočia ukázala zápas mesta a fary o školu, S. Petr predstavil vývoj cirkevnej správy v kráľovskom meste Kolíne v 14. storočí. M. D. Kowalski v príspevku *Edície stredovekých pápežských prameňov – metódy, problémy, perspektívy* na základe vlastných skúseností poukázal na problémy pri edovaní pápežských prameňov a ich možné riešenia. Viacerí z referujúcich sa zaoberali vývojom cirkevnej správy v stredoveku v určitom regióne Slovenska. V. Rábik skúmal formovanie farskej siete na území juhozápadného Slovenska (Bratislavské prepošstvo), M. Marek formovanie farskej siete na území Nitrianskej stolice a M. Skalská formovanie farskej siete na území Gemerskej stolice. R. Ragač rozobral stredoveké majetkové registre kostola sv. Vavrinca v Bratislave. Diplomatickou produkciou spišských prepošov v 13. storočí sa zaoberal P. Labanc. Najmä na základe zápisníc z kanonických vizitácií zo 16. storočia ukázala M. Kohútová vplyv reformácie na vývoj farskej siete na Slovensku. M. Bodnárová sa zamerala na vývoj cirkevnej správy protestantských cirkví na východnom Slovensku v 16. storočí. Z. Lopatková tiež na základe správ zo zápisníc z kanonických vizitá-

cíí rozoberala vývoj cirkevnej správy na území neskoršieho Trnavského vikariátu v 16. – 18. storočí. Tomuto obdobiu venoval pozornosť aj M. Hoferka v referáte o vývoji cirkevnej správy v Šaštínskom arcidiakonáte. M. Dobrotková v príspevku *Počiatky slovenských katolíckych misií* prezentovala málo známe účinkovanie katolíckych misionárov medzi vystaňovalcami zo Slovenska v 20. storočí a zriadenie osobitnej cirkevnej správy pre ich pastoraáciu. M. Hutka hovoril o vzniku uhorskej provincie pustovníkov sv. Augustína a zriadení ich prvého slovenského kláštora vo Veľkom Šariši. Na problémy v organizácii evanjelickej cirkvi poukázala M. Viršínská v referáte *Pešíanska a Budínska synoda – dôležité medzníky v dejinách evanjelickej a. v. cirkvi*.

Konferencia ukázala, že napriek veľkému záujmu odborníkov o problematiku cirkevných dejín nedá sa ešte hovoriť o dostatočnom sumári poznatkov o vývoji a zmenách v cirkevnej organizácii na Slovensku v jednotlivých cirkvách.

Mária Kohútová

KONFERENCIA KOŠICE A DEJINY – DEJINY KOŠÍC

História i súčasnosť sú plné paradoxov. Medzi ne môžeme zaradiť aj to, že druhé najväčšie slovenské mesto nemá vedeckú monografiu k svojej bohatej minulosti. Ocenili by sme tiež širšie bádanie a početnejšie štúdie na rôzne témy i obdobia. Práve taká zmena k lepšiemu je ambíciou novej Katedry histórie na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. V spolupráci so Spoločenskovedným ústavom SAV zorganizovala v dňoch 16. – 17. septembra 2010 konferenciu *Košice a dejiny – dejiny Košíc (stav výskumu a jeho perspektívy – teoretické a praktické schémy výskumu dejín mesta)*.

Účastníci sa zišli v Historickej sále Rektorátu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Dvojdňová konferencia poskytla priestor viacerým prednášajúcim, obmedzíme sa preto len na stručné charakterizovanie príspevkov. Tie bude obsahovať pripravovaný zborník z podujatia.

Úvodným príhovorom vyjadril podporu výskumným aktivitám primátor Košíc František Knapík. Koncepcie ako pristúpiť k spracovaniu dejín mesta predstavili Štefan Šutaj (*Dejiny Košíc – perspektívy výskumu a možnosti prezentácie výsledkov výskumu*) a Ferdinand Uličný, st. (*Východiská k spracovaniu dejín Košíc*). Zhodli sa na nevyhnutnosti vydania monografie, resp. monografií, k histórii mesta.

Slova sa následne ujali archeologičky. *Dejiny archeológie v Košiciach* predstavila nestorka Mária Lamiová. *Najstaršie dejiny územia Košíc – osídlenie v dobách kamenných* boli témou Lubomíry Kaminskej. Elena Miroššayová sa zamerala na *Územie dnešných Košíc v období od 8 stor. pred n. l. po prelom letopočtu*. Najstaršie stredoveké osídlenie sa už stalo predmetom živej diskusie. Faktom zostáva, že na území historického jadra mesta sú doteraz známe nálezy až z 13. storočia.

Ďalšie príspevky zhrnuli poznatky ku košickým dejinám v stredoveku a novoveku. Henrieta Albertová usporiadala pestré názory na utvorenie mesta podľa autorov do 20. storočia (*Vznik a formovanie sa mesta Košice očami historikov a kronikárov*). *Najstaršie (písomné) správy o Košiciach* predstavil Ferdinand Uličný, ml., keď na príklade niektorých listín poukázal na problematiku miestnych dejín. Drahoslav Magdoško spracoval prehľad literatúry a jej výsledkov v príspevku *Slovenská historiografia k dejinám Košíc v stredoveku* (aj s uvedením niektorých zahraničných diel). Podobne sa k novoveku vyjadril Peter Fedorčák prácou *Košice v 16. – 18. storočí v slovenskej historiografii*. Nedávno vyšla k stredovekým Košiciam aj populárno-náučná monografia, ktorej sa venoval Štefan Eliáš (*Problémy košických dejín*).

Právny historik Erik Štenpien sledoval vývoj vzťahu mesta a širšej územnej správy – *Košice ako sídlo Abovsko-turnianskeho komitátu*. Na záver prvého dňa konferencie vystúpil Ladislav Tajták. Zaoberal sa etapou od polovice 19. storočia poznačenou maďarizáciou, ktorá sa nevyhnutne prejavila aj v skúmanom meste (*Košice v období rokov 1848 – 1918 – so zreteľom na politický, hospodársky, spoločenský, národnostný a demografický vývoj*).

Dvadsaťe storočie dominovalo druhému dňu podujatia. Turbulentné obdobie vzniku Československej republiky priblížil Peter Švorc príspevkom *Košice a začleňovanie Slovenska do nového štátu 1918 – 1919*. Milana Olejníka zaujalo pôsobenie maďarského obyvateľstva v nových podmienkach (*Politické, kultúrne a spoločenské aktivity maďarskej minority v dokumentoch fondov Štátneho archívu v Košiciach*). Školstvo si následne za svoju kľúčovú tému vybrali niekoľkí prednášajúci. Alžbeta Bojková ponúkla prehľad literatúry (*Slovenská historiografia o dejinách školstva v Košiciach v medzivojnovom období*). Henrich Hrehor s Máriou Ďurkovskou predstavili *Problematiku stredného školstva v slovenskej historiografii na príklade mesta Košice v rokoch 1918 – 1938*. Uviedli aj viaceré informácie z archívnych prameňov.

Na *Košice ako symbol národnej identity v slovenskom a maďarskom vyučovaní dejepisu po roku 1918* zamerala svoju pozornosť Slávka Otčenášová. Poukázala na to, že napriek významu mesta (pred i v 20. storočí) sa početnejším zmienkam o ňom vyhýbali učebnice oboch susedných štátov.

Východoslovenská metropola zohrávala dôležitú vojenskostrategickú úlohu. Vojtech Kárpáty povedal viac o *Armáde, policii a žandárstve v Košiciach v prvej polovici 20. storočia*. Vyzdvihol perspektívy archívneho výskumu.

Pozornosť sa potom opäť presunula na spoločenskú sféru. Ivana Škulecová opisala *Slovenské spolky v Košiciach v prvej polovici 20. storočia*. Prehľadom literatúry a možností bádania v archívoch predstavila Eva Vanečková tému *Historické pramene k dejinám slovenského školstva a spolkov v Košiciach v rokoch 1938 – 1945*. Na toto menej preskúmané obdobie celkovo upozornila Timea Veresová (*Košice v období 1938 – 1945 – stav výskumu dejín mesta*).

Poobedňajšie vystúpenia už neboli obmedzované storočiami. Cyril Hišem predstavil výsledky prieskumu cirkevných, rímskokatolíckych, dejín. Naznačil jeho ďalšie smerovanie (*Stav a perspektívy výskumu dejín Rímskokatolíckej cirkvi v Košiciach*). Lingvista František Šimon zaujal životopisnými údajmi troch osobností medicíny (16. a 18. storočie) spätých s Košicami (*K dejinám medicíny v Košiciach*). Širokú tému *Dejiny košických médií a mediálnej komunikácie v košickom regióne*, ktorú začal už prvými kníhtlačami, priblížil na záver Marián Gladiš.

Cennou súčasťou konferencie sa ukázali diskusie – od najstaršej minulosti mesta až po komplikovanú národnostnú problematiku 19. a 20. storočia. Aj tie potvrdili nevyhnutnosť hlbšieho a rozmanitejšieho skúmania košických dejín. Publikačným výsledkom podujatia sa stane spomínaný zborník. Katedra histórie FF UPJŠ plánuje každoročne organizovať ďalšie (tematicky zamerané) konferencie k dejinám mesta Košice.

Drahoslav Magdoško

OBHÁJENÉ DOKTORANDSKÉ DIZERTAČNÉ PRÁCE V ODBORE SLOVENSKEJ DEJINY

MGR. MARTIN VAŠŠ: SLOVENSÁ OTÁZKA V 30. ROKOCH 20. STOROČIA

Obhajoba sa konala 7. júna 2010.

Školiteľ: PhDr. Peter Zelenák, CSc.

Oponenti: PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., prof. PhDr. Milan Katuninec, PhD., prof. PhDr. Róbert Letz, CSc.

Školiace pracovisko: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra slovenských dejín.

Hlavnými cieľmi práce bolo spracovanie problematiky slovenskej otázky na jednom väčšom priestore a hľadanie odpovedí, v čom spočívala zmena chápania a postavenia slovenskej otázky v 30. rokoch 20. storočia, čo v tomto období tvorilo jej výnimočnosť a aké postoje k nej zaujímali predstavitelia slovenskej politickej elity. Práca je pokusom o komplexné spracovanie problematiky slovenskej otázky v skúmanom období. Dôležitou jej súčasťou je snaha o verifikovanie tézy, že v 30. rokoch došlo k doformovaniu slovenského národa na moderný politický národ. Fenomén dozretia na moderný politický národ sa v 30. rokoch najviditeľnejšie prejavoval v rozvinutí slovenského národného a občianskeho povedomia po horizontálnej aj vertikálnej rovine. V 20. rokoch národné prebudenie zotrávalo na úrovni politických elit, kým v 30. rokoch sa slovenský národ stáva politickým subjektom a nemá už len jazykovo-etnické vymedzenie.

Práca okrem formálnych častí (abstrakt, obsah, zoznam použitej literatúry a prameňov) pozostáva z predhovoru, úvodu, syntetickej a analytickej časti a záveru.

Prvá kapitola predstavuje syntetickú časť, v rámci ktorej je nanovo zadefinovaná slovenská otázka ako entita s povahou štruktúry, ktorú tvorí nacionálny, štátoprávny, hospodársky, sociálny, kultúrny a geopolitický segment. Práca v syntetickej časti sleduje kauzálne súvislosti medzi jednotlivými segmentmi slovenskej otázky, načrtáva ich hlavné problémy a usiluje sa verifikovať tézu, že práve v období 30. rokov 20. storočia došlo k doformovaniu slovenského národa na moderný politický národ, čo bolo podmienené: pozitívnymi dôsledkami etablovania demokratických princípov do slovenskej spoločnosti, ktoré prispeli k transformácii na občiansku spoločnosť, vstupom mladej slovenskej generácie do verejného života, skutočnosťou, že Slovensko od roku 1928 v podobe Slovenskej krajiny tvorilo entitu, výraznejšími politickými prejavmi slovenských más, celospoločenským konsenzom v otázke potreby uznania samobytnosti slovenského národa a snahou všetkých slovenských politických subjektov zmeniť postavenie Slovenska v republike.

V rámci geopolitického segmentu práca poukazuje na vzrast významu Slovenska ako geopolitického fenoménu v 30. rokoch. Výsledkom analýzy kultúrneho segmentu slovenskej otázky je záver, že v 30. rokoch došlo zo strany slovenskej intelektuálnej elity k definitívnemu odmietnutiu teórie o československej národnej jednote. Pri analýzach hospodárskeho a sociálneho segmentu práca poukazuje na význam regionalistického hnutia pre oživenie rozvoja Slovenska a význam personálnej otázky ako dôležitého zdroja protičesky orientovaného nacionalizmu.

Analytickú časť práce tvoria štyri kapitoly, ktorých hlavným cieľom je analýza profilových názorov a koncepcií slovenskej politickej elity. Výber osobností bol z obmedzených časových a priestorových dôvodov pragmaticky zredukovaný na základe princípu zastupiteľnosti všetkých podstatných ideovo-politických a nepolitických smerov.

Druhá kapitola je venovaná slovenským profilovým predstaviteľom a názorovým prúdom v rámci československých politických strán (M. Hodža, I. Dérer, mladí agrármici, v rámci prívržencov československej národnej jednoty M. Ivanka, A. Štefánek a ďalší).

Tretia kapitola je prezentáciou profilových prístupov slovenských autonomistov k slovenskej otázke (A. Hlinka, J. Tiso, mladá ľudácka generácia okolo časopisu *Nástup*, M. Rázus).

Štvrtú kapitolu tvorí analýza profilových prístupov slovenských komunistických intelektuálov k slovenskej otázke (V. Clementis, L. Novomeský).

Záverečná kapitola je venovaná analýze prístupov slovenských národohospodárskych regionalistov k slovenskej otázke (I. Karvaš, P. Zafko).

Práca sa opiera predovšetkým o metódu dôslednej textovej analýzy na materiálovej báze dobovej tlače (význam pre formovanie verejnej mienky), publikovaných prameňov, archívnych prameňov, denníkov, pamätí, elektronicky spracovaných prejavov v poslaneckej snemovni a z literárnych textov (J. Jesenský: *Demokrati*) ako dôležitého prameňa pre vykreslenie atmosféry slovenskej spoločnosti v 30. rokoch 20. storočia.

MGR. TOMÁŠ JANURA: LIPTOVSKÉ ŠLACHTICKÉ STOLIČNÉ ÚRADNÍCTVO V 18. STOROČÍ

Obhajoba sa konala 14. septembra 2010.

Školiteľ: PhDr. Tünde Lengyelová, CSc.

Oponenti: prof. PhDr. Leon Sokolovský CSc., prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., PhDr. Eva Kowalská, DrSc.

Školiace pracovisko: Historický ústav SAV, Bratislava.

Dizertačná práca sa snažila postihnúť problematiku vývoja uhorských regionálnych samosprávnych jednotiek na príklade vybranej Liptovskej stolice. Práca sa však nezamerala len na dianie vo vytýčenom územnosprávnom celku, ale prihliadala aj na celouhorský kontext vývoja. Nakoľko odborných štúdií, ktoré by sa komplexne zaoberali vývinom v jednotlivých stoličiach vo vymedzenej časovej perióde, je poskromne, viaceré vyslovené závery autora sa budú musieť konfrontovať s budúcimi výsledkami výskumu historikov a archivárov.

Práca je rozdelená na jednotlivé časti podľa záväzných pravidiel pre písanie dizertačných prác. V úvode autor ozrejmil, čo sa stalo centrom jeho pozornosti pri výskume danej tematiky. Rozhodol sa poukázať na: vzťah štátu a stolíc, kariéru úradníkov, ich vek, sociálne väzby úradníkov, a i. Za úvodom nasleduje analýza prameňov a zhodnotenie publikovaných výsledkov predovšetkým slovenských a maďarských autorov.

Prvá kapitola *Správa uhorských stolíc a centralistické snahy Habsburgovcov* je rozdelená do siedmych podkapitol. Prvá z nich ozrejmila charakteristiku pomerov v 16. a 17. storočí, aby bol zrejmy výrazný posun v zasahovaní ústredných mocenských orgánov do kompetencií stolíc v 18. storočí. Proces zmien prebiehal postupne v priebehu celého storočia a výrazne mu napomohlo znovuoobnovenie Kráľovskej miestodržiteľskej rady (KMR). KMR sa zamerala predovšetkým na reformu stoličných financií a zabezpečenia armády ako kľúčových oblastí pre habsburgovských panovníkov.

Najrozsiahlejšia druhá kapitola *Úradníci Liptovskej stolice* je rozčlenená na desať podkapitol, z ktorých sú viaceré ďalej štruktúrované na menšie podcelky. Autor tu priblížil jednotlivé funkcie

od hlavného župana až po agentov. Pri každom poste bola snaha priniesť netradičný a takmer neznámy pohľad na úradníkov. Autor totiž skúmal vekovú štruktúru, dĺžku pôsobenia vo funkcii, rodovú príslušnosť, platové podmienky, a i. Pri časti úradníkov bolo použité nové kritérium na ich zaradenie v rámci formujúcich sa oddelení magistrátu – notariátu a učtarne. Množstvo podnetných poznatkov prinieslo priblíženie takých postov stoličnej správy, ktoré neboli v doterajšej odbornej literatúre primerane reflektované, ako napríklad pozície pokladníkov, komisárov a agentov. Z hľadiska štátu sa práve pokladníci stali kľúčovými úradníkmi, ktorí podliehali kontrole KMR a vojenských komisariátov.

Záverečná tretia kapitola *Nepotizmus v správe Liptovskej stolice* preukázala objavnosť použitia genealogickej metódy a jej význam pri skúmaní vytvárania sociálnej siete medzi úradníkmi. Iniciátormi vzniku úzkych príbuzenských vzťahov boli riadni podžupani, pričom tu taktiež bolo možné sledovať vplyv celouhorského vývoja na ich formovanie. V siedmych podkapitolách bolo zachytené postupné budovanie „príbuzenskej pavučiny“ a jej úpadok v poslednej tretine 18. storočia.

V závere autor sumarizoval najdôležitejšie poznatky, ktoré priniesol výskum danej problematiky a naznačil ďalšie možnosti uchopenia témy stoličnej správy. Za zoznamom použitej literatúry boli priradené viaceré prílohy, ktoré mali pomôcť pri pochopení časti spleťtých príbuzenských väzieb a hierarchie úradníkov. V prílohe bol publikovaný doteraz jediný zoznam úradníkov Liptovskej stolice v rokoch 1709 – 1786.

Počas obhajoby prebehla podnetná diskusia, ktorá ukázala, že bude potrebné v budúcnosti zjednotiť používanie slovenskej terminológie pri označovaní jednotlivých úradníkov. Nutné bude rozbehnúť podobne zameraný výskum v ostatných stolicách, aby bolo možné zhodnotiť, či v dizertačnej práci vyslovené tvrdenia sú všeobecne platné alebo ich bude nutné korigovať.

Autori čísla:

Ivan **Jančovič**, PhD., Katedra slovenského jazyka a literatúry, Fakulta humanitných vied, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, P.O.Box 263, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, jancovic@fhv.umb.sk; Mgr. Matej **Hanula**, PhD., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, histmhan@savba.sk; PhDr. Mgr. Ján **Tkáč**, Univerzitná knižnica v Bratislave, Michalská 1, 814 17 Bratislava, tkac18@post.sk, jan.tkac@ulib.sk; PhDr. doc. Jan **Pešek**, DrSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, histpese@savba.sk; Marina **Čarnogurská**, PhD., Ústav orientalistiky SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, marina.carnogurska@gmail.com; PhDr. Milan **Zemko**, CSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, histzemk@savba.sk; PhDr. doc. Ivan **Chalupecký**, Ružová 10, 053 01 Levoča, ivan.chalupecky@zoznam.sk; Mgr. Ján **Hlavinka**, Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, histjhla@savba.sk; PhDr. Ivan **Kamenec**, CSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, histkame@savba.sk.

SLOVENSKÁ HISTORIOGRAFIA 2008

VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA

Zostavila *Alžbeta Sedliaková*

Slovenská historiografia je výberová bibliografia historických prác a čiastočne prác z príbuzných vedných odborov vydaných v roku 2008. Bibliografia vychádza od roku 1998 (spravidla vždy v štvrtom čísle *Historického časopisu*).

Ďakujem za spoluprácu všetkým, ktorí upozornili na menej známe práce.

I. VŠEOBECNÁ ČASŤ

TEORETICKÉ A METODOLOGICKÉ ZÁKLADY HISTÓRIE

Historiografia, metodológia

0001

Bartlová, A.: Spolupráca slovenských a poľských historikov. Novšie a najnovšie dejiny Poľska v slovenskej historiografii za roky 2000-2007. In: Slovensko - Poľsko. Bilaterálne vzťahy v procese transformácie. Br., LUFEMA 2008, s. 61-70.

0002

České, slovenské a československé dejiny 20. století. [3]. Osudové osmičky v našich dejinách. [Aut.]: Mervart, J. - Štěpán, J. a kol. Ústí nad Orlicí, Oftis 2008. 456 s.

0003

Gábriš, T.: Vzťah právnych dejín, histórie a práva a historický výklad ako ich spoločný menovateľ. Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae 26, 2008, s. 49-69.

0004

Gaucsik, I.: Nemzetiek és kozmopoliták, avagy a szlovák amalgám. Észrevételek az újabb szlovák történetírás Monarchia-képéről. Limes 2008, č. 1, s. 21-28, fot.

0005

Hallon, L.: Nové smery dejín techniky v slovenskej historiografii po roku 1989. Studia

Bibliographica Posoniensia 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 222-235.

0006

Harbuľová, E.: Interpretácie a dezinterpretácie Októbra 1917 na Slovensku. In: Interpretace ruské revoluce 1917. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, s. 145-155.

0007f

Hrabovcová, E.: Niekoľko myšlienok na margo krízy dnešnej historickej vedy. Historický zborník 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 13-18.

0008

Hrabovec, E.: Niekoľko myšlienok na margo krízy dnešnej historickej vedy. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 17-22.

0009

Hudek, A.: Československé mýty o Veľkej Morave a husitoch z pohľadu slovenskej historiografie. Česko-slovenská historická ročenka 2008, s. 41-52.

0010

Hudek, A.: Inštitucionalizácia výskumu v oblasti dejín vied a techniky na Slovensku od počiatkov po rok 1989. Studia Bibliographica Posoniensia 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 211-220.

0011

Hudek, A.: Vytváranie marxistickej periodizácie československých dejín v 50. rokoch 20. storočia. In: Proměny diskursu české marxistické historiografie. České Budějovice, Jihočeská univerzita 2008, s. 253-270.

0012

Ivanič, P.: Pribinov Kostol v Nitre v zrkadle historiografie. Konštantínove listy 1, 2008, s. 60-69.

0013

Jablonický, V.: (Novšie) interpretácie zmyslu slovenských dejín. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 298-308.

0014

Kováč, D.: Krátky komentár k neexistujúcej slovenskej historickej bohemistike. In: České dějiny v současné zahraniční historiografii. Pardubice, Sdružení historiků ČR 2008, s. 299-305.

0015

- Kubík, P.: Historická revizionistická literatúra posledných let (se zreteľom na nemeckojazyčnou oblasť). *Historické rozhľady* 4, 2008, s. 237-245.
0016
- Mácelová, M.: Prehľad bádania o včasnostredovekom osídlení Zvolenskej kotliny. *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 78-83.
0017
- Mannová, E.: Politický mýtus a jeho miesto v národnej pamäti. *Česko-slovenská historická ročenka* 2008, s. 27-39.
0018
- Marsina, R.: Slovenské národné obrodenie. In: *Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae* 2008, s. 505-513.
0019
- Michela, M.: A múlt felidézése és kanonizálása, történelmi emlékezet, a nyolcas évfordulók és a szlovák történetírás. *Kommentár közéleti és kulturális folyóirat* 6, 2008, s. 15-25.
0020
- Olexák, P.: Rímska inkvizícia a Židia - nové možnosti výskumu. *Ružomberký historický zborník* 2, 2008, s. 79-93.
0021
- Paulovičová, N.: Pohľady na holokaust v kontexte 2. svetovej vojny. *HČ* 56, 2008, č. 2, s. 335-348.
0022
- Rychlík, J.: Slovenská historiografie o českých a československých dejinách a slovensko-českých vzťahoch. In: *České dějiny v současné zahraniční historiografii. Pardubice, Sdružení historiků ČR* 2008, s. 105-117.
0023
- Skladany, M.: Metodologické otázky historickej vedy. *Spomienky ako historický prameň. In: Historické štúdie k životnému jubileu Mikuláša Píschu. Br., FFUK* 2008, s. 106-116.
0024
- Szárász, P.: K prijímaniu jedného zákona o historickej pamäti. *Vojenská história* 12, 2008, č. 1, s. 141-146.
0025
- Tomeček, O.: Osídlenie Zvolenskej kotliny od 13. do polovice 19. storočia - stav a perspektívy výskumu. *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 84-93, mp.
0026
- Forum historiae [online]. [Šéfred.]: Michela, M. Br., HÚ SAV 2008. č. 1 [Variácie s pamäťou a dejinami]. Dostupný na internete: <http://www.forumhistoriae.sk/archiv.html>
Pozri tiež č. : 24, 47, 84, 145, 149, 158, 288, 416
- Historici**
0027
- Baďurík, J.: Historik Jozef Butvin (1918-1991) (K 90. výročiu narodenia) *Historický zborník* 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 260-262, fot.
0028
- Bartalská, Ľ.: Historička Martina Tyborová (1908-1998). (K 100. výročiu narodenia.) *Historický zborník* 19 (sic!), 2008, č. 2, s. 280-281, fot.
0029
- Bartlová, A.: Spomínali sme na profesora Henryka Batowského. *Kontakty* 7, 2008, s. 103-104.
0030
- Fišer, Z.: Slovenský historik F. V. Sasínek, Morava a Kroměříž. *Vlastivědný věstník moravský* 60, 2008, č. 2, s. 156-166.
0031
- Fundárková, A. - Lengyelová, T.: Za Domokosom Kosárym (1913-2007) a Andrásom Kubinyim (1929-2007). *HČ* 56, 2008, č. 1, s. 219-220.
0032
- Haraksim, Ľ.: Historik a slavista Eugen Julianovič Perfeckij (1888-1947). (K 120. výročiu narodenia.) *Historický zborník* 18, 2008, č. 1, s. 243-244, fot.
0033
- Johnson, O. V.: Thomas D. Marzik (1941-2007). *HČ* 56, 2008, č. 1, s. 220.
0034
- Kamenec, I.: Nekrológ za Michalom Barnovským (1937-2008). *Vojenská história* 12, 2008, č. 3, s. 160-162.
0035

Kamenec, I.: Odišla Marienka Dobříková. Česko-slovenská historická ročenka 2008, s. 11-12.

0036

Kmeť, M.: Adolf Pecháň ako popularizátor histórie. Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 176-180.

0037

Labaj, E.: Historik Július Botto (1848-1926). (K 160. výročiu narodenia.) Historický zborník 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 255-259, fot.

0038

Lipták, E.: Nepre(tr)žité dejiny. [Výber článkov, esejí, štúdií.] [Výber a úvod]: Kamenec, I. Br., Q 111 2008. 159 s.

0039

Malovecká, M.: Prínos Karola Wagnera pre slovenské dejepisectvo. Historický zborník 18, 2008, č. 1, s. 42-58, obr.

0040

Mulík, P.: Cirkevný historik Štefan Anton Čerenei (1878-1947). (K 130. výročiu narodenia.) Historický zborník 18, 2008, č. 1, s. 219-223, fot.

0041

Mulík, P.: Regionálny historik a publicista Ján Straka (1858-1934). (K 150. výročiu narodenia.) Historický zborník 18, 2008, č. 1, s. 245-248.

0042

Roháč, J.: Spomienka na pani docentku Lehotskú. SIArchív 43, 2008, č. 1, s. 206-208.

0043

Sedlák, V.: Historik a slavista Štefan Kniezsa (1898-1965). (K 110. výročiu narodenia.) Historický zborník 19 (sic!), 2008, č. 2, s. 266-268, fot.

0044

Valachovič, P.: Vojtech Ondrouh (1891-1963). Príspevok k dejinám slovenskej historiografie. In: Historické štúdie k životnému jubileu Mikuláša Píscha. Br., FFUK 2008, s. 124-149.

0045

Vnuk, F.: Publicista a historik Ján Mešťančík (1908-1981). (K 100. výročiu narodenia.) Historický zborník 19 (sic!), 2008, č. 2, s. 269-270, fot.

0046

Žeňuch, P.: Za PhDr. Ľudovítom Haraksimom, CSc. Slavica Slovaca 43, 2008, č. 2, s. 163.

Pozri tiež č. : 81, 85, 181, 413, 437, 541

ORGANIZÁCIA HISTORICKEJ PRÁCE

0047

Vademecum súčasných dejín, Slovensko. Sprievodca archívami, výskumnými inštitúciami, knižnicami, spoločnosťami a múzeami. = Vademecum Contemporary History, Slovakia. A guide to archives, research institutions, libraries, associations and museums. [Zost.]: Kováč, D. - Hudek, A. - Hadler, F. Br. - Berlin, Nadácia pre výskum diktatúry Jednotnej socialistickej strany Nemecka 2008. 88 s., reg. menný.

Archivníctvo

0048

Bešinová, E.: Za Petrom Tesákom. ZbTM 7, 2008, s. 151-152, fot.

0049

Dóka, K.: Céhiratok Kassa város levéltárában. Levéltári Szemle 58, 2008, č. 1, s. 7-17.

0050

Fukasová, D.: Pôdohospodársky archív a jeho miesto v organizácii slovenského archivníctva. SIArchív 43, 2008, č. 1, s. 36-45.

0051

Jakab, R. - Márkusné Vörös, H.: Az Esterházy-család csesznecki ágának iratai a Szlovák Nemzeti Levéltárban. Levéltári Szemle 58, 2008, č. 1, s. 18-26.

0052

Liptáková, H.: Slúžnovské úrady na Spiši v rokoch 1850-1860 a ich registratúra. SIArchív 43, 2008, č. 1, s. 14-35, tab.

0053

Maretta, R. G.: Vytváranie osobného archívneho fondu Jaroslava Votrubu. ZbFFUKom-Historica 47, 2008, s. 137-148.

0054

Ostrolucká, M.: Kongregačné protokoly Abovskej stolice - najstaršie „knihy“ Štátneho archívu v Košiciach. Kniha 2008, s. 9-14.

0055

Ostrolucká, M. - Španková, M.: Správa o stave systematického výskumu archívnych dokumentov k dejinám Slovenska a Slovákov v

archívoch cirkevných inštitúcií v Ríme a vo Vatikáne. *SlArchív* 43, 2008, č. 2, s. 169-184.

0056

Szirácsik, E.: Nógrád vármegyében birtokos családok iratai Besztercebányán. *Levél-tári Szemle* 58, 2008, č. 1, s. 27-33.

0057

Valach, J.: Vplyv vysťahovalectva na slovenský národný život podľa archívnych dokumentov. *Slováci v zahraničí* 25, 2008, s. 7-11.

Pozri tiež č. : 77, 126, 128, 142, 148, 161, 168, 170, 185

Knihovníctvo

0058

Bulková, P.: Knihy z knižnice Jána Torkoša v knihkupeckom katalógu Andreja Schwaigera z r. 1798. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 168-192, tab.

0059

Frimmová, E.: Najstarší knižný fond košických dominikánov. *Knihy* 2008, s. 206-236.

0060

Komorová, K. - Saktorová, H.: Izák Caban v zbierkach Slovenskej národnej knižnice. *Knihy* 2008, s. 385-389.

0061

Sabov, P.: Rekonštruované osobné knižnice Andreja Kmeťa a Viliama Rappensbergera vo fondoch Slovenskej národnej knižnice v Martine. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 160-167.

0062

Saktorová, H.: Knižnica košických františkánov. *Knihy* 2008, s. 245-251.

0063

Szeghy, A.: Lekárň jezuitského kolégia a jej príručná knižnica. *Knihy* 2008, s. 252-264.

0064

Žibritová, G.: Editii de cărți elvetiene în cele mai vechi biblioteci de pe teritoriul Slovaciei (Levoča, Bardejov). *Annales Universitatis Apulensis - Series Historica* 12/II, 2008, s. 26-37.

Pozri tiež č. : 47, 185, 515

Múzejníctvo

0065

Holčík, Š.: Ovidius Faust - životné osudy. *Bratislava* 20, 2008, s. 19-32.

0066

Musaeum Hungaricum Zv. 2. Hmotné pamiatky maďarského etnika na Slovensku a ich múzejná dokumentácia. [Zost.]: Danterová, I. Boldog, Muzeologická spoločnosť na Matúšovej zemi 2008. 144 s., fot.

0067

Šurdová, M.: Knižnica Ovidia Fausta v Múzeu mesta Bratislavy. *Bratislava* 20, 2008, s. 33-41.

Pozri tiež č. : 50

Vyučovanie dejepisu

0068

Kratochvíl, V.: Je „Balkán“ všetkým, čím Európa nie je? (Juhovýchodná Európa v učebniciach dejepisu.) *ZbFFUKom-Historica* 47, 2008, s. 257-265.

0069

Kratochvíl, V.: K problémom tvorby didakticko-historického textu. In: *Historické štúdie k životnému jubileu Mikuláša Píschu*. Br., FFUK 2008, s. 86-97.

0070

Michela, M.: Közös szlovák- magyar történelem a magyarországi tankönyvekben szlovák szempontból. *Új Pedagógiai Szemle. A Magyar Pedagógiai Társaság és az Oktatókutató és Feljlesztő Intézet folyóirata* 10, 2008, s. 86-100.

0071

Michela, M.: Súčasnú učebnice dejepisu v Maďarsku a problém reprezentácií maďarsko-slovenských vzťahov. *HČ* 56, 2008, č. 3, s. 525-535.

Pamiatková starostlivosť

0072

Huba, M. M.: Ideál - skutočnosť - mýtus. Príbeh bratislavského ochránarstva. *Banská Bystrica, PRO* 2008. 192 s.

0073

Plačko, Š.: K niektorým vybraným otázkam z dejín Spišského hradu. *ZbFFUKom-Historica* 47, 2008, s. 211-221.

0074

Ragač, R.: Nové poznatky o stavebných aktivitách v okolí farského kostola sv. Alžbety vo Zvolene. *ZbFFUKom-Historica* 47, 2008, s. 199-209.

0075

Švolíková, M.: Osudy levickej sochy generála Milana R. Štefánika. *ZbTM* 7, 2008, s. 114-121, fot.

Pozri tiež č. : 76

Bibliografia

0076

Bibliografia pamiatkovej starostlivosti na Slovensku za roky 2001-2005. [Zost.]: Mojžišová, H. Br., Pamiatkový úrad SR 2008. 263 s.

0077

Bibliografia PhDr. Slavka Churého [Zost.]: Martinický, M. *SlArchiv* 43, 2008, č. 2, s. 206-223.

0078

Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia. *Zv.* 1.-6. [Zost.]: Klimeková, A. - Augustínová, E. - Ondroušková, J. Martin, Slovenská národná knižnica 2008. 439 s., 408 s., 399 s., 367 s., 423 s., 407 s.

0079

Bulková, P. - Kurucová, L. - Poriezošová, M.: Neprebádané historické pramene k dejinám Slovenska - E-bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1701-1918. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 97-108, tab.

0080

Lacko, Miroslav: Výberová bibliografia k dejinám baníctva a hutníctva na Slovensku za roky 2006 až 2007. *Montánna história* 1, 2008, s. 258-269.

0081

Rydlo, J. M.: Príspevok k bibliografii Františka Vnuka. In: *Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae* 2008, s. 929-990.

0082

Sedliaková, A.: Slavistika v historiografii na Slovensku za roky 2003-2007. In: *Prehľad publikácií z jazykovedy, literárnej vedy, etnológie a histórie za roky 2003-2007 (výber)*. Br., Slovenský komitét slavistov 2008, s. 128-163.

0083

Slovenská historiografia 2006. Výberová bibliografia. [Zost.]: Sedliaková, A. *HČ* 56, 2008, č. 4, s. 729-786.

0084

Slowakische Republik. [Bibliographie.] In: *Diskurse über Zwangsmigrationen in Zentraleuropa*. [Zost.]: Zavacká, M. München, R. Oldenbourg Verlag 2008, s. 509-532.

0085

Snopková, B.: Prof. PhDr. Karol Fremal, CSc. - výberová personálna bibliografia. *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 11-60.

0086

Vojenská história Slovenska. Výberová bibliografia. Časť 13. - 2005. [Zost.]: Šeďová, B. *Vojenská história* 12, 2008, č. 1, s. 161-178.

0087

Zlomové medzníky v dejinách Slovenska 20. storočia (1918 - 1938 - 1948 - 1968). Výberová bibliografia publikovaných prác v rokoch 1998-2008. [Zost.]: Šeďová, B. *Vojenská história* 12, 2008, č. 4, s. 188-206.

Pozri tiež č. : 147, 649

Slovníková literatúra

0088

Ottova praktická encyklopédia. Slovensko. P. - Br., Ottovo nakladateľství, s.r.o. - Ottovo nakladateľstvo, s.r.o. 2008. 672 s.

Pozri tiež č. : 186, 338

Pomocné vedy historické

0089

Almásí, T.: Poznámky k privilegovanej a konfirmačnej listine mesta Gelnica od kráľa Ladislava IV. Kumánskeho. *Ružomerský historický zborník* 2, 2008, s. 51-57.

0090

Đuriška, Z.: Genealógia rodu Kohútovcov z Ústia nad Oravou. *BiografŠt* 33, 2008, s. 111-125, tab.

0091

Federmayer, F.: Bán András pozsonyi városbíró családjá. (Adalék Magyarország fővárosa előkelőinek genealógiájához.) *Turul* 81, 2008, č. 4, s. 111-113, obr.

0092

- Federmayer, F.: Prešporský mestský notár Samuel Káčeri. (Genealogický pohľad.) ZbFFUKom-Historica 47, 2008, s. 27-44, obr., tab.
0093
- Frivaldszky, J.: „Nemzetes“ családok az egykori Trencsén és Nyitra vármegyében. Turul 81, 2008, č. 2, s. 43-47.
0094
- Genealogicko-heraldický hlas 18, 2008, č. 1, 2.
0095
- Hautová, J.: Platyovci v stredovekom Liptove, Turci a na Orave. SIArchiv 43, 2008, č. 1, s. 64-73, tab., obr.
0096
- Heraldický register Slovenskej republiky. Zv. 6. [Zost.]: Kartous, P. - Vrteľ, L. Martin, MS 2008. 274 s.
0097
- Kartous, P. - Vrteľ, L.: Heraldický almanach. Zv. 1. Martin, Heraldický klub 2008. 235 s.
0098
- Marsina, R.: Vývoj skúmania pravosti a hodnovernosti listín. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 23-33.
0099
- Novák, J.: Pečate miest a obcí na Slovensku. Časť 1. Zv. A-M. Br., UK 2008. 720 s.
0100
- Purdek, I.: Nové aspekty vývoja vojenskej symboliky po roku 2004. In: Vojenská história 12, 2008, č. 4, s. 137-159, obr.
0101
- Rábik, V.: Pôvod a funkcia knihy účtov slobodného kráľovského mesta Trnavy z rokov (1392/1393) 1394-1530. SIArchiv 43, 2008, č. 2, s. 6-26.
0102
- Rašičová, M.: Epigrafické pamiatky v okrese Trenčín do roku 1850. SIArchiv 43, 2008, č. 2, s. 27-56, fot.
0103
- Sedlák, V.: Kritické vydávanie registárových edícií. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 47-52.
0104
- Sokolovský, L.: Pečate a erby Gemersko-malohontskej stolice. Gemer-Malohont 4, 2008, s. 53-74, fot., obr.
0105
- Sokolovský, L.: Stoličné pečate za panovania Jozefa II. ZbFFUKom-Historica 47, 2008, s. 65-73, obr.
0106
- Sulítková, L.: Pisemnosti uherské panovnícké kanceláre konce Arpádovskej éry. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 34-46.
0107
- Szemán, A.: Selmecebánya címerének pajzstartói. Turul 81, 2008, č. 3, s. 72-80, obr., fot.
0108
- Šedivý, J.: Epigrafické písma z územia Slovenska medzi neskorou gotikou a renesanciou. ZbFFUKom-Historica 47, 2008, s. 7-26.
0109
- Šedivý, J.: K datovaniu troch sporných epigrafických prameňov našich dejín. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 53-69, fot.
0110
- Štefánik, M.: Münzen als Gegenstand der Pressburger Kriminalität im Spätmittelalter. Mitteilungen des österreichischen Numismatischen Gesellschaft 48, 2008, 4. 3, s. 143-152, tab.
0111
- Vrteľ, L.: Bájne tvory v erboch. (Príspevok k terminológii blazonu.) SIArchiv 43, 2008, č. 1, s. 103-134, obr.
0112
- Zelizňák, P.: Vojenská symbolika, register znakov vojenských útvarov a zariadení ozbrojených síl SR. Br., Kultúrne a metodické centrum OS SR 2008. 84 s.
0113
- Zubko, P.: Cirkevná heraldika v Košickej arcidiecéze. Košice, Seminár sv. Karola Boromejského 2008. 143 s.
0114
- Zubko, P.: Kalendár Košickej diecézy z roku 1826. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 888-926.
Pozri tiež č. : 51, 133, 145, 150, 154, 163, 165, 167, 390

PRAMENE

Knihy

0115

„Tretia ríša“ a vznik Slovenského štátu. Dokumenty 1. = Das „Dritte Reich“ und die Entstehung des Slowakischen Staates. Dokumente 1. [Eds.]: Schvarc, M. - Holák, M. - Schriff, D. Br., Ústav pamäti národa - SNM Múzeum karpatských Nemcov 2008. 633 s., reg. menný, miestny.

0116

1968 és a csehszlovákiai magyarság. [Ed.]: Popély, A. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet 2008. 468 s., reg.

0117

Ako sme bojovali proti Rusom za prvej svetovej vojny. [Zost.]: Ďuriš, R. Nitra, vl. nákl. 2008. 44 s.

0118

August '68. Okupácia a občiansky odpor na Slovensku v obrazových dokumentoch Archívu Ústavu pamäti národa. [Zost.]: Ragač, R. Br., Ústav pamäti národa 2008. 159 s. Slovensko-anglický text.

0119

Češki i slovaški izvori za balgarskata istorija. Zv. 4. [Ed.]: Kolár, J. - Šťoviček, I. - Bystrický, V. - Starčević, V. - Tejchman, M. - Vasilev, V. A. - Mančev, K. - Manolova, L. Sofija, Akademično izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“ 2008. 244 s.

0120

Francie a zrození Československa. Společná cesta k demokratické Evropě (1914-1925). Katalog výstavy. = La naissance de la Tchecoslovaquie et la France. Un chemin commun vers une Europe démocratique (1914-1925), Catalogue d'exposition. [Aut.]: Dejmek, J. - Eldin, G. - Ferenčuhová, B. - Mares, A. - Reichfort, I. P., Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2008. 159, 12 s. fot. příl.,

0121

Generál Milan Rastislav Štefánik v archívnych dokumentoch historickej služby francúzskeho Ministerstva obrany. [Ed.]: Guelton, F. - Braud, E. - Kšiňan, M. Br., VĽH - MO SR 2008. 180 s., reg.

0122

Hodža, M. - Škultéty, J.: Polemika o československom rozkole. [Red.]: Rolková, N. - Rolková, B. Br., MS 2008. 437 s.

0123

Holokaust na Slovensku. Zv. 8. Ústredňa Židov (1940-1944). Dokumenty. [Ed.]: Hradská, K. Br., Dokumentačné stredisko holokaustu v KLEMO Zvolen 2008. 451 s., reg. menný.

0124

Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948-1956 közötti történetéhez. 1. Válogatás a csehszlovák állami és pártszervek magyar kisebbséggel kapcsolatos dokumentumaiból. = Spisy k dejinám Maďarov v Československu v rokoch 1948-1956. 1. Výber z dokumentov československých štátnych a stranických orgánov o maďarskej menšine. [Ed.]: Popély, Á. Somorja - Šamorín, Fórum Kisebbségkutató Intézet - Fórum inštitút pre výskum menšín 2008. 427 s., reg. menný.

0123b

A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése. Dokumentumok. 1918-1938. [Ed.]: Gaucsik, I. Br., Kalligram 2008. 516 s.

0125

Korespondence. T. G. Masaryk - slovenští veřejní činitelé (do r. 1918). [Ed.]: Rychlík, J. P., Masarykův ústav AV ČR 2008. 190 s.

0126

Krajčovič, M.: Medzinárodné súvislosti slovenskej otázky 1927/1936 - 1940/1944. Maďarské dokumenty v porovnaní s dokumentami v Bonne, Bukurešti, Viedni a Prahe. Br., AEP 2008. 440 s.

0127

Mach, A.: Z ďalekých ciest. Fragmenty z memoárov. [Ed.]: Vnuk, F. - Kubík, K. Martin, MS 2008. 367 s., reg. menný.

0128

La mémoire conservée du général Milan Rastislav Štefánik dans les archives du service historique de la défense. [Éd.]: Guelton, F. - Braud, E. - Kšiňan, M. Paris, Service gústiruzze de ka Défense 2008. 253 s., index.

0129

Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus 1. Rationes collectorum pontificiorum in annis

- 1332-1337. [Ed.]: Sedlák, V. Trnavae - Romae, Universitatem Tyrnaviensem - Institutum historicum Slovaccum in Roma 2008. 234 s., index nominum et rerum.
0130
Na prahu modernej doby. Súmrak stavovskej, úsvit národno-občianskej spoločnosti. [Hlavný red.]: Dvořák, P. [Ved. red. 9. zväzku]: Škvarna, D. - Šoltés, P. [Výber, preklad a komentáre]: Dončová, A. - Holec, R. - Hrnčiarová, D. - Kamenický, M. - Kmeť, M. - Kowalská, E. - Kurucárová, J. - Kušniráková, I. - Malovecká, M. - Morovics, M. - Škvarna, D. - Šoltés, P. - Zubko, P. Br., Literárne informačné centrum 2008. 391 s., reg.
0131
Nový pohľad na svet. Čas osvietenských vládov od protihabsburských povstaní po začiatky slovenského národného obrodzenia. [Ed.]: Dvořák, P. [Ved. red.]: Kónya, P. [Výber, preklad a komentáre]: Adam, J. - Javor, M. - Janura, T. - Kamenický, M. - Kónyová, A. - Kónya, P. - Kušniráková, I. - Kowalská, E. - Lengyelová, T. - Malovecká, M. Br., Literárne informačné centrum 2008. 454 s., reg.
0132
Rábik, V.: Mestská kniha Trnavy (1392/1393) 1394-1530. Trnava, Trnavská univerzita 2008. 399 s., reg. miestny, menný, vecný.
0133
Rábik, V.: Diplomatarium Sancto-adalbertinum. Stredoveké listiny v Literárnom archíve Spolku sv. Vojtecha. (1181) 1214 - 1514. Martin, Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť 2008. 359 s., reg.
0134
Slováci v južnej časti Dolnej zeme. Výber z prameňov (od konca 17. do konca 18. storočia). = Szlovákok a Dél-Alföldön. (A 17. század végétéről a 18. század végéig.) [Ed.]: Gomboš, J. Békésská Čaba, Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2008. 153 s. slov. textu; 169 s. maď. textu z opačnej strany knihy. Reg. miestny, reg. menný
0135
Spomienky Heleny Kottannerovej. Hodnoverné rozprávanie dvornej dámy o krádeži kráľovskej koruny, o odhodlanej kráľovnej Alžbete, o tom, prečo sa Ladislav Pohrobok nenarodil v Bratislave a ako ho vďaka dvom odvážnym ženám korunovali za uhorského kráľa (1439-1440). [Ed.]: Dvořák, P. - Papsonová, M. [Ed. edície]: Dvořák, P. Budmerice, Rak 2008. 87 s., výberový menný a miestny reg.
0136
Tatársky vpád. Historické rozprávania o strašných udalostiach, ktoré priniesli obyvateľom Uhorského kráľovstva veľa utrpenia a celú krajinu priviedli na pokraj skazy. [Ed.]: Marsina, R. - Marek, M. [Ed. vydania]: Dvořák, P. Budmerice, Vyd. Rak 2008. 167 s., reg. výberový.
0137
Von München bis Salzburg 1938-1940. Dokumente und Essay. Buch 1. [Ed.]: Suško, L. Br., Lúč 2008. 980 s., reg. vecný, miestny, menný.
0138
Von München bis Salzburg 1938-1940. Dokumente und Essay. Buch 2. Slovensko v jeseni 1944. [Ed.]: Suško, L. [Spolupráca]: Vimmer, P. Br., Lúč 2008. 712 s., reg. vecný, miestny, menný.
0139
Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939. Spomienky aktérov historických udalostí. Diel 2. [Zost.]: Bystrický, V. - Letz, R. - Podolec, O. Br., AEPRESS s. r. o. 2008. 362 s., reg.
0140
XII. správa Zboru národnej bezpečnosti. Dokumenty k činnosti Správy kontrarozvedky v Bratislave v rokoch 1974-1989. [Ed.]: Sivoš, J. Br., Ústav pamäti národa 2008. 484 s., pril.
- PRAMENE**
v zborníkoch a časopisoch
0141
Bagi, Z.: Dva listy ostrihomskeho provizora Michala Mutnokého z roku 1541. In: Vojenská história 12, 2008, č. 4, s. 75-86.
0142
Bellová, V.: Dokumenty Slovenskej ligy v Amerike a Slovenskej ligy na Slovensku v archíve Matice slovenskej. Slováci v zahraničí 25, 2008, s. 100-109.
0143

- Bielik, P.: Národný súd očami obžalobcu. Historický zborník 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 141-143.
0144
- Deák, L.: Slovensko-maďarské vzťahy v súvislosti s Benešovými dekrétmi. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 87-90.
0145
- Dobrotková, M.: Pramene k regionálnym dejinám. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 140-149.
0146
- Fialová, I.: Habsburské panstvo Šaštín v 2. polovici 18. storočia. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 160-171, tab.
0147
- Fircáková, K.: Almanachy, ročenky a zborníky v systéme slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie. Studia Bibliographica Posoniensia 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 85-96.
0148
- Firsov, E. F.: Slovensko a slovný Slovák Milan Rastislav Štefánik v archívnych dokumentoch Ruska. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 121-134.
0149
- Havlíková, L.: Konstantin Jireček, Karl Krumbacher a „Korpus byzantských listín“. Byzantinoslovaca 2, 2008, s. 114-119.
0150
- Hudecová, A.: Mestská kniha Čadce - neznámy archívny dokument. Zborník Kysuckého múzea 11, 2008, s. 83-115, obr.
0151
- Hupko, D.: Denník príslušníka Domobrany Vendelína Krajčoviča (22. marca - 5. mája 1945) Historické rozhľady 4, 2008, s. 177-216.
0152
- Chorvát, P.: Z denníka 2. batérie hipomobilného delostreleckého oddielu 2/1 „Józsefa Bema“. Vojenská história 12, 2008, č. 2, s. 108-112.
0153
- Kaplan, K.: Zpráva o jednání Jána Ursínyho s prednostou VII. odboru Ministerstva vnitra plk. Františkom Jandou a vedúcim referátu Slovensko Mjr. Bedřichem Pokorným 16. května 1947. HČ 56, 2008, č. 4, s. 685-692.
0154
- Klobučník, M.: Vyšetrovací spis ŠtB - hodnoverný prameň? Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 120-139.
0155
- Kohútová, M.: Pramene štatistickej povahy. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 107-114.
0156
- Kozelnická, M.: Niekoľko poznámok k homílii - prameňu k avarskému obliehaniu Konštantínopola roku 626. Byzantinoslovaca 2, 2008, s. 131-142.
0157
- Kozolka, J.: Stáž predstaviteľov slovenskej Vysokej vojenskej školy v Nemecku (I./1941). Vojenská história 12, 2008, č. 3, s. 105-115.
0158
- Lacko, Martin: Kroniky - súčasť kultúrneho dedičstva a cenný prameň pre historika 20. storočia. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 461-469.
0159
- Letz, R.: Znalecký posudok Alojza Maturu v procese s Petrom Zaťkom. Historický zborník 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 127-140.
0160
- Lopatková, Z.: Kanonické vizitácie v slovenských dejinách. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 96-106.
0161
- Manák, M.: Kapitulácia Nemecka vo svetle dokumentov Ministerstva zahraničných vecí USA. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 188-205.
0162
- Ölveti, G.: Židovské spoločenstvo v Debreceni na základe archívnych prameňov. Archivum Sala 4, 2008, s. 77-84, fot.
0163
- Oslanský, F.: Z písomných prameňov Európy o falšovaní mincí v stredoveku. HČ 56, 2008, č. 4, s. 587-598.
0164
- Popély, Á.: A prágai tavasz. Válogatás a prágai tavasz és a normalizáció első éveinek szlovákiai magyar vonatkozású dokumentumaiból. Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 3, s. 131-157.

0165

Rábik, V.: Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku v stredoveku. *Studia Historica Tyrnaviensia* 7, 2008, s. 70-86.

0166

Rychlík, J.: Obdobie pred Slovenským národným povstaním v správach chorvátskeho vyslanca v Bratislave. *HČ* 56, 2008, č. 2, s. 349-384.

0167

Skalská, M.: Pramene k dejinám Jelšavy do konca 13. storočia. *Studia Historica Tyrnaviensia* 7, 2008, s. 150-159.

0168

Skladany, M.: Pramene k slovenským dejinám vo Fuggerovskom rodinnom archíve v Dillingene an der Donau. *Studia Historica Tyrnaviensia* 7, 2008, s. 87-95.

0169

Slovakische Republik. [Dokumente.] In: *Diskurse über Zwangsmigrationen in Zentraleuropa.* [Zost.]: Zavacká, M. München, R. Oldenbourg Verlag 2008, s. 387-401.

0170

Šimončíč, J.: Archívy rehoľných generalátov v Ríme - pramene k dejinám Slovenska. *Studia Historica Tyrnaviensia* 7, 2008, s. 115-119.

0171

Šumichrast, P.: Letecké jednotky a protiletadlové delostrelectvo slovenskej armády v poľskej vojne (september 1939). *Vojenská história* 12, 2008, č. 2, s. 113-149, tab., fot.

0172

Šumichrast, P.: Slovenské Savoie Marchetti SM-84 bis v dokumentoch (1943-1944). Časť 1. In: *Vojenská história* 12, 2008, č. 4, s. 94-122, fot.

0173

Velička, D.: Kysuce v Belových Noticiách. *Zborník Kysuckého múzea* 11, 2008, s. 127-147.

0174

Verešová, N.: Sklavínia v historických prameňoch zo 6. - 14. storočia. (Prehľad koncepcií.) *Historický zborník* 18, 2008, č. 1, s. 124-143.

0175

Vnuk, F.: Memorandum Karola Sídora z roku 1943 o slovenskej otázke, adresované vláde Spojených štátov amerických. *Historický zborník* 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 113-126.

0176

Vološčuk, M.: Dokumenty Slovackoho nacional'noho archivu (m. Bratislava) do istoriji rusko-uhorskych vidnosyn kincia XIII - XIV st. In: *Historické štúdie k životnému jubileu Mikuláša Píscha.* Br., FFUK 2008, s. 47-55.

PRÍBUZNÉ VEDNÉ ODBORY

Historická geografia a kartografia

0177

Žudel, J.: Lazarus - Michal Rožeň (? - 1542) - zakladateľ slovenskej kartografie. (K 480. výročiu vydania jeho mapy Uhorska) *Historický zborník* 18, 2008, č. 1, s. 233-235.

Historická onomastika a toponomastika

0178

Marek, M.: Lehoty na Slovensku. *Historický zborník* 18, 2008, č. 1, s. 13-41, mp. [toponomastika]

0179

Stanislav, J.: Odkryté mená slovenských miest a dedín. 2. vyd. Martin, MS 2008. 71 s.

Archeológia

0180

In memoriam Ján Dekan (1919-2007). *Ars* 41, 2008, č. 1, s. 150, fot.

0181

Lamiová-Schmiedlová, M.: Archeológ a historik umenia Viktor Miškovský (1838-1909). (K 170. výročiu narodenia) *Historický zborník* 18, 2008, č. 1, s. 240-242, fot.

0182

Plachá, V. - Hlavicová, J.: História archeologických výskumov Devínskeho hradu. (2. časť) (Prvý systematický výskum na Devíne). *Historický zborník* 18, 2008, č. 1, s. 105-123, fot.

0183

Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV. [Red.]: Kuzma, I. 43 Nitra, Archeologický ústav SAV 2008, 284 s., fot., obr., mp.

0184

Vladár, J.: Archeológ Anton Točík (1918-1994). (K 90. výročiu narodenia) Historický zborník 18, 2008, č. 1, s. 255-259, fot., výberová bg.

Rukopisy a staré tlače

0185

Inventár rukopisov Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. Rukopisy Muzeálnej slovenskej spoločnosti. [Zost. a sprac.]: Šarluška, V. Martin, Slovenská národná knižnica 2008. 214 s., reg. menný, miestny. Pozri tiež č. : 331

II. CHRONOLOGICKÁ ČASŤ

DEJINY SLOVENSKA

PRÁCE PRESAHUJÚCE VYMEDZENIA CHRONOLOGICKÝCH OBDOBÍ

0186

Dějiny Slovenska v datech. Praha - Br., Libri Praha - Slovart Bratislava 2008. 885 s.

0187

Lukačka, J. a kol.: Chronológia starších slovenských dejín. [Aut.]: Lukačka, J. - Turčan, V. - Čičaj, V. - Kohútová, M. Br., HŮ SAV [2008]. 315 s., príl.

0188

Machala, D.: Slovenská vlastiveda. Bratislavská a Trnavská župa. Martin, MS 2008. 328 s., príl. fot.

Politika

0189

Ferenčuhová, B.: Francúzsko a slovenská otázka 1789-1989. Br., Veda 2008. 490 s., reg. menný.

0190

Gešková, K.: Historický vývoj opravných prostriedkov v civilnom procese. Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae 26, 2008, s. 139-154.

0191

Hrnko, A. - Rolková, N.: Slovenský parlament v premenách času. [Prílohy]: Hrnko, A. - Rolková, N. - Záhradníková, E. - Žatkuliak, J. a kol. Br., Kancelária SNR 2008. 179 s., príl.

0192

Kiripolská, A.: Obecná správa v Turci. ZbSNM 102 - Etnografia 49 2008, s. 51-64.

0193

Slovensko a Svätá stolica. [Ed.]: Dobrotková, M. - Kohútová, M. Trnava, Slovenský historický ústav v Ríme - Trnavská univerzita 2008. 454 s., menný reg. [Aut.]: Marsina, R. - Dobrotková, M. - Sedlák, V. - Rábik, V. - Marek, M. - Frimmová, E. - Žažová, H. - Nemeš, J. - Kamenický, M. - Lopatková, Z. - Chalupecký, I. - Hrabovec, E. - Mulík, P. - Čechová, F. - Kázmerová, L. - Zubko, P. - Londáková, E. - Hlavová, V. - Klobučník, M. - Pešek, J. - Leikert, J.

Cirkevná problematika

0194

Capandová, P.: Historickoprávny vývoj ECAV [Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania] na Slovensku a vzťah k štátnej moci od reformácie do vydania rezolúcií Karola III. Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae 26, 2008, s. 7-33.

0195

Czintelová, A.: Pútnické miesto Bôrka. Gemer-Malohont 4, 2008, s. 161-169.

0196

Janota, I.: Rehole, kostoly a kláštory v Bratislave. Br., Albert Marenčin - Vydavateľstvo PT 2008. 181 s.

Židovská problematika

0197

Bányai, V. - Kormos, Sz.: Alsó- és Felsőszeli egykori zsidó népessége. Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 1, s. 163-184.

0198

Hoza, R.: Dejiny oberlandských Židov do roku 1918. Archivum Sala 4, 2008, s. 19-31, fot.

0199

Hradská, K.: Židovská Bratislava. Br., Albert Marenčin vydavateľstvo PT 2008. 247 s.

0200

Tandlich, T.: Čriepky z histórie Židov v Senci. Archivum Sala 4, 2008, s. 73-76, fot.

Regióny

0201

Alberty, J.: Podbrezová. Slovenská Lupča, Tristar Magic 2008. 275 s., príl. graf., fot., map., tab.

0202

Argalács, M.: Prechádzky starým Popradom. Zv. 1. Hľadania a inšpirácie. Poprad, Podtatranské noviny 2008. 144 s., príl. fot., ilustr., map.

0203

Banská Štiavnica na starých pohľadniciach. [Aut.]: Herčko, I. a kol. Br., Dajama 2008. 95 s., príl. fot.

0204

Bechný, L. - Mačejková, A.: Žilina a okolie. Žilina, Knižné centrum 2008. 119 s., far. fot.

0205

Belej, M.: Dejiny obce Ľubotice od vzniku Československa. Ľubotice, Obecný úrad 2008. 128 s.

0206

Bílik, R. - Štrba, J.: Pezinok 1208-2008. Pezinok, Mesto Pezinok 2008. 111 s., fot.

0207

Bodorová, O. - Kollár, D.: Rimavská Sobota na starých pohľadniciach. Br., Dajama 2008. 95 s.

0208

Bohuš, I. st. - Bohuš, I. ml.: Premeny tatranských osád. Tatranská Lomnica, 1 & B 2008. 139 s.

0209

Bosák, L. - Kýška, P.: Mestečko naše Vrbové. Vrbové, Mestský úrad 2008. 326 s., príl. fot., map., tab.

0210

Bozen - Pezinok 1208-2008. [Aut.]: Pospechová, P. Pezinok, Mestský úrad 2008. 132 s., príl. fot., il., map.

0211

Čomaj, J.: Petržalka. Br., Albert Marenčin vydavateľstvo PT 2008. 205 s., príl. far. fot.

0212

Čukan, J.: Nitra - klenot Slovenska. Nitra, FOTAR 2008. 103 s., príl. fot.

0213

Dejiny Strážskeho. [Zost.]: Adam, J. Strážske, Mestský úrad 2008. 155 s.

0214

Dutka, J.: Ratkovce (1113-2008). Ratkovce, Obecný úrad 2008. 127 s.

0215

Eliáš, M.: Kúpele Bojnice. Bojnice, Archív SNM 2008. 120 s.

0216

Eštok, A. - Škurlová, A. - Kmecová, A.: Gíraltove. Michalovce, Excel enterprise 2008. 64 s., príl. fot. far.

0217

Galanta. 770 1237-2007. [Aut.]: kol. Galanta, Mesto Galanta 2008. 269 s., obraz. príl.

0218

Hanušin, J.: Stredné Považie na starých pohľadniciach. [Ed.]: Kollár, D. Br., Dajama 2008. 95 s.

0219

Hlavienka, J. - Ondáš, J.: Liptovský Ján village and Jánska dolina valley guide. Liptovský Ján, Obecný úrad 2008. 95 s.

0220

Huba, P.: Dolný Kubín. Mesto kultúrnych tradícií a dneška. Dolný Kubín, Peter Huba 2008. 279 s., príl. fot.

0221

Chudoba, A. - Hlôška, M.: Od Tekova vietor veje. Br., Lúč 2008. 159 s.

0222

Jarovce - Villa Ban. [Aut.]: Hradský, J. a kol. Br., Albert Marenčin - Vydavateľstvo PT 2008. 237 s., príl. fot., tab.

0223

Kemény, L. - Takáčová, M.: Bratislavský hrad a Podhradie. Br., Albert Marenčin Vydavateľstvo PT 2008. 183 s., príl. fot., il.

0224

Klobučník, M.: Z dejín obce Pata. Pata, Obecný úrad 2008. 191 s., obraz. príl.

0225

Lacika, J. - Kollár, D. - Hanušin, J. a kol.: Bratislava na starých pohľadniciach. Br., Dajama 2008. 127 s.

0226

Lacko, R.: Bystrička. B. m., F. Lašut 2008. 221 s.

0227

Lacko, R.: Závadka nad Hronom. Závadka nad Hronom, Obecný úrad 2008. 319 s.

- 0228
Malacky a okolie 1. [Red.]: Zetková, J. Malacky, Mestské centrum kultúry Malacky 2008. 163 s., fot., tab.
- 0229
Marsina, R.: História Žiliny - Žilina v listinách 1208-1438. Žilina, Žilinská univerzita 2008. 95 s.
- 0230
Medveď, I.: Odviate časom. Brehy, Obecný úrad Brehy 2008. 71 s.
- 0231
Mesto Galanta. Minulosť a súčasnosť slovom i obrazom. [Aut.]: Csemezová, H. a kol. Galanta, Mesto Galanta 2008. 136 s., príl. fot.
- 0232
Michalcová, R.: Brehy - hrnčiarska obec, zvyky, piesne, história. B. m, A. Lizáková 2008. 236 s.
- 0233
Morávek, J.: Šaľa na starých pohľadniciach. Šaľa, FOCESA 2008. 141 s., príl. fot.
- 0234
Mrva, M. - Mrvová, J.: Žilina na starých pohľadniciach. [Zost.]: Kollár, D. Br., Dajama 2008. 93 s.
- 0235
Ortvay, T.: Pozsony város, utcái és terei. Terézváros. Br., Kalligram 2008. 153 s.
- 0236
Ortvay, T.: Pozsony város, utcái és terei. Óváros. Br., Kalligram 2008. 237 s.
- 0237
Osemsto rokov od prvej písomnej zmienky o zemi Žilňany. [Zost.]: Okániková, M. Žilina, Považské múzeum 2008. 63 s.
- 0238
Pospeschová, P. - Wittgrüber, P.: Bránami mesta. Životopis starého domu. Pezinok, Mestské múzeum 2008. 275 s., reg.
- 0239
Práznovce. [Aut.]: kol. Práznovce, Obec 2008. 184 s., fot. príl.
- 0240
Prírodné dedičstvo obce Sucháň. [Zost.]: Urban, P. Banská Bystrica - Sucháň, Obecný úrad 2008. 198 s.
- 0241
Pukkai, L.: Galanta 1237-2007. Galanta, Mesto Galanta 2008. 269 s., príl. fot., il., map., tab.
- 0242
Skalica a Záhorie. Osobnosti - história - pamiatky. [Aut.]: Buchta, F. a kol. Br., Formát 2008. 463 s., príl. fot.
- 0243
Spišská Stará Ves. [Ed.]: Malovcová, B. Prešov, Mestský úrad v Spišskej Novej Vsi - Universum 2008. 349 s.
- 0244
Strba, A. - Poláková, A. - Hamranová, Sz.: Nové Zámky kedysi a dnes. Komárno, Vydavateľstvo KT 2008. 159 s., príl. far. fot., tab.
- 0245
Šurany v zrkadle dejín. [Aut.]: Šutka, J. a kol. Šurany, Mestské kultúrne stredisko 2008. 279 s., príl. graf., fot., tab.
- 0246
Tancer, J.: The Image of the City as a Site of Memory: Bratislava in Modern Travel Literature. In: Frontiers and Identities. Cities in Regions and Nations. Pisa, Edizioni Plus - Pisa University Press 2008, s. 267-280.
- 0247
Uhrovec. [Zost.]: Šišmiš, M. - Beštová, E. - Kvasnicová, O. Uhrovec, Obecný úrad 2008. 256 s.
- 0248
Z minulosti Spiša. Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči. Ročník 16. Venované 740. jubileu mesta Spišská Nová Ves. [Zost.]: Chalupecký, I. Levoča, Spišský dejepisný spolk 2008. 299 s.
- 0249
Zvolen 1243 – 2008. Zborník z konferencie Diplomacká produkcia v stredovekom meste, z konferencie Zvolen 1243-2003 a z konferencie Pohľady do histórie. [Zost.]: Ragačová, J. - Maliniak, P. Zvolen, Mesto 2008. 154 s., fot., tab.
- 0250
Forum historiae [online]. [Šéfred.]: Michela, M. Br., HÚ SAV 2008, č. 2 [Mestá a šľachta, mešťania a šľachtici.] Dostupný na internete: <http://www.forumhistoriae.sk/archiv.html>
- 0251

Žifčák, F. a kol.: Dejiny Klčova. Levoča, 2008. 221 s.

Spolky

0252

Sedláčková, H.: Spolok lekárov v Rimavskej Sobote - jeho história, poslanie, činnosť. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 70-78, fot.

Národnostná problematika

0253

Čumakov, A. V.: Rosijane v Slovákii. Rossijskie sootčestvenniki v Slovákii. Istorija i sovremennosť. Br. Vládna komisia Ruskej federácie pre krajanov 2008. 171 s.

0254

Rozštiepená minulosť. [Ed.]: Kollai, I. Bp., Nadácia Terra Recognita 2008. 253 s., príl. il. Pozri tiež č. : 66

Hospodárstvo

0255

Keresteš, J.: Ovčiarstvo na Slovensku. Považská Bystrica, NIKA 2008. 591 s.

0256

Lacko, R.: Mlyny a pily v Turzovke v najstaršom období. Zborník Kysuckého múzea 11, 2008, s. 16-126, obr.

Veda, kultúra, umenie

0257

Čarnogurská, M.: Prierez dejinami kníhkupcov v Košiciach. Kniha 2008, s. 42-47.

0258

Herčko, I.: Stručné dejiny Baníckej a lesníckej akadémie. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 2008. 357 s.

0259

Janura, T.: Vidiecke šľachtické sídla v Liptovskej stolici. Liptovský Mikuláš, Liptovská galéria s HÚ SAV 2008. 127 s., reg. menný.

0260

Majerová, K.: Vývoj inštitucionalizácie vedy na Slovensku. *ZbFFUKom-Historica* 47, 2008, s. 241-256.

0261

Musica Scepussii Veteris. = Stará hudba na Spiši. Zborník z konferencie. [Ed.]: Petőczová, J. Br., Ústav hudobnej vedy SAV 2008. 139 s., obr. príl.

0262

Szögi, L.: Študenti zo Žitného ostrova a z Matúšovej zeme na európskych univerzitách (1526-1919). *Archivum Sala* 4, 2008, s. 98-110, tab., fot.

0263

Štúdie z dejín chémie a zdravotníctva na Slovensku. [Zost.]: Herčko, I. Banská Bystrica, UMB 2008. 147 s.

Pozri tiež č. : 10, 182, 215, 655

VEĽKÁ MORAVA

0264

Hanuliak, M.: Materiálna podstata v duchovnej kultúre veľkomoravských Slovanov. *Konštantínove listy* 1, 2008, s. 26-40.

0265

Hanuliak, M. - Vladár, J.: Veľkomoravské sídlisko z Branča. *SlArch* 56, 2008, č. 1, s. 81-100.

0266

Hetényi, M.: K platforme politiky Rastislava pred príchodom byzantskej misie. *Konštantínove listy* 1, 2008, s. 70-83.

0267

Hnilica, J.: Otázka biskupskej hodnosti sv. Konštantína-Cyrila. In: *Fidei et Patriae*. Br., *Libri Historiae* 2008, s. 215-223.

0268

Štefanovičová, T.: Veľká Morava v európskom kontexte. In: 14. medzinárodný zjazd slavistov v Ochride. Br., Slovenský komitét slavistov 2008, s. 9-15.

Pozri tiež č. : 9, 12, 673

PO PÁDE VEĽKEJ MORAVY DO ROKU 1301

0269

Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska. [Zost.]: Štefanovičová, T. - Hulínek, D. Br., Slovenský archeologický a historický inštitút 2008. 320 s., 2 s. samostatnej príl., obr., mp. fot., tab.

0270

- Bugan, B.: Biskup Maurus v slovenských dejinách. Historický zborník 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 147-158.
0271
- Đurková, M.: Vznik a vývoj najstaršej zvolenskej šľachty. HČ 56, 2008, č. 1, s. 3-27.
0272
- Gábriš, T.: Mikrosonda do sankčného systému arpádovského súdnicstva. HČ 56, 2008, č. 4, s. 599-623.
0273
- Hrnčiarová, D.: K otázke uplatňovania práva azylu v Uhorsku v 13.-15. storočí. In: Sacri canones servandi sunt. P., HÚ AV ČR 2008, s. 214-223.
0274
- Hrnčiarová, D.: Crimen laesae maiestatis v najstarších uhorských zákonníkoch. In: Historické štúdie k životnému jubileu Mikuláša Píscha. Br., FFUK 2008, s. 16-31.
0275
- Ivanič, P.: Rekonštrukcia komunikácií na dolnom Pohroní v stredoveku. ZbTM 7, 2008, s. 34-48, mp.
0276
- Lukačka, J.: Cirkev a šľachta v Uhorsku na prelome 13. a 14. storočia. In: Sacri canones servandi sunt. P., HÚ AV ČR 2008, s. 168-172.
0277
- Maliniak, P.: K sobášnej politike Bela IV. Dynastická svadba vo Zvolene a jej reflexie v historiografii. HČ 56, 2008, č. 1, s. 125-135.
0278
- Skalská, M.: K dejinám horného Gemera do konca 13. storočia. Historický zborník 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 19-34.
0279
- Szabados, Gy.: Sobáš kráľa Imricha: prvá predmanželská zmluva v Uhorsku. Ružomerský historický zborník 2, 2008, s. 35-49.
0280
- Štefánik, M.: The Morosinis in Hungary under King Andrew III and the two versions of the death of the Queen of Hungary Tommasina. In: HČ 56, 2008, Supplement, s. 3-15.
0281
- Thoroczky, G.: Megjegyzések a nyitrai és pozsonyi egyház korai történetéhez. Kálmán király I. törvénykönyve 22. cikkelyének szöveg-hagyományáról. Századok 142, 2008, č. 2, s. 359-373.
0282
- Zábojník, J.: K problematike priestorového vzťahu medzi pohrebiskom a sídliskovým areálom v období Avarskeho kaganátu na južnom Slovensku. SIArch 56, 2008, č. 2, s. 269-292, fot., mp.
Pozri tiež č. : 16, 89, 136, 167, 287
- OBDOBIE 1301 – 1526
0283
- Frimmová, E.: Kultúrne a duchovné prostredie v Bratislave/Prešporke v roku 1515 podľa Bartolinio Hodoeporiconu. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 135-154.
0284
- Hardi, D.: Okolnosti príchodu a etablovania sa Drugetovcov v Uhorsku. Ružomerský historický zborník 2, 2008, s. 59-65.
0285
- Hlavačková, M.: Kapitula pri Dóme sv. Martina - intelektuálne centrum Bratislavy v 15. storočí. Spoločnosť Pro Historia, o. z. Br., 2008. 210 s., reg. menný.
0286
- Hlavačková, M.: Univerzita Istropolitana a Kapitula pri Dóme sv. Martina v Bratislave. K právnickej fakulte na Univerzite Istropolitane. In: Sacri canones servandi sunt. P., HÚ AV ČR 2008, s. 468-476.
0287
- Kučera, M.: Slovenské dejiny. Zv. 1. Br., Literárne informačné centrum 2008. 368 s.
0288
- Lisková, H.: Mesto Banská Bystrica (jeho vznik, remeslá, počiatky banskej ťažby, obchod a správa mesta) v dielach kronikárov a vybraných historikov z obdobia 17. storočia až po súčasnosť. Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 112-132.
0289
- Lysý, M.: Ohlas husitských myšlienok v Uhorsku. ZbFFUKom-Historica 47, 2008, s. 183-198.

0290

Lysý, M.: Ohrozenie uhorských miest počas husitskej revolúcie. In: Historické štúdie k životnému jubileu Mikuláša Píscha. Br., FFUK 2008, s. 32-46.

0291

Skladaný, M.: Ján Turzo a turzovsko-fuggerovský mediarsky podnik v Banskej Bystrici (1494-1525). Montánna história 1, 2008, s. 16-31, tab.

0292

Štulrajterová, J.: Vysoké školstvo v Uhorsku v 14. a 15. storočí a založenie Academie Istropolitany. In: ZbFFUKom-Paedagogica 20, 2008, s. 49-58.

Pozri tiež č. : 110, 129, 132, 135, 176, 271, 273, 275

OBDOBIE 1526 – 1780

0293

Čičaj, V.: Slovensko v osvietenskom storočí. In: Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia. Zv. 1. Martin, Slovenská národná knižnica 2008, s. 31-38.

0294

Kohútová, M.: Slovensko a Slováci v novoveku. Trnava, Trnavská univerzita 2008. 174 s. Pozri tiež č. : 131, 173

Politika

0295

Bartl, J.: Stavovské povstania uhorskej šľachty v 17. a na začiatku 18. storočia v kontexte slovenských dejín. Vojenská história 12, 2008, č. 2, s. 28-52.

0296

Čičaj, V.: Pokus o profil mestského politika. In: Město a intelektuálové od středověku do roku 1848. P., Scriptorium 2008, s. 287-298.

0297

Fundárková, A.: Egy királtság politikus és az erdélyi fejedelmi udvar a 17. század közepén. Pálffy Pál országbíró és nádor erdélyi kapcsolatai (1646-1653). Századok 142, 2008, č. 4, s. 943-966.

0298

Kohútová, M.: Cez osvietenstvo ku vlastnej politike. Historický zborník 18, 2008, č. 1, s. 144-160.

0299

Kowalská, E. - Kantek, K.: Uhorská rapsódia alebo tragický príbeh osvietenca Jozefa Hajnóczyho. Br., Veda 2008. 255 s., obraz. príl., reg. menný a miestny.

0300

Memorialis - historický spis slovenských stolíc. Zborník z konferencie, pri príležitosti 300. výročia tragických udalostí na počesť turčianskych martýrov Melchiora Rakovského a Krištofa Okoličaniho. [Ed.]: Kovačka, M. - Augustínová, E. Martin, Slovenská národná knižnica 2008. 383 s., reg. menný. [Aut.]: Uličný, F. - Tajták, L. - Kohútová, M. - Kónya, P. - Bodnárová, M. - Kamenický, M. - Lacko, R. - Ragač, R. - Federmayer, F. - Segeš, V. - Mačuha, M. - Mrva, I. - Mészáros, K. - Czigány, I. - Kováč, M. A. - Keresteš, P. - Dzuriak, K. - Otčenáš, M. - Kovačka, M. - Králiková, E. - Jankovič, L. - Augustínová, E.

0301

Paráčová, A.: Spory Sliezska a Uhorska o štátnu hranicu na Kysuciach do konca 18. storočia. Zborník Kysuckého múzea 11, 2008, s. 148-174.

0302

Protihabsburské stavovské povstania a ich vplyv na vývoj pohraničných regiónov Slovenska a Maďarska v 17. storočí. = Habsburg-ellenes rendi felkelések és ezek hatása Szlovákia és Magyarország határmenti térségének fejlődésére a 17. században. [Ed.]: Šutaj, Š. [Aut.]: Pálffy, G. - Kónya, P. - Oborni, T. - Mrva, I. - Gebeí, S. - Sudár, B. - Segeš, V. - Czigány, I. - Lukáč, E. - Kalmár, J. - Bodnárová, M. - Landgraf, I. - Mészáros, K. Prešov, Universum pre Ústav regionálnych a národnostných štúdií Prešovskej univerzity 2008. 166 s.

Pozri tiež č. : 309

Vojenská problematika

0303

Klein, B.: Hodnota prvého vojenského mapovania (1769-1785) pre vojenské dejiny Slovenska. In: Vojenská história 12, 2008, č. 4, s. 3-9 mp.

0304

Kónya, P.: Veliteľské pôsobenie generála Juraja Ottlyka v povstaní Františka II. Rákocziho. *Vojenská história* 12, 2008, č. 3, s. 24-46.

0305

Neďaleko od Trenčína... Pamätnica k 300. výročiu bitky pri Trenčianskej Turnej. [Ed.]: Segeš, V. - Šed'ová, B. *Trenčianska Turná - Br., Obec Trenčianska Turná - VHÚ* 2008. 253 s., obr., tab.

Cirkevná problematika

0306

Bodnárová, K.: Kanonisky sv. Augustína rehole Notre Dame v Bratislave. *ZbFFUKom-Historica* 47, 2008, s. 45-63.

0307

Brincko, J.: Užhorodská únia a Spiš. *Studia historica Nitriensia* 14, 2008, s. 137-141.

0308

Ďurčo, M.: Patrociniá kostolov v Nitrianskej diecéze do konca 18. storočia ako prejav miestnej úcty. *Ružomberský historický zborník* 2, 2008, s. 95-131.

0309

Kohútová, M.: Náboženská situácia v období stavovských povstaní 17. storočia. In: *Fidei et Patriae*. Br., *Libri Historiae* 2008, s. 343-352.

0310

Kowalská, E.: Religious Intolerance after the Patent of Toleration (1781). The Case of the Hungarian Lutherans. In: *Discrimination and Tolerance in historical Perspective*. [Ed.]: Hálfanarson, Gudmundur. Pisa, Edizioni Plus - Pisa University Press 2008, s. 147-156.

Pozri tiež č. : 160, 312, 319, 321, 331

Spoločenská problematika

0311

Bada, M.: Niektorí intelektuáli v Bratislave v 16. storočí. In: *Město a intelektuálové od středověku do roku 1848*. P., *Scriptorium* 2008, s. 653-678.

0312

Kohútová, M.: Mestský vzdelanec vo vidieckom prostredí. In: *Město a intelektuálové od středověku do roku 1848*. P., *Scriptorium* 2008, s. 915-923.

0313

Szeghyová, B.: Coexistence of Diversities: Social, Ethnic and Religious Frontiers and Identities in Early Modern Hungarian Towns. In: *Frontiers and Identities. Cities in Regions and Nations*. Pisa, Edizioni Plus - Pisa University Press 2008, s. 121-135.

Pozri tiež č. : 92, 296

Regióny

0314

Baďurík, J.: Kráľovské mestá na Malokarpatskej vínnej ceste. *SAS* 37, 2008, s. 189-202, mp.

0315

Keresteš, P.: K sociálnej stratifikácii mestečiek na Dolnej Nitre v 16. až 18. storočí. *Studia historica Nitriensia* 14, 2008, s. 206-226, tab.

0316

Kianička, D.: Kremnica - mesto príbehov. Kapitoly z dejín mesta v 18. storočí. *Kremnica, Mesto Kremnica* 2008. 239 s., príl. fot., il., map.

Pozri tiež č. : 146

Migrácia

0317

Kowalská, E.: Exil als Zufluchtsort oder Vermittlungsstelle? Ungarische Exulanten im Alten Reich während des ausgehenden 17. Jahrhunderts. In: *Glaubensflüchtlinge. Ursachen, Formen und Auswirkungen frühneuzeitlicher Konfessionsmigration in Europa*. Berlin, LIT 2008, s. 257-276.

0318

Kowalská, E.: Sebastian Fabricius - ambivalentnosť situácie uhorského exulanta v 17. storočí. In: *Iugi observatione...* Br., Veda vydavateľstvo SAV 2008, s. 130-136.

0319

Kowalská, E.: Uhorský konfesionálny exil v 70. rokoch 17. storočia: nepoznaný fenomén. *Časopis Matice moravské* 127, 2008, č. 2, s. 425-439.

Spolky

0320

Javor, M.: Sociálna štruktúra slobodomurárskeho hnutia v Habsburskej monarchii v 18.

- storočí (na príklade lóží v Bratislave a Banskej Bystrici). *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 163-168, tab.
- Národnostná problematika**
- 0321
Šoltés, P.: Štyri konfesie, tri jazyky: Etnická a konfesionálna pluralita na Zemplíne v 17. a 18. storočí. *Historické rozhľady* 4, 2008, s. 15-34. Pozri tiež č. : 18
- Hospodárstvo**
- 0322
Ambrušová, U.: Artikuly cechu knihárov z roku 1705. *Knihy* 2008, s. 48-53.
- 0323
Cengel, P.: Flossofen v slovenskom železiarstve. *Montánná história* 1, 2008, s. 32-46, obr., tab.
- 0324
Németh H., I.: Vplyv osmanskej vojny na vývoj miest v Uhorsku a daňové zaťaženie slobodných kráľovských miest v Uhorsku v 16. a 17. storočí. *HČ* 56, 2008, č. 1, s. 29-41, tab.
- 0325
Tózsza-Rigó, A.: A Pozsonyi gazdasági elit nürnbergi kapcsolatai a 16. században. *Urbs* 3, 2008, s. 369-386, tab. Pozri tiež č. : 291, 314, 333
- Veda, kultúra, umenie**
- 0326
Čičaj, V.: Niektoré aspekty knižnej distribúcie v Košiciach začiatkom 18. storočia. *Knihy* 2008, s. 36-41.
- 0327
Ďuriška, Z.: Rod Alexandra Kubíniho. *BiografŠt* 33, 2008, s. 143-149.
- 0328
Ďuriška, Z.: Životné osudy Izáka Cabana. *Knihy* 2008, s. 390-394.
- 0329
Frimmová, E.: Slovenskí profesori na pražskej univerzite v predbielohorskom období (s prihliadnutím na osobnosť Petra Fradelia). In: *Město a intelektuálové od středověku do roku 1848*. P., Scriptorium 2008, s. 523-546.
- 0330
Frimmová, E.: Ukázky z dišpút prednesených za predsedníctva Daniela Basilia v Prahe v roku 1616. *Knihy a dějiny* 11/15, 2004 vyd. 2008, s. 1-32.
- 0331
Judák, V.: Význam trnavských tlačí pre kresťanské a národné povedomie v 17. a 18. storočí. In: *Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae* 2008, s. 309-317.
- 0332
Kalhotková, E.: Hans Dernschwam a jeho dieľo „Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)“. *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 94-111.
- 0333
Kamenický, M.: Počiatky technickej inteligencie v stredoslovenských banských mestách v 17.-18. storočí. In: *Město a intelektuálové od středověku do roku 1848*. P., Scriptorium 2008, s. 837-854.
- 0334
Kowalská, E.: Frühes Zeitungswesen im slawischen Kulturkreis: Die Länder der Habsburger Monarchie und des Osmanischen Reichs. In: *400 Jahre Zeitung*. Bremen Edition Lumière 2008, s. 255-262.
- 0335
Kowalská, E.: Language as a means of transfer of cultural values. In: *Cultural Translation in Early Modern Europe*. Cambridge, Cambridge University Press 2008, s. 52-64.
- 0336
Kowalská, E.: Školské a vzdelanostné pomery v Uhorsku 18. storočia. *Archivum Sala* 4, 2008, s. 111-114.
- 0337
Lichnerová, L.: Prínos prešovského lekára a lekárniky Jána Webera do tlačenej produkcie 17. storočia na Slovensku. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 129-140.
- 0338
Marsina, R.: Encyklopedista Martin Sentiváni (1633-1705). (K 135. výročiu narodenia) *Historický zborník* 19 (sic!), 2008, č. 2, s. 274-276.
- 0339

- Mészáros, O.: Školská filozofia v bývalom Hornom Uhorsku. Br., Veda 2008. 266 s.
0340
- Morovics, M. T.: Priekopnícke matematické a fyzikálne práce z dielne profesorov Košickej univerzity. Kniha 2008, s. 164-174.
0341
- Pavercsik, I.: O košických tlačiarňach z druhej polovice 17. storočia. Kniha 2008, s. 27-35.
0342
- Prokopová, A.: Krištof Akai - jezuita, profesor na Košickej univerzite a jeho dielo. Kniha 2008, s. 151-159, obr.
0343
- Saktorová, H.: Juraj Turzo ako podporovateľ vzdelanosti. In: Město a intelektuálové od středověku do roku 1848. P., Scriptorium 2008, s. 699-715.
0344
- Škoviera, D.: Ex poeta medicus: slovenský Erazmavec Ján Antoninus Košický. Kniha 2008, s. 101-126.
0345
- Šotkovská, K.: Ladislav Turóci, jeho pedagogická a spisovateľská činnosť na Košickej univerzite v rokoch 1716-1726. Kniha 2008, s. 134-144.
0346
- Tancer, J.: Im Schatten Wiens: Zur deutschsprachiger Presse und Literatur im Pressburg des 18. Jahrhunderts. Bremen, Edition lumière bremen 2008. 291 s.
0347
- Tózsza-Rigó, A.: A pozsonyi Tiltáskönyv (1538-1566) információs bázisa. Századok 142, 2008, č. 5, s. 1135-1186.
Pozri tiež č. : 60, 79, 177, 674
- OBDOBIE 1780 – 1918
- Politika**
0348
- Hollý, K.: Volebné právo pre ženy na stránkach slovenskej tlače roku 1913. Reflexia kongresov ženských organizácií v Prahe a v Budapešti. Ružomberký historický zborník 2, 2008, s. 133-144.
0349
- Horváthová, Ž.: Milan Hodža politik a štátnik, publicista, redaktor. Knižnica 9, 2008, č. 1, s. 55-60, fot.
0350
- Hronský, M.: Mikulášska rezolúcia 1. mája 1918. Br., Veda 2008. 133 s., príl. obraz.
0351
- Hronský, M. - Pekník, M.: Martinská deklarácia. Cesta slovenskej politiky k vzniku Československa. Br., Veda vydavateľstvo SAV 2008. 383 s., fot. príl.
0352
- Hudek, A.: Slowacja wobec Polski i Rosji - mity, uprzedzenia, sympatie. In: Ateny, Rzym, Bizancjum. Mity śródziemnomorza w kulturze XIX i XX wieku. Białystok, Trans Humana 2008, s. 831-842.
0353
- Kšišňan, M.: Vedec - cestovateľ alebo agent francúzskej vlády? Predvojnové aktivity M. R. Štefánika. HČ 56, 2008, č. 3, s. 443-459.
0354
- Michela, M. - Demmel, J.: „Az Apponyiszerű Krisztus“ és „a Wilson arcú Pilátus“. A komáromi Tuba János végső nyughelye, avagy egy sírköallítás anatómiája. Kisebbségkutatás 17, 2008, č. 2, s. 277-301.
0355
- Milan Hodža a agrárne hnutie. [Ed.]: Pekník, M. [Autori]: Bartlová, A. - Čelko, V. - Goněc, V. - Hanula, M. - Harna, J. - Holec, R. - Kiss, J. - Krajčovičová, N. - Osyková, L. - Pekník, M. - Roguľová, J. - Šuchová, X. - Thurzo, I. - Zemko, M. Br., Ústav politických vied SAV 2008. 192 s.
0356
- Mýtus a realita. Zborník z konferencie. [Zost.]: Kucík, Š. Ružomberok, Katolícka univerzita v Ružomberku 2008. 117 s. [Aut.]: Letz, R. - Rydlo, J.M. - Ďurica, M.S. - Podrimavský, M. - Kuruc, Š. - Hromják, L. - Lauček, A. - Weis, M. - Čapka, F. - Vaculík, J. - Mazúrek, J. - Kucík, Š.
0357
- Slovensko v 20. storočí. Zv. 2. Prvá svetová vojna 1914-1918. [Vedúci aut. kol.]: Kováč, D. [Aut.]: Dudeková, G. - Holec, R. - Hronský, M. - Jakešová, E. - Kováč, D. - Mannová, E.

- Podrimavský, M. Br., Veda 2008. 321 s., fot., obr., tab., mp., reg.

0358

Vnuk, F.: Publicista a politik Milan Hodža. (K 130. výročiu narodenia) Historický zborník 18, 2008, č. 1, s. 224-229, fot.

Pozri tiež č. : 52, 117, 120-120, 125, 128, 150, 383, 449, 461, 463, 679, 709

Vojenská problematika

0359

Csikány, T.: Uhorské jednotky v bitke pri Slavkove. Vojenská história 12, 2008, č. 1, s. 28-37.

0360

Zupko, Š.: Krátky pohľad do histórie výroby pechotnej munície na Slovensku. In: Vojenská história 12, 2008, č. 4, s. 87-93, tab.

Cirkevná problematika

0361

Račko, P.: Vývoj členskej základne zborov evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Banskej Bystrici a vo Zvolene od prijatia Tolerančného patentu do polovice 19. storočia. Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 143-162, tab.

0362

Roháč, J.: Obsadzovanie biskupského stolca v Spišskej diecéze do roku 1848. ZbFFUKom-Historica 47, 2008, s. 75-88.

Pozri tiež č. : 356

Židovská problematika

0363

Ďurica, M. S.: Židia zo Slovenska v dejinách kultúry a vedy. Br., Lúč 2008. 38 s.

0364

Kuklovský, R.: Retrospektívny pohľad na vznik a vývoj Židovskej náboženskej obce v Šali. Archivum Sala 4, 2008, s. 45-60, tab., fot.

0365

Rybářová, P.: Anti-Semitism and Violence in the Hungarian Kingdom in 1880s. [Ed.]: Hálfdanarson, G. Discrimination and Tolerance in historical Perspective. Pisa, Edizioni Plus - Pisa University Press 2008, s. 157-168.

Pozri tiež č. : 492

Spoločenská problematika

0366

Beňová, K.: Pracovné zmluvy z thonetovského veľkostatku. ZbTM 7, 2008, s. 138-143, fot.

0367

Działaczki społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich do 1918 roku (na tle porównawczym). [Red.]: Janiak-Jasińska, A. - Sierakowska, K. - Szwarc, A. [Aut.]: Dudeková, G. - Hollý, K. - Kodajová, D. et al. Warszawa, Wydawnictwo Neriton 2008. 534 s.

0368

Galamboš, S.: Cesty Mateja Nikelszského a jeho rodiny. Archivum Sala 4, 2008, s. 146-151.

0369

Kováčová, A.: Slovenská spoločnosť v hlavnom meste Uhorska v období dualizmu. In: Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 321-330.

Demografia

Migrácia

0370

Jablonský, V.: Slováci v Uhorsku a vystaňovalectvo. Slováci v zahraničí 25, 2008, s. 12-21.

Regióny

0371

Alberty, J.: Gemer - Malohont a Rimavská Sobota. 1848-1918. Banská Bystrica, UMB - Nadácia MS 2008. 135 s., fot. príl.

0372

Kodajová, D.: Úvahy slovenských národovcov o význame mestských centier. In: Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 311-320.

0373

Sokolovský, L.: Gemer-Malohont z pohľadu 19. storočia. Studia Bibliographica Posoniensia 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 11-14.

0374

Škvarna, D.: Od hľadania mestského centra k hlavnému mestu Slovenska. In: Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 301-310.

Spolky

0375

Boršošová, H.: Dobročinnosť a sociálna starostlivosť spolkov Rimavskej Soboty v období dualizmu. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 61-69.

0376

Fuzák, P.: Spolkový život v Liptovskom Mikuláši v 19. storočí. In: *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 339-345.

0377

Javor, M.: Košická slobodomurárska spisba. *Kniha* 2008, s. 302-308.

0378

Morovics, M. T.: Význam prírodovedných a lekárskejších spolkov v dejinách vedy v Uhorsku a osobitne na Slovensku. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 15-33.

0379

Pekařová, K.: Lekársko-lekárnický spolk Gemerskej župy (k 140. výročiu založenia spolku). *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 34-41.

Národnostná problematika

0380

Fišer, Z.: Martin Čulen a jeho vzťahy s Aloisem Vojtěchem Šemberou. *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 181-188.

0381

Kiss, L.: Každodenné jedlá - národné predsudky v reformnej dobe. *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 169-175.

0382

Kodajová, D.: Slovenský ľud ako mýtus česko-slovenských vzťahov. *Česko-slovenská historická ročenka* 2008, s. 53-67.

0383

Lábaj, Ľ.: Revúca ako centrum národného života v 60. rokoch 19. storočia a strata tohto atribútu. In: *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 331-338.

0384

Matula, V.: Devín, milý Devín. Národná slávnosť štúrovcov na Devíne 1836. In: *História a tradícia. Martin, MS* 2008. 97 s.

0385

Vörös, L.: The social representation of the Slovaks in the north Hungarian Magyar Regional Press in the Years 1914-1918. In: *HČ* 56, 2008, Supplement, s. 41-73.

Pozri tiež č. : 122

Hospodárstvo

0386

Martuliak, P.: Roľnícke úverové družstvá v dejinách Slovenska a Slovákov a ich vývoj od zavedenia korunovej meny do 2. svetovej vojny. *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 189-199, tab.

0387

Mihok, Ľ. - Fečková, P.: Hutnícke podniky rodiny Coburgovcov na Slovensku. *Montánna história* 1, 2008, s. 60-104, fot., tab.

0388

Semrád, P. - Krchnáková, L.: O prenájme opalových baní v Dubníku Gabrielom Fejérvárym v rokoch 1830-1845 vo svetle niektorých menej známych skutočností. *Montánna história* 1, 2008, s. 47-59, obr., tab.

0389

Skřivan, A. ml.: Rakousko-uherský export do Číny. *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 262-272, tab.

0390

Šustek, Z.: Technické a hospodársko-právne aspekty pokladničných poukážok uhorskej revolučnej vlády v hodnote 2 a 10 forintov z roku 1849. *ZbSNM 100 - História* 46 2008, s. 81-88, fot.

Pozri tiež č. : 356, 530

Veda, kultúra, umenie

0391

Augustínová, E.: Medicínska literatúra na Slovensku v 19. storočí, prihladnuc na osobnosti literárne činné na Gemeri. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 79-84.

0392

Augustínová, E.: Produkcia a význam menších tlačiarenských centier v Košiciach v 19. storočí. *Kniha* 2008, s. 60-64.

0393

- Bodorová, O. - Gálffyová, M.: 12. zhromaždenie uhorských lekárov a prírodovedcov v Rimavskej Sobote v roku 1867. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 42-53, fot., obr.
0394
- Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku. Zborník z konferencie. [Zost.]: Michalička, V. [Br.], Ústav informácií a prognóz školstva 2008. 200 s. [Aut.]: Podrimavský, M. - Kips, M. - Kompolt, P. - Fekete, Zs. - Šuštar, B. - Kips, M. - Jurčišinová, N. - Drenko, J. - Šišmiš, M. - Kominarec, I. - Bernát, L. - Lukáč, E. - Žbirková, V. - Macho, P. - Kodajová, D. - Kázmerová, L.
0395
- Fabiny, T.: Kollárove peštianske roky. *BiografŠt* 33, 2008, s. 136-142.
0396
- Holec, R.: „Všetci sme Slovania tam od sňaznej Tatry, Rus, Poliak, Ilýr, Čech, to sú naši bratři.“ In: *Filozofia a slovanské myšlienkové dedičstvo: osobnosti, problémy, inšpirácie*. Br., Slovenské filozofické združenie v SAV 2008, s. 23-33.
0397
- Hollý, K.: Ku genéze a charakteru Životopisu Andreja Kmeťa od Karola A. Medveckého (1913). *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 141-159.
0398
- Horník, L.: Milenárne oslavy 1896 na ľudových školách v Uhorsku. In: *Memoria Tyrnaviae* 5. Trnava, FF Trnavskej univerzity 2008, s. 24-35.
0399
- Hrabovec, I.: Vzťahy Jána Evangelistu Purkyně k Slovensku. In: *Z histórie a súčasnosti Lekárskej fakulty UK v Bratislave*. Br., UK 2008, s. 34-37.
0400
- Hudi, J.: Študenti zo západnej časti Hornej zeme v Reformovanom kolégiu v Pápe (1819-1861). *Archivum Sala* 4, 2008, s. 128-135, tab.
0401
- Jozef Maximilián Petzval - 200. výročie narodenia. Zborník z konferencie. [Zost.]: Klíma, L. [Aut.]: Chalupecký, I. - Fekete, Zs. - Vidra, J. - Donhauser, P. - Pöss, O. - Mešterová, J. - Morovics, M. T. Košice, Slovenské technické múzeum 2008. 75 s., fot. príl.
0402
- Kiss, L.: Aktivity lekárskej sekcie na 12. putovom zhromaždení uhorských lekárov a prírodovedcov v Rimavskej Sobote. *Studia Bibliographica Posoniensia* 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 54-60.
0403
- Kladivík, E.: Počiatky organizovania banskej záchranej služby v baniach na Slovensku *Montážna história* 1, 2008, s. 111-118.
0404
- Klimeková, A.: Otto a Juraj Wigandovci z Göttingenu - kníhkupci a vydavatelia v Košiciach *Knih* 2008, s. 54-59.
0405
- Kmeť, M.: Školstvo v Uhorsku a jeho vplyv na zmeny jazykových a národnostných pomerov vo vybraných regiónoch v 2. polovici 19. a na začiatku 20. storočia. *Historický zborník* 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 170-184.
0406
- Kodajová, D.: *Obraz Rusii u S. G. Vajanskogo i T. G. Masarika: medzi rusofilstvom i jevropeizmom. Zapad - Vostok. Naučno-praktičeskij ježegodnik. 1 Joškar Ola Marijskij gosudarstvennyj universitet* 2008, s. 64-72.
0407
- Letz, R.: Publicista Alojz Kolisek. (K140. výročiu narodenia) *Historický zborník* 18, 2008, č. 1, s. 230-232, fot.
0408
- Macho, P.: Rázusov Odkaz mŕtvych a vnímanie násilia v medzikonfesionálnych vzťahoch. *HČ* 56, 2008, č. 3, s. 419-441.
0409
- Maťovčík, A.: Bernolákova kodifikácia spisovnej slovenčiny vo svetle názorov Pavla Jozefa Šafárika a Jána Kollára. *BiografŠt* 33, 2008, s. 126-135.
0410
- Mrva, I.: Katedra reči a literatúry československej alebo Slovenská katedra? *Historický zborník* 18, 2008, č. 1, s. 161-164.
0411

- Nevrlý, M.: Ľudovít Štúr a jeho vzťah k Ukrajine. In: Historické štúdie k životnému jubileu Mikuláša Píschu. Br., FFUK 2008, s. 56-75.
0412
- Nováková, V. ml.: Poslucháči Kráľovskej akadémie v Bratislave (1777-1849). Archivum Sala 4, 2008, s. 115-127, s. 154-189, tab.
0413
- Otčenáš, M.: Jozef Škultéty (1853-1948). Kontakty 7, 2008, s. 107-109.
0414
- Petrovský, K.: Ľudovít Štúr a nedefiné školy. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 588-593.
0415
- Poklembová, L.: Reprezentanti geologického a mineralogického výskumu na východnom Slovensku koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Studia Bibliographica Posoniensia 1, (sic!) [asi 3. roč.] 2008, s. 193-210.
0416
- Škovierová, A.: Latinská rukopisná kronika Historia Ecclesiae et Parochiae Olsaviensis et Filialum z roku 1887. Kniha 2008, s. 127-133.
0417
- Švolíková, M.: Prvá tlačiareň v Leviciach. Tlačiar Ján Cherrier. ZbTM 7, 2008, s. 109-113, obr.
Pozri tiež č. : 30, 37, 181, 348, 378-378, 539, 549
- OBDOBIE 1918 – 1945**
- Politika**
0418
- Kamenec, I.: Slovenský štát v obrazoch (1939-1945). Praha, Ottovo nakladatelství 2008. 248 s., reg. menný, miestny.
0419
- Sedlák, I.: Svitanie na východe. Martin, MS 2008. 365 s.
0420
- Bartlová, A.: Slovensko v prelomovom období rokov 1929-1935. Historický zborník 18, 2008, č. 1, s. 74-102.
0421
- Bartlová, A.: Zhody a nezhody. (Slovensko a Poľsko po roku 1918.) Kontakty 7, 2008, s. 7-19.
0422
- Bartlová, A. - Thurzo, I.: Slovenský Perikles. Náčrt životnej cesty Milana Hodžu, prvého slovenského predsedu vlády ČSR. Br., Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2008. 248 s.
0423
- Bystrický, V.: Od autonómie k vzniku Slovenského štátu. Výber zo štúdií. Br., HÚ SAV vo vydavateľstve Prodama 2008. 301 s.
0424
- Čierna-Lantayová, D.: Slovanské predstavy a politické variácie vo vzťahoch Slovákov k Moskve (1934-1949). HČ 56, 2008, č. 1, s. 93-122.
0425
- Deák, L.: Vytvorenie hranice medzi Slovenskom a Maďarskom po okupácii Podkarpatskej Rusi v marci roku 1939. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 96-108.
0426
- Đurica, M. S.: Delegácia Slovenskej ligy v Amerike na Slovensku v roku 1919. Slováci v zahraničí 25, 2008, s. 94-99.
0427
- Đurica, M. S.: Edvard Beneš a jeho vzťah k Slovákom. Br., Lúč 2008. 56 s.
0428
- Ferenčuhová, B.: L'alliance franco-tchécoslovaque dans l'entredeux-guerres. Le poids de l'image du Français et du Russe/Soviétique dans le processus de décision en politique étrangère. In: Images des peuples et histoire des relations internationales du XVIIe siècles à nos jours. Paris, Edizioni Unicopli 2008, s. 357-375.
0429
- Gábris, T.: Súdnicstvo v období prvej Slovenskej republiky (1939-1945). Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae 26, 2008, s. 71-84.
0430
- Hanula, M.: Agrárna strana a regionálne voľby na Slovensku v 20. rokoch 20. storočia. In: Agrárni strany ve vládních a samosprávných

- strukturách medzi svetovými vojkami. Uherské Hradišče, Slovákcké muzeum 2008, s. 137-145. 0431
- Hanula, M.: Agrárny politik a poslanec Ján Botto. Gemer-Malohont 4, 2008, s. 119-122. 0432
- Hetényi, M.: Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938-1945. Nitra, UKF 2008. 216 s., príl. tab. 0433
- Historické špecifiká stredného Slovenska v rokoch 1918-1938. [Aut.]: Kazanský, R. - Mičko, P. - Mičianik, P. - Chorvát, P. - Fremal, K. - Martuliak, P. - Mičko, P. - Hronček, P. J. - Murgašová, Z. - Herčko, I. - Račko, P. - Kmet', M. Banská Bystrica, UMB 2008. 268 s. 0434
- Holec, R.: Bulharský excár Ferdinand a Slovensko (1939-1944). HČ 56, 2008, č. 4, s. 657-693. 0435
- Hrabovec, E.: Na pokraji prerušenia stykov: kríza vo vzťahoch medzi Česko-Slovenskom a Svätou stolicou v roku 1921. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 257-284. 0436
- Integračné a dezintegračné procesy v strednej Európe v 20. storočí. [Ed.]: Marušiak, J. - Sládek, K. - Zelenák, P. Br., Ústav politických vied SAV 2008. 385 s., reg. menný. 0437
- Ivaničková, E. a kol.: Z dejín demokratických a totalitných režimov na Slovensku a v Československu v 20. storočí. Historik Ivan Kamenec 70-ročný. [Aut.]: Barnovský, M. - Čierna-Lantayová, D. - Gonč, V. - Holec, R. - Ivaničková, E. - Jaksicsová, V. - Kázmerová, E. - Kováč, D. - Leikert, J. - Londák, M. - Mannová, E. - Michálek, S. - Mikuličová, I. - Nižňanský, E. - Paulovičová, N. - Pešek, J. - Petruf, P. - Podolec, O. - Prečan, V. - Rychlík, J. - Švorc, P. - Tkadlečková, H. - Zavacká, K. - Zavacká, M. - Zemko, M. - Žatkuliak, J. Br., HÚ SAV vo vyd. Prodama 2008. 413 s., fot., bg., menný reg. 0438
- Janek, I.: Szlovák-Magyar kapcsolatok az 1939-es lengyelországi hadjárat idején. Világtörténet 2008, ősz-tél, s. 35-44. 0439
- Kárpáty, V.: Strana šipových krízov v Košiciach (1939-1945). Pamäť národa 4, 2008, č. 3, s. 17-32, fot. 0440
- Kázmerová, E. - Orlof, E. a kol.: Slovensko-poľské vzťahy 1918-1945 očami diplomatov (venované 100. výročiu narodenia prof. Henryka Batowského). [Aut.]: Škvarna, D. - Grudzień, S. - Hronský, M. - Bartlová, A. - Bonusiak, W. - Orlof, E. - Katuninec, M. - Kázmerová, E. - Baka, I. - Segeš, D. - Orlof, E. - Zenderowski, R. Br., Prodama 2008. 156 s. 0441
- Kirschbaum, S. J.: Czechoslovakia: A Slovak Assessment. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 331-342. 0442
- Kiss, B.: Államfordulat Nyitrán (1918-1923). = Nitra and the change of state between 1918 and 1923. Kisebbségkutatás 17, 2008, č. 2, s. 261-276. 0443
- Krivý, V. - Zemko, M.: Voľby do zákonodarných orgánov na území Slovenska 1920-2006. [Spoluprac.]: Berta, B. - Ondrejmišková, V. - Šimová, M. Br., Štatistický úrad SR vo vyd. VEDA 2008. 224 s. 0444
- Kucík, Š.: Cesta Andreja Hlinku a slovenských katolíckych biskupov do USA v roku 1926. Historický zborník 18, 2008, č. 1, s. 59-72. 0445
- Lacko, Martin: Slovenská republika 1939-1945. Br., Perfekt - Ústav pamäti národa 2008. 206 s. 0446
- Lacko, Martin: Slovenské národné povstanie 1944. Br., Slovart 2008. 223 s. 0447
- Leková, A.: Prejavy slovenských regionalistov na stránkach časopisov Politika a Zem v 30. rokoch 20. storočia. Historický zborník 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 35-50.

0448

Macho, P.: Milan Rastislav Štefánik a legiónári v politickom zápase medzi centralistami a autonomistami v roku 1922. In: Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století. P., Dokořán 2008, s. 184-200.

0449

Macho, P.: Milan Rastislav Štefánik: národný hrdina medzi nacionalizmom a konfesionalizmom. Česko-slovenská historická ročenka 2008, s. 75-85.

0450

Majeriková, M.: Slovenský exodus k otázke slovenských utečencov z územia severného Spiša a Hornej Oravy po jeho pripojení k Poľsku r. 1945. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 260-269.

0451

Marták, M.: Reflexia HSL'Sna stránkach spišskej agrárnej regionálnej tlače. Ružomerský historický zborník 2, 2008, s. 175-182.

0452

Martuliak, P.: Agrárne hnutie a agrárna strana na Slovensku, jej postavenie vo svetle parlamentných volieb za 1. ČSR. In: Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami. Uherské Hradiště, Slovákcké muzeum 2008, s. 43-53.

0453

Medvecký, M.: Správa o organizovanom oslavovaní. Pamäť národa 4, 2008, č. 2, s. 51-65.

0454

Medvecký, M. - Schvarc, M.: Juloslav Janek - dobrodruh v osídľach spravodajských služieb. Pamäť národa 4, 2008, č. 2, s. 36-49, fot.

0455

Milan Hodža politik a žurnalista. [Ed.]: Pekník, M. [Aut.]: Čelko, V. - Darmo, J. - Gonč, V. - Hertel, M. - Hronský, M. - Junek, M. - Jurčišinová, N. - Kiss, J. - Kmeť, N. - Kovačka, M. - Pekník, M. - Podolec, O. - Podrimavský, M. - Segeš, D. - Zemko, M. Br., Ústav politických vied SAV 2008. 268 s.

0456

Nagayo, S.: Nové poznatky z pobytu Milana Rastislava Štefánika v Japonsku október - november 1918). HČ 56, 2008, č. 1, s. 137-145.

0457

Pekník, M. a kol.: Slovenské národné rady a cesta k parlamentarizmu. [Aut.]: Barnovský, M. - Červený, O. - Hronský, M. - Hučko, J. - Jablonický, J. - Kmeť, N. - Krno, M. - Krno, S. - Lysý, J. - Pekník, M. - Petrovičová, E. - Šimunič, P. - Štefánský, M. - Štefánský, V. - Uher, J. Br., Veda 2008. 320 s.

0458

Rychlík, J.: Slovensko-bulharské vzťahy v rokoch 1939-1945. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 766-784.

0459

Segeš, D.: The Slovak Question and its International Context during World War Two. In: 1945 - A Break with the Past. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino 2008, s. 213-226.

0460

Schvarc, M.: Úvaha nemeckého vyslanca Hannsa Elarda Ludina o systéme poradcov na Slovensku. Pamäť národa 4, 2008, č. 3, s. 61-73, fot.

0461

Sidor, K. - Vnuk, F.: Andrej Hlinka 1864-1938. Br., Lúč 2008. 964 s., reg. menný.

0462

Slovenská republika 1939 - 1945 očami mladých historikov. Zv. 7. Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 - 1945. Zborník z konferencie. [Zost.]: Sokolovič, P. Br., Ústav pamäti národa 2008. 499 s. [Aut.]: Podolec, O. - Baka, I. - Syrný, M. - Segeš, D. - Pihurik, J. - Hetényi, M. - Majeriková, M. - Gniazdowski, M. - Kinčok, B. - Dąbrowski, D. - Szwed, W. - Kux, J. - Šmigel, M. - Jašek, P. - Mičianik, P. - Sokolovič, P. - Lacko, Martin - Uhrin, M. - Súdny, B. - Janas, K. - Pekár, M. - Klamková, H. - Hlavinka, J. - Kárpáty, V. - Matula, P. - Hruboň, A. - Borza, P. - Hallon, L. - Sabol, M. - Schvarc, M. - Mičko, P.

0463

Slowakei und Österreich im 20. Jahrhundert. Eine Nachbarschaft in historisch-literarischer Perspektive. [Hrsg.]: Hrabovec, E. - Katrebová-Blehová, B. Wien - Berlin LIT Verlag 2008. 256 s. [Aut.]: Hrabovec, E. - Höbelt, L. - Letz, R. - Rydlo, J. M. - Hromják, L. - Schwarz, K. W. - Jablonický, V. - Bátorová, M. - Katuninec, M.

- Guitto, M. - Schriffel, D. - Katrebova-Blehová, B. - Suppan, A. - Kirschbaum, S.J. - Bachmaier, P.
0464
Sokolovič, P.: Hektický marec 1939 v kronikách Hlinkovej gardy. Pamäť národa 4, 2008, č. 1, s. 52-72, fot.
- 0465
Storočie škandálov. Aféry v moderných dejinách Slovenska. [Zost.]: Bystrický, V. - Rogul'ová, J. Br., Spoločnosť Pro Historia 2008. 248 s., fot., obr. [Aut.]: Bunčák, J. - Kodajová, D. - Hollý, K. - Holec, R. - Kováč, D. - Benko, J. - Ryník, J. - Hallon, E. - Holec, R. - Hanula, M. - Zemko, M. - Holák, M. - Macho, P. - Strapcová, K. - Michela, M. - Schvarc, M. - Segeš, D. - Medvecký, M. - Michálek, S. - Zavacká, M. - Pešek, J.
- 0466
Švecová, A. - Macejka, M.: Samospráva v Malackách podľa organizačného štatútu z roku 1931. SIArchiv 43, 2008, č. 2, s. 57-81, mp., obr.
- 0467
Tišliar, P.: Vznik a fungovanie okresu Dobšiná v rokoch 1938-1945. Gemer-Malohont 4, 2008, s. 75-87, mp., tab.
- 0468
Tóth, A.: Habsburg Károly első magyarországi restaurációs kísérletének eredménye 1921 tavaszán - a csehszlovák-román szövetségi egyezmény megkötése. Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 2, s. 111-126.
- 0469
Vašš, M.: Postoj Jozefa Tisu k vnútro- a zahraničnopolitickým otázkam Slovenskej republiky v rokoch 1938-1945. Historický zborník 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 185-199.
- 0470
Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti. Zborník z konferencie. [Ed.]: Šmihula, D. Br., Úrad vlády SR 2008. 112 s. [Aut.]: Deák, L. - Schvarc, M. - Bystrický, V. - Čaplovič, M. - Baka, I. - Beňa, J. - Čečot, V. - Klimko, J.
- 0471
Záhořík, J.: Ethiopia as an Image: the Czechoslovak and European Press of the 1920s and Early 1930s. AAST 17, 2008, č. 1, s. 90-110.
- 0472
Zemko, M.: Volebný zákon do poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia za prvej Československej republiky a strany národnostných menšín. HČ 56, 2008, č. 1, s. 81-91.
- 0473
Žilinčík, I.: Obsadenie časti Kysúc Poľskom v novembri 1938 ako vyvrcholenie poľských územných nárokov v medzivojnovom období 20. storočia. Zborník Kysuckého múzea 11, 2008, s. 175-200, obr.
- Pozri tiež č. : 2, 115, 119, 120, 126-126, 137-137, 166, 175, 349, 355, 358, 485, 490, 492, 496, 502, 534, 582
- Vojenská problematika**
- 0474
Baka, I.: Účasť Slovenskej republiky v prvej fáze vojny proti ZSSR z pohľadu nemeckých vojenských orgánov. Vojenská história 12, 2008, č. 3, s. 47-65.
- 0475
Chorvát, P.: Maďarské kráľovské honvédstvo verzus československé opevnenia - k problémom interakcie. Vojenská história 12, 2008, č. 1, s. 47-69.
- 0476
Jašek, P.: Generál Jozef Turanec. Pamäť národa 4, 2008, č. 1, s. 4-22, fot.
- 0477
Klubert, T.: Bojová činnosť nemeckého pancierového vlaku č. 62 na Slovensku. Historické rozhľady 4, 2008, s. 103-117.
- 0478
Klubert, T.: Obrnené jednotky v Slovenskom národnom povstaní. Nové Mesto nad Váhom, Tomáš Klubert 2008. 338 s., reg. menný, miestny.
- 0479
Kropilák, E.: Druhý partizánsky oddiel Prvej československej brigády J. V. Stalina. In: Vojenská história 12, 2008, č. 4, s. 123-136, fot.
- 0480

Mičianik, P.: Improvizovaný pancierový vlak zaist'ovacej divízie „Orol“. In: *Vojenská história* 12, 2008, č. 4, s. 10-19, fot.

0481

Michela, M.: Maďarská politika a plány ozbrojenej akcie na Slovensku v rokoch 1919-1920. *Vojenská história* 12, 2008, č. 2, s. 64-83.

0482

Pejs, O.: K existenci internačného tábora pro válečné zajatce v Humenném (1942-1944). *Vojenská história* 12, 2008, č. 1, s. 70-92.

0483

Plachý, J.: Kapitán letectví Alfréd Löffler - biografický nástin. *Vojenská história* 12, 2008, č. 3, s. 125-131, fot.

0484

Segeš, D.: Memorandum slovenských vojakov 1. československej samostatnej obrnenej brigády vo Veľkej Británii pre poľského ministra národnej obrany. In: *Vojenská história* 12, 2008, č. 4, s. 35-62, fot.

0485

Segeš, D.: Vzťahy Slovákov a Čechov v západnom vojenskom odboji a postoje poľskej exilovej vlády v rokoch 1939-1943. *Vojenská história* 12, 2008, č. 3, s. 66-86, fot.

0486

Šmigel', M.: Prechody oddielov Ukrajinskej povstaleckej armády územím Slovenska na Západ v roku 1947. *Historický zborník 19 (sic!)*, 2008 č. 2, s. 51-71.

0487

Štefan Jurech (1898 - 1945). *Zborník zo seminára*. [Ed.]: Čaplovič, M. - Stanová, M. Bratislava - Trenčín, VHÚ - Veliteľstvo pozemných síl OS SR 2008. 152 s., obr. príl.

0488

Vaněk, O.: Tretí prápor 2. čs. samostatnej paradasantnej brigády v ZSSR. In: *Vojenská história* 12, 2008, č. 4, s. 63-74.

0489

Vojenské dejiny Slovenska. Zv. 5. 1939-1945. [Aut.]: Cséfalvay, F. - Baka, I. - Katreba, Z. - Klubert, T. - Korček, J. - Šimunič, P. - Štefanský, V. Br., Magnet Press Slovakia 2008. 287 s.

Pozri tiež č. : 151, 157, 171, 172

Náboženská problematika

0490

Hlavinka, J. - Kamenec, I.: Spory o biskupa Vojtaššáka. Politické a spoločenské aktivity Jána Vojtaššáka v rokoch 1938-1945. Br., Dokumentačné stredisko holokaustu 2008. 63 s.

0491

Malovcová, B.: Evanjelická a. v. cirkevná správa na Spiši od roku 1918 do polovice 20. storočia. *SlArchiv* 43, 2008, č. 1, s. 46-63, tab.

0492

Petranský, I. A.: Život pod hviezdou. Osudy Tomáša Dezidera Munka. Prešov, Vyd. Michala Vaška 2008. 146 s.

0493

Zubko, P.: Košický veraikon. Prešov, Vyd. Michala Vaška 2008. 61 s.

Pozri tiež č. : 444

Židovská problematika

0494

Baka, I.: Postavenie Židov vo vzťahu k slovenskej brannej moci v rokoch 1939-1941 (do vzniku 6. robotného práporu). *Acta judaica Slovaca* 14, 2008, s. 58-75.

0495

Čechová, F.: Tragédia pezinských židov v pamäti obyvateľov mesta. *Pezinok, Mesto Pezinok* 2008. 124

Fenoméni holokaustu. Ideové korene, príčiny, priebeh a dôsledky. *Zborník z konferencie*. [Red.]: Majkútová, A. [Aut.]: Hubenák, L. - Hlavinka, J. - Hradská, K. - Tóth, D. - Baka, I. - Mičev, S. - Korček, M. - Sniegoň, T. - Mešťan, P. - Pítka, K. - Švanda, P. Br., Úrad vlády SR - Ševt 2008. 173 s.

0497

Hlavinka, J.: Arizačný proces ako súčasť „riešenia židovskej otázky“ na Slovensku. *Acta judaica Slovaca* 14, 2008, s. 21-38.

0498

Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a v súčasnosti. *Zborník z konferencie*. [Ed.]: Vrzgulová, M. - Richterová, D. Br., Úrad vlády SR a Dokumentačné stredisko holokaustu 2008. 463 s., dvojjazyčne v slov. a angl. [Aut.]: Baranová, D. - Baumgartner, G. -

Bumová, I. - Hlavinka, J. - Hradská, J. - Janas, K. - Kamenec, I. - Katuninec, M. - Mičev, S. - Hradecký, R. - Nižňanský, E. - Šišjaková, J. - Šmigel', M. - Vago, R. - Zavacká, K.

0499

Kamenec, I.: Holocaust v datech. In: Krátká dlouhá cesta. [Ed.]: Gál, F. P., Nemo 2008, 13-16.

0500

Nižňanský, E.: Payment for the Deportations of Jews from Slovakia in 1942. In: Discourses - Diskurse. P., Charles University in Prague 2008, s. 317-331.

0501

Sokolovič, P.: „Kariéra“ protizhidského radikála z Trnavy. Pamäť národa 4, 2008, č. 3, s. 33-46.

0502

Tóth, D.: Židia v protifašistickom odboji na Slovensku. Acta judaica Slovaca 14, 2008, s. 39-57.

0503

Tschechische und slowakische Juden im Widerstand 1938-1945. [Hrsg.]: Kosta, J. - Milotová, J. - Zudová-Lešková, Z. Berlin, Metropol 2008. 272 s.

0504

Vrzgulová, M.: Deti holokaustu. Osudy židovských detí 1938-1945. Br., Dokumentačné stredisko holokaustu 2008. 151 s.

Pozri tiež č. : 123, 364, 492, 523

Spoločenská problematika

0505

Hallon, L.: Elity slovenského bankovníctva 1867-1938. In: Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. stololetí. P., Dokořán 2008, s. 158-190.

Demografia

Migrácia

0506

Harbuľová, L.: Osobnosti ruskej a ukrajinskej emigrácie na východnom Slovensku. In: Osobnosti ruskej a ukrajinskej emigrácie na východnom Slovensku. Prešov, Štátna vedecká knižnica 2008, s. 7-17.

0507

Simon, A.: Telepesek és telepesek falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet 2008. 286 s., reg. menný, miestny.

Regióny

0508

Dončová, A.: Lučenec ako regionálne národné centrum na začiatku 20. storočia. In: Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 346-353.

0509

Ivanič, P.: Život obce na frontovej línii: Kozárovce na konci druhej svetovej vojny. Historické rozhľady 4, 2008, s. 119-129.

0510

Macho, P.: Poznámky k procesu premenovávaní ulíc a námestí v Trnave (1918-1924). In: Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 395-404.

0511

Salner, P.: Premeny židovskej Bratislavy. Br., Albert Marenčin Vydavateľstvo PT 2008. 172 s., príł. fot.

Spolky

Pozri tiež č. : 546

Národnostná problematika

0512

Baláz, C.: K reemigrácii a repatriácii Slovákov z Belgicka a Francúzska v rokoch 1940-1946. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 273-287.

0513

Đurica, M. S.: K problému vzťahov medzi Slovákami a Čechmi. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 109-120.

0514

Gaucsík, I.: A szlovákiai magyar szövetkezeti mozgalom a hálózatépítés és a központoszervezés tükrében (1918-1938). Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 3, s. 71-91.

0515

Hetényi, M.: Kultúrno-spoločenský život maďarskej menšiny na Slovensku v rokoch 1938-1945 s dôrazom na periodickú tlač a knižnice. Studia historica Nitriensia 14, 2008, s. 143-164, tab.

0516

- Hlavinka, J.: Týždenník „Novoje vremja“ ako prejav rusínskej otázky v rokoch 1940-1944. Pamäť národa 4, 2008, č. 3, s. 4-16, fot.
0517
- Janas, K.: Utrpenie slovenských Rómov. Acta judaica Slovaca 14, 2008, s. 131-146.
0518
- Lintner, A.: Kétnyelvűség a két világháború között Somorja hivatali nyelvében. Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 2, s. 45-80.
0519
- Michela, M.: A „nemzeti elnyomás“ téziseinek instrumentalizálása Szlovákiában 1918 és 1945 között. Limes 2008, č. 3, s. 273-283.
0520
- Simon, A.: Magyarok Csehszlovákiában. 1918-1920. História 30, Bp., História Alapítvány 2008, č. 6-7, s. 18-21, fot., mp.
0521
- Tišliar, P.: Nemecké národnostné ostrovy na Slovensku podľa výsledkov Šrobárovho popisu ľudu z roku 1919. ZbFFUKom-Historica 47, 2008, s. 89-118, tab., mp.
0522
- Zückert, M.: Veda a „riadenie identity“. „Sudetonemeckí“ etnografi a ich vzťah k Slovensku na príklade časopisu Karpathenland (1928-1938). HČ 56, 2008, č. 1, s. 147-160. Pozri tiež č. : 126, 427, 472, 485, 496, 506, 540, 544
- Hospodárstvo**
- 0523
- Derfiňák, P.: Z minulosti Židovského úverného družstva pre Prešov a okolie (1923-1941). Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 200-212, tab.
0524
- Hallon, E.: Capital Transfers in Banking Industry of Slovakia 1918-1938. In: Discourses - Diskurse. P., Charles University in Prague 2008, s. 201-212.
0525
- Hallon, E.: Capital Transfers in Commercial Banking Industry of Slovakia 1939-1945. Prager wirtschafts- und sozialhistorische Mitteilungen 8, 2007-2008, s. 127-139.
0526
- Hallon, E.: The role of the commercial banks in Aryanization in Slovakia, 1939-1945. In: HČ 56, 2008, Supplement, s. 75-92, tab.
0527
- Hallon, E.: Význam systematickej elektrifikácie pre technický vývoj slovenského baníctva v medzivojnovom období. Montánna história 1, 2008, s. 119-138, tab.
0528
- Holec, R.: The Small Person and Large History. (The Moral Fall of Ľudovít Bazovský). In: Discourses - Diskurse. P., Charles University in Prague 2008, s. 189-199.
0529
- Chudják, F.: Podnikateľské aktivity Slovenskej banky v rokoch 1919-1929. HČ 56, 2008, č. 1, s. 43-80.
0530
- Kladivík, E.: Drnavský železoručný závod Rimamuránsko-šalgótarjánskej železiarskej účastinnej spoločnosti. Montánna história 1, 2008, s. 144-153, tab., fot.
0531
- Lacko, Miroslav: Banské nešťastie v Hodruši v roku 1926. Montánna história 1, 2008, s. 234-235, fot.
0532
- Lacko, Miroslav: Podnikanie účastinnej spoločnosti Ruda, banské a hutnícke závody, ako príklad vplyvu nacistického Nemecka na slovenské baníctvo. Montánna história 1, 2008, s. 154-211, fot.
0533
- Lacko, Miroslav: Problémy Kachelmannovej strojárne vo Vyhníach v 30. rokoch 20. storočia. Montánna história 1, 2008, s. 139-143, fot.
0534
- Mičko, P.: Medzinárodný platobný styk a zahraničný obchod 1. Slovenskej republiky v rokoch 1939-1944. Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 224-234.
0535
- Nemcová, Z.: Pisomnosti obchodníkov v rokoch 1918-1945. ZbFFUKom-Historica 47, 2008, s. 119-135, obr.
0536

- Pecník, M.: Osobitosti vývoja penazného obeživa Slovenskej republiky v rokoch 1939-1945. *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 213-223.
0537
- Tkáč, M.: Prvá slovenská mena. In: *Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae* 2008, s. 846-858.
0538
- Zvarďoňová, M.: Žiadne zlaté obdobie: Sociálno-ekonomická situácia na Kysuciach v medzivojnovom období. *Historické rozhľady* 4, 2008, s. 37-75.
Pozri tiež č. : 123b, 386, 447, 494, 5050
- Veda, kultúra, umenie**
0539
- Bazáliková, J.: História vyučovania pedagogiky v učiteľských ústavoch a v učiteľských akadémiách na Slovensku. In: *ZbFFUKom-Paedagogica* 20, 2008, s. 7-13.
0540
- Bobřík, M.: Nemci a Maďari v zrkadle telovýchovy a športu na Slovensku a ich vzťah k Československej republike v rokoch 1918-1938. *Česko-slovenská historická ročenka* 2008, s. 129-172.
0541
- Daniš, M.: Milan Hodža - profesor FF UK v Bratislave. In: *Historické štúdie k životnému jubileu Mikuláša Píscha. Br., FFUK* 2008, s. 118-123.
0542
- Džujko, J.: Slovenská pravda (1920-1931) a formovanie slovenského národného vedomia na východnom Slovensku. *Knihá* 2008, s. 334-343.
0543
- Falisová, A.: Zubné lekárstvo v prvej polovici 20. storočia kontra pokútna zubnolekárska prax. In: *Z histórie a súčasnosti Lekárskej fakulty UK v Bratislave. Br., Univerzita Komenského* 2008, s. 26-33.
0544
- Grexa, J.: Česko-slovenské vzťahy v telovýchovných spolkoch na Slovensku (1918-1938). *Česko-slovenská historická ročenka* 2008, s. 113-128.
0545
- Kačala, J.: Jazykovedec, slavista Ľudovít Novák (1908-1992). (K 100. výročiu narodenia.) *Historický zborník* 19 (sic!), 2008, č. 2, s. 271-273, fot.
0546
- Kárpáty, V.: Slovenský červený kríž 1939-1945. *Historické rozhľady* 4, 2008, s. 77-101, obr.
0547
- Kázmerová, E.: Spolok profesorov v rokoch 1921-1941. *HČ* 56, 2008, č. 3, s. 461-476.
0548
- Martin Rázus politik, spisovateľ a cirkevný činiteľ. Zborník z konferencie. [Ed.]: Pecník, M. [Autori]: Bakoš, V. - Baráthová, N. - Beňovský, J. - Dubnička, I. - Ďuriška, Z. - Čelko, V. - Darmo, J. - Fremal, K. - Gáfrík, M. - Gbúrová, M. - Holec, R. - Jablonický, V. - Katuščák, D. - Kiss, J. - Kovačka, M. - Krajčovičová, N. - Krno, S. - Lysý, J. - Macho, P. - Mídiak, J. - Moncmanová, E. - Pekník, M. - Poláčková, Z. - Rogul'ová, J. - Rybárska, E. - Sokolová, M. - Šimková, M. - Tóth, I. - Zelenák, P. Br., Ústav politických vied SAV 2008. 416 s., fot.
0549
- Sylvia z Limericku - Mintalová, Z.: Z činnosti pomocnej misie Britského červeného kríža Lady Mauriel Pauget na Slovensku. *HČ* 56, 2008, č. 3, s. 497-506.
0550
- Viršínská, M.: Publicista a verejný činiteľ Ľudovít Šenšel (1888-1956). (K 120. výročiu narodenia) *Historický zborník* 18, 2008, č. 1, s. 249-251, fot.
0551
- Vokálová, Z.: Zdravotnícka činnosť na strednom Spiši v období prvej Československej republiky. *Ružomerský historický zborník* 2, 2008, s. 183-203, tab.
0552
- Zmátlo, P.: Dobová slovenská regionálna tlač na východnom Slovensku v období prvej Československej republiky z pohľadu historika. *Ružomerský historický zborník* 2, 2008, s. 145-174.
Pozri tiež č. : 9, 37, 53, 157, 158, 396, 407, 408, 413, 515, 516, 518

OBDOBIE 1945 – 1993

Politika

0553

Andráš, M.: Józef Kuraš-Ogień - hrdina alebo bandita a vrah? *Slováci v zahraničí* 25, 2008, s. 119-124.

0554

Andráš, M.: K vyst'ahovaniu Slovákov z Poľska po roku 1945. *Slováci v zahraničí* 24, 2008, s. 253-259.

0555

Beňa, J.: Dekréty prezidenta republiky a nariadenia SNR - denacifikácia ČSR a ustanovenie demokratického Slovenska. *Pamäť národa* 4, 2008, č. 2, s. 4-26, fot.

0556

Benešove dekréty - právne aspekty. Publikácia z diskusie konanej na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. [Aut.]: Beňa, J. - Izsák, L. Br., *Európske združenie študentov práva (ELSA) 2008*. 63 s.

0557

Bešimová, E.: Rok 1968 a okres Levice. *ZbTM* 7, 2008, s. 49-64, fot.

0558

Bielik, L.: August 1968. Br., O. K. O. & Slovart 2008. 70 s.

0559

Blaho, P.: Vlastnícke právo a držba v československom občianskom práve v rokoch 1950-1983. (Historicko-právna štúdia.) *Právny obzor* 91, 2008, č. 4, s. 267-282.

0560

Bleňová, B.: Prípád „Jozef Tiso“: Útek, internácia, vydanie. In: *Fidei et Patriae*. Br., *Libri Historiae* 2008, s. 84-95.

0561

Bystrický, V. a kol.: Rok 1968 na Slovensku a v Československu. [Aut.]: Londák, M. - Londáková, E. - Michálek, S. - Pešek, J. - Petruf, P. - Sikora, S. Br., *HÚ SAV* 2008. 308 s., reg.

0562

Dubovský, P.: Sviečková demonštrácia. *Pamäť národa* 4, 2008, č. 1, s. 35-51, fot.

0563

Đurica, M. S.: Čo ohrozuje našu štátnosť? K 15. výročiu Slovenskej republiky. Br., *Lúč* 2008. 46 s.

0564

Február a Slovensko. Zborník z konferencie. [Zost.]: Podolec, O. Br., *Ústav pamäti národa* 2008. 685 s.

0565

Gaucsík, I.: A szlovák pártstruktúra 1945-1948 között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 10, 2008, č. 2, s. 159-166.

0566

Hanula, M.: Keď politika hrala futbal (Slovensko-Čechy a Morava, 1946). *Československá historická ročenka* 2008, s. 179-187.

0567

Chrena, O.: Územnosprávne členenie Slovenska v rokoch 1945-1948. *SIArchiv* 43, 2008, č. 2, s. 82-90.

0568

Kalous, J.: Krize uvnitř bezpečnostního aparátu na počátku 50. let. Kdo byl „zrádcem“ podle Štěpána Plačka? *Pamäť národa* 4, 2008, č. 2, s. 50-60, fot.

0569

Katrebová-Bleňová, B.: Michail Gorbačov a koniec komunistického režimu v Československu. *Pamäť národa* 4, 2008, č. 1, s. 23-34, fot.

0570

Kinčok, B.: Agentúrno-operatívna činnosť II. odboru Krajskej správy Ministerstva vnútra Bratislava v rokoch 1954-1959. *Pamäť národa* 4, 2008, č. 4, s. 41-55, tab.

0571

Klobučník, M.: Kolakovič a československá ŠtB. *Historické rozhľady* 4, 2008, s. 131-146.

0572

Kobus, A.: Československo a poľské leto roku 1980. *HČ* 56, 2008, č. 2, s. 287-312.

0573

Kusý, M.: Erinnerungen an den Politiker Alexander Dubček. *Der Donauraum* 48 2008, č. 1-2, s. 43-52.

0574

Letz, R.: Odkaz živým. Prípád Albert Púčík a spol. Br., *Ústav pamäti národa* 2008. 212 s., tab., fot. príl., reg. menný.

0575

- Londák, M. a kol.: Rok 1968. Eto vaše delo. Cyklus prednášok v Slovenskom inštitúte v Prahe. [Autori]: Láluha, I. - Londák, M. - Londáková, E. - Michálek, S. - Pešek, J. - Sikora, S. - Žatkuliak, J. Br., Prodama - Historický ústav SAV 2008. 189 s., fot. príl., menný reg.
0576
- Londáková, E. a kol.: Rok 1968. Novinári na Slovensku. [Aut.]: Alner, J. - Černák, M. - Horský, Š. - Hric, M. - Charvát, J. - Chmelár, E. - Janovic, T. - Kalný, S. - Končelík, J. - Krútko, Z. - Leikert, J. - Londáková, E. - Michálek, S. - Sikora, S. - Žatkuliak, J. Br., HÚ SAV - Slovenský syndikát novinárov 2008. 212 s., reg., fot. príl.
0577
- Mandzák, D. A.: „Agent a špión Vatikánu“. Redemptorista Ján Ivan Mastiliak - slovenský účastník monsterprocesu proti A.A. Machalkovi a spol. Br., Ústav pamäti národa 2008. 414 s., reg. menný.
0578
- Martinák, P.: „Občania druhej kategórie“ - zaradenci do PTP. Pamäť národa 4, 2008, č. 4, s. 19-40, fot., tab.
0579
- Maruniak, P. - Grácová, G.: Slovenská štátnosť a slovenský povojnový exil. Zborník prednášok. Martin, MS 2008. 299 s.
0580
- Marušiak, J.: Pražská jar - spory o budúcnosť Československa. Česko-slovenská historická ročenka 2008, s. 259-269.
0581
- Michálek, S.: August 1968, Aspects of the US Attitudes. In: Era sbocciata la libertà. Roma, Carocci editore 2008, s. 145-159.
0582
- Michálek, S.: Czechoslovak Foreign Policy after World War Two. New Winds or Mere Dreams? In: 1945 - A Break with the Past. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino 2008, s. 41-50.
0583
- Michálek, S.: Platonické sympatie a verbální protesty USA. In: Srpen 1968. Čtyřicet let poté. P., Centrum pro ekonomiku a politiku 2008, s. 103-121.
0584
- Michálek, S.: Postoje OSN a USA k únoru 1948. In: Únor 1948. Šedesát let poté. P., Centrum pro ekonomiku a politiku 2008, s. 75-95.
0585
- Michálek, S.: Rok 1968 a Československo. Postoj USA, Západu a OSN. Br., Prodama 2008. 290 s., fot. príl.
0586
- Palko, V.: Rudolf Lančarič - obeť Stalinovej honby na Tita. Pamäť národa 4, 2008, č. 2, s. 71-80, fot.
0587
- Pertranský, I. A.: Štátna politika riadenia práce a jej odraz v česko-slovenskom zákonodarstve 1945-1948. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 574-587.
0588
- Petruf, P.: Februárové udalosti roku 1948 očami predstaviteľov Slovenského akčného výboru. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 594-607.
0589
- Povolný, D.: Češi a Slováci v nejvyšších armádnych funkciách v roce 1968. Česko-slovenská historická ročenka 2008, s. 293-305.
0590
- Sikora, S.: La Primavera di Praga in Slovacchia. In: Era sbocciata la libertà. Roma, Carocci editore 2008, s. 55-61.
0591
- Sikora, S.: Rok 1968 a politický vývoj na Slovensku. Br., Pro Historia o. z. s HÚ SAV 2008. 229 s., reg. menný.
0592
- Strapcová, K.: „Pravicoví oportunisti“ pod dohľadom Štátnej bezpečnosti. Pamäť národa 4, 2008, č. 3, s. 47-60, fot.
0593
- Strapcová, K.: Proces s „dedinským boháčom“ Jánom Šeščikom. Pamäť národa 4, 2008, č. 4, s. 69-75, fot.
0594
- Štefánský, M.: Spory s Moskvou roku 1968. Česko-slovenská historická ročenka 2008, s. 271-279.

0595

Štefanský, M.: Studená vojna. Slovensko 1946-1954. Br., VHÚ 2008. 223 s., reg. menný.

0596

Vadkerty, K.: Vádak, vádlottak, itéletek. A szlovák népbírószágok történetéből. Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 2, s. 3-13, tab.

0597

Zavacká, M.: Die Geschlechter- und Familienthematik auf den Kreiskonferenzen der Kommunistischen Partei der Slowakei 1949-1958. In: Geschlechterbeziehungen in Ostmitteleuropa nach dem Zweiten Weltkrieg. München, R. Oldenbourg Verlag 2008, s. 125-136.

0598

Žatkuliak, J.: Az 1968. évi cseh-szlovák föderáció. Kisebbség Kutatás Minorities studies and reviews 17, 2008, č. 4, s. 633-641.

0599

Žatkuliak, J.: Spory o novú ústavu česko-slovenskej federácie v druhej polovici 80. rokov XX. storočia. HČ 56, 2008, č. 1, s. 161-190.

Pozri tiež č. : 2, 116, 118, 127, 140, 143, 153, 154, 159, 164, 169, 436, 437, 443, 457, 459, 463, 465, 606, 612, 616, 627, 644

Vojenská problematika

0600

Dubánek, M.: 4. pevnostní prapor Malacky. Vojenská história 12, 2008, č. 3, s. 116-124, obr., fot.

0601

Dubánek, M.: Československé pevnostní kanóny v období po druhé světové válce. Vojenská história 12, 2008, č. 2, s. 150-159, fpt., obr., tab.

0602

Nižňanský, J.: Vojenská normotvorba a jej napredovanie v súčasnom období. In: Vojenská história 12, 2008, č. 4, s. 160-165.

0603

Nociarová, A.: Banderovci a slovenská spoločnosť v rokoch 1947-1948. Acta historica Neosoloniensia 11, 2008, s. 243-252.

0604

Štaigl, J.: Bezpečnostná situácia v pohraničných oblastiach Oravy a Spiša v rokoch 1945-1947. Vojenská história 12, 2008, č. 2, s. 84-107, fot.

0605

Štefanský, M.: Rokovania o rozmiestnení sovietskych vojsk na území Československa (august - október 1968). Vojenská história 12, 2008, č. 1, s. 93-107.

Pozri tiež č. : 100, 589

Cirkevná problematika

0606

Bátovská, J.: Likvidácia kláštorov v Leviciach. ZbTM 7, 2008, s. 122-133, fot.

0607

Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után. = Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a v Maďarsku po roku 1945. [Ed.]: Kocsis, A. S. Budapest, Kossuth Kiadó 2008. 450 s.

0608

Habovštiak, A.: Budmerický Nový dvor a sestry sv. Kríža. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 180-214.

0609

Jančovic, J.: Slovenskí evanjelici z Maďarska a prvé roky organizovaného cirkevného života na Slovensku. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 135-143.

0610

Karaba, R.: Katolícka cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1945-1948. Leopoldov, VM-print 2008. 161 s.

0611

Kondač, P.: K návratu Slovákov - baptistov po druhej svetovej vojne. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 166-170.

0612

Letz, R.: Úloha Štátnej bezpečnosti pri pokuse o likvidáciu mužských reholí na Slovensku v apríli roku 1950. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 470-482, tab.

0613

Pešek, J.: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között. In: Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában

1945 után. [Ed.]: Balogh, M. Bp., 2008, maď. s. 165-176, slov. s. 177-188.

0614

Prikryl, L. V.: Cirkve v Žiline v období komunistickéj moci. Trnava, Dobrá kniha 2008. 152 s.

0615

Šturák, P.: Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Československu 1945-1989. Prešov, Petra 2008. 199 s.

0616

Varšo, I.: Matej Litvin (1913-1974): Osudy kňaza prenasledovaného totalitným režimom. Historické rozhľady 4, 2008, s. 147-173.

Pozri tiež č. : 491, 493

Židovská problematika

0617

Korčok, M.: Osud židovských komunit v Galante a Dunajskej Strede po druhej svetovej vojne. Archivum Sala 4, 2008, s. 33-44, fot.

Pozri tiež č. : 498

Migrácia

0618

Bajaník, S.: K návratu Slovákov z ruských gulagov po roku 1945 a k mierovej konferencii v Paríži po roku 1946. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 68-80.

0619

Baláž, C.: Reemigrácia Slovákov po druhej svetovej vojne v kontexte vtedajšej legislatívy Československej republiky. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 20-24.

0620

Benža, M.: Reemigrácia vo výsledkoch sčítania ľudu v roku 1950. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 25-35, tab.

0621

Bobák, J.: Presídľovanie Slovákov zo zahraničia a ich optácia z Podkarpatskej Rusi po roku 1945. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 175-183.

0622

Dend'urová-Tapalagová, V.: Informbyro a jeho dosah na Slovákov z Juhoslávie po roku 1946. Niektoré poznámky k aktuálnej a zamlčanej

problematike reemigrácie. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 209-217.

0623

Eliáš, M.: Matica slovenská a mať volá. Účasť Matice slovenskej na reemigrácii Slovákov z Maďarska. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 36-49.

0624

Izsák, L.: Benešove dekréty, bezprávie a vysídlenie Maďarov z južného Slovenska 1944-1949. Pamäť národa 4, 2008, č. 2, s. 27-35.

0625

Kugler, J.: Výmena obyvateľstva a Slováci na juhovýchodnej Dolnej zemi. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 115-128, mp., tab.

0626

Paríková, M.: Mať volá - kontexty a realita presídlenia reemigrantov slovenského pôvodu z Maďarska v rokoch 1946-1948. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 91-100.

0627

Popély, Á.: Acsehszlovák-magyar lakosságcsere és az áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok névjegyzékei. Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 1, s. 123-144.

0628

Vaculík, J.: K výměně obyvatelstva mezi Maďarskem a ČSR. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 101-113.

Pozri tiež č. : 144

Spolky

0629

Gabzdilová-Olejníková, S.: Vznik a činnosť Csemadoku v kontexte politiky KSČ (1949-1951). HČ 56, 2008, č. 3, s. 477-496.

Národnostná problematika

0630

Gajdoš, M.: Az ukrán nemzetiségi oktatás kialakulása és problémái Szlovákiában. Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 3, s. 19-39.

0631

Hudek, A.: The Attempt to Construct a Marxist master narrative in the Period 1948-1955. In: HČ 56, 2008, Supplement, s. 111-131.

0632

Jurová, A.: Aszlovákiai romák Csehszlovákiában az 1945 és 1947 közötti időszakban. (A mobilitás szabályozása és az elnyomás folytonossága.) Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 1, s. 95-124.

0633

Kinčok, B.: Národnostné pomery na južnom Slovensku v situačných správach Národnej bezpečnosti za rok 1945. Pamäť národa 4, 2008, č. 4, s. 56-68.

0634

Konečný, S.: A ruszin és az ukrán kisebbség fejlődésének kulturális vonatkozásai Szlovákiában a második világháború utáni évtizedben. Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 3, s. 93-112.

0635

Maďarská menšina na Slovensku po roku 1989. [Aut.]: Šutaj, Š. - Sáposová, Z. - Ferenčuhová, B. - Poláčková, Z. - Pekár, M. - Kárpáty, V. Prešov, Universum - Spoločenskovedný stav SAV Košice 2008.

0636

Šrajetrová, O.: Matica slovenská a Slováci v českých krajinách po roku 1945. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 50-60.

0637

Šutaj, Š. a kol.: Maďarská menšina na Slovensku po roku 1989. Prešov, Universum - Spoločenskovedný ústav SAV Košice 2008. 216 s.

0638

Zelenák, Š.: K niektorým problémom návratu Slovákov z Bulharska do vlasti. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 218-235.

Pozri tiež č. : 116, 124, 512, 566, 622

Hospodárstvo

0639

Londák, M.: Koniec ekonomickej reformy v Československu (60. roky 20. storočia) a Slovensko. HČ 56, 2008, č. 2, s. 267-285.

0640

Londák, M.: The views of Slovak economists on the economic position of Slovakia at the turn of the years 1967-1968. In: HČ 56, 2008, Supplement, s. 93-110.

Pozri tiež č. : 593

Veda, kultúra, umenie

0641

Bobák, J.: Matica slovenská v prvom období normalizácie (1968-1969). Historický zborník 19 (sic!), 2008 č. 2, s. 72-109.

0642

Hazucha, M.: Olympijská sláva. 15 rokov Olympijského klubu Banská Bystrica. Banská Bystrica, Pro - Dukla 2008. 139 s.

0643

Hronec, O. - Komárová, D.: Jur Hronec z Gočova. Banská Bystrica, G. A. G. 2008. 50 s.

0644

Leikert, J.: Ladislav Mňačko v boji s komunistickou mocou. HČ 56, 2008, č. 2, s. 315-333.

0645

Leikert, J.: Osobné a neosobné o Augustínovi Maťovčíkovi a jeho spolupracovníkoch. BiografŠt 33, 2008, s. 79-83.

0646

Leikert, J.: Päť postojov novinára a spisovateľa Ladislava Mňačka k dôsledkom druhej svetovej vojny. Studia historica Nitriensia 14, 2008, s. 227-258.

0647

Leikert, J.: Taký bol Ladislav Mňačko v historickom kontexte do roku 1968. Br., Luna 2008. 407 s., fot. príl., reg. menný.

0648

Londáková, E.: Modernizácia výchovy a zvedelávania na Slovensku v 2. polovici 20. storočia (Pokusy a hľadania). Br., Veda 2008. 171 s., reg. menný.

0649

Mikitová, M.: Literárne stopy spoľahlivého svedka minulosti a prítomnosti. K nedožitým 80. narodeninám Doc. PhDr. Jozefa Melichera. ZbTM 7, 2008, s. 65-75, fot.

0650

Štípala, I.: Slovenské vysielanie BBC. Stručná história. In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 834-845.

0651

Zavacká, M.: Die Gesellschaftliche Debatte in der Slowakei 1989-2006 über die Zwangsmigrationen der Jahre 1938-1950. In: Diskurse über Zwangsmigrationen in

Zentraleuropa. München, R. Oldenbourg Verlag
2008, s. 121-155.

Pozri tiež č. : 5, 11, 38, 53, 396, 424, 545, 565,
566

OBDOBIE OD ROKU 1993

0652

Purdek, I. - Lichner, J. - Nižňanský, J. - Šmida,
M. - Vitko, P.: V službách vlasti, demokracie
a mieru. 15. rokov ozbrojených síl Slovenskej
republiky 1993-2008. = In the Service of
Country, democracy and peace. 15 years of
Slovak armed forces 1993-2008. Br., Magnet
Press Slovakia 2008. 302 s.

VŠEOBECNÉ DEJINY

**Práce presahujúce vymedzenia chrono-
logických období**

0653

Cirkvi a národy strednej Európy (1800-1952).
= Die Kirchen und Völker Mitteleuropas
(1800-1950). [Zost.]: Švorc, P. - Harbuľová, L.
- Schwarz, K. [Aut.]: Švorc, P. - Podrimavský,
M. - Holec, R. - Schwarz, K. W. - Ábrahám,
B. - Franková, L. - Vasiľová, D. - Adam, J. -
Danilák, M. - Šnicer, I. - Lichtej, I. - Kovaľ,
P. - Kuzicki, J. - Vlček, R. - Nenaševa, Z. S.
- Dronov, M. - Tajták, L. - Marek, P. - Rajšp,
V. - Burz, U. - Illés, P. A. - Wierzbieniec, W. -
Stolarczyk, M. - Pekár, M. - Gonč, V. Prešov,
Universum 2008. 356 s.

0654

Dluhoš, F.: Prierez cirkevnými dejinami.
Levoča, MTM - Milan Tejbis 2008. 366 s.

0655

Dvadsiatypiaty zborník dejín fyziky. MESDEF
2007. 14. Medzinárodný seminár dejín fy-
ziky. [Ed.]: Morovics, M. T. Br., Slovenská
spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV
2008. 189 s.

0656

Kmeť, M.: Špecifiká dolnozemskej agrárnych
miest ako mestských centier v multietnickom
prostredí. In: Acta historica Neosoliensia 11,
2008, s. 354-359, tab.

Pozri tiež č. : 253, 262

Stredovek

0657

Bystrický, P.: Sťahovanie národov v stred-
nej Európe (454-568). Ostrogóti, Gepidi
a Langobardi. Br., Občianske združenie
Spoločnosť Pro Historia 2008. 201 s., reg.
menný, miestny.

0658

Daniš, M.: Pravoslávie a herézy v Kyjevskej
Rusi. = Orthodoxie und Häresie in Kiewer Rus'.
Byzantinoslovaca 2, 2008, s. 80-95.

0659

Dimitrov, D.: Byzantium in the Dark Ages:
Collapse or Continuity? Byzantinoslovaca 2,
2008, s. 5-19.

0660

Haviernik, P.: K členeniu náboženského dualiz-
mu v byzantskom prostredí. Byzantinoslovaca
2, 2008, s. 97-110.

0661

Homza, M.: Imitatio Helenae (Helenae et
Constantini) u vybraných panovníčok svätej
povesti v strednej a východnej Európe v 10.
- 13. storočí. In: Fidei et Patriae. Br., Libri
Historiae 2008, s. 224-256.

0662

Hunčaga, G. P.: Historické štúdie k dejinám
dominikánov. Br., Chronos 2008. 185 s., reg.
menný, pril. map., textové, tab.

0663

Hurbanič, M.: Historické súvislosti a príčiny
avarského útoku na Konštantínopol roku 626.
Vojenská história 12, 2008, č. 3, s. 3-23, map.

0664

Hurbanič, M.: Obrana Konštantínopola počas
avarského útoku roku 626. Vojenská história
12, 2008, č. 1, s. 3-27, map.

0665

Chalupecký, I.: Kresťanská Európa v dobe sv.
Tomáša Akvinského. In: Fidei et Patriae. Br.,
Libri Historiae 2008, s. 285-297.

0666

Ježek, V.: The relationship between the state and
the church in Byzantium as evidenced in the ho-
milies of John Chrysostom. Byzantinoslovaca
2, 2008, s. 68-79.

0667

- Meško, M.: Byzantská ríša v rokoch 1025-1081. *Byzantinoslovaca 2*, 2008, s. 20-39.
0668
- Meško, M.: Niektoré technické aspekty obliehania a dobytia Konštantínopola križiakmi (1203-1204), *Vojenská história 12*, 2008, č. 2, s. 3-27, mp. fot., obr.
0669
- Pirivatrić, S.: Some Notes on the Byzantine-Bulgarian Peace Treaty of 927. *Byzantinoslovaca 2*, 2008, s. 40-48.
0670
- Poláček, J.: Testovanie možnosti: Výprava cisára Herakleia proti Peržanom v roku 622. *Byzantinoslovaca 2*, 2008, s. 121-129, mp.
0671
- Salamon, M.: The Inscription of Dulcissimus, the Bishop of Dorostolon, in Odessos. *Byzantinoslovaca 2*, 2008, s. 49-59, obr.
0672
- Soustal, P.: Asketisches Leben am mittleren Haliakmon in byzantinischer Zeit (Westmakedonien). *Byzantinoslovaca 2*, 2008, s. 60-67.
0673
- Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu. [Ed.]: Michalov, J. - Hetényi, M. - Ivanič, P. - Taneski, Z. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa 2008. 363 s., fot. Rés. angl. [Aut.]: Marsina, R. - Havlíková, L. - Ježek, V. - Parlicheva, O. - Lukoviny, L. - Bohačiaková, M. - Pravdová, Z.
Pozri tiež č. : 20, 149, 156, 163, 174
- Novovek**
0674
- Aurora Musas nutrit. Die Jesuiten und die Kultur Mitteleuropas im 16. , 18. Jahrhundert. *Acta conventur Bratislavae 26* - 29. Septembris 2007. [Redegerunt]: Kačic, L. - Zavorský, S. [Aut.]: Dolinský, J. - Morovics, M. T. - Kačic, L. - Kim-Szacsvai, K. Br., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2008. 330 s., obr. pril., obr., fot., noty
0675
- Balla, T.: Vnútné a zahraničné pôsobenie rakúsko-uhorskej armády a vzťah uhorskej spoločnosti k armáde (1867-1914). *Vojenská história 12*, 2008, č. 2, s. 53-63.
0676
- Boboková, J.: Bezpečnostný systém v Európe v 19. storočí. Od Metternicha k Bismarckovi. *Vojenská história 12*, 2008, č. 1, s. 38-46.
0677
- Boboková, J.: Zásady európskej bezpečnosti v 19. storočí. In: *Historické štúdie k životnému jubileu Mikuláša Píscha*. Br., FFUK 2008, s. 76-85.
0678
- Görözdí, Zs.: A protestáns egyházrendek problematikája a reformáció egyházaiban a 16. században. *Fórum Társadalomtudományi Szemle 10*, 2008, č. 4, s. 43-54.
0679
- Hľadanie novej podoby strednej Európy. [Zost.]: Sládek, K. - Škvarna, D. [Aut.]: Hroch, M. - Čaplovičová, K. - Mezeiová, A. - Holec, R. - Pančur, A. - Kodajová, D. - Cetnarowicz, A. - Giza, A. - Szarka, L. - Pál, J. - Malíš, J. - Cvirn, J. - Gašparič, J. - Hanuš, J. - Ivantyšynová, T. - Krekovičová, E. - Škvarna, D. - Rybářová, P. - Otčenáš, M. - Pelčáková, D. - Alberty, J. Br., Centrum pre európsku politiku Bratislava 2008.
0680
- Chvojka, M.: Zápas habsburskej polície s tajným hnutím talianskych karbonárov po Viedenskom kongrese. *HČ 56*, 2008, č. 2, s. 223-247.
0681
- Kompolt, P.: Sociálna disciplinizácia a premeny trestu od 16. do 18. storočia. In: *ZbFFUKom-Paedagogica 20*, 2008, s. 15-48.
0682
- Martykánová, D.: Láska, disciplína a budúcnosť. Diskurz osmanských intelektuálov o deťoch v rodině (1870-1918). *HČ 56*, 2008, č. 2, s. 249-265.
0683
- Nagy, I.: Vývin politických názorov Erazma Rotterdamského v konfrontácii s politickou realitou Európy v prvej tretine 16. storočia. *HČ 56*, 2008, č. 4, s. 625-656.
0684

Pichler, T.: Nation, nationality, state: on the politics of ethnic enthusiasm. In: HČ 56, 2008, Supplement, s. 17-39.
Pozri tiež č. : 117

Dejiny od roku 1918

0685

Gniazdowski, M.: Aktivita Západoslovanského výboru v Rumunsku a Juhoslávii (1940-1941). In: Fidei et Patriae. Br., Libri Historiae 2008, s. 155-179.

0686

Romsics, I.: Parížska mierová zmluva z roku 1947. Br., Kalligram 2008. 360 s.

0687

Sorby, K. ml.: Britsko-iracká vojna v roku 1941. Vojenská história 12, 2008, č. 3, s. 87-104.

Pozri tiež č. : 7, 8, 161, 436, 579, 595, 650

DEJINY JEDNOTLIVÝCH ŠTÁTŮV

Belgicko

Pozri tiež č. : 512

Bulharsko

Pozri tiež č. : 119, 434, 458, 669, 673

Česko

0688

Melanová, M.: Průmyslové město německým národním centrem - přednosti a limity. Příklad severočeského Reichenbergu - Liberce. In: Acta historica Neosoliensia 11, 2008, s. 364-371.

0689

Papajík, D.: Bájní předkové a tajemný kostel aneb mýtické počátky jednoho šlechtického rodu. Ružomberský historický zborník 2, 2008, s. 23-34.

Pozri tiež č. : 126, 334, 348, 399

Etiópia

Pozri tiež č. : 471

Francúzsko

Pozri tiež č. : 120, 128, 189, 353, 428, 512, 686

Irak

0690

Sorby, K.: Irak po páde monarchie (1958--1959). HČ 56, 2008, č. 3, s. 507-524.

Pozri tiež č. : 687

Krajiny bývalej Juhoslávie

0691

Balta, I.: Doseľjavanje Slovaka u Slavoniju (Hrvatsku) u 19. i 20. stoljeću. Studia Historica Tyrnaviensia 7, 2008, s. 172-187.

0692

Boldocký, S.: Samuel Štarke, evanjelický biskup, národovec a predseda Matice slovenskej v Juhoslávii (1935-1941) Slováci v zahraničí 25, 2008, s. 207-210.

0693

Zrubec, L.: Kragujevska vzbura. Srbsko 1918. Slováci v zahraničí 25, 2008, s. 192-206.

Pozri tiež č. : 166, 571, 622, 672, 685

Kanada

Pozri tiež č. : 142, 426, 713-713, 718

Maďarsko

0697

Nagy, F.: Tragický osud židovského obyvatelstva mesta Nyíregyháza. Archivum Sala 4, 2008, s. 91-96, fot.

0698

Ölveti, G.: Dejiny školstva jednej obce v stolici Hajdú (1849-1918). Archivum Sala 4, 2008, s. 136-145.

0699

Radics, K.: Dejiny židovského obyvatelstva v Biharskej župe. Archivum Sala 4, 2008, s. 85-90, fot.

0700

Slováci v Maďarsku. Zborník. [Zost.]: Petöcz, K. Šamorín, Fórum inštitút pre výskum menšín 2008. 74 s.

0701

Szarka, L.: A helvét modell alternatívája és kudarca 1918 őszén. Adatok, szempontok a Károlyi-kormány nemzetiségi politikájának történetéhez. Kisebbségkutatás 17, 2008, č. 2, s. 233-247, č. 3, s. 113-121.

0696

Jakab, R.: Židovská komunita v meste Pápa v prvej polovici 19. storočia. Archivum Sala 4, 2008, s. 61-72, fot.

Pozri tiež č. : 31, 43, 70, 71, 126, 134, 141, 144, 152, 162, 269, 302, 348, 400, 425, 438, 475, 481, 607, 613, 623, 625-625, 675

Mexiko

0702

Rakytová, J.: Mexická revolúcia na prahu 20. storočia. Br., UK 2008. 117 s., obraz. pril., text. pril.

Nemecko

0703

Zigman, P. M.: Optimiertes Glück für Alle? - Das Phänomen der Biologisierung in der deutschen Gesellschaft des Ausgehenden 19. Jahrhunderts. ZbFFUKom-Historica 47, 2008, s. 223-239.

Pozri tiež č. : 15, 126, 137, 138, 157, 161, 168, 325, 460, 474, 477, 532

Poľsko

Pozri tiež č. : 1, 29, 171, 352, 421, 438, 440, 450, 484, 485, 553, 554, 572, 673

Rakúsko

0704

Chvojka, M.: „Polizei und Wissenschaft, zur Frage der Behandlung und Unterdrückung von wissenschaftliche Tagungen im vormärzlichen Österreich.“ Studia historica Nitriensia 14, 2008, s. 195-206.

Pozri tiež č. : 126, 389, 463, 675, 680

Rumunsko

0705

Holec, R. - Pál, J.: Karol II. Schwarzenberg a Sedmohradsko (1851-1858). In: Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii. České Budějovice, Národní památkový ústav 2008, s. 453-474.

0706

Chrastina, P. - Boltziar, M.: Butín: Krajina - ľudovek - kultúra v rumunskom Banáte. Studia historica Nitriensia 14, 2008, s. 165-193, fot., tab.

0707

Jurášek, J.: O snahách Slovákov z rumunskej Bukoviny presídliť sa do vlasti ich predkov na Slovensko po roku 1934. Slováci v zahraničí 24, 2008, s. 236-245.

0708

Porubský, J.: Význam ECAV v živote Slovákov v Nadlaku v 19. a na začiatku 20. storočia. Slováci v zahraničí 25, 2008, s. 110-118.

0709

Solidaritatea mișcărilor naționale în Europa Centrală și de Sud-Est. Congresul naționalităților din anul 1895 și Clubul Parlamentar al Românilor, Slovacilor și Sârbilor de la Budapesta, 1906. Reuniunea a VII-a a Comisiei Mixte Româno-Slovace de Istorie (Arad-Nădlac, 22-26 mai 2006). [Ed.]: Edroiu, N. - Krajčovič, M. Cluj-Napoca, Argonaut 2008. 186 s.

0710

Tóth, Á.: Elűzött svábok, betelepített bukovinai székelyek. A földreform és a társadalmi szerkezet változásának néhány összefüggése a Dél-Dunántúlon (1945-1949). Fórum Társadalomtudományi Szemle 10, 2008, č. 1, s. 145-161, tab.

Pozri tiež č. : 126, 297, 468, 685

Španielsko

0711

Szárász, P.: Plán D - zmena kurzu španielskej zahraničnej politiky v druhej svetovej vojne. In: Vojenská história 12, 2008, č. 4, s. 20-34.

Pozri tiež č. : 24

Taliansko

0712

Apfel, V.: „Slovenská“ Piava. Taliansko 1918. Slováci v zahraničí 25, 2008, s. 182-191.

Pozri tiež č. : 20, 55, 170, 280, 665, 680

USA

0713

Dobrotková, M.: Založenie Matice slovenskej v Amerike a vznik Slovenskej ligy v Amerike. Slováci v zahraničí 25, 2008, s. 35-44.

0714

Jakešová, E.: Spoločné korene Slovenskej ligy v Amerike a Kanadskej slovenskej ligy (1907-1932). *Slováci v zahraničí* 25, 2008, s. 45-65.
0715

Katuninec, M.: Spolok svätého Vojtecha a Americkí Slováci. *Slováci v zahraničí* 25, 2008, s. 66-75.
0716

Kucík, Š.: Príspevok Slovenskej ligy v Amerike k autonomistickému hnutiu na Slovensku v rokoch 1918-1938. *Slováci v zahraničí* 25, 2008, s. 76-92.
0717

Rolková, N.: Misia Matice slovenskej medzi krajinami v USA (1935-1936). In: *Fidei et Patriae*. Br., *Libri Historiae* 2008, s. 608-639.
0718

Tajták, L.: Americkí Slováci a slovenské národné hnutie do rozpadu monarchie. *Slováci v zahraničí* 25, 2008, s. 22-34.

Pozri tiež č. : 33, 142, 175, 426, 444, 581, 583-585

Vatikán

0719

Rydlo, J. M.: Vatikánska „Ostpolitik“ sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia v súradniciach postoja 2. vatikánskeho koncilu ku komunizmu. In: *Fidei et Patriae*. Br., *Libri Historiae* 2008, s. 640-681.

Pozri tiež č. : 55, 129, 193, 435

Veľká Británia

Pozri tiež č. : 484, 549, 687

Spoločenstvo nezávislých štátov

0720

Hladomor na Ukrajine v rokoch 1932-1933 genocída ukrajinského národa. Zborník z konferencie. [Ed.]: Roman, M. [Aut.]: Roman, M. - Harbuľová, L. - Hvaľ, J. - Ladyčenková, T. - Bakková, T. Prešov, Generálny konzulát Ukrajiny v Prešove 2008. 181 s. Príspevky dvojjazyčné, slovenské a ukrajinské.

0721

Janovskij, O. A.: Adaptacia inteligencie k uslovijam „postrojenija socializma „ v

Belarusi (1920 - 1930-je gody). *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 273-277.

0722

Kubík, P.: Sovietske vojnové zločiny (základný prehľad). In: *Fidei et Patriae*. Br., *Libri Historiae* 2008, s. 424-435.

0723

Meňkovskij, V. I.: Istoria sovetsoj semji 1930-ch gg v issledovanijach Š. Ficpatrik. In: *Acta historica Neosoliensia* 11, 2008, s. 278-283.

Pozri tiež č. : 6, 32, 148, 176, 253, 352, 406, 411, 424, 425, 428, 474, 486, 488, 506, 569, 594, 618

Bibliografia je výstupom ústavnej úlohy *Slovenská historiografia 2009 – 2011* v Historickom ústave SAV v Bratislave a grantového projektu VEGA č. 2/0100/10 *Slovensko v období konania komunistického režimu v Československu a počiatkoch budovania demokratickej spoločnosti (1962-1989-1992)* v Historickom ústave SAV v Bratislave.

ZOZNAM SKRATIEK

I. Skratky excerpovaných periodik

AASt – Asian and African Studies

BiografŠt – Biografické štúdie

HČ – Historický časopis

HistCarp – Historica Carpatica

Hšt – Historické štúdie

LitArch – Literárny archív

LML – Literárnomúzejný letopis

SAS – Studia academica Slovaca

SIArchív – Slovenská archivistika

SIL – Slovenská literatúra

SINár – Slovenský národopis

SINum – Slovenská numizmatika

SIŠt – Slovenské štúdie

StHSI – Studia Historica Slovaca

VIZbPo – Vlastivedný zborník Považia

Z dejín vied – Z dejín vied a techniky na Slovensku

ZbBM – Zborník Banského múzea

ZbTM – Zborník Tekovského múzea

ZbFFUKom – Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského

ZbOM – Zborník Oravského múzea
 ZbSBM – Zborník Slovenského banského múzea
 ZbSNM – Zborník Slovenského národného múzea
 ZbTM – Zborník Tekovského múzea

II. Ostatné skratky

AEP – Academic Electronic Press
 angl. – angličtina, anglický
 AÚ – Archeologický ústav
 aut. – autor, autorský
 AV ČR – Akadémie vied České republiky
 B.m. – bez uvedenia miesta vydania
 B.v. – bez uvedenia vydavateľstva
 Bp. – Budapešť
 Br. – Bratislava
 č. – číslo
 ČR – Česká republika
 čs. – československý
 ČSR – Československá republika
 dopl. – doplnil, doplnené
 dosl. – doslov
 ed. – edícia, editor, edične
 FFUK – Filozofická fakulta Univerzity Komenského
 FHV – Fakulta humanitných vied
 fot. – fotografie, fotografický
 franc. – francúzština, francúzsky
 chorv. – chorvátsky
 il. – ilustrovaný, ilustrácie
 kol. – kolektív
 maď. – maďarčina, maďarský
 map. – mapové
 ml. – mladší
 MS – Matica slovenská
 nap. – napísal
 nem. – nemčina, nemecky
 obr. – obrázky, obrázkový, obrazový
 P. – Praha
 pozn. – poznámky
 prel. – preložil
 preprac. – prepracované
 príl. – prílohy
 pripr. – pripravil
 PVT – podnik výpočtovej techniky
 red. – redaktor, redakcia
 reg. – register

rés. – résumé
 rus. – ruský
 s. – strana
 SAP – Slovak Academic Press
 SAV – Slovenská akadémia vied
 SHS – Slovenská historická spoločnosť
 slov. – slovenčina, slovenský
 SNM – Slovenské národné múzeum
 SNP – Slovenské národné povstanie
 SNR – Slovenská národná rada
 SPN – Slovenské pedagogické nakladateľstvo
 spoluprac. – spolupracoval
 sprac. – spracoval
 sv. – svätý
 špan. – španielčina, španielsky
 tur. – turecky, turečtina
 tzv. – takzvaný
 UK – Univerzita Komenského
 UKF – Univerzita Konštatína Filozofa
 UMB – Univerzita Mateja Bela
 upr. – upravil
 úv. – úvod, úvodný
 ved. – vedúci, vedenie, vedecký
 VHÚ – Vojenský historický ústav
 vl. nákl. – vlastným nákladom
 vyd. – vydanie, vydavateľstvo, vydané
 východoslov. – východoslovenský
 vypr. – vypracoval
 zodp. – zodpovedný
 zost. – zostavil
 zv. – zväzok
 zvl. – zvlášťne

ZOZNAM EXCERPOVANÝCH ČASOPISOV V HÚ SAV

Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae (Bratislava), 26, 2008.
 Acta Historica Neosoliensia (Banská Bystrica), 11, 2008.
 Acta judaica Slovaca (Bratislava), 14, 2008.
 Archivum Sala (Šaľa), 4, 2008.
 Ars (Bratislava), 41, 2008.
 Asian and African Studies (Bratislava), 17, 2008.
 Biografické štúdie (Martin), 33, 2008.
 Bratislava (Bratislava) 20, 2008.

- Byzantinoslovaca (Bratislava), 2, 2008.
Forum historiae (Bratislava), 2008, online,
<http://www.forum.historiae.sk>
Fórum Társadalomtudományi Szemle
(Šamorín), 10, 2008.
Gemer-Malohont (Rimavská Sobota), 4, 2008.
Genealogicko-heraldický hlas (Martin), 18,
2008.
Historické rozhľady (Bratislava), 4, 2008.
Historický časopis (Bratislava), 56, 2008.
Historický zborník (Martin), 18, 2008.
Kniha 2008. (Martin), 2008.
Knížnica (Martin), 9, 2008.
Konštantínove listy (Nitra), 1, 2008.
Montánna história (Limbach), 1, 2008.
Pamäť národa (Bratislava), 2008.
Ružomerský historický zborník (Ružomberok),
2, 2008.
Slavica Slovaca (Bratislava), 43, 2008.
Slováci v zahraničí (Martin), 24, 2008.
Slováci v zahraničí (Martin), 25, 2008.
Slovak Review (Bratislava), 17, 2008.
Slovenská archeológia (Bratislava), 56, 2008.
Slovenská archivistika (Bratislava), 43, 2008.
Studia academica Slovaca (Bratislava), 37,
2008.
Studia Bibliographica Posoniensia (Bratislava),
2008.
Studia historica Nitriensia (Nitra), 14, 2008.
Studia Historica Tyrnaviensia {Trnava}, 7,
2008.
Vojenská história (Bratislava), 12, 2008.
Z minulosti Spiša (Levoča), 16, 2008.
Zborník Filozofickej fakulty UK – Historica
(Bratislava), 47, 2008.
Zborník Filozofickej fakulty UK - Paedagogica
(Bratislava), 20, 2008.
Zborník Kysuckého múzea (Čadca), 11, 2008.
Zborník Slovenského národného múzea
(Bratislava), 100 - História 46, 2008.
Zborník Slovenského národného múzea
(Bratislava), 102 - Etnografia 49, 2008.
Zborník Tekovského múzea (Levice), 7, 2008.

**A U T O R S K Ý
REGISTER****A**

Ábrahám B., 653
Adam J., 131, 213, 653
Alberty J., 201, 371, 679
Almási T., 89
Alner J., 576
Ambrušová U., 322
Andráš M., 553, 554
Apfel V., 712
Argalács M., 202
Augustínová E., 78, 300, 391, 392

B

Bada M., 311
Baďurík J., 27, 314
Bagi Z., 141
Bachmaier P., 463
Bajaník S., 618
Baka I., 440, 462, 470, 474, 489, 494, 496
Bakková T., 720
Bakoš V., 548
Baláž C., 512, 619
Balla T., 675
Balogh M., 613
Balta I., 691
Bányai V., 197
Baranová D., 498
Baráthová N., 548
Barnovský M., 437, 457
Bartalská L., 28
Bartl J., 295
Bartlová A., 1, 29, 355, 420-2, 440
Bátorová M., 463
Bátovská J., 606
Baumgartner G., 498
Bazálíková J., 539
Bechný L., 204
Belej M., 205

Bellová V., 142
Beňa J., 470, 555-6
Benko J., 465
Beňová K., 366
Beňovský J., 548
Benža M., 620
Bernát L., 394
Berta B., 443
Bešinová E., 48, 557
Beštová E., 247
Bielik L., 558
Bielik P., 143
Bílík R., 206
Blaho P., 559
Blehová B., 560
Bobák J., 621, 641
Boboková J., 676, 677
Bobřík M., 540
Bodnárová K., 306
Bodnárová M., 300, 302
Bodorová O., 207, 393
Bohačiaková M., 673
Bohuš I. ml., 208
Bohuš I. st., 208
Boldocký S., 692
Boltíziar M., 706
Bonusiak W., 440
Boršoňová H., 375
Borza P., 462
Bosák L., 209
Braud E., 121, 128
Brincko J., 307
Bugan B., 270
Buchta F., 242
Bulková P., 58, 79
Bumová I., 498
Bunčák J., 465
Burz U., 653
Bystrický P., 657
Bystrický V., 119, 139, 423, 465, 470, 561

C

Capandová P., 194

Cengel P., 323
Cetnarowicz A., 679
Cséfalvay F., 489
Csemezová H., 231
Csikány T., 359
Cvirn J., 679
Czigány I., 300, 302
Czintelová A., 195

Č

Čapka F., 356
Čaplovič M., 470, 487
Čaplovičová K., 679
Čarnogurská M., 257
Čečet V., 470
Čechová F., 193, 495
Čelko V., 355, 455, 548
Černák M., 576
Červený O., 457
Čičaj V., 187, 293, 296, 326
Čierna-Lantayová D., 424, 437
Čomaj J., 211
Čukan J., 212
Čumakov A. V., 253

D

Dąbrowski D., 462
Danilák M., 653
Daniš M., 541, 658
Danterová I., 66
Darmo J., 455, 548
Deák L., 144, 425, 470
Dejmek J., 120
Demmel J., 354
D e n ě ú r o v á -
Tapalagová V., 622
Derfiňák P., 523
Dimitrov D., 659
Dlugoš F., 654
Dobrotková M., 145, 193, 713
Dóka K., 49
Dolinský J., 674

Dončová A., 130, 508
Donhauser P., 401
Drenko J., 394
Dronov M., 653
Dubánek M., 600, 601
Dubnička I., 548
Dubovský P., 562
Dudeková G., 357, 367

Ď

Ďurčo M., 308
Ďurica M. S., 356, 363, 426, 427, 513, 563
Ďuriš R., 117
Ďuriška Z., 90, 327, 328, 548
Ďurková M., 271
Dutka J., 214
Dvořák P., 130-1, 135, 136
Dvořáková D., 135
Dzuriak K., 300
Džujko J., 542

E

Edroiu N., 709
Eldín G., 120
Eliáš M., 215, 623
Eštok A., 216

F

Fabiny T., 395
Falisová A., 543
Fečková P., 387
Federmayer F., 91, 92, 300
Fekete Zs., 401
Ferenčuhová B., 120, 189, 428, 635
Fialová I., 146
Fircáková K., 147
Firsov E. F., 148
Fišer Z., 30, 380
Franková L., 653
Fremal K., 433, 548

- Frimmová E., 59, 193, 283, 329, 330
 Frivaldszky J., 93
 Fukasová D., 50
 Fundárková A., 31, 297
 Fuzák P., 376
- G**
 Gábriš T., 3, 272, 429
 Gabzdilová-Olejníková S., 629
 Gáfrík M., 548
 Gajdoš M., 630
 Gál F., 499
 Galambos S., 368
 Gálffyová M., 393
 Gašparič J., 679
 Gaucík I., 4, 123b, 514, 565
 Gbúrová M., 548
 Gebei S., 302
 Gešková K., 190
 Giza A., 679
 Gniazdowski M., 462, 685
 Gomboš J., 134, 694
 Gončec V., 355, 437, 455, 653
 Görözdi Zs., 678
 Grácová G., 579
 Grexa J., 544
 Grudzień S., 440
 Guelton F., 121, 128
 Guitto M., 463
- H**
 Habovštiak A., 608
 Hadler F., 47
 Háhn J., 695
 Hálfdanarson G., 310, 365
 Hallon L., 5, 462, 465, 505, 524, 525-7
 Hamranová Sz., 244
 Hanula M., 355, 430, 431, 465, 566
 Hanuliak M., 264-5
- Hanuš J., 679
 Hanušin J., 218, 225
 Haraksim L., 32
 Harbul'ová L., 6, 506, 653, 720
 Hardi D., 284
 Harna J., 355
 Hautová J., 95
 Havierník P., 660
 Havlíková L., 149, 673
 Hazucha M., 642
 Herčko I., 203, 258, 263, 433
 Hertel M., 455
 Hetényi M., 266, 432, 462, 515, 673
 Hlavačková M., 285, 286
 Hlavicová J., 182
 Hlavienka J., 219
 Hlavinka J., 462, 490, 496-7, 498, 516
 Hlavová V., 193
 Hlôška M., 221
 Hnilica J., 267
 Höbelt L., 463
 Hodža M., 122
 Holák M., 115, 465
 Holčík Š., 65
 Holec R., 130, 355, 357, 396, 434, 437, 465, 528, 548, 653, 679, 705
 Hollý K., 348, 367, 397, 465
 Homza M., 661
 Horník L., 398
 Horský Š., 576
 Horváthová Ž., 349
 Hoza R., 198
 Hrabovec E., 7-8, 193, 435, 463
 Hrabovec I., 399
 Hradecký R., 498
 Hradská J., 498
 Hradská K., 123, 199, 496
- Hradský J., 222
 Hric M., 576
 Hrnčiarová D., 130, 273-4
 Hrnko A., 191
 Hroch M., 679
 Hromják L., 356, 463
 Hronček P. J., 433
 Hronec O., 643
 Hronský M., 350-1, 357, 440, 455, 457
 Hruboň A., 462
 Huba M. M., 72
 Huba P., 220
 Hubenák L., 496
 Hučko J., 457
 Hudecová A., 150
 Hudek A., 9-11, 47, 352, 631
 Hudi J., 400
 Hulínek D., 269
 Hunčaga G. P., 662
 Hupko D., 151
 Hurbanič M., 663, 664
 Hvat' J., 720
- CH**
 Chalupecký I., 193, 248, 401, 665
 Charvát J., 576
 Chmelár E., 576
 Chorvát P., 152, 433, 475
 Chrastina P., 706
 Chrena O., 567
 Chudják F., 529
 Chudoba A., 221
 Chvojka M., 680, 704
- I**
 Illés P. A., 653
 Ivanič P., 12, 275, 509, 673
 Ivaničková E., 437
 Ivantyšinová T., 679
 Izsák L., 556, 624
- J**
 Jablonický J., 457
 Jablonický V., 13, 370, 463, 548
 Jakab R., 51, 696
 Jakešová E., 357, 714
 Jaksicsová V., 437
 Janas K., 462, 498, 517
 Jančovic J., 609
 Janek I., 438
 Janiak-Jasińska A., 367
 Jankovič E., 300
 Janota I., 196
 Janovic T., 576
 Janovskij O. A., 721
 Janura T., 131, 259
 Jašek P., 462, 476
 Javor M., 131, 320, 377
 Ježek V., 666, 673
 Johnson O. V., 33
 Judák V., 331
 Junek M., 455
 Jurášek J., 707
 Jurčišinová N., 394, 455
 Jurová A., 632
- K**
 Kačala J., 545
 Kačic L., 674
 Kalhotková E., 332
 Kalmár J., 302
 Kalný S., 576
 Kalous J., 568
 Kamenec I., 34, 35, 38, 418, 490, 498, 499
 Kamenický M., 130-1, 193, 300, 333
 Kantek K., 299
 Kaplan K., 153
 Karaba R., 610
 Kárpáty V., 439, 462, 546, 635
 Kartous P., 96, 97

- Katreba Z., 489
 Katrebova-Blehová B., 463, 569
 Katuninec M., 440, 463, 498, 715
 Kатуščák D., 548
 Kazanský R., 433
 Kázmerová L., 193, 394, 437, 440, 547
 Kemény L., 223
 Keresteš J., 255, 300, 315
 Kianička D., 316
 Kim-Szacsvai K., 674
 Kinčok B., 462, 570, 633
 Kips M., 394
 Kiripolská A., 192
 Kirschbaum S. J., 441, 463
 Kiss B., 442
 Kiss J., 355, 455, 548
 Kiss L., 381, 402
 Kladivík E., 403, 530
 Klamková H., 462
 Klein B., 303
 Klíma L., 401
 Klimeková A., 78, 404
 Klimko J., 470
 Klobučník M., 154, 193, 224, 571
 Klubert T., 477, 478, 489
 Kmecová A., 216
 Kmeť M., 36, 130, 405, 433, 656
 Kmeť N., 455, 457
 Kobus A., 572
 Kocsis A. S., 607
 Kodajová D., 367, 372, 382, 394, 406, 465, 679
 Kohútová M., 155, 187, 193, 294, 298, 300, 309, 312
 Kolár J., 119
 Kollai I., 254
 Kollár D., 207, 218, 225, 234
 Komárová D., 643
 Kominarec I., 394
 Komorová K., 60
 Kompolt P., 394, 681
 Končelík J., 576
 Kondač P., 611
 Konečný S., 634
 Kónya P., 131, 300, 302, 304
 Kónyová A., 131
 Korček J., 489
 Korčok M., 496, 617
 Kormos Sz., 197
 Kosta J., 503
 Kováč D., 14, 47, 357, 437, 465
 Kováč M. A., 300
 Kovačka M., 300, 455, 548
 Kováčová A., 369
 Koval P., 653
 Kowalská E., 130-1, 299, 310, 317-319, 334-336
 Kozelnická M., 156
 Kozolka J., 157
 Krajčovič M., 126, 709
 Krajčovičová N., 355, 548
 Králiková E., 300
 Kratochvíl V., 68, 69
 Krekovičová E., 679
 Krchnáková L., 388
 Krivý V., 443
 Krno M., 457
 Krno S., 457, 548
 Kropilák E., 479
 Krútka Z., 576
 Kšiňan M., 121, 128, 353
 Kubík K., 127
 Kubík P., 15, 722
 KucikŠ., 356, 444, 716
 Kučera M., 287
 Kugler J., 625
 Kuklovský R., 364
 Kuruc Š., 356
 Kurucárová J., 130
 Kurucová L., 79
 Kusý M., 573
 Kušniráková I., 130, 131
 Kux J., 462
 Kuzicki J., 653
 Kuzma I., 183
 Kvasnicová O., 247
 Kýška P., 209
- L**
 Labaj L., 37, 383
 Lacika J., 225
 Lacko Martin, 158, 445, 446, 462
 Lacko Miroslav, 80, 531-533
 Lacko R., 226, 227, 256, 300
 Ladyčenkova T., 720
 Lалуha I., 575
 Lamiová-Schmiedlová M., 181
 Landgraf I., 302
 Lauček A., 356
 Leikert J., 193, 437, 576, 644-7
 Leková A., 447
 Lengyelová T., 31, 131
 Letz R., 139, 159, 356, 407, 463, 574, 612
 Lichner J., 652
 Lichnerová L., 337
 Lichtej I., 653
 Lintner A., 518
 Lipták E., 38
 Liptáková H., 52
 Lisková H., 288
 Londák M., 437, 561, 575, 639, 640
 Londáková E., 193, 561, 575-6, 648
- Lopatková Z., 160, 193
 Lukáč E., 302, 394
 Lukačka J., 187, 276
 Lukoviny L., 673
 Lysý J., 457, 548
 Lysý M., 289, 290
- M**
 Macejka M., 466
 Mácelová M., 16
 Mačejková A., 204
 Mačuha M., 300
 Mach A., 127
 Machala D., 188
 Macho P., 394, 408, 448, 449, 465, 510, 548
 Majeriková M., 450, 462
 Majerová K., 260
 Majkútová A., 496
 Maliniak P., 249, 277
 Malif J., 679
 Malovcová B., 243, 491
 Malovecká M., 39, 130-1
 Manák M., 161
 Mančev K., 119
 Mandzák D. A., 577
 Mannová E., 17, 357, 437
 Manolova L., 119
 Marek M., 136, 178, 193
 Marek P., 653
 Mares A., 120
 Maretta R. G., 53
 Márkusné Vörös H., 51
 Marsina R., 18, 98, 136, 193, 229, 338, 673
 Marťák M., 451
 Martinák P., 578
 Martinický M., 77

- Martuliak P., 386, 433, 452
 Martykánová D., 682
 Maruniak P., 579
 Marušiak J., 436, 580
 Maťovčík A., 409
 Matula P., 462
 Matula V., 384
 Mazúrek J., 356
 Medvecký M., 453-4, 465
 Medved' I., 230
 Melanová M., 688
 Meňkovskij V. I., 723
 Mervart J., 2
 Mészáros K., 300, 302
 Mészáros O., 339
 Meško M., 667, 668
 Mešťan P., 496
 Mešterová J., 401
 Mezeiová A., 679
 Mičev S., 496, 498
 Mičianik P., 433, 462, 480
 Mičko P., 433, 462, 534
 Midriak J., 548
 Mihok L., 387
 Michalcová R., 232
 Michálek S., 437, 465, 561, 575-6, 581-585
 Michalička V., 394
 Michalov J., 673
 Michela M., 19, 26, 70, 71, 250, 354, 465, 481, 519
 Mikitová M., 649
 Mikuličová I., 437
 Milotová J., 503
 Mintalová Z., 549
 Mojžišová H., 76
 Moncmanová E., 548
 Morávek J., 233
 Morovics M. T., 130, 340, 378, 401, 655, 674
 Mrva I., 300, 302, 410
 Mrva M., 234
 Mrvová J., 234
 Mulík P., 40, 41, 193
 Murgašová Z., 433
- N**
 Nagayo S., 456
 Nagy F., 697
 Nagy I., 683
 Nemcová Z., 535
 Nemeš J., 193
 Németh H. I., 324
 Nenaševa Z. S., 653
 Nevrlý M., 411
 Nižňanskij E., 437, 498, 500
 Nižňanský J., 602, 652
 Nociarová A., 603
 Novák J., 99
 Nováková V. ml., 412
- O**
 Oborni T., 302
 Okániková M., 237
 Olexák P., 20
 Őlveti G., 162, 698
 Ondáš J., 219
 Ondrejmišková V., 443
 Ondroušková J., 78
 Orlof E., 440
 Ortvay T., 235, 236
 Oslanský F., 163
 Ostrolucká M., 54-5
 Osyková L., 355
 Otčenáš M., 300, 413, 679
- P**
 Pál J., 705, 679
 Pálffy G., 302
 Palko V., 586
 Pančur A., 679
 Papajik D., 689
 Papsonová M., 135
 Paráčová A., 301
 Paríková M., 626
 Parlicheva O., 673
 Paulovičová N., 21, 437
 Pavercsik I., 341
 Pecník M., 536
 Pejs O., 482
 Pekár M., 462, 635, 653
 Pekařová K., 379
 Pekník M., 351, 355, 455, 457, 548,
 Pelčáková D., 679
 Pertranský I. A., 587
 Pešek J., 193, 437, 465, 561, 575, 613
 Petöcz K., 700
 Petöczová J., 261
 Petranský I. A., 492
 Petrovičová E., 457
 Petrovský K., 414
 Petruf P., 437, 561, 588
 Pihurik J., 462
 Pichler T., 684
 Pirivatric S., 669
 Pitka K., 496
 Plačko Š., 73
 Plachá V., 182
 Plachý J., 483
 Podolec O., 139, 437, 455, 462, 564
 Podrimavský M., 356, 357, 394, 455, 653
 Poklembová E., 415
 Poláček J., 670
 Poláčková Z., 548, 635
 Poláková A., 244
 Popély Á., 116, 124, 164, 627
 Poriezová M., 79
 Porubský J., 708
 Pospěchová P., 210, 238
 Pöss O., 401
 Povolný D., 589
 Pravdová Z., 673
 Prečan V., 437
 Prikryl E. V., 614
 Prokopová A., 342
 Pukkai L., 241
 Purdek I., 100, 652
- R**
 Rábik V., 101, 132-3, 165, 193
 Račko P., 361, 433
 Radics K., 699
 Ragač R., 74, 118
 Ragačová J., 249
 Rajšp V., 653
 Rakytová J., 702
 Rašičová M., 102
 Reichert I., 120
 Richterová D., 498
 Rogul'ová J., 355, 465, 548
 Roháč J., 42, 362
 Rolková B., 122
 Rolková N., 122, 191, 717
 Roman M., 720
 Romsics I., 686
 Rybárska E., 548
 Rybářová P., 365, 679
 Rydlo J. M., 81, 356, 463, 719
 Rychlík J., 22, 125, 166, 437, 458
 Ryník J., 465
- S**
 Sabol M., 462
 Sabov P., 61
 Saktorová H., 60, 62, 343
 Salamon M., 671
 Salner P., 511
 Sáposová Z., 635
 Sedláčková H., 252
 Sedlák I., 419
 Sedlák V., 43, 103, 129, 193
 Sedliaková A., 82, 83
 Segeš D., 440, 455, 459, 462, 465, 484, 485

- Segeš V., 300, 302, 305
 Semrád P., 388
 Schriffel D., 115, 463
 Schvarc M., 115, 454, 460, 462, 465, 470
 Schwarz K., 653
 Schwarz K. W., 463, 653
 Sidor K., 461
 Sierakowska K., 367
 Sikora S., 561, 575-6, 590, 591
 Simon A., 507, 520
 Sivoš J., 140
 Skalská M., 167, 278
 Skladaný M., 23, 168, 291
 Skřivan A. ml., 389
 Sládek K., 436, 679
 Sniegoň T., 496
 Snopková B., 85
 Sokolová M., 548
 Sokolovič P., 462, 464, 501
 Sokolovský L., 104, 105, 373
 Sorby K., 690
 Sorby K. ml., 687
 Soustal P., 672
 Stanislav J., 179
 Stanová M., 487
 Starčevič V., 119
 Stolarczyk M., 653
 Strapcová K., 465, 592, 593
 Strba A., 244
 Sudár B., 302
 Súdny B., 462
 Sulitková L., 106
 Suppan A., 463
 Suško L., 137-8
 Sylvia z Limericku, 549
 Sýrný M., 462
 Szabados Gy., 279
 Száraz P., 24, 711
 Szarka L., 679, 701
 Szeghy A., 63
 Szeghyová B., 313
 Szemán A., 107
 Szirácsik E., 56
 Szögi L., 262
 Szwarc A., 367
 Szwed W., 462
 Š
 Šarluška V., 185
 Šedivý J., 108, 109
 Šedřová B., 86, 87, 305
 Šimková M., 548
 Šimončič J., 170
 Šimová M., 443
 Šimunič P., 457, 489
 Šišjaková J., 498
 Šišmiš M., 247, 394
 Škoviera D., 344
 Škovierová A., 416
 Škultéty J., 122
 Škurlová A., 216
 Škvarna D., 130, 374, 440, 679
 Šmida M., 652
 Šmigel M., 462, 486, 498
 Šmihula D., 470
 Šnicer I., 653
 Šoltés P., 130, 321
 Šotkovská K., 345
 Španková M., 55
 Šrajerová O., 636
 Štaigl J., 604
 Štefánik M., 110, 280
 Štefanovičová T., 268-9
 Štefánský M., 457, 594, 595, 605
 Štefánský V., 457, 489
 Štěpán J., 2
 Štípala I., 650
 Šťoviček I., 119
 Štrba J., 206
 Štulrajterová J., 292
 Šturák P., 615
 Šuchová X., 355
 Šumichrast P., 171, 172
 Šurdová M., 67
 Šustek Z., 390
 Šuštar B., 394
 Šutaj Š., 302, 635, 637
 Šutka J., 245
 Švanda P., 496
 Švecová A., 466
 Švoliková M., 75, 417
 Švorc P., 437, 653
 T
 Tajták L., 300, 653, 718
 Takáčová M., 223
 Tancer J., 246, 346
 Tandlich T., 200
 Taneski Z., 673
 Tejchman M., 119
 Thoroczka G., 281
 Thurzo I., 355, 422
 Tišliar P., 467, 521
 Tkáč M., 537
 Tkadlečková H., 437
 Tomeček O., 25
 Tóth A., 468, 710
 Tóth D., 496, 502
 Tóth I., 548
 Tózsza-Rigó A., 325, 347
 Turčan V., 187
 U
 Uher J., 457
 Uhrín M., 462
 Uličný F., 300
 Urban P., 240
 V
 Vaculík J., 356, 628
 Vadkerty K., 596
 Vago R., 498
 Valach J., 57
 Valachovič P., 44
 Vaněk O., 488
 Varšo I., 616
 Vasilev V. A., 119
 Vasil'ová D., 653
 Vašš M., 469
 Velička D., 173
 Verešová N., 174
 Vidra J., 401
 Vimmer P., 138
 Viršinská M., 550
 Vitko P., 652
 Vladár J., 184, 265
 Vlček R., 653
 Vnuk F., 45, 127, 175, 358, 461
 Vokálová Z., 551
 Vološčuk M., 176
 Vörös L., 385
 Vrtel L., 96, 97, 111
 Vrzgulová M., 498, 504
 W
 Weis M., 356
 Wierzbieniec W., 653
 Wittgrüber P., 238
 Z
 Zábojník J., 282
 Záhořík J., 471
 Záhradníková E., 191
 Zavacká K., 437, 498
 Zavacká M., 84, 169, 437, 465, 597, 651
 Zavorský S., 674
 Zelenák P., 436, 548
 Zelenák Š., 638
 Zelizňák P., 112
 Zemko M., 355, 437, 443, 455, 465, 472
 Zenderowski R., 440
 Zetková J., 228
 Zigman P. M., 703
 Zmátlo P., 552
 Zrubec L., 693
 Zubko P., 113, 114, 130, 193, 493
 Zückert M., 522

Zudová-Lešková Z., 503
 Zupko Š., 360
 Zvaradoňová M., 538

Ž

Žatkuliak J., 191, 437, 575, 576, 598, 599
 Žažová H., 193
 Žbirková V., 394
 Žeňuch P., 46
 Žibritová G., 64
 Žifčák F., 251
 Žilinčík I., 473
 Žudel J., 177

GEOGRAFICKÝ REGISTER

A

Abov [stolica], 54

B

Balkán, 68
 Banát, 706
 Banská Bystrica, 56, 288, 291, 320, 361, 642
 Banská Štiavnica, 107, 203, 258, 333
 Bardejov, 64
 Békešská Čaba, 694
 Bielorusko, 721
 Bihar, 699
 Bojnice, 215
 Bonn, 126
 Bôrka, 195
 Bratislava, 91, 92, 110, 123, 166, 196, 199, 223, 225, 235, 236, 246, 269, 281, 283, 285, 286, 306, 311, 320, 325, 346, 347, 412, 470, 511, 570
 Bratislava [župa], 188
 Bratislava-Devín, 182, 384

Bratislava-Jarovce, 222
 Bratislava-Petržalka, 211
 Bratislava-Podhradie, 223

Brehy, 230, 232
 Budapešť, 348, 369
 Budmerice, 608
 Bukovina, 707
 Bukurešť, 126
 Bystrička, 226

Č

Čadca, 150
 Černová-Ružom-berek, 356, 579

D

Debrecín, 162
 Devín-Bratislava, 182, 384
 Dillingen an der Donau, 168
 Dobšiná [okres], 467
 Dolná zem, 134
 Dolný Kubín, 220
 Drnava, 530
 Dubník-Červenica, 388
 Dunajská Streda, 617

E

Európa, 120, 262, 665, 676
 Európa juhovýchodná, 68
 Európa stredná, 436, 653, 657, 661, 674, 679
 Európa východná, 661

G

Galanta, 217, 231, 241, 617
 Gelnica, 89
 Gemer [región], 278, 371, 373, 391

Gemer [župa], 379
 Gemer-Malohont [región], 104
 Gíraltovce, 216
 Göttingen, 404

H

Hajdú [stolica], 698
 Hodruša, 531
 Horné Saliby, 197
 Humenné, 482

CH

Chorvátsko, 166, 571, 691

J

Jánska dolina, 219
 Jarovce-Bratislava, 222
 Jelšava, 167

K

Kľčov, 251
 Komárno, 354
 Konštantinopol, 156, 663, 664, 668
 Košice, 49, 59, 62, 63, 113, 257, 326, 340-342, 345, 377, 392, 404, 439, 493
 Kozárovce, 509
 Kragujevac, 693
 Kremnica, 249, 316
 Kroměříž, 30
 Kysuce [región], 173, 256, 301, 473, 538

L

Levice, 75, 417, 606
 Levice [okres], 557
 Levoča, 64
 Liberec, 688
 Liptov [región], 95
 Liptov [stolica], 259
 Liptovský Ján, 219
 Liptovský Mikuláš, 376

Lučenec, 508

M

Macedónsko, 672
 Malacky, 228, 466, 600
 Malé Karpaty, 314
 Malohont [región], 371, 373
 Mexiko, 702
 Môt'ová-Zvolen, 249

N

Nadlak, 708
 Nitra, 12, 212, 281, 308, 442
 Nitra dolná [región], 315
 Nitra [župa], 93
 Nové Zámky, 244
 Novohrad [župa], 56
 Nürnberg, 325
 Nyiregyháza, 697

O

Orava [región], 95, 450, 604
 Ostrihom, 141

P

Pápa, 400, 696
 Paríž, 686
 Pata, 224
 Petržalka-Bratislava, 211
 Pezinok, 206, 210, 238, 495
 Piava, 712
 Podbrezová, 201
 Podhradie-Bratislava, 223
 Podkarpatská Rus, 425, 621
 Podunajsko [región], 269
 Pohronie [región], 275
 Poprad, 202

- Považie stredné [región], 218
 Praha, 126, 329, 330, 348
 Práznovce, 239
 Prešov, 523
- R**
 Ratkovce, 214
 Revúca, 383
 Rím, 55, 170
 Rimavská Sobota, 207, 252, 371, 375, 393, 402
 Ružomberok, 356
- S**
 Sedmohradsko, 297, 705
 Senec, 200
 Skalica, 242
 Slavkov, 359
 Slovensko južné, 282, 507, 633
 Slovensko stredné, 433
 Slovensko východné, 415, 419, 506, 542, 552
 Spiš [región], 52, 73, 261, 307, 362, 450, 491, 551, 604
 Spišská Nová Ves, 248
 Spišská Stará Ves, 243
 Srbsko, 693
 Strážske, 213
 Sucháň, 240
- Š**
 Šaľa, 233, 364
 Šamorín, 518
 Šaštín, 146
 Šurany, 245
- T**
 Tatry [región], 208
 Tekov, 221
- Trenčianska Turná, 305
 Trenčín [okres], 102
 Trenčín [župa], 93
 Trnava, 101, 132, 331, 501, 510
 Trnava [župa], 188
 Turiec [región], 95, 192
 Turzovka, 256
- U**
 Uhrovec, 247
 Ukrajina, 411, 506, 720
 Ústie nad Oravou, 90
- V**
 Veľké Uherce, 366
 Viedeň, 126
 Vrbové, 209
 Vyhne, 533
- Z**
 Záhorie [región], 242
 Závadka nad Hronom, 227
 Zemplín, 321
 Zvolen, 74, 249, 277, 361
 Zvolen [župa], 249, 271
 Zvolen-Môťová, 249
 Zvolenská kotlina, 16, 25
- Ž**
 Žilina, 204, 229, 234, 237, 614
 Žitný ostrov [región], 262
- BIOGRAFICKÝ REGISTER**
- A**
 Akai Krištof, 342
- Akvinský Tomáš sv., 665
 Albrecht Habsburský, 135
 Alžbeta Luxemburská, 135
 Arpád [rod], 272
- B**
 Bán András, 91
 Barnovský Michal, 34
 Bartolini Riccardo, 283
 Basilius Daniel, 330
 Batowski Henry, 29
 Bazovský Ľudovít, 528
 Bel Matej, 173
 Belo IV., 277
 Beneš Edvard, 555
 Bernolák Anton, 409
 Bílik-Záhorský Jozef, 501
 Botto Ján, 431
 Botto Július, 37
 Butvin Jozef, 27
- C**
 Caban Izák, 60, 328
 Coburg [rod], 387
 Cyril Konštantín, 267, 673
- Č**
 Čák Trenčianský Matúš, 276
 Čatloš Ferdinand, 143
 Čerenci Štefan Anton, 40
 Čulen Martin, 380
- D**
 Dekan Ján, 180
 Dernschwam Ján, 332
 Dobříková Mária, 35
 Druget [rod], 284
- Dubček Alexander, 573
- E**
 Esterházy [rod], 51
- F**
 Fabricius Sebastian, 318
 Faust Ovidius, 65, 67
 Fejérváry Gabriel, 388
 Ferdinand Coburský, 434
 Fradelius Štiavnický Peter, 329
 Fugger [rod], 168, 291
- G**
 Gorbačov Michail Segejevič, 569
- H**
 Habsburg [rod], 680
 Hajnóczy Jozef, 299
 Haraksim Ľudovít, 46
 Helena sv., 661
 Herakleios, 670
 Hlinka Andrej, 444, 461
 Hodža Milan, 122, 349, 355, 358, 422, 541
 Hronec Jur, 643
- CH**
 Cherrier Ján, 417
 Chryzostom Ján, 666
 Churý Slavko, 77
- I**
 Imrich, 279
- J**
 Ján Antonius Košický, 344

- Janda František, 153
 Janek Juloslav, 454
 Jireček Konstantín, 149
 Jurech Štefan, 487
- K**
 Káčeri Samuel, 92
 Kamenec Ivan, 437
 Karol II. Schwarzenberg, 705
 Kmeť Andrej, 61, 397
 Kniezsa Štefan, 43
 Kohút [rod], 90
 Kolakovič-Poglajen Tomislav, 571
 Kolisek Alojz, 407
 Kollár Ján, 395, 409
 Kosáry Domokos, 31
 Košický Ján Antonius, 344
 Kottanerová Helena, 135
 Krasko Ivan, 431
 Krumbacher Karl, 149
 Kubíni Alexander, 327
 Kubíni [rod], 327
 Kubinyi András, 31
 Kuraš-Ogień Józef, 553
- L**
 Ladislav IV. Kumánsky, 89
 Ladislav Pohrobok, 135
 Lančarič Rudolf, 586
 Lazarus, 177
 Lehotská Darina, 42
 Lipták Ľubomír, 38
 Litvin Matej, 616
 Löffler Alfréd, 483
 Ludin Hanns Elard, 460
- M**
 Mach Alexander, 127
 Machalka Augustín Antonín, 577
 Marzik Thomas D., 33
 Masaryk T. G., 125, 406
 Mastiliak Ján Ivan, 577
 Matej Bel, 173
 Maťovčík Augustín, 645
 Matura Alojz, 159
 Maurus, 270
 Medvecký Karol Anton, 397
 Melicher Jozef, 649
 Mešťančík Ján, 45
 Metod, 673
 Miškovský Viktor, 181
 Mňačko Ladislav, 646, 647
 Morosini [rod], 280
 Munk Tomáš Dezider, 492
 Mutnoky Michal, 141
- N**
 Nikelszky Matej, 368
- O**
 Okoličáni Krištof, 300
 Ondrej III., 280
 Ondrouch Vojtech, 44
 Ottlyk Juraj, 304
- P**
 Pálffy Pavol, 297
 Pecháň Adolf, 36
 Perfeckij Eugen Julianovič, 32
 Petzval Jozef Maximilián, 401
 Plaček Štěpán, 568
 Platy [rod], 95
- Poglajen-Kolakovič Tomislav, 571
 Pokorný Bedřich, 153
 Půčík Albert, 574
 Purkyně Jan Evangelista, 399
- R**
 Rakovský Melichar, 300
 R a p p e n s b e r g e r Viliam, 61
 Rastislav, 266
 Rašla Anton, 143
 Rázus Martin, 408, 548
 R o t t e r d a m s k ý Erasmus, 683
 Rožeň Michal, 177
- S**
 Sasinek František Vítazoslav, 30
 Sentiváni Martin, 338
 Schwaiger Andrej, 58
 Sidor Karol, 175
 Straka Ján, 41
 Středovský Jan Jiří, 673
- Š**
 Šafárik Pavol Jozef, 409
 Šefčík Ján, 593
 Šembera Vojtěch, 380
 Šenšel Ľudovít Štefan, 550
 Šimko Viliam st, 117
 Škultéty Jozef, 122
 Šrobár Vavro, 521
 Štarke Samuel, 692
 Štefánik Milan Rastislav, 75, 121, 128, 148, 353, 448, 449, 456
 Štúr Ľudovít, 411, 414
- T**
 Tesák Peter, 48
 Thonet [rod], 366
 Thurzo Juraj, 343
 Tiso Jozef, 560
 Točík Anton, 184
 Tomáš Akvinský sv., 665
 Tommasina, 280
 Torkoš Ján, 58
 Tuba János, 354
 Turanec Jozef, 476
 Turóci Ladislav, 345
 Turzo [rod], 291
 Tyborová Martina, 28
- U**
 Ursíny Ján, 153
- V**
 Vajanský Svetozár Hurban, 406
 Vnuk František, 81
 Vojtaššák Ján, 490
 Votruba Jaroslav, 53
- W**
 Wagner Karol, 39
 Weber Ján, 337
 Wigand Juraj, 404
 Wigand Otto, 404
- Z**
 Zaťko Peter, 159

O B S A H 2010, roč. 58**Metodológia**

Černík, Václav – Viceník, Jozef: K niektorým metodologickým otázkam historického poznania	193
Jančovič, Ivan: K problematike narativity a referencie v historiografii a v umeleckej literatúre	621

Štúdie

Bystriický, Valerián: Vojenský zásah ústrednej vlády na Slovensku 9. – 11. marca 1939	439
Dejmek, Jindřich: Ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis, jeho úřad a jeho diplomaté	497
Fundárková, Anna: Význam vzdelania a študijných ciest v rode Pálffyovcov v 16. – 17. storočí	393
Hallon, Ludovít: Zápas slovenského a nemeckého finančného kapitálu o pozície v peňažníctve Slovenska 1939 – 1945	37
Hanula, Matej: Slovenskí agráreni medzi zlučovacím zjazdom a parlamentnými voľbami v roku 1925	633
Hlaváčková, Miriam: Diplomati v službách uhorských kráľov. Pôsobenie nitrianskeho biskupa Antona zo Šankoviec na sklonku stredoveku .	15
Hurbanič, Martin: Byzancia, Slovania a Avarský kaganát v období vlády cisára Foku (602 – 610)	3
Chudják, František: Slovenská banka v rokoch 1930 – 1938. Čas tvrdých skúšok a sklamaní	263
Chvojka, Michal: Študenti, obchodníci, obchodní cestujúci a remeselnícki tovariši pod drobnohľadom habsburskej pasovej politiky v rokoch 1815 – 1848	415
Nižňanský, Eduard: Rokovania nacistického Nemecka o deportáciách Židov v roku 1942 – príklad Slovenska, Rumunska a Maďarska	471
Osyková, Linda: Volebná kampaň ľudovej strany pred parlamentnými voľbami v 20. rokoch 20. storočia	233
Pešek, Jan: Mocenský zásah proti Strane slobody v roku 1956 – prípad Vincent Pokojný a spol.	685
Sorby, Karol: Blízky východ ako regionálne bojisko studenej vojny na začiatku šesťdesiatych rokov 20. storočia	61
Tkáč, Ján: Chorvátsko v politike Slovenskej republiky v rokoch 1941 – 1945	659
Zábojník, Jozef: Problematika včasného stredoveku na Slovensku	213

Rozhľady

Čarnogurská, Marina: Päťdesiat rokov slovenskej sinológie	699
Holec, Roman: Trianonské rituály alebo úvahy nad niektorými javmi v maďarskej historiografii	291
Pacindová, Laura: Miesto historickej vedy v dnešnej spoločnosti	91

U l i č n ý, Ferdinand: Pôvod a vývoj šľachty a Zlatá bula z roku 1222	81
Archív	
B a k a, Igor – T u l k i s o v á, Jana: Vstup Slovenskej republiky do vojny proti ZSSR v dokumentoch nemeckej proveniencie	533
S c h v a r c, Michal – S c h r i f f l, David: Vznik Slovenskej národnej banky a konštituovanie slovenskej meny vo svetle nemeckých dokumentov ...	99
Materiály	
P e l i k á n, Jan: Poznámky k sociálnej situácii v Kosovu v 60. a 70. letech 20. storočia	313
Diskusia	
H l a v i n k a, Ján – K a m e n e c, Ivan: Stanovisko autorov k recenzii Ivana Chalupeckého	741
H r n k o, Anton: Ad: Dušan Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín	343
C h a l u p e c k ý, Ivan: Niekoľko poznámok ku kauze „Vojtaššák a Baldovské kúpele“	729
K o v á č, Dušan: Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín	135
T a j t á k, Ladislav: Poznámky k historickým otázkam v diele Ondreja R. Halagu. Východoslovenský slovník I. – II. Košice; Prešov : universum, 2002 ...	123
U l i č n ý, Ferdinand: O pôvode a význame slov ves, dedina, mesto	575
Z e m k o, Milan: Ad: Dušan Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín	725
Recenzie	
D e l p a r d, Raphaël: Les convois de la honte (Lucia Galibert).....	152
F e r e n č u h o v á, Bohumila: Francúzsko a slovenská otázka 1789 – 1989 (Pavol Petruf)	146
H l a v i n k a, Ján – N i ž ň a n s k ý, Eduard: Pracovný a koncentračný tábor v Seredi 1941 – 1945 (Ludovít Hallon)	592
H u r b a n i č, Martin: Posledná vojna antiky (Martin Konečný).....	749
H u s s o n, Edouard: Heydrich et la solution finale (Lucia Galibert).....	588
Kapitoly zo súčasnej filozofie dejín (Juraj Dvorský).....	747
K o p e č e k, Michal: Hledání ztraceného smyslu revoluce (Adam Hudek).....	751
K o v á č, Dušan a kol.: Prvá svetová vojna 1914 – 1918 (Milan Zemko).....	352
K o w a l s k á, Eva – K a n t e k, Karol: Uhorská rapsódia alebo tragický príbeh osvietenca Jozefa Hajnóczyho (Dušan Škvarna)	349
K u c í k, Štefan (Ed.): Mýtus a realita (Roman Holec)	144
L a b i s c h o v á, Denisa – G r a c o v á, Blažena: Príručka ke studiu didaktiky dejepisu (Július Alberty)	594
L e n g y e l o v á, Tünde – V á r k o n y i, Gábor: Báthory, život a smrť	

(Július Bartl).....	138
L e t z, Róbert – M u l í k, Peter a kol.: Pohľady na osobnosť Andreja Hlinku (Roman Holec).....	583
Monografie Historického ústavu SAV k 40. výročiu udalostí roka 1968 v Československu a na Slovensku (Ľudovít Hallon)	358
R y c h l í k, Jan a kol.: Mezi Vídní a Cařihradem. 1. Utváření balkánských národů (Valerián Bystrický)	347
S e g e š, Dušan: Dvojkříž v siločiarach Bieleho orla (Dagmar Čierna-Lantayová).	355
S o k o l o v i č, Peter: Hlinkova garda 1938 – 1945 (Ivan Kamenec).....	149
T a n c e r, Jozef: Im Schatten Wiens (Eva Kowalská)	142

GLOSÝ

Všeobecné dejiny

Bartolus de Saxoferrato (Július Bartl).....	363
Č e c h u r a, Jaroslav: Kriminalita a každodennost v raném novověku (Viera Vallová).....	597
Guillebert de Lannoy (Daniela Dvořáková)	157
Kavkaz v systéme meždunarodnych otnošenij (Nargis Rahmonová).....	158
L e n d e r o v á, Milena: A ptáš se, knížko má... (Daniel Hupko)	598
P o r t m a n n, Michael: Die Kommunistische Revolution in der Vojvodina 1944 – 1952 (Lucia Šulejová).....	600
Příběhy raně křesťanských mučedníků (Daniel Škoviera)	755
U h l í ř, Dušan: Slezský šlechtic Felix Lichnovský (Alexandra Ganobčíková).....	364
V a l a c h o v i č, Pavol: Stručné dejiny starovekého Ríma (Daniel Škoviera).....	362

1526 – 1848

B u z á s s y o v á, Ľudmila: Ján Herkel' a jeho dielo (Daniel Škoviera).....	757
R a g a č, Radoslav a kol.: Zlatý vek cisárskej rezidencie v Holíči (Eva Kowalská)	756
S e b ő k, Marcell: Humanista a határon (Tünde Lengyelová).....	160
N e j e s c h l e b a, Tomáš: Ján Jessenius v kontextu renesanční filosofie (Eva Kowalská).....	162
S e i d l e r, Andrea: Briefwechsel des Karl Gottlieb Windisch (Eva Kowalská)	163

1848 – 1945

Č u l e n, Konštantín: V amerických zaisťovacích táboroch (I. K.)	163
D o l e ž a l o v á, Antonie: Rašín, Engliš a tí druzí (Roman Holec).....	366
E m m e r t, František: 1918: Vznik ČSR (Igor Thurzo)	365
H e t é n y i, Martin: Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938 – 1945 (Pavol Tišliar).....	603
L o p a t k o v á, Zuzana: Martin Kollár (MiP)	602
S i d o r, Karol: Denníky 1930 – 1939 (I. K.).....	758
S k a l o š, Martin: Historickoprávne aspekty slovensko-českých vzťahov (Pavel Macko).....	165

Š p r o c h a, Branislav – T i š l i a r, Pavol: Štruktúry obyvateľstva Slovenska v rokoch 1919 – 1940 (Matej Medvecký)..... 368

P o r o k u 1945

Kde sme ? Mentálne mapy Slovenska (I. K.) 606

Z a d o r o ž n j u k , G. Ela: Ot krušenija Pražskej vesny k triumfu „barchatnoj“ revoljucii (Dagmar Čierna-Lantayová)..... 604

D e j i n y v e d y a t e c h n i k y

D r u g a, Ladislav: Dejiny astronómie a Slovensko (Stanislav Šišulák) 170

Š i m o n, František: Historia medicinae antiquae (Daniel Škoviera) 167

Š p e l d a, Daniel: Astronomie ve středověku (Stanislav Šišulák)..... 168

R e g i o n á l n e d e j i n y – z b o r n í k y

H u d e c, Rudolf: Františkáni v Bratislave v rokoch 1238 – 1950 (Katarína Nádaská)..... 369

K ó n y a, Peter: Acta Collegii Evangelici Prešovienis X (Monika Bizoňová)..... 171

K ó n y a, Peter: Gróf Imrich Thököly a jeho povstanie (Monika Bizoňová) 759

N o v o t n á, Mária: Acta musaei scepusiensis 2009 (Monika Bizoňová) 373

V a s i l o v á, Darina et al.: Osobnosti prešovského školstva – študenti. Slovník I., II. (Martin Ďurišin)..... 371

K R O N I K A

XXIII. medzinárodný kongres z dejín vied a techniky (Miroslav Sabol)..... 173

XVI. medzinárodný seminár z dejín fyziky – MESDEF 2009 (Stanislav Šišulák) .. 174

Konferencia Košice a dejiny – dejiny Košíc (Drahošlav Magdoško)..... 764

Konferencia Milosrdenství ve středověkých městech (Katarína Nádaská) 175

Konferencia o agrarizme a agrárnych elitách (Roman Holec)..... 386

Konferencia o záujmových, družstevných a peňažných organizáciách agrárnej strany (Matej Hanula) 611

Medzinárodná konferencia Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci (Eudovít Hallon)..... 614

Medzinárodná konferencia České, slovenské a československé dejiny 20. století (Adam Hudek)..... 380

Medzinárodná konferencia k 60. výročiu vzniku Elektrotechnickej fakulty ČUVT v Prahe (Miroslav Sabol)..... 761

Medzinárodná konferencia: Prenasledovanie cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy (Michal Babál)..... 376

Medzinárodné vzťahy v ranom stredoveku (Eva Sekerešová) 382

Nemoc, neduh, choroba (Diana Duchoňová)..... 385

Občan a štát v novodobých slovenských dejinách (Linda Osyková)..... 177

Odborný seminár Na ceste k modernej žene (Elena Mannová)..... 379

Priatelja a obrancovia (Linda Osyková) 613

Spomienka na literárneho historika a inkunábulistu Imricha Kotvana (Helena Saktorová).....	609
Sympóziu k výročiu Žilinskej synody (Mária Kohútová).....	612
Školstvo a vzdelanosť ako aspekt česko-slovenských vzťahov (Ľubica Kázmerová).....	608
Vedecká konferencia 20. výročie Nežnej revolúcie (Michal Babál).....	377
Vedecká konferencia Konfesionalizácia na Slovensku v 16. – 17. storočí (Monika Bizoňová).....	181
Vedecká konferencia Otázky hospodárskeho vývinu Slovenska v medzivojnovom období (Daniela Fukasová).....	762
Vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou Život v Slovenskej republike (Ľudovít Hallon).....	383
Vývoj cirkevnej správy na Slovensku (Mária Kohútová).....	763
Správa o činnosti Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied za rok 2009 (Viliam Čičaj).....	182

OBHÁJENÉ DOKTORANDSKÉ DIZERTAČNÉ PRÁCE V ODBORE SLOVENSKE DEJINY

G a l i b e r t, Lucia: Tzv. riešenie židovskej otázky na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Modelové mesto – Nitra	188
J a n u r a, Tomáš: Liptovské šľachtické stoličné úradníctvo v 18. storočí	767
L y s á, Žofia: Počiatky formovania mestskej society v stredovekej Bratislave	389
M a s k a l í k, Alex: Slovenský aspekt vo výstavbe dôstojníckeho zboru čs. armády v rokoch 1945 – 1969	187
M i č k o v á, Zuzana: Špania dolina v 16. a 17. storočí	616
S e g ŕ o v á, Lucia: Rok 1918 zblízka	388
S i v o š, Jerguš: Nútená pracovná povinnosť na Slovensku v rokoch 1945 – 1953	617
V a š š, Martin: Slovenská otázka v 30. rokoch 20. storočia	766

OBHÁJENÉ DOKTORANDSKÉ DIZERTAČNÉ PRÁCE V ODBORE DEJINY VIED A TECHNIKY

A u g u s t í n o v á, Eva: Vydávanie vedecko-technickej a prírodovednej literatúry v stredoslovenskej banskej oblasti od konca 18. storočia do roku 1918.....	186
---	-----

POD ZÁSTAVOU CISÁRA A KRÁĀA

VOJTECH DANGL

Pokyny pre autorov

Historický časopis vychádza štyrikrát do roka. Uverejňuje výhradne pôvodné články, ktoré sú výsledkom vlastnej bádateľskej činnosti autora. Príspevky redakcia predloží na posúdenie dvom lektorom. O ich prijatí alebo neprijatí na základe lektorských posudkov a rozhodnutia redakčnej rady Historického časopisu autorov upovedomíme do 90 dní odo dňa doručenia do redakcie. Autori poskytujú svoje rukopisy exkluzívne *Historickému časopisu* a pred rozhodnutím redakčnej rady ich neuverejnia v iných časopisoch. Rukopisy sa nevracajú.

Príspevky do Historického časopisu odovzdávajte, resp. posielajte na adresu redakcie v elektronickej forme (na diskete alebo e-mailom formou prílohy) v textovom editore Word pod operačným systémom Windows. Pri písaní poznámok pod čiarou (nie na konci príspevku) používajte príkaz *Vložiť* a následne *Poznámka pod čiarou*.

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán (72 000 znakov vrátane medzier), recenzií 10 strán (18 000 znakov vrátane medzier) a anotácií 3 strany (5 400 znakov vrátane medzier). K štúdiu je potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca 1 400 znakov, krátky abstrakt (cca 700 znakov) a osobné údaje o autorovi (bydlisko, zamestnanie, e-mail a telefonický kontakt).

Vzhľadom na platnosť *STN ISO 690 – Dokumentácia. Bibliografické odkazy* – je potrebné rešpektovať jej zásady. Niektoré interpunkčné znamienka sa v odkazoch používajú odlišne od pravidiel slovenského pravopisu. Pre uľahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

Odkaz na monografiu (1 – 3 autori):

¹KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Bratislava : Archa, 1991, s. 56.

²PEŠEK, Jan - BARNOVSKÝ, Michal. *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava : Veda, 1997, 311 s.

Pozn.: dve alebo tri mená sa navzájom oddeľujú spojovníkom s medzerami po oboch stranách spojovníka.

Odkaz na monografiu (viac ako 3 autori):

³HOLEC, Roman et al. *Stopäťdesiat rokov slovenského družstevníctva : Víťazstvá a prehry*. Bratislava : Družstevná únia SR, 1995, s. 201-202.

Pozn.: čísla strán v rozpätí strán sa uvádzajú so spojovníkom.

Odkaz na zborník ako celok:

⁴BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Slovensko v politickom systéme Československa : Materiály z vedeckého sympózia Časť 11. – 13. novembra 1991*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1992, 99 s.

Pozn.: Ako prvý údaj sa uvádza meno editora, ak má primárnu zodpovednosť za zostavenie diela. Pri viacerých zostavovateľoch meno prvého na titulnom liste.

Pozn.: Osoby, ktoré majú sekundárnu zodpovednosť (napr. vedecký redaktori, editori, prekladatelia...) sa uvádzajú za názvom.

⁵*Slovenská veda : zborník zo 14. medzinárodnej konferencie*. Ed. Elena Nedorostová. Bratislava : Veda, 2001, 248 s.

Odkaz na štúdiu v zborníku alebo v kolektívnej práci:

⁶MICHÁLEK, Slavomír. Hodža a Osuský, názory a pozície v rokoch 1939 – 1945. In PEKŇÍK, Miroslav (ed.). *Milan Hodža štátnik a politik*. Bratislava : Veda, 2002, s. 301-317.

Odkaz na štúdiu publikovanú v periodiku:

⁷KOVÁČ, Dušan. Popoluška slovenskej historiografie – vlastné dejiny. In *Historický časopis*, 2004, roč. 52, č. 2, s. 233-244.

Odkaz na už uvedený prameň:

⁸KAMENEC, ref. 1, s. 37.

V prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa:

⁹KAMENEC, Po stopách, ref. 1, s. 12.

Odkaz na elektronický zdroj:

¹⁰KUCIANOVÁ, Anna. Personálie v elektronickej súběžnej Slovenskej národnej bibliografii. In *Bibliografický zborník 2000 – 2001* [online]. Martin : Slovenská národná knižnica, 2005, s. 136-139. Dostupné na internete: <http://www.snk.sk/nbuu/Zbornik_2000_2001.pdf>

Všeobecné poznámky:

- Ak v prameni nie je uvedené miesto vydania, rok vydania, vydavateľstvo uvádzame:

b. m., b. r., b. v.

- V prípade viacerých miest vydania a vydavateľstiev sa názov vydavateľstva pridá k príslušnému miestu vydania:

Praha : Argo; Bratislava : Concordia, 1999.

- Ak je viac miest vydania a len jeden vydavateľ, tak miesta vydania oddelíme bodkočiarkou a medzerou:

Bratislava; Martin : Osveta, 1956.

- Údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu. Preklad názvu sa môže pripojiť v hranatých zátvorkách.

- Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

- Odkaz na archívny prameň:

Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Povereníctvo informácií a osvetly (ďalej PIO), kartón (ďalej k.), č. j. 785.

Adresa redakcie: Historický časopis, Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Tel.: +421-2-529 25 753; 0908 09 89 37

E-mail: histcaso@savba.sk

http: <http://www.historickycasopis.sk/>

objednávky: písomne, telefonicky, mailom, prípadne prostredníctvom elektronického objednávkového formuláru na webovej stránke časopisu